

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

EKOLOJİK ANTROPOLOJİ: ANTAKYA ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Banu Aygün

Ankara-2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

EKOLOJİK ANTROPOLOJİ: ANTAKYA ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Banu Aygün

Tez Danışmanı

Prof.Dr.Berna Alpagut

Yrd.Doç.Dr. Ömer Kutlu

Ankara-2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

EKOLOJİK ANTROPOLOJİ: ANTAKYA ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Berna ALPAGUT
İkinci Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ömer KUTLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Coşkun Özgünel
Prof. Dr. Berna Alpagut
Prof. Dr. Can Hamamcı
Doç. Dr. Nesrin Çobanoğlu
Yrd. Doç. Dr. Ömer Kutlu

İmzası

(Handwritten signatures of the jury members)

Tez Sınavı Tarihi .....

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz.....	V
Şekiller Listesi.....	VIII
Tablolar Listesi	IX
Grafikler Listesi	XI
Haritalar Listesi.....	XIV
Fotoğraflar Listesi.....	XV
Kısaltmalar.....	XVIII

I.BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.1.1. Çalışmanın Konusu ve Çalışmaya İlişkin Genel Bilgiler.....	1
1.1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	11
1.1.3. Araştırma Problemi ve Alt Problemler	12
1.1.4. Kapsam ve Temel Varsayımlar	17
1.1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	21

II.BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE, ARAŞTIRMA BÖLGESİNİN ÖZELLİKLERİ VE ÇEVRE SORUNLARI

2.1. Ekolojik Antropolojinin Gelişimi ve Yeni Ekolojik Antropolojinin Çevresel Değişimlere/Sorunlara Bakışı.....	22
2. 1. 1. Ekolojik Antropolojinin Gelişimi.....	22
2. 1. 1. 1. Çevresel Determinizm.....	23
2. 1. 1. 2. Possibilizm (Olasılıkçılık).....	26
2. 1. 1. 3. Kültürel Ekoloji.....	29
2. 1. 1. 4. Ekolojik Antropoloji/ Sistemler Ekolojisi.....	34
2. 1. 1. 5. Yeni Ekolojik Antropoloji.....	43
2. 1. 2. Yeni Ekolojik Antropolojinin Araştırma Alanı ve Çevresel Değişimlere/ Sorunlara Bakışı.....	48
2. 2. Araştırma Bölgesinin (Antakya) Genel Özellikleri	54
2. 2. 1. Araştırma Bölgesinin Yerleşim Tarihi	55

2. 2. 2. Antakya'nın Fiziksel Coğrafya Özellikleri.....	59
2. 2. 3. Antakya'nın Sosyal Göstergeleri.....	63
2. 2. 4. Antakya'nın Ekonomik Göstergeleri.....	69
2. 2. 5. Antakya Kentleşme Tarihi.....	71
2. 2. 6. Antakya'nın Doğal Tarihsel ve Kentsel Doku Sınırları: Doğal, Tarihsel- Kültürel Çevre Değerleri	78
2. 2. 6. 1. Antakya'da Doğal Çevre Değerleri.....	88
2. 2. 6. 1. 1. Asi Nehri.....	89
2. 2. 6. 1. 2. Yeşil Doku	91
2. 2. 6. 2. Antakya'da Tarihsel-Kültürel Çevre Değerleri.....	93
2. 2. 6. 2. 1. Kiliseler ve Camiler.....	95
2. 2. 6. 2. 2. Hanlar, Hamamlar,Çarşılar ve Çeşmeler.....	97
2. 2. 6. 2. 3. Tarihi Antakya Evleri, Sokakları ve Kurtuluş Caddesi.....	99
2. 2. 6. 2. 4. Antakya Kalesi ve Surları.....	102
2. 2. 6. 2. 5. Roma Köprüsü.....	103
2. 3. Antakya'da Tarihsel Süreçte Meydana Gelen Çevresel Sorunlar	104
2. 3. 1. Doğal Çevre Sorunları.....	111
2. 3. 2. Tarihsel-Kültürel Çevre Sorunları.....	121
2. 3. 3. Kentleşme Sorunları.....	130

III.BÖLÜM: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	138
3.2. Evren ve Örneklem.....	140
3.3. Veri Toplama Araçları.....	144
3.4. Verilerin Toplanması.....	151
3.5. Verilerin Çözümlemesi	153

IV.BÖLÜM:BULGULAR ve YORUMLAR

4.1. (1. Alt Problem) Antakya'da yaşanan çevre sorunları karşısında bireylerin ortak tepki ve davranışları nedir, bu sorunların ortaya çıkmasında bireyler etkili olmuş mudur?	154

- 4.2. (2. Alt Problem) Antakya’da bireyler kentin geçirdiği değişim hakkındaki ne düşünüyor, kentlerini nasıl görmeyi tercih ediyor ve çevre korumayla ilgili önerileri nedir?.....194
- 4.3. (3. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireyler, Antakya’da yaşanan çevre sorunlarında rol oynayan ve bu sorunları çözmesi beklenen aktörlerin hangileri olduğunu düşünüyor?.....202
- 4.4. (4. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin, Antakya’nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeyleri öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?.....209
- 4.5. (5. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin, Antakya’nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeyleri yaşadıkları yerleşkeye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?.....211
- 4.6. (6. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin, Antakya’da günümüzde yaşanan doğal çevre sorunlarına ilişkin bilgi düzeyleri öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?.....212
- 4.7. (7. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin Antakya’da yaşayan çevre sorunları hakkındaki bilgi düzeyleri yaşadıkları yerleşkeye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?.....213
- 4.8. (8. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin yaşadıkları yerleşkeye göre çevre değerlerinin yok olmasına karşısında gösterdikleri tepkiler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?.....214
- 4.9. (9. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin çevre sorunlarının kaynağını “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” sorusuna katılıp katılmamalarıyla eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?.....216
- 4.10. (10. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin çevre sorunlarının kaynağını “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları”

sorusuna katılıp katılmamalarıyla yaşadıkları yerleşke arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?.....	218
4.11. (11. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin, çevre sorunlarıyla mücadelede “bireylere görev düşüp düşmediği” sorusuna katılıp katılmamalarıyla eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?.....	219
4.12. (12. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin, çevre sorunlarıyla mücadelede “bireylere görev düşüp düşmediği” sorusuna katılıp katılmamalarıyla yaşadıkları yerleşke arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?..	221

V. BÖLÜM: SONUÇLAR ve ÖNERİLER.....223

KAYNAKLAR.....242

ÖZET.....257

ABSTRACT.....258

EKLER

Ek 1. Anket Formu.....	259
Ek 2. Haritalar.....	266
Ek 3. Fotoğraflar.....	270

ÖNSÖZ

Antakya kent merkezinde kentsel ve çevresel sorunların somut biçimde yaşanıyor olması, “*ekolojik antropoloji yaklaşımı*” doğrultusunda insan-çevre ilişkilerinin bu kent ölçeğinde ele alınmasında yönlendirici olmuştur.

Antakya’da tarihsel süreçten günümüze dek çeşitli çevresel değişimler yaşanmış; bu değişimler ve tahribatlar, büyük ölçüde kentin yaşadığı deprem ve savaşlarla gerçekleşmiştir. Ancak 1960’lardan itibaren Antakya’da yaşamaya başlanan kentleşme ve modernleşme olgusu, insanların doğal ve kültürel değerlere karşı duyarlılık göstermeleri beklentileri bir tarafa, insanların kente ve onun değerlerine karşı bir takım müdahalelerini gündeme getirmiştir. Böylelikle kentte zamanın ve doğanın aşındırıcı etkisi ile oluşan çevresel değişimler, yerini sosyo ekonomik beklentilerin artırdığı baskın antropojen etkilere bırakmıştır.

İnsan-çevre ilişkileri konusunda öncül bir araştırma yapıldığında, ülkemizde bu ilişkileri kent ölçeğinde, kuram ve uygulama boyutunda ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Öncül araştırma sonuçları ile Antakya kent merkezinde doğal, tarihsel-kültürel çevreye ve kentleşmeye ait sorunların bir arada yaşanıyor olması, insan-çevre ilişkilerini kent ölçeğinde ele alan bir çalışma yapılmasını düşündürmüştür. Bu doğrultuda, insan-çevre ilişkilerinin ele alındığı bir kesit içinde “Ekolojik Antropoloji: Antakya Örneği” adlı tez çalışması ortaya çıkmıştır.

Ekolojik antropoloji alanındaki kuram ve uygulama çalışmaları, zaman içinde değişen koşullara ve disiplinler arası çalışma yöntemlerinin artmasına paralel şekilde, değişimler geçirmiştir. Eskiden lokal alanlarda ve yerli toplumlarda gerçekleştirilen ve daha çok insan, çevre ve kültür arasındaki ilişkiye yönelmiş olan araştırmalar, günümüzde büyük bir değişime uğramıştır. Bu değişim, kuşkusuz dünyada yaşanan

ekonomik, politik, sosyal ve kültürel ilişkilerdeki önemli değişimlerin, yerel toplumların kimlik ve özelliklerini etkilemesi ile gerçekleşmiştir. Bu değişimlere paralel olarak, ekolojik antropoloji alanındaki çalışmaların sınırları da genişlemiş ve bu çalışmalar, yeni dünya düzeni içinde kavrulup giden toplumlarla birlikte küreselleşmiş olan alanları da kapsamıştır.

Bugün yerel topluluklar, onların çevresel hakları, sahip oldukları doğal kaynakları kullanımları gibi konular, halen ekolojik antropolojinin çalışma alanlarını oluştururken; dünyadaki değişimlere ve bu değişimlerin ortaya çıkardığı sorunlara bağlı olarak, günümüzde artık insan-çevre etkileşiminin olduğu her alan ekolojik antropolojinin çalışma kapsamına dahil olmuştur. Ekolojik antropoloji kuramı, insan-çevre ilişkileri araştırırken bu ilişkilerin tarihsel süreçte göz önünde alınarak ekonomik, sosyal-kültürel, politik etmenlerle birlikte değerlendirilmesini öngörmektedir.

Bu çalışma da insan-çevre ilişkilerine disiplinler arası ve bütüncü bir bakış açısıyla bakan ekolojik antropoloji yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, Antakya kent merkezi ölçeğinde insanın çevresel sorunların oluşumunda içkin bir rolü olup olmadığı araştırılmaya; bu yolla insanların çevreyle olan ilişkileri çözümlenmeye çalışılmış ve çalışmanın çevresel problemlerle başa çıkmanın yollarına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın başlangıcından bu yana, benimle engin bilgi ve deneyimlerini paylaşan ve akademik anlamda beni yetiştiren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Berna Alpagut'a; ikinci danışmanın olmayı kabul ederek beni onurlandıran ve çalışmamda benimle birlikte bir fiil çalışarak çalışmanın omurgasının oluşturulmasında emeği geçen Yrd. Doç. Dr. Ömer Kutlu'ya; Tez İzleme Komitesinde yer alarak beni

onurlandıran, değerli bilgi ve önerileriyle çalışmaya katkı sağlayarak çalışma ortamı konusunda bana tüm olanakları sunan Sayın Prof. Dr. Can Hamamcı'ya; yine Tez İzleme Komitesinde yer alarak beni onurlandıran ve çalışmama katkı sağlayan Sayın Prof. Dr. Coşkun Özgünel'e; çalışma sürecinde desteğini hiç eksiltmeyen ve çalışmanın görsel materyalini hazırlayan sevgili eşim Hakan Aygün'e; çalışmanın uygulama aşamasında yardımlarını esirgemeyen Uzm. Tülin Tumay, Yrd. Doç. Dr. Mine Temiz ve Tülay Arslanoğluna; uygulama bölümüne katkılarından dolayı Yrd.Doç.Dr. Şener Büyüköztürk, Dr. Yavuz Uyar ve İsmail Karakaya'ya; ekolojik antropoloji konusunda yazdığı makale ile benim gibi birçok antropologun önünü açan Sayın Yrd. Doç. Dr. Erhan Ersoy'a; desteklerinden dolayı Sayın Prof. Dr. Ayşegül Kaplan Mengi ve Doç. Dr. Nesrin Çobanoğlu'na; çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen çalışma arkadaşlarım Dr. Sıla Ay, Dr. Dilek Peçenek, Dr. Sevgi Çıkrıkçı ve Araş. Gör. Elif Arıca'ya; sabrından dolayı biricik kızıma ve anneme; çalışmanın uygulama aşamasına katılan tüm Antakyalılara teşekkürlerimi sunarım.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Antakya'nın Doğal, Tarihsel-Kültürel Çevre Değerleri ve Çevre Sorunları..	79
Şekil 2. Antakya'da Yaşanan Çevre Sorunları.....	108
Şekil 3. Antakya'da Çevresel Değişimlerde Rol Oynayan Yönetsel Etkenler.....	109
Şekil 4. Antakya'da Çevresel Değişimlerde Rol Oynayan Ekonomik Etkenler.....	110
Şekil 5. Antakya'da Çevresel Değişimlerde Rol Oynayan Ekonomik Etkenler.....	111
Şekil 6. Antakya'da Geçmişten Günümüze Doğal Çevre Değerleri.....	113
Şekil 7. Asi Nehrinin Kirlenme Sürecinde Rol Oynayan Etkenler ve Kirliliğinin Sonuçları.....	115
Şekil 8. Antakya'da Geçmişten Günümüze Tarihsel-Kültürel Çevre Değerleri.....	121
Şekil 9. Antakya'da Tarihsel-Kültürel Çevre Sorunlarına Yol Açan Etkenler ve Sonuçları.....	123
Şekil 10. Antakya'da Kentleşme Sorunlarına Yol Açan Etkenler ve Sonuçları.....	132

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Eğitim ve yaşanan yerleşkeye göre alt problemlerin dağılımı.....	14
Tablo 2. Anket sorularının dağılımı.....	145
Tablo 3. Bireylerin Antakya’da Yaşandığını Düşündükleri Çevre Sorunları ve Önem Sıralamasının Dağılımı.....	155
Tablo 4. Bireylerin Antakya Olumsuz Yönde Etkilendikleri Çevre Koşullarının Dağılımı.....	163
Tablo 5. Bireylerin Asi Nehri’ndeki Kirlenme Sürecinde Rol Oynayan Etkenlerle İlgili Düşüncelerinin ve Etkileme Derecelerinin Dağılımı.....	169
Tablo 6. Bireylerin Yetkileri Olduğu Takdirde Doğal Çevresel Değerlerin Korunması İçin Alacaklarını Belirttikleri Kararların ve Önem Sıralamasının Dağılımı.....	176
Tablo 7. Bireylerin Yetkileri Olduğu Takdirde Tarihsel-Kültürel Çevre Değerlerinin Korunması İçin Alacaklarını Belirttikleri Kararların ve Önem Sıralamasının Dağılımı.....	181
Tablo 8. Bireylerin Antakya’nın Tarihi Dönemlerdeki Doğal Çevresine İlişkin Bilgi Düzeyleri, Öğrenim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları.....	210
Tablo 9. Antakya’da Yaşayan Bireylerin Antakya’nın Tarihi Dönemlerdeki Doğal Çevresine İlişkin Bilgi Düzeyleri, Yaşadıkları Bölgeye Göre ANOVA Sonuçları.....	211
Tablo 10. Bireylerin Antakya’da Günümüzde Yaşayan Çevre Sorunlarına İlişkin Bilgi Düzeyleri, Öğrenim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları.....	212

Tablo 11. Bireylerin Antakya’da Yaşayan Doğal Çevre Sorunları Hakkındaki Bilgi Düzeyleri,Yaşadıkları Bölgeye Göre ANOVA Sonuçları.....	213
Tablo 12. Bireylerin Yaşadıkları Bölgeye Göre Antakya’daki Çevre Değerlerinin Yok Olmasına Karşısında Gösterilen Tepkilere İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları.....	215
Tablo 13. Bireylerin Yaşadıkları Bölgeye Göre Eğitim Durumunu Gösteren Çapraz Tablo Sonuçları.....	216
Tablo 14. Bireylerin Eğitim Durumuna Göre Çevre Sorunlarının Kaynağını “Kentlilerin Çevre Değerlerinin Yok Olması Karşısında Tepkisiz Kalmaları” Olarak Düşünmeye İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları.....	217
Tablo 15. Bireylerin Yaşadıkları Bölgeye Göre Çevre Sorunlarının Kaynağını “Kentlilerin Çevre Değerlerinin Yok Olması Karşısında Tepkisiz Kalmaları” Olarak Düşünmeye İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları.....	218
Tablo 16. Bireylerin Eğitim Durumuna Göre Çevre Sorunlarıyla Mücadelede “Bireylere Görev Düştüğü” Olarak Düşünmeye İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları.....	220
Tablo 17. Bireylerin Yaşadıkları Bölgeye Göre Çevre Sorunlarıyla Mücadelede “Bireylere Görev Düştüğü” Olarak Düşünmeye İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları.....	221

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik1. Bireylerin Yaş Dağılımı.....	141
Grafik 2. Bireylerin Cinsiyet Dağılımı.....	141
Grafik 3. Bireylerin Eğitim Durumu.....	142
Grafik 4. Bireylerin Meslek Dağılımı.....	143
Grafik 5. Bireylerin Yerleşim Dağılımı.....	143
Grafik 6. Bireylerin Antakya’da İnsan ve Çevre Sağlığını Olumsuz Etkileyen Etkenlerle İlgili Düşüncelerinin Dağılımı.....	157
Grafik 7. Bireylerin Antakya’nın Tarihi Dönemlerdeki Doğal Çevresine İlişkin Bilgilerinin Dağılımı.....	165
Grafik 8. Bireylerin Antakya’nın Günümüzdeki Doğal Çevre Sorunlarına İlişkin Bilgilerinin Dağılımı.....	168
Grafik 9. Bireylerin Asi Nehrinde Canlı Yaşama Zarar Verdiğini Düşündükleri Atıkların Dağılımı.....	171
Grafik 10. Bireylerin Asi Nehri’nde Yaşanan Kirliliğinin Sonuçları Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı.....	172
Grafik 11. Bireylerin Antakya’da Sellerin Felakete Dönüşmesinde Rol Oynadığını Düşündükleri Etkenlerin Dağılımı.....	174
Grafik 12. Bireylerin Antakya’daki Tarihsel- Kültürel Çevrenin Zaman İçindeki Değişimi Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı.....	177
Grafik 13. Bireylerin Antakya’daki Tarihsel-Kültürel Çevre Sorunlarının Sonuçları Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı.....	179

Grafik 14. Bireylerin Antakya'daki Çevresel Değerlerin Yok Olmasının Doğuracağı Sonuçlarla İlgili Düşüncelerinin Dağılımı.....	183
Grafik 15. Bireylerin Antakya'da Çevresel Değerlerin Neden Korunması Gerektiği Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı.....	184
Grafik 16. Bireylerin Roma Köprüsünün Geçirdiği Değişim Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı.....	186
Grafik 17. Bireylerin Antakya'da Yaşanan Gecekondulaşma Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı.....	188
Grafik 18. Bireylerin Eski Antakya Evlerinin Fazla Tercih Edilmeme Nedenleri Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı.....	189
Grafik 19. Bireylerin Tarihi Kent Dokusunun Yerleşim İçin Fazla Tercih Edilmeme Nedenleri Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı.....	191
Grafik 20. Bireylerin Çevre Değerlerinin Yok Olması Karşısında Vermiş Oldukları Tepkilerin Dağılımı.....	192
Grafik 21. Bireylerin Antakya'nın Tarihi Dönemlerdeki Önemi Hakkında Bilgi Dağılımları.....	195
Grafik 22. Bireylerin Antakya'da Yaşanan Değişimler Sonucunda Kentte Bugün Geline Durum Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı.....	196
Grafik 23. Bireylerin Kent ve Çevresini Nasıl Görmek İstediklerine İlişkin Tercihlerinin Dağılımı.....	198
Grafik 24. Bireylerin Antakya'da İkamet Etmeyi Tercih Ettikleri Bölgelerin Dağılımı.....	199
Grafik 25. Bireylerin Antakya'da Çevrenin Korunması İçin Alınabilecek Önlemlerle İlgili Önerilerinin Dağılımı.....	201

Grafik 26. Bireylere Göre Antakya’da Yaşanan Çevre Sorunlarının Kaynağının Dağılımı.....	203
Grafik 27. Bireylerin Antakya’da Çevre Değerlerini Olumsuz Etkileyen Faktörlerle İlgili Düşüncelerinin Dağılımı.....	205
Grafik 28. Bireylerin Yerel Yönetimlerin, Sivil Toplum Örgütlerinin ve Kendilerinin Çevresel Değerleri Korumada Yeterince Etkili Olamama Nedenleri Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı.....	206
Grafik 29. Bireylerin Çevresel Sorunlarla Mücadelede Görev Düştüğünü Düşündükleri Aktörlerin Dağılımı.....	209

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Antakya Kenti	266
Harita 2. Amik Gölü Kurutulmadan Önceki Görünümü.....	267
Harita 3. Antakya Doğal, Arkeolojik Sit Alanları ve Tarihi Kent Dokusu.....	268
Harita 4. Asi Nehri'nin İzlediği Yol.....	269

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Antakya Eski/ Yeni Kent Merkezi (1992 Hava Fotoğrafı).....	270
Fotoğraf 2. Amik Gölü (1956 Hava Fotoğrafı).....	271
Fotoğraf 3. Eskiden Amik Gölünün Bulunduğu Alan.....	271
Fotoğraf 4. Mozaiklerde Bitki ve Hayvan Çeşitliliği.....	272
Fotoğraf 5, 6. Gravürlerde Antakya Kenti ve Kale Surları.....	273
Fotoğraf 7, 8. Tarihi Roma Köprüsü.....	274
Fotoğraf 9, 10, 11. Antakya’da Doğal Çevre Değerlerinden Örnekler.....	275
Fotoğraf 12. Kent Merkezinde Asi Nehri Üzerindeki Ada.....	276
Fotoğraf 13, 14. Eski Kentte Merkezinde Doğal Doku.....	276
Fotoğraf 15. Amik Gölü.....	276
Fotoğraf 16, 17. Kentte Yapılaşma Baskısı İle Sınırlanan Yeşil Alanlar.....	277
Fotoğraf 18. Asi Nehrin Yatağının Kent Merkezindeki Eski Genişliği.....	278
Fotoğraf 19. Asi Nehrin Yatağının Kent Merkezindeki Genişliği.....	278
Fotoğraf 20, 21. Kent Merkezinden Asiye Bırakılan Sıvı ve Katı Atıklar.....	279
Fotoğraf 22, 23. Asi Nehrine Atılan Hayvan Ölüler ve Araba Lastikleri.....	280
Fotoğraf 24. Antakya Belediyesi Mezbahasının Asi Nehrine Atık Deşarjı.....	281
Fotoğraf 25. Sanayi Sitesine Ait Katı Atıklar ve Asi Nehri.....	282
Fotoğraf 26. Sanayi Sitesine Ait Sıvı Atıkların Deşarj Edildiği Çay ve Çayın Asi Nehri İle Buluştuğu Ağız.....	282
Fotoğraf 27. Arıtma Tesisine Sahip Olmayan Nebati Yağ ve Çırcır Prese Tesislerinden Bazıları.....	283

Fotoğraf 28. Tabakhane Tüm Sıvı Atıklarını Günün Belirli Saatlerinde Hiçbir Arıtma İşleminden Geçirmeden Asi Nehrine Bırakmaktadır.....	283
Fotoğraf 29. Antakya Belediyesinin Atıl Haldeki Arıtma Tesisleri.....	284
Fotoğraf 30. Çevre Belediyelerin Asi Nehrine Bıaktıkları Atıkları.....	285
Fotoğraf 31. Yaz Aylarında Asi Nehrinin Görünümü.....	286
Fotoğraf 32. Kirletilen Asi Nehrinin Kentte Peyzaj Değerlerini Etkilemesi ve Görüntü Kirliliği.....	286
Fotoğraf 33. Kent Merkezindeki Görüntü Kirliliği.....	287
Fotoğraf 34. Asi Nehri Üzerine Çekilen Bent.....	288
Fotoğraf 35, 36. Asi Nehri ve İnsan - Çevre Sağlığı.....	289
Fotoğraf 37, 38. Asi Nehri ve İnsan - Çevre Sağlığı.....	290
Fotoğraf 39. Asi Nehrinde Yaşam Durma Noktasında.....	291
Fotoğraf 40. Eskiden Esnafın ve Kentlilerin Göz Bebeği İken Bugün Tercih Edilmeyen Hanlardan Biri.....	292
Fotoğraf 41, 42. Hanların Yerini Alan Sokaklar.....	297
Fotoğraf 43, 44. Zamana Karşı Verdiği Mücadeleyi Sürdüren Yapılar.....	293
Fotoğraf 45, 46. Bugün İlgisizliğe Terkedilmiş, Geçmişin Sosyal Buluşma Alanlarından Saka ve Cindi Hamamları.....	294
Fotoğraf 47. Tarihi Evlerin Ekonomik Faaliyetler İçin Kullanımına Bir Örnek....	295
Fotoğraf 48, 49, 50. Tarihi Kent Dokusu ile İç İç Geçen Gecekondulaşma.....	296
Fotoğraf 51, 52. Kamu ve Özel Sektöre Ait İş Yerlerinin Kent Merkezine Toplanmasıyla Oluşan Nüfus ve Trafik Baskısı.....	297
Fotoğraf 53. Yapılaşma Baskısıyla Algılanmaz Hale Gelen Tarihi Kent Dokusu.....	298

Fotoğraf 54. Eskiden Antakya'nın Taş Döşeli Sokakları ve Sokak Ortasından Geçen Su Arkıları.....	299
Fotoğraf 55. Eskiden Antakya'nın Taş Döşeli Sokakları ve Sokak Ortasından Geçen Su Arkıları.....	299
Fotoğraf 56. Eskiden Taş Döşeli Sokakları ve Sokak Ortasından Geçen Su Arkılarının Yerini Alan Beton Kaplı Sokaklar.....	299
Fotoğraf 57, 58. Su Kemerleri.....	300
Fotoğraf 59. Hatay Cumhuriyeti Meclis Binası (Gündüz Sineması).....	301
Fotoğraf 60, 61, 62. Ekonomik Beklentiler Nedeni İle Görmezden Geline Tarihî Yapılar.....	302
Fotoğraf 63. Tarihî Dokunun Bakımsız Sokakları.....	303
Fotoğraf 64. St. Pier Çevresindeki Gecekondulaşma.....	304
Fotoğraf 65, 66. 1. Derece Doğal ve Arkeolojik Sit Alanındaki Gecekondular.....	305
Fotoğraf 67. Çarpık Kentleşme.....	306
Fotoğraf 68, 69, 70. Altınözü Yolu Üzerindeki Çöp Döküm Alanı.....	307
Fotoğraf 71. Nehir Yamacına Döşenen Beton Bloklar.....	308
Fotoğraf 72, 73. Bloklar Üzerindeki Reklâmlar.....	308
Fotoğraf 74. Kent Merkezinde Yer Alan Şehirlerarası Otobüs Terminali, Sebze Meyve ve Balık Hali.....	309

KISALTMALAR

AAKSSTR.	Antakya Antik Kenti Sit Sınırları İrdeleme Raporu
AASAKR.	Antakya Arkeolojik Sit Alanları Komisyon Raporu
AKTVKK.	Adana Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu
ASAK�PUY.	Antakya Sit Alanı Koruma İmar Planı Uygulama Yönetmeliği
D�E.	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT.	Devlet Planlama Teşkilatı
GEEAYK.	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
H��DR.	Hatay İl �evre Durum Raporu
H��S��EAF.	Hatay İl �evre Sorunları �ncelikleri Envanteri Araştırma Formu
ST�.	Sivil Toplum �rg�t�
TKTVKK.	Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu

I. BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Bu bölümde; tez çalışmasının konusuna, çalışmaya ilişkin genel bilgilere, çalışmanın amacına, önemine, araştırma problemi ve alt problemlerine, kapsam ve temel varsayımlarıyla araştırmanın sınırlılıklarına yer verilmiştir.

1.1.1. Çalışmanın Konusu ve Çalışmaya İlişkin Genel Bilgiler

Çevre kavramı, en genel anlamda doğa ve ekolojiyle eş zamanlı bir sözcük olarak kullanılmış, ancak bu kullanım belirli insan grubunun yaşadığı ortamı, kültürel ve biyofiziksel öğeleri barındırdığı için kavramsal açıdan büyük bir karışıklılık yaratmıştır (Little, 1999:254).

Çevre, “Kaynaklarının bitki ve hayvan nüfusları ile döngüleştiği karşılıklı uyumlu süreçlerle ilişkili, az çok kapalı bir ortam” (Dansereau, 1984:136); “İnsan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen yada zaman içinde dolaylı yada dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı” (Keleş ve Hamamcı; 1998:25) şeklinde farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir.

Çevrenin bu farklı tanımları, son yıllarda çevre konusuna duyulan ilginin artmasıyla ve çevre konusunda yeni amaçlara yönelilmesi yolundaki baskılarla gelişmiştir. Böylece, daha önce bitki ve hayvan ekonomisine ilişkin bir dal olan çevrebilim, daha sonra insan ve çevre ilişkilerinin tümünü kapsayacak biçimde tanımlanmıştır (Spooner, 1984:275).

Çevreyle ilgili bilimler ve çevrecilik, kökenlerini bir kaç yüzyıl önceden almış oldukları halde gerçek anlamda 1960'lardan sonra kimliklerini bulabilmişlerdir (Barfield, 1997:137). Çevre konusunun toplumsal-kültürel bir olgu olarak tarih sahnesine çıkışı 70'lerle, 80'lerde olmuşsa da antropolojinin ekolojiye ve çevrebilime ilgisi yeni olmamıştır (Ersoy, 1999:227). Bu yıllardan itibaren çevre ve çevresel problemler, birçok bilim adamına çalışmalarına konu olmak üzere gerekli şartları sunmuştur. Neredeyse her bilim alanı çevreyle ilgili çalışmalara imza atmış, böylelikle zamanla çevre konusu disiplinler arası bir nitelik kazanmıştır. 60'lı yıllardan itibaren, dünyada yaşanan çevresel sorunların problem halini alması, özellikle de insan nüfusunun yaşamını tehdit etmesi, çevreyle ilgili bilimlerin ve çevreciliğin önemini gittikçe artırmıştır. Dünyada yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel ve politik anlamdaki değişimler de çevrebilimde ve çevreyle ilgili diğer bilimlerde hem kuramsal hem de uygulama alanlarında değişimleri beraberinde getirmiştir.

Antropoloji ile birlikte sosyal bilimler alanında yer alan bir çok bilim dalı, ekoloji ve çevreyle ilgili bilimlerinin dışında ekoloji ve çevre konusunu kendi alanları içinde ele almış; bu da disiplinler arası yaklaşımların ve yöntemlerin gelişmesini sağlamıştır. Bu duruma vurgu yapan Little (1999:254), çevresel nitelikli araştırmalarla ilgilenen bilim adamları ile antropologların, bağlı oldukları disiplinin çevreyle ilgilenen kanadını temsil ettiğini belirtmiştir.

Antropolojinin ekoloji ve çevreye olan ilgisi, antropolojinin bir disiplin olarak ortaya çıktığı dönemlere kadar uzanmış (Moran, 1990:8) ve antropolojiye yardımcı dallardan her biri, insan ekolojisiyle ilişkili olarak kendi yaklaşımlarını geliştirmişlerdir (Barfield, 1997:137).

Şöyle ki, antropoloji alanında insan ve çevre arasındaki ilişki ilk olarak Darwin'in evrim kuramında yer almış, daha sonra bu ilişkiler ekolojik antropolojinin oluşumuna katkıda bulunan çevresel determinizm, olasılıkçılık ve kültürel ekoloji yaklaşımlarında ele alınmıştır. Malthus'un, insan nüfuslarının kendi kaynaklarını tüketerek yaşam mücadelesini kaçınılmaz hale getirdiklerini, bunun da yaşam savaşını doğurarak yalnızca belirli sayıda bireyin hayatta kalacağına yönelik varsayımları, Darwin'in doğa kanunu kuramı için çevresel bir temel oluşturmuştur. Darwin, "Türlerin Kökeni"nde (1859) uygun özelliklere ya da adaptasyon özelliğine sahip bireylerin üremek için savaş verdiklerini ve bu kalıtsal özelliklerin hayatta kalma sürecinde faydalı olup olmadığını çevresel şartların belirlediğini belirtmiştir. Darwin'in kuramı antropologları etkilemiş ve bazı antropologlar çevrenin insan üzerinde doğrudan etkili olduğunu savunan çevresel determinizmi (nedenselliği) benimsemişlerdir. Daha sonra Boas ve Malinowski gibi antropologlar çevrenin insanlar üzerindeki etkisini çevresel determinizme göre sınırlandırmış olan olasılıkçı yaklaşımı benimsemişler ve bu yaklaşımla birlikte çevresel determinizmin gözlemlenen gerçekleri açıklamakta yeterli olamayacağı savunulmaya başlanmıştır (<http://www.as.ua.edu/ant/Faculty/murphy/ecologic.htm>).

1950'lere gelindiğinde, 1920'li ve 1930'lu yıllarda insan-çevre ilişkilerinin ele alındığı olasılıkçı yaklaşımın ardından, Julian Steward kültürel ekoloji yaklaşımını geliştirmiş ve insanla çevrenin bir bütün olarak görülmesi gerektiği fikri savunularak (Netting, 1996:267), çevrenin kültür ve kültürel değişim üzerindeki etkisini vurgulanmıştır (Barfield, 1997: 448). Kültürel ekoloji yaklaşımı, antropoloji alanında insan ve çevre arasındaki bütünselliği vurgulayan ilk yaklaşım olmakla beraber, kültürel ağırlıklı bakış açısıyla da çevreyi ikinci plana atmıştır.

Antropoloji alanındaki bu gelişmeler, ekolojik antropolojinin gelişimine katkıda bulunmuş ve 1960'larla 70'li yıllarda insan-çevre ilişkisini ele alan detaylı kuramsal ve uygulama çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Leslie White, Marvin Harris, Robert Netting, Roy Rappaport, Andrew Vayda, Robert Netting, Harold Conklin, Emilio Moran, Roy Ellen, William Balee gibi antropologlar, sistemler ekolojisi olarak da adlandırılan ekolojik antropoloji yaklaşımı ile ekoloji ve çevre konusuna yönelmişlerdir.

Bu araştırmacılar, avcı-toplayıcılardan, kuzeybatı kıyıları balıkçılarına ve Doğu Afrika hayvan yetiştiricilerine, Yeni Gine toplumlarından, İsviçre dağ toplumlarına, Filipinlerden, Brezilya Amozon toplumlarına kadar geniş bir yelpazede; içinde din, kültür, kaynak yönetimi, nüfus, taşıma kapasitesi, toprak kullanım hakkı gibi öğeleri bulunduran konular üzerinde insan-çevre ilişkilerini ele alan çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.

Zaman içinde ekolojik antropolojinin insan-çevre ilişkisini ele alışı, ekoloji ve çevre bilime bakışı önemli değişimler geçirmiştir. 1980'li yıllardan günümüze kadar ekolojik antropoloji alanında gözlenen bu değişimler, "yeni ekolojik antropoloji" olarak nitelendirilmiştir.

Yeni ekolojik antropoloji ile 1960'larla 1970'lerin ekolojik antropolojisi arasında kesin ayrımlar bulunmuştur. Ekolojik antropolojinin 60-70'li yıllarda, katı bilimciliğe ve kültürün tamamen uyarımsal işlevi açısından ele alınmasına karşın, yeni ekolojik antropoloji anlayışına post yapısalcı sosyal ve kültürel kuram, siyasal ekonomi (ekonomi-politik), uluslarüstü gibi kavram ve bilişsel süreçler kaynaklık etmiştir (Ersoy, 1999:231).

1990'ların başından bu yana, ekolojik antropoloji alanında çalışanlar yeni ekolojik antropoloji yaklaşımı ile çevre konusuna, özellikle de çevre sorunlarına yönelmişlerdir. Bu yönelmede, çevre hareketlerinin antropologların inceleme alanı olan kırsal alanlara kadar uzanması ile antropolojide ve ötesinde gelişen bir dizi kuramsal eğilim etkili olmuştur. Ayrıca, antropologların çevreciliğe de ilgisi artmış; bunda da güncel kalkınmacı söylemin ve kapitalist iktisadi hegemonyanın eleştirisi etkili olmuştur (Ersoy, 1999:231-232).

Günümüzde ekolojik antropoloji alanında yaşanan bu değişimlere, Greg Guest, Suzanne Joseph, David Casagrande, Tom Abel, Mitchell Pavao-Zuckerman, Bruce Wintherland, Daniel Bates, Kay Milton ve Emilio Moran gibi araştırmacıların çalışmaları yön vermekte; antropoloji alanında çevre sorunlarına, çevre hareketlerine ve bunlarla bağlı olarak insan-çevre ilişkilerine olan ilgi her geçen gün artmaktadır.

Ekolojik antropoloji alanında, genellikle insanların ekolojik ve çevresel sorunlar karşısında nasıl davrandıkları veya ne düşündükleri ile ne yaptıkları anlaşılmaya çalışılmaktadır. Burada anafikir, ekosistem, çevresel değişimler ve insan adaptasyonudur. Ekolojik antropoloji disiplinin kapsamı ise insanın biyokültürel evriminin başlangıcından avcılık, toplayıcılık ve yerleşik yaşama geçiş olan tarım devrimi aşamalarından günümüze kadar uzanmaktadır. Çalışma alanı da üretim stratejileri, çevresel adaptasyon, insanların çevresel kaynaklarla ilişkili olarak nasıl organize oldukları, güç ve iktidar çatışmaları ile tarihöncesi dönemlerdeki kaynak kullanımına gibi konulardan; insanların habitatları, hayvanlar, bitkiler veya diğer kaynaklar hakkında konuştuklarından düşündüklerine, onlar için önemli olan çevresel konuların neler olduğuna kadar geniş bir yelpazeyi içermektedir (<http://www.enviroeducation.com/interviews/david-casagrande/>).

Ekolojik antropoloji alanında çalışan antropologlar, çalışmalarında disiplinler arası bakış açısıyla gerekli bilgileri toplamakta ve bu yolla insan-çevre ilişkilerini çözmeye çalışmaktadırlar. Örneğin, Milton, çevreyle ilgili araştırmalarda antropolojinin teknik içerikli bir niteliğe de sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Milton, yaşamın devamlılığı nasıl sağlanabilir?, karbon emisyonu nasıl azaltılabilir?, biyolojik çeşitlilik nasıl korunabilir? gibi sorunların antropoloji disiplini dışında tanımlanmış olsa da antropologların çevresel araştırmalarda söz konusu bilgileri elde etmelerinin mecburi olduğunu belirtmiştir (Herzfeld, 2001:188).

Diğer taraftan Abel (1998:8-9) da ekologlar ve çevre bilimcilerin, insan-çevre ve insan-insan arasındaki ilişkileri anlamak için antropologların görüşlerine; öte yandan antropologların ekolojik ve çevresel süreçleri anlamak için ekolog ve çevrebilimcilerin görüşlerine ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır. Abel, ekolojik antropolojinin daha gelişmiş bir disiplinler arası kuramın inşasına önemli katkıda bulunabileceğine ve de bu alanda kullanılabilecek en iyi kaynağı temsil etmekte olduğuna da dikkati çekmiştir.

Yeni ekolojik antropoloji, antropologların çevreye olan ilgisini artırmakla beraber, insan ve çevre ilişkilerinin incelenmesinde de yol gösterici olmuştur. Bu yaklaşım, insan-çevre ilişkileri çözümlenirken, bu ilişkiler yumağını etkileyen sosyal, ekonomik, kültürel ve politik etkenlere, tarihsel süreç de dikkate alınarak bakılması gerekliliğini vurgulamıştır. Bu yaklaşımda insan- çevre ilişkilerine, toplumu oluşturan bireylerin çevresel sorunlar karşısında göstermiş oldukları ortak tepki ve davranışlar incelenerek bakılmakta; bu inceleme insanların çevre ve çevresel sorunlar karşısında düşüncelerinin alınması, eylemlerinin gözlenmesi gibi yollarla gerçekleştirilerek, ilişkiler yumağı anlamlandırılmaya çalışılmaktadır.

Bu noktadan hareketle bu tez çalışmasında **birinci çıkış noktası**, ekolojik antropoloji kuramının sağlayacağı avantajlar göz önünde bulundurularak, doğal, tarihsel-kültürel çevre sorunları ile kentleşme sorunlarının bir arada yaşandığı Antakya kentinde insan-çevre ilişkilerinin çözümlenmesi olmuş, bu da çalışmamızın konusunu oluşturmuştur.

Antakya’da tarihsel süreçte ağırlıklı olarak doğal etmenlerin ve savaşların; günümüzde ise burada yaşamakta olan insanlar ile yerel/merkezi yönetimlerin çevresel değişimlere ve sorunlara yol açmış olmaları varsayımından yola çıkarak, tez çalışmasının konusu, ekolojik antropoloji yaklaşımıyla Antakya’da yaşanan çevre sorunlarının saptanması ve insan-çevre ilişkilerinin çözümlenmesi olarak belirlenmiştir. Çalışma konusunu ayrıca, ekolojik antropoloji kuramı, bu kuramın çevresel olaylara bakışı, araştırma bölgesinin genel özellikleri, bu bölgede tarihsel süreçten günümüze dek meydana gelmiş çevre sorunlarına ilişkin konular ile alan araştırması ve araştırma sonuçları da kapsamaktadır.

Tez konusunun **ikinci çıkış noktası** ise bireylerin çevresel algılarının ve çevresel sorunlara karşı tepkilerinin belirlenmesinin, çevresel davranışlarının da anlaşılmasını sağlayarak, Antakya’da insan-çevre ilişkilerinin çözümlenmesinde önemli rol olacağı düşüncesi olmuştur.

Bu çıkış noktalarıyla tez çalışmasında, temel olarak insan-çevre ilişkisine odaklanılmıştır. Antakya’da çevre sorunlarıyla iç içe yaşayan insanların yaşadıkları çevreyi ve bu çevrede meydana gelen değişimleri/sorunları tanıyıp tanımadıklarına; çevreyi nasıl algıladıklarına; çevresel sorunların farkında olup olmadıklarına; sorunlara tepki geliştirip geliştirmediklerine bakılarak, insanların davranışlarının

evre sorunlarının yaşanmasında etkili olup olmadığı ve bu bağlamda çevresel duyarlılığa sahip olup olmadıkları anlaşılmaya çalışılmıştır.

İnsan-evre ilişkileri nedir/nasıldır? İnsan ve evre arasındaki ilişkiler insanın çevreyi, çevrenin de insanı etkilemesi şeklinde özetlenebilir. Alpagut (1982:16), insan türünün ekolojisi açısından temelde iki sistemin; insan (birey, grup, toplum) ve çevresinin (doğal ve yapay evre); bu iki sistem arasında da insanla evre arasındaki ilişkileri oluşturan nc bir sistemin var olduğunu belirtmektedir. Marx, bu nc sistemin yani insan-evre ilişkisinin, insanın insanla ilişkisini belirleme gücüne sahip olduğunu ve her zaman insan-evre ilişkisinin, insan-insan ilişkisinin belirleyicisi olacağını belirtmiştir (Çelebi, 1996:12). İnsan-evre ikilisinde olduğu gibi evre, birey ve toplum üçlüsünde de en somuttan en soyuta kadar sınırsız ilişkiler mevcuttur. Toplum kendini meydana getiren insan gruplarından ve üzerinde bulunduğu doğadan ayrı tanımlanamamakta; insan da toplum içindeki eylemleriyle çevrenin değişimine ve dönüşümün katkıda bulunmaktadır (Nazlıoğlu, 1993:67-68). İnsan bir taraftan çevreyi olumlu veya olumsuz yönde değiştirirken, diğer taraftan kendisi de çevreden etkilenmektedir. Bu nedenle, evre sadece insan etkinliklerinin bir sonucu olmayıp bu etkinliklerin aynı zamanda belirleyicisi konumundadır (Burhan, 1986:12).

İnsanın evre üzerindeki etkisinde ise insanların çevreye karşı davranışları önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle, insanın çevreyle olan ilişkilerinde, davranışları belirleyen algıların ve tepkilerin çözümlenmesi önem kazanmaktadır.

İnsan dünyaya gözlerini açmasıyla birlikte çevreyle sürekli ve karşılıklı bir etkileşim sürecine girmekte, çevreyi duyu organları aracılığıyla anlık durumuna bağlı olarak bir seçim işleminden geçirdikten sonra algılamaktadır. Algılama, duyular

arasından bazılarının belirginleşip ön plana çıkmasıyla başlamakta, yani insan pek çok şey duyumsamakta ancak bazılarını algılamaktadır. Rappaport, algılamayı “Gerçek nesneden gelen uyarıların kişinin kültürel ve bireysel imge filtrelerinden geçip, belirli sapmalarla, algılayanın bilincinden yeniden oluşmasıdır.” biçiminde değerlendirmektedir. Çevreyle ilgili duyu-algı-biliş ile soyut zihinsel süreçler zihinde oluşmakta ve çevreyle ilgili bilgi kalıplarına uygun davranışlarla somutlaştırılıp çevreye tepki göstermektedirler. Shulz, insan-çevre ilişkileri için insanın içinde yaşadığı çevreye uyum sağlaması ve tepki göstermesi için de onu tanımasının gerekli olduğunu belirtmektedir (Özbilen, 1986:154).

Nazlıoğlu (1993:74-75), çevre sorunlarıyla karşılaşan bireylerin ya da toplumun kendini etkileyen sorun karşısında bir tepki göstermesinin beklenmekte olduğunu ve bu tepkinin çevre sorunlarına gösterilen duyarlılık kavramında ifadesini bulmakta olduğuna işaret etmektedir. Toplum içinde yaşayan bireyler, yaptıkları eylemlerin yan sonucunun bilincinde ise bundan kendilerini sorumlu hissetmeye başlamaktadır. Bu tutumlar davranışlardan kaynaklandığı için insanları, tutumlarını yeniden yapılandırmaları adına uygun yönde bilgilendirmenin de faydalı olduğu öngörülmektedir.

Bu nedenle tez çalışmasında, insanların yaşadıkları çevreyi ve çevresel sorunları tanıyıp tanımadıkları; çevresel değişimlerle bu değişimlerin doğuracağı sonuçlar hakkında neler düşündükleri; çevresel değişimler karşısında tercihlerinin neler olduğu; çevre sorunlarının kaynağını, çözümünü ne olarak gördükleri; çevre sorunlarına tepki geliştirip geliştirmedikleri ve çevresel korumayla ilgili önerilerinin neler olduğu gibi sorulara yanıt aranarak, insan-çevre ilişkisi çözümlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, insan-çevre arasındaki çözümün yapılması amacıyla öncelikle kuramsal çalışma gerçekleştirilmiş; ele alınan yaklaşım doğrultusunda elde edilmesi gereken bilgiler toplandıktan sonra, alan araştırması yapılmıştır. Böylelikle çalışmada, kuramsal bilgiler ile uygulama çalışması birleştirilmiştir.

Uygulama çalışmasında, çalışmanın araştırma probleminin alt problemlerine yanıt bulmak için, anket uygulanmıştır. Anket, ekolojik antropolojinin çalışma yöntemi doğrultusunda izlenen yollarla hazırlanmıştır. Anketteki sorular, Antakya'daki doğal, tarihsel-kültürel çevrelere odaklı olarak hazırlanmış ve sorularının oluşturulmasında çevrebilimlerinin araştırma yöntemine de başvurulmuştur.

Günümüzde çevresel, ekolojik ve antropolojik yaklaşımların kombine edilmesi ve bunların deneysel araştırmalarla birleştirilmesi, antropolojideki çevresel araştırmalarda en geniş ve en yeni gelişmelerden birini temsil etmektedir (Little, 1999:274). Moran'a (1990:26) göre, çevresel problemlerin çözümü için kuramsal ve deneysel yaklaşımların bir bütün olarak ele alınması gerektiği gerçeği, her geçen gün biraz daha idrak edilmektedir. Bu noktada tek bir modelin veya seviyenin yeterli olmayacağı, ileride çok yönlü araştırmalara ihtiyaç duyulacağını belirten Moran, bunun insanların olaylara karşı verdikleri tepki şablonlarıyla farklı ekosistemlerin boyut ve özelliklerini açıklayan kuramların geliştirilmesine yol açacağını da belirtmektedir. Bu nedenle, çalışmada kuram ve uygulama çalışması bir bütün olarak ele alınmış ve uygulama çalışması ekolojik antropoloji yaklaşımı doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Çelebi'nin (1996:13) belirttiği gibi, hiçbir çevre sorusu o çevrede yaşayan, o çevreye katılan, o çevreyi paylaşan insanlarla çevre arasındaki ilişkiler dikkate

alınmadan çözümlenemez. Bu sebepten dolayı, bu çalışmada Antakya’da insan-çevre ilişkileri çözümlenirken, çevresel sorunların çözümüne katkı sağlamak da hedeflenmiştir.

1.1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Tez Çalışmasının Temel Amacı: Ekolojik antropoloji yaklaşımını pratikte sınamak üzere, insan-çevre ilişkilerini hem kuramsal hem de uygulama düzeyinde incelemek ve doğal, tarihsel-kültürel çevresel sorunlar karşısında toplumun tepkilerini bulmaktır.

Bu bağlamda, tez çalışmasının amaçları şöyle sıralanmaktadır:

1. **Amac:** İnsan-çevre ilişkilerini deterministik bir yaklaşımdan öte disiplinler arası bir bakış açısıyla değerlendirmek.
2. **Amac:** Antakya’da günümüzde meydana gelen doğal, tarihsel-kültürel çevresel sorunlarını ve toplumun bu sorunlar karşısındaki ortak tepki/ davranışlarını saptamak.
3. **Amac:** Antakya’da tarihsel süreçten bugüne dek meydana gelen doğal, tarihsel-kültürel çevresel değişimlerin ve sorunların saptanarak, bu konuda toplumun karşılaştığı problemleri ortaya koymak.
4. **Amac:** Günümüzdeki ve tarihsel süreçteki çevre sorunlarına karşı, saptanan tepkilerden yola çıkarak, insanın oynadığı rolü anlamlandırmak. Şöyle ki, kentlinin kentine sahip çıkıp çıkmadığını ve izlenen yanlış kentleşme politikaları ile doğal, tarihsel-kültürel çevre sorunlarında kentlinin etkisi olup olmadığını araştırmak.

5. **Amaç:** Antakya’da doğal, tarihsel-kültürel çevrelerin gelecekte sürdürülebilmesinin mümkün olup olmayacağına ışık tutmak.

Tez Çalışmasının Önemi: Tez çalışması, Antakya’nın doğal, tarihsel-kültürel çevresel değişiminde;

1. İnsan-çevre ilişkilerinin rolünü,
2. Çevresel öğelerin günümüzde/gelecekte korunmasında ve sürdürülebilmesinde bireylerin katkısını ,
3. Tezde elde edilen bulguların toplumsal çevreci hareketlere katkısını,
4. Ülkemizde ekolojik antropoloji konusunda yapılan ilk uygulama çalışması olmasıyla ileride bu alanda yapılacak akademik çalışmalara öncülük etmesini, sağlayacak olmasıyla önem taşımaktadır.

1.1.3. Araştırma Problemi ve Alt Problemler

Tez çalışmasının amaçları doğrultusunda düzenlenen araştırma problemi ile alt problemler şunlardır:

Araştırma problemi: Antakya kent merkezinde yaşanan çevre sorunlarına karşı halkın ortak tepki ve davranışları nedir? Bireyler bu sorunları yaratan ve çözmesi gereken kaynağı hangi aktörler olarak görmektedir?

Araştırmanın yukarıda genel olarak ifade edilen problemine çözüm getirebilmek amacıyla, aşağıdaki alt problemlere (1-3. alt problemlere) yanıt aranmıştır.

Araştırmanın yukarıda genel olarak ifade edilen problemine çözüm getirebilmek amacıyla, aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. Alt Problem: Antakya’da yaşanan çevre sorunları karşısında bireylerin ortak tepki ve davranışları nedir, bu sorunların ortaya çıkmasında bireyler etkili olmuş mudur?

1. Alt probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

a) Bireylerin yaşadıkları kentteki çevre sorunları hakkında bilgileri var mı?

b) Bireylerin kentteki çevresel değişimler (sorunlar) karşısında düşünceleri nedir? Yetkileri olsa ne tür kararlar alırlar?

c) Bireylerin yaşadıkları kentteki çevre sorunlarına karşı tepkileri nedir?

2. Alt Problem: Antakya’da bireyler kentin geçirdiği değişim hakkındaki ne düşünüyor, kentlerini nasıl görmeyi tercih ediyor ve çevre korumayla ilgili önerileri nedir?

2. Alt probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

a) Bireylerin kentin geçirdiği değişim hakkında düşünceleri nedir?

b) Bireyler kentlerini nasıl görmeyi tercih ediyor?

c) Bireylerin çevre korumayla ilgili önerileri nedir?

3. Alt Problem : Antakya’da yaşayan bireyler, Antakya’da yaşanan çevre sorunlarında rol oynayan ve bu sorunları çözmesi beklenen aktörlerin hangileri olduğunu düşünüyor?

3. Alt probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

a) Bireylere göre çevre sorunlarının kaynağı nedir?

- b) Bireylere göre çevre sorunlarının çözümünde rol oynaması gereken aktörler hangileridir?

Araştırmanın probleminin çözümüne katkı sağlamak ve bireylerin çevresel bilgileri, tepkileri, düşünceleri ile eğitim ve yaşanılan yerleşke arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını anlamak amacıyla, aşağıdaki alt problemlere (4-12. alt problemlere) yanıt aranmıştır.

Eğitim ve yaşanılan yerleşkeye göre hazırlanan 4-12. alt problemlerin dağılımını Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Eğitim ve yaşanılan yerleşkeye göre alt problemlerin dağılımı.

	Eğitime Göre	Yaşanılan Yerleşkeye Göre
Tarihsel Doğal Çevreye İlişkin Bilgi Düzeyi	4.Alt Problem	5.Alt Problem
Doğal Çevreye İlişkin Bilgi Düzeyi	6.Alt Problem	7.Alt Problem
Tepkiler		8.Alt Problem
Çevre Sorunlarının Kaynağını “Kentlilerin Çevre Değerleri Karşısında Tepkisiz Kalmaları” Olarak Düşünme	9.Alt Problem	10.Alt Problem
Çevre Sorunlarıyla Mücadelede “Bireylere Görev Düşüğünü” Düşünme	11.Alt Problem	12.Alt Problem

4. Alt Problem: Antakya’da yaşayan bireylerin, Antakya’nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeyleri öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

4.Alt probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

- a) Bireylerin kentin tarihi dönemlerindeki doğal çevresine ilişkin bilgileri eğitim aracılığıyla mı edinilmiştir?

5. Alt Problem: Antakya’da yaşayan bireylerin, Antakya’nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeyleri yaşadıkları yerleşkeye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

5.Alt probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

- a) Bireylerin kentin tarihi dönemlerindeki doğal çevresine ilişkin bilgileri yaşadıkları yerleşkeye göre değişiyor mu?

6. Alt Problem: Antakya’da yaşayan bireylerin, Antakya’da günümüzde yaşanan doğal çevre sorunlarına ilişkin bilgi düzeyleri öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

6.Alt Probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

- a) Bireyler kentin bugünkü doğal çevre sorunlarına ilişkin bilgileri eğitim aracılığıyla mı edinilmiştir?

7. Alt Problem: Antakya’da yaşayan bireylerin Antakya’da yaşayan çevre sorunları hakkındaki bilgi düzeyleri yaşadıkları yerleşkeye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

7.Alt Probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

- a) Bireylerin kentin bugünkü doğal çevresine ilişkin bilgileri yaşadıkları yerleşkeye göre değişiyor mu?

8. Alt Problem: Antakya’da yaşayan bireylerin yaşadıkları yerleşkeye göre çevre değerlerinin yok olmasına karşısında gösterdikleri tepkiler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

8.Alt Probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

- a) Bireyler yaşadıkları yerleşkedeki sorunların yoğunluğuna göre mi tepki göstermişler?

9. Alt Problem: Antakya’da yaşayan bireylerin çevre sorunlarının kaynağını “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” sorusuna katılıp katılmamalarıyla eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

9.Alt Probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

- a) Eğitim, çevre sorunlarının kaynağını kentli bireyler olarak düşünmede etkilimidir?

10.Alt Problem: Antakya’da yaşayan bireylerin çevre sorunlarının kaynağını “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” sorusuna katılıp katılmamalarıyla yaşadıkları yerleşke arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

10.Alt Probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

- a) Yaşanılan yerleşke, çevre sorunlarının kaynağını kentli bireyler olarak düşünmede etkili midir?

11.Alt Problem: Antakya’da yaşayan bireylerin, çevre sorunlarıyla mücadelede “bireylere görev düşüp düşmediği” sorusuna katılıp katılmamalarıyla eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

11.Alt Probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

- a) Eğitim, çevre sorunlarıyla mücadelede bireylere görev düştüğünü düşünmede etkili midir?

12.Alt Problem: Antakya’da yaşayan bireylerin, çevre sorunlarıyla mücadelede “bireylere görev düşüp düşmediği” sorusuna katılıp katılmamalarıyla yaşadıkları yerleşke arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

12.Alt Probleme, aşağıdaki soruların yanıtlarıyla açıklık getirilmeye çalışılmıştır:

- a) Yaşanılan yerleşke, çevre sorunlarıyla mücadelede bireylere görev düştüğünü düşünmede etkili midir?

1. 1. 4. Kapsam ve Temel Varsayımlar

Tezde benimsenen bilimsel yaklaşımı, insan-çevre ilişkilerine disiplinler arası bakış açısıyla bakılması oluşturmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde problem durumu; ikinci bölümünde kuramsal çerçeve, araştırma bölgesinin özellikleri ve çevre sorunları; üçüncü bölümünde çalışmanın yöntemi; dördüncü bölümünde bulgular ve yorumlar; beşinci ve son bölümünde de sonuçlar ve öneriler yer almaktadır.

“**Giriş**” olarak adlandırılan birinci bölümde, problem durumunu ifade etmek amacıyla ilk olarak çalışmanın konusu ve çalışmaya ilişkin genel bilgiler verilmiş, ardından çalışmanın amacı ve önemi, araştırma problemi ve alt problemlerle araştırmanın kapsamı ve temel varsayımları sıralanmış, son olarak araştırmanın sınırlılıkları aktarılmıştır.

“**Kuramsal Çerçeve, Araştırma Bölgesinin Genel Özellikleri ve Çevre Sorunları**” olarak adlandırılan ikinci bölümde; “Ekolojik Antropoloji Kuramının Gelişimi ve Yeni Ekolojik Antropolojinin Çevresel Değişimlere/Sorunlara Bakışı”,

“Araştırma Bölgesinin (Antakya) Genel Özellikleri” ve “Antakya’da Tarihsel Süreçte Meydana Gelen Çevresel Sorunlar” olarak üç ana kesim bulunmaktadır.

“Ekolojik Antropolojinin Gelişimi ve Yeni Ekolojik Antropolojinin Çevresel Değişimlere/Sorunlara Bakışı” adlı birinci kesimde, “Ekolojik Antropolojinin Gelişimi” başlığı altında; çevresel determinizm, posibilizm (olasılıkçılık), kültürel ekoloji, ekolojik antropoloji/sistemler ekolojisi ve son olarak yeni ekolojik antropolojik yaklaşımlara yer verilerek ekolojik antropolojinin tarihçesi ve gelişimi aktarılmıştır. Bu yaklaşımlar, ekolojik antropoloji disiplininin ortaya çıkaran süreçler olması nedeniyle ele alınmıştır. Birinci kesimin “Yeni Ekolojik Antropolojinin Çevresel Değişimlere/Sorunlara Bakışı” adlı ikinci başlığı altında, ekolojik antropoloji alanında yapılmış ve temelde insan-çevre ilişkisini konu almış olan çalışmalara, antropoloji alanında çevresel problemlerin nasıl algılanmış olduğuna ve bu çalışmalarda zamanla gözlenen değişimlere yer verilmiştir.

“Araştırma Bölgesinin (Antakya) Genel Özellikleri” adlı ikinci kesim, 6 başlıktan oluşmaktadır. İlk beş başlık, araştırma bölgesinin tarihçesi, fiziksel coğrafya özellikleri, sosyal göstergeleri, ekonomik göstergeleriyle kentleşme tarihi hakkında bilgileri içermektedir. “Antakya’nın Doğal Tarihsel ve Kentsel Doku Sınırları: Doğal, Tarihsel-Kültürel Çevre Değerleri” başlıklı altıncı ve son başlıkta da Antakya’daki doğal çevre değerleriyle tarihsel-kültürel çevre değerleri tespit edilerek aktarılmıştır. Bu başlıklar, araştırma alanını daha iyi tanımak ve alan araştırması sonucunda elde edilecek bulguları daha iyi değerlendirebilme düşüncesinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

“Antakya’da Tarihsel Süreçte Meydana Gelen Çevresel Değişimler” adlı üçüncü kesimde ise yukarıdaki tespitlere paralel olarak; kentteki doğal çevre

sorunları, tarihsel-kültürel çevre sorunları ve kentleşme sorunları üç başlık halinde ele alınmıştır. Bu kesimde yer alan çevre sorunları, sosyo-kültürel, politik ve ekonomik etmenlere göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma, tez çalışmasında benimsenen yeni ekolojik antropoloji yaklaşımında; insan-çevre ilişkilerine diğer etmenlerinde göz önünde bulundurularak bakılması gerekliliği argümanı göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

“Yöntem” olarak adlandırılan üçüncü bölümde, ilk olarak araştırma modeli, ardından çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması, araştırmanın uygulanışıyla son olarak verilerin çözümlenme süreci hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümün veri toplama araçları başlığı altında, Antakya’da insan-çevre ilişkilerini anlamlandırmak adına hazırlanmış olduğumuz anketin geliştirilmesinde dikkat edilen konularla, anketi hazırlarken benimsenen yaklaşımlarla ilgili bilgiler yer almıştır.

“Bulgular ve Yorumlar” olarak adlandırılan dördüncü bölüm, toplam on iki kesimden oluşmaktadır. Bu bölümde yer alan tüm kesimler, araştırma problemini cevaplamak için hazırlanan alt problemlere paralel bir sıra takip etmiştir. Her bir kesimin altında yer alan başlıklarda, alan araştırmasında bireylere yöneltilmiş olduğumuz anket sorularının bulguları grafik ve tablolar halinde sunularak bulgular ve yorumlar aktarılmıştır.

“Sonuçlar ve Öneriler” olarak adlandırılan beşinci ve son bölümde de, bulgulara dayalı olarak oluşturulan araştırma sonuçları ve çalışmanın bütününden elde edilen sonuçlar verilmiş, sonuçların çalışmanın temel varsayımlarını doğrulayıp doğrulamadığına bakılmış ve ardından çalışmanın bütününden elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurularak öneriler sunulmuştur.

Çalışmanın temel varsayımlarını şöyle sıralamak mümkündür:

- 1- a) Antakya’da tarihsel süreçten günümüze çeşitli çevre sorunları gündeme gelmiştir. Bu sorunlar başlangıçta insan müdahalesinden değil, doğal afetler gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkmıştır.
- b) Ekolojik antropoloji yaklaşımı uygulanarak; insanların çevre sorunları hakkında bilgilerine, düşüncelerine, tercihlerine -yaşadıkları ortamda bir takım yenilik ve değişikliklerle yüz yüze kaldıklarında-, verecekleri kararlara ve tepkilere bakılarak, çevre sorunlarının ortaya çıkış ve gelişim sürecinin bir profiline ulaşılabacaktır. Adı geçen yaklaşım, belirli çevresel olaylara ve sonuçlarına bakılması sayesinde insan davranışlarını ve tepkilerini ortaya koyar. Ekolojik antropoloji yaklaşımı ile çevresel bilinç ve çevresel risk algılaması ile ilgili genellemeler yapılarak insan-çevre ilişkileri çözümlenir.
- 2- Antakya’da günümüzde yaşanmakta olan çevre sorunları, yerel ve merkezi yönetimlerin yanlış politikaları ile yerel kent sakinlerinin rollerinden kaynaklanmaktadır.
  - a) Bireylerin kentlerindeki değerlere sahip çıkmamasından,
  - b) Kent yönetiminin bugüne değin yanlış kentleşme politikaları izlemesinden dolayı, doğal, tarihsel ve kültürel çevrelerin sorumsuzca, savurganca tüketilmesi sürmektedir.

Doğal, tarihsel-kültürel çevrelerin ortak bir miras olarak gelecekte de sürdürülebilmesi için Antakya’da yap-boz mantığının ötesinde birbirini izleyen bütüncül bir kent yönetim modeline gereksinim vardır.

1. 1. 5. Araştırmanın Sınırlılıkları

- 1- Araştırma verileri, Hatay il sınırları içinde bulunan Antakya kent merkeziyle sınırlıdır.
- 2- Araştırma, Antakya kent merkezinin doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları kapsamına girmesinden, dolayısıyla çevresel değerlerin bu merkezde yoğunlaşmasından ötürü Antakya kent merkeziyle sınırlandırılmıştır.
- 3- Araştırma verilerinin zaman dilimini, tarihsel dönemlerden günümüze dek uzanan süreç kapsamakta, ancak temel zaman dilimini günümüz oluşturmaktadır. Tarihsel dönemlerde iskan edilmiş olan bu bölgede meydana gelmiş çevresel değişimlere ait veriler kaynak değerlendirilmesiyle sınırlıdır. Günümüze ait çevresel değişimlere ait veriler ise kaynak taramasının yanında gözlemlerle bütünleştirilmiştir.
- 4- Araştırmanın uygulama çalışmasına katılan bireyler, Antakya kent merkezinde tarihi kent yerleşkesi, yeni kent yerleşkesi ve gecekondu yerleşkesinde ikamet edenlerle ve bu bölgelerde çalışanlarla sınırlıdır.

II. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE, ARAŞTIRMA BÖLGESİNİN ÖZELLİKLERİ VE ÇEVRE SORUNLARI

Bu bölümde ilk olarak, ekolojik antropoloji yaklaşımının gelişimi ile yeni ekolojik antropolojinin araştırma alanı ve çevresel değişimler/sorunlara bakışı ele alınmıştır. Daha sonra yeni ekolojik antropoloji yaklaşımı doğrultusunda tarihi sürecin, sosyal-kültürel, fiziksel, ekonomik göstergelerin ve çevre değerlerinin belirlenmesi gerekliliği ile araştırma bölgesinin genel özellikleri sunulmuş; son olarak da çalışmamızda ele aldığımız bu yaklaşım doğrultusunda Antakya’da tarihsel süreçten bugüne meydana gelen çevresel sorunlar tespit edilerek aktarılmıştır.

2.1. Ekolojik Antropoloji’nin Gelişimi ve Yeni Ekolojik Antropolojinin Araştırma Alanı, Çevresel Değişimlere/Sorunlara Bakışı

İkinci bölümün bu kesiminde, insan-çevre ilişkisi üzerine odaklanmış olan ve alan çalışmamızın kuramsal dayanağını oluşturan, ekolojik antropoloji yaklaşımı ele alınmıştır. Bu kesimde ilk olarak, ekolojik antropolojinin gelişimi ele alınmış, daha sonra yeni ekolojik antropoloji yaklaşımının araştırma alanına ve çevresel değişimlere/sorunlara bakışına yer verilerek, benimsediğimiz kuramsal yaklaşım aktarılmaya çalışılmıştır.

2. 1. 1. Ekolojik Antropoloji’nin Gelişimi

Antropoloji biliminin çevreye olan ilgisi oldukça eskiye dayanmaktadır. Ancak bu ilgi ve bu ilgiye paralel gelişen yaklaşımlar, geçmişten günümüze kadar önemli değişimler geçirerek bugünkü şeklini almıştır. Temelde insan-çevre ilişkilerini ele almakta olan ekolojik antropoloji disiplinin ortaya çıkışı, tıpkı diğer

disiplinlerde gözlemlendiği gibi alanla ilgili yaklaşımların ve araştırmaların ivme kazanması sayesinde olmuştur. İlk olarak batılı bilginlerin düşünce tarihinde ele alınmış olan insan-çevre ilişkisi, çeşitli yaklaşımlara sahip olmuş; özellikle bu yaklaşımlardan “çevresel determinizm” ve “possibilizm” ekolojik antropoloji yaklaşımının işaretleri olmuştur. Ekolojik antropolojinin gelişim tarihçesine baktığımızda, yaklaşımın Hipokrates’in Humor Kuramı’ndan bugünün yeni ekolojik antropoloji yaklaşımına kadar geniş bir zaman dilimini içermekte olduğu görülmektedir.

2. 1. 1. 1. Çevresel Determinizm

Çevresel determinizm ya da antropocoğrafya popüler bir düşünceden ortaya çıkmış; Rönesans ve aydınlanma çağı filozoflarıyla seyyahlar tarafından biçimlendirilip, geliştirilmiştir (Herzfeld, 2001:175). Deterministik olan bu yaklaşımın kökenleri çok eskilere, Hipokrates’in Humor Kuramı’na kadar gitmekte ve belki de bu kuram çevresel determinizm yaklaşımının önemli bir dayanağı olmaktadır (Ersoy, 2000:228). Başlangıçta Hipokrates tarafından dile getirilen bu kuramda, insan toplumunun özelliklerinin ve kültür olgusunun, gelişim gösterdikleri çevresel koşullar aracılığıyla açıklanabileceği düşüncesi egemendir. Bu düşünce, kişilik ve iklim arasındaki ilişki konusunda oluşmuş yaygın popüler düşüncelerde de karşılık bulmuş; kan, kalıtımla ilişkili yargılardan yola çıkarak Darwin’in Evrim Kuramı’nın mantığıyla uyumlu bir yapı ortaya koymuştur. 16. yüzyılın başlarında ise Jaen Bodin ulusal karakterle ilişkili olarak, çevresel determinizme ilişkin başka bir düşüncüyü ortaya koymuş ve bu düşüncede soğuk iklimin insan zekâsının aktarılmasında iletken bir rol oynadığı savunulmuştur. Bu düşünce, 16.yüzyıl sona

ermeden önce kuzeylilerce, özellikle de İngilizlerce üretilen bir düşünceye de kaynak olmuş ve bu düşünceden yola çıkarak kuzeyliler, bilimsel açıdan daha üstün olduklarını iddia etmişlerdir. Böylelikle çevresel determinizm, ulusal karakterin kısmen iklimin bir sonucu olduğuna dair yaygın düşünceleri destekler bir tarza sahip olmuştur (Herzfeld, 2001:175–176).

Kaynağını Humor Kuramı'ndan almış olan çevresel determinizm yaklaşımı, iklimin ve çevresel özelliklerin insan davranışlarında doğrudan etkili olduğunu düşüncesini ortaya koymuştur. Batılı düşüncede derin köklere sahip olan bu yaklaşımın önemli özelliği ve iddiası, çevresel özelliklerin doğrudan doğruya insan davranışlarının özelliklerini sınırlandırmış olmasıdır. Çevresel determinizmin en popüler yorumunda ise insanın sosyal değişimi üzerinde iklimin doğrudan etkili olduğu atfı yer almıştır. Örneğin, bu yaklaşımda sıcak iklimlerin şiddetli, heyecanlı ve tembel insanların olmasına neden olduğu düşünülüyor ve bu etkiler kültürel gelişmede başarısız olarak yorumlanıyordu. Diğer taraftan, soğuk iklimlerin somurtkan, asık suratlı insanların olmasına neden olduğu; ılımlı iklimlerin ve çevrelerin ise uygarlıkların kusursuz olmasında önemli rol oynadığı düşünülüyordu (<http://courses.washington.edu/anth457/hist-lec.htm>). Bu yaklaşıma göre, fiziksel çevrenin insanların toplumsal hayatlarında önemli bir rolü vardı. Bu bağlamda, kişilik, ahlak, politika ve yönetim, inanç, maddi kültür ve biyoloji gibi pek çok konu da çevresel determinist açıklamaya sahne oluyordu (Hardesty, 1997:2). Bu yaklaşımın önde gelen destekçileri arasında bulunan O. T. Mason (1896) doğal özellikler ile insan teknolojileri arasındaki ilişkileri araştırmış; Ellsworth Huntington (1924) da maddesel kültüre ek olarak dini inanış ve ritüel gibi özellikleri içerecek şekilde bütün medeniyetlerin gelişiminde ana etken olarak iklimi görmüştür

(Herzfeld, 2001:176). Ancak bu düşünceleri paylaştanların yanında, maddi olmayan kültürün çevresel açıklaması konusunda görüşleri bulunan J. W. Fewkes (1896), insan-çevre ilişkisini basit bir etkileşim olarak görmemiş; bu ilişkinin gerisinde karmaşık etkileşimlerin olduğunu farkına varmıştır (Hardesty, 1977:2-3).

Çevresel determinizmin yaklaşımında birçok ana problemler bulunmuştur. Bu yaklaşımda, şüpheli, dikkatsiz karşılaştırmalar ve hikaye tarzında açıklamalar kullanılmış, karşıt tezlere önem verilmemiş (Örneğin; Mısır, Mezopotamya, İndus gibi ilk uygarlıklar yarı tropikal ve sıcak iklimlerde doğmuşlardır) ve benzer çevreler içinde farklı tipte toplumların (ne birbiri ardına gelen ne de eş zamanlı olan toplumlar) meydana gelmiş olmasıyla ilgilenilmemiştir. Bu gibi nedenlerle birlikte, çevrenin etnosantrik yaklaşımlar arasına atfedilmiş olmasından (Örneğin, Hippocrates ideal iklimi Yunanistan'a, Cicero Roma'ya , Montesquie Fransa'ya ve Huntington Yeni İngiltere'ye atfetmiştir) dolayı, çevresel determinizm daha sonra hiçbir düşünür ve bilgin tarafından ciddiye alınmamaya başlanmıştır (<http://courses.washington.edu/anth457/hist-lec.htm>). Boas, Malinowski gibi araştırmacıların ayrıntılı halkbilim çalışmaları da çevresel determinizmin gözlemlenen gerçeklere yeterli derecede ölçü olamayacağını ve nedenselliğin güçsüz bir şeklinin ortaya çıkmaya başladığının fark edilmesini sağlamıştır (<http://www.as.ua.edu/ant/Faculty/murphy/ecologic.htm>).

Çevresel determinizm, 18. ve 19. yy. bilginleri arasından aydınlanma dönemine kadar kısmen popüleritesini korumuş, ırksal determinizme bir alternatif olmuş ve insanlığın psikik birliği üzerinde uyumlu görünmüştür (<http://courses.washington.edu/anth457/hist-lec.htm>). 19. yüzyılda insan ırkının orijiniyle ilgili tartışmaların genişlemesini sağlayan bu yaklaşım, etkisi itibariyle son derece uzun

vadeli olmuş (Herzfeld, 2001:176); böylelikle 19. yy. sonlarıyla 20. yy. başlarında insanlar arasındaki maddi ve manevi kültürel farklılıkların çevresel faktörlerle açıklanması moda olmuştur (Ersoy, 2000:228). 20. yüzyılın başlarına gelindiğindeyse Hippokratesin Humor Kuramı düşüğe geçmiş, ancak çevresel determinizm yaklaşımını halen savunanlar olmuştur. Bu savunmanın bir kaç nedeni olmuştur. Bunlar; bilimsel yöntemlerin o zamanlarda neden-sonuç ilişkisine dayanmakta olması, bu yolla basit doğrusal ilişkilerin belirlenmesi ve karmaşık etkileşimlerle geri beslenme süreçlerinin bilinmiyor olmasıdır. Bu dönemde, geniş bir coğrafi alan içindeki farklı kültürler, belirli bazı özellikleri paylaşımlarıyla tek bir tip altında toplanabiliyor; ilk coğrafyacı ve antropologlardan bazıları, kültür alanları ile doğal alanlar arasında karşılıklı ilişkileri acele bir şekilde belirleyerek, farklı kültür alanlarının ortaya çıkmasına doğal çevrenin neden olduğunu düşünüyorlardı. Yine aynı dönemde, maddi kültür ile teknolojinin doğal çevreden önemli ölçüde etkilendiği düşünülüyor ve maddi olmayan kültür de çevresel faktörlere bağlı olarak açıklanabiliyordu (Hardesty, 1977:2-3). Etkisi uzun bir süre devam eden bu yaklaşım, daha sonra tamamen geçerliliğini yitirmiş ve doğal çevreye çok daha sınırlandırıcı rol üstlendiren yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. 1950-60'lara gelindiğinde çevresel determinizm, ekolojik uyumun ihtiyaçlarına hizmet eden, olağan dışı kültürel bir görünüm şeklinde ün salmış ve bu yaklaşımının açıkça uyumsuz olduğu vurgulanmıştır (Milton, 1993:4).

2. 1. 1. 2. Possibilizm (Olasılıkçılık)

İnsan, çevre ve toplum arasındaki ilişkinin anlamlandırılmasında izlenen yöntemlerin, deterministik yaklaşımı doğurmasının ardından **possibilizm**

(olasılıkçılık) yaklaşımı, çevresel determinizmin yerini almıştır. Possibilizm diğer bir ifadeyle nedenlerden ziyade sınırlamalar üzerine odaklanma, çevresel koşullar ile sosyal düzenlemeler arasında öteden beri süregelen karşılıklı ilişkileri anlamlandırmak için yapılan ilk girişimlerin sonucunda ortaya çıkmış; deterministik görüşe göre daha çok sorgulanmış ve dikkatli uzun soluklu etnografik gözlemler sonucunda elde edilen yeni verilerle daha uyumlu gözükmiştir. Bunun sonucunda çevresel determinizm daha zayıf bir form almış (Herzfeld, 2001:173-177), geçerliliğini yitirmiş ve doğal çevreye “yaratıcı olmayan” ancak “sınırlandırıcı bir rol üstlendiren” olasılıkçı yaklaşımla yer değiştirmiştir (Ersoy, 2000:228).

Olasılıkçılığın ve çevresel determinizm ortak özellikleri, insanı ve doğayı birbirinden ayrılan iki alan olarak ele almaları ve bir alanının diğeri üzerindeki etkisini araştırmaları olmuştur. Çevresel determinizm, insanı etkin olarak biçimlendiren şeyin çevre ya da bunun tersi olduğu tezine dayanırken, olasılıkçı yaklaşım çevreye sınırlandırıcı veya seçici bir rol yüklemiştir (Ersoy, 2000:228). Olasılıkçı yaklaşım, iklimin değişime yol açtığına dair kanıtlanmamış tartışmalardan ziyade kültürel ve sosyal değişimin alanını sınırlayan çevresel koşullar üzerinde yoğunlaşmıştır (Herzfeld, 2001:177).

1920 ve 1930’lu yıllarda yeni bir yönelim olarak ortaya çıkan olasılıkçı yaklaşım, büyük ölçüde Franz Baos’ın kişisel ilgisinden kaynaklanmıştır. Boas, belirli kültürel özellik ve kültür örüntülerinin kaynaklarının, doğal çevreden çok genelde tarihsel gelenek içinde yer aldığını belirtmiş ve Boas’ın bu yaklaşımı, tarihsel tikelcilik olarak adlandırılan okulun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tarihsel tikelcilik, anti çevreciliğiyle tanınsa da Boas çalışmalarında çevreci yaklaşımlara tamamıyla karşı olmamış ve çevrenin kültüre ilişkin bazı özelliklerin “niçin meydana

geldiği” değil “niçin gelmediğini” açıklamada önemli olduğunu belirtmiştir (Ersoy, 2000:228). “The Mind of Primitive Man” adlı eserinde Boas, insanoğlunun günlük hayatta biçimlendirdiği ve geliştirmeye fırsat bulduğu kalıtlar (görenekler yoluyla yerleşmiş olan tutum veya davranış biçimi) dışında kalan materyali, çevrenin teçhiz ettiğini; kalıntıları belirli formlara sokan öğelerin ise tarihsel güçler ve yayılımlar olduğu belirtmiştir. Olasılıkçı yaklaşım içinde yer alan ve “tarihsel posibilizm” olarak bilinen görüşe göre çevre, insan tercihlerini sınırlayan ancak gözlenebilen insan özellikleri veya kurumlarının ortaya çıkışında aktif bir rol oynamayan “pasif bir etken” olarak görülmüştür. Olasılıkçı yaklaşım, kültürel alan yaklaşımına da sempatiyle yaklaşmış; bu yaklaşımda coğrafi bölgeler, yerleşik kültürlerdeki bölünmüş kültürel özelliklere dayanarak oluşturulmuştur (Moran, 1990:9).

Olasılıkçı yaklaşımın gelişimine, Franz Boas’ın yanı sıra Otis T. Mason’un, Clark Wissler’in, Alfred L. Kroeber’in ve Betty Meggers’in çalışmaları katkıda bulunmuştur. Mason (1896), maddi kültürün ve teknolojinin coğrafi dağılımına çevrenin neden oluşturmadığını, ancak çevre tarafından “şekil verildiği” görüşünü ileri sürmüştür. Clark Wissler (1926) ve A. L. Kroeber (1939) de kültür alanları ile doğal alanlar arasında genel bir ilişkinin varlığını kabul etmekle birlikte, bu ilişkiyi bir doğal alanın ne tür kültürel özelliklere izin verdiği veya vermediği anlamında ele almıştır. Meggers (1954) de çevrenin kültürel gelişme düzeyi üzerine katı sınırlamalar koyduğunu düşünmüştür (Hardesty, 1977:3).

Olasılıkçı yaklaşım, 1930’larda oldukça büyük bir ivme kazanmış, ancak bu yaklaşımla birlikte tarihsel bölge yaklaşımı, geçmişle ilgili oldukça güzel tanımlamaları yaparken, daha geniş perspektifli genellemeler yapmanın mümkün olabileceğine dair bir uygulamayı açıklamakta pek de başarılı olamamıştır.

Böylelikle, olasılıkçı yaklaşımın ardından çok uzun bir süre geçmeden kültürel ekoloji yaklaşımı ortaya çıkmıştır. 1930'larda Julian Steward da bu eğilim içinden gelen bir kişi olmuş, ancak ortaya attığı görüşler farklı nitelikte olmuş; Steward daha çok karşıt kültürlerin karşılaştırılması, sosyal yapı ile geçim kaynakları arasındaki nedensel bağlantı gibi konularla ilgilenmiştir (Moran, 1990:9).

2. 1. 1. 3. Kültürel Ekoloji

Kültürel ekoloji yaklaşımı, bu yaklaşımın öncüsü olan Julian Steward'ın (1955), kültürel ekoloji terimini ortaya atarak, önceki yaklaşımların sunduklarından daha detaylı ve duyarlı bir çevresel analizi yapması ve insan-çevre ilişkilerini daha farklı bir boyutta ele almasıyla ortaya çıkmıştır.

Steward, kültürel ekoloji yaklaşımında kültürel özelliklerin yerel ortamlara uyum şeklinde gelişim gösterdiği ve kültürel özelliklerin çevresel faktörlerden doğrudan etkilenen bir özellikler kompleksi olduğu görüşünü ortaya atmıştır. Steward, “çevrenin biçimlendirdiği kültürler” şeklindeki deterministik formülü daha rafine ederek “belirli çevresel faktörlerin biçimlendirdiği kültürler” şekline dönüştürmüştür (Herzfeld, 2001:178). Steward'a göre, çevresel koşullar çapraşıklığa, yetersizliğe yol açsa da insan kapasitesi çevre şartlarını zamanla değiştirebilmektedir. Ayrıca Steward bu değişimi açıklamakta toplumların ve sosyal etkinin, teknoloji ve çevresel ortamdan daha önemli olabileceğini öne sürmüştür (Moran, 1982:43). Kültürel ekolojinin amacını “Kültürel ekoloji bir toplumun kendi çevresine uyarlanma sürecinin incelenmesidir” (Steward, 1968:337) şekilde açıklayan Steward kültür özü fikrini de tanıtmış ve teorisi kültür özü çevresinde

merkezlenmiştir. Steward, yaşama faaliyeti ve ekonomik düzenlemelerle yakından ilgili kültür özünü, toplumun bir özelliği olarak tanımlamıştır (Steward, 1955:37).

Steward'ın kültürel ekolojisi, çevreci deterministlerin ulaştıkları genellemeler ile olasılıkçıların ortaya attıkları tümevarımsal nitelikteki bulgulardan farklı olarak, ampirik detaylara daha fazla özen gösteren ve çevre, sosyal organizasyon ve kaynakların kullanımında ortaya çıkan davranışsal ifadelerle bağlantılı bir araştırma metodu ortaya koymuştur. Steward'ın yaklaşımı, insan-çevre ilişkilerinin oluşturduğu alanı daha önce kimsenin yapmadığı kadar sınırlamayı başarmıştır. Ayrıca Steward, önceki yaklaşımlardan farklı olarak kültürel ekolojiyi sistemlerin zaman içinde nasıl değiştikleri ve bu sistemler içindeki ilişkilerin gerçekte değişikliğe nasıl yol açabildiği gibi sorunlarla ilgilenmesi yönünde bir çabaya sokmaya çalışmıştır (Moran, 1990:10). Steward, doğal çevrenin toplumsal sistemler üzerindeki etkisini vurgulamasıyla olasılıkçılardan yani Boas geleneğinden de ayrılmıştır (Barfield, 1997:491). Bununla birlikte Steward'ın yaklaşımı, Kroeber ve Wissler'in çalışmalarını da beslemiştir. Olasılıkçılardan Kroeber (1969:350), kültürün bir taraftan sadece kültürel faktörler gözetilerek anlaşılabilirken, diğer taraftan birbiriyle ilişki içinde bulunduğu, onu etkileyen çevresel nitelikli faktörlerle ilişkili referanslar olmaksızın tamamıyla anlaşılabilmesinin mümkün gözükmeyişi belirtmiştir. Diğer taraftan kültürel ekolojinin, beşeri ve sosyal ekolojiden farklılık arz ettiği belirten Steward (1963:36-37), kültürel ekolojinin yerel ortamı, kültürün kültürden geldiği gibi verimsiz bir düşünceye dayandırarak ekstra-kültürel bir faktör olarak gören kültür tarihindeki göreceli ve yeni-evrimci yaklaşımlardan da ayırmıştır.

Kültürel ekoloji yaklaşımı çevreyi, farklı kültürlerdeki davranışları, yaşam biçimini ve adetleri belirleyen çok güçlü bir etken olarak görmüştür. Kültürel

ekologların bir kısmı, kültü-çevre etkileşiminin güçlü bir biçimi olan çevresel fenomenlerin, kültürel davranışların kökeni ve gelişimi konusunda belirli ölçülerde sorumlu olduğu kanısını benimsemeyi tercih etmişlerdir. Bu yaklaşımda çevre, davranış ve kültürel etkinlikleri etkileyen, sınırlayan ve bunlara çok güçlü biçimde yön veren bir öğedir. Çevre ve kültür olgusuna daha zayıf bir çerçeveden bakan diğer bir yaklaşımda, çevrenin sosyal sistemleri nasıl etkilediği sorusunda daha esnek bir tavır takınan yaklaşımdır. Bu yaklaşım, daha ziyade kültürel nitelikli değişkenlerle çevresel nitelikli değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkiler üzerine odaklanmış; kurulması güç nedensel ilişkilerle ise daha az ilgilenmiştir (Altman, Chemes, 1980:6). Genel olarak kültürel ekoloji yaklaşımı, sistemler teorisinin ilkelerini içermiştir. Kültürel ekoloji, bir kültürü kompleks bir yapıya sahip üç yardımcı sistemden oluşan (fiziksel alan-yerleşim, biyolojik ortam-biome, kültürel ortam-insan grupları), çevresel bir sistemle etkileşime giren bir bütün olarak kabul etmiştir. Bu ekolojik sistem, basit gözükmesine karşın oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Büyük ölçekli bir kültürel ekolojik sistem içinde gözüken belirli ilişkilerin toplamı, toplumun kültürel uyumunun doğasını verecektir. Her toplum, bulunduğu ortama ilk önce elindeki teknolojik sistemi kullanmak suretiyle uyum sağlamaya çalışır. Bu noktada sosyal sistemler ikinci planda gelir. Teknolojik sistem, çevrenin üç önemli ögesi olan fiziksel, biyolojik ve kültürel öğelerle de doğrudan bir ilişki içindedir (Shaver and Ashmore, 1986:532).

Steward'ın kültürel ekoloji yaklaşımında, her yerleşme biriminin kendine özgü kültürel özellikleri vardır. Örneğin, büyük bir kent yerleşmesinin farklı semt ve mahallelerinde bile farklı kültürel özellikler bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, her doğal çevre belli bir nüfus yoğunluğuna ve yerleşim biçimine, yerleşim biçimi de

karşıt olarak belli bir kültür örüntüsüne yol açmaktadır. Güvenç, bu yaklaşımı Kültür = f (yerleşme örüntüsü) şeklinde formüle etmiştir (Güvenç: 1984:115-337).

Steward'ın kültürel ekoloji yaklaşımı, bir kültürün içinde bulunduğu ortama adapte olmasının belirli değişikliklere nasıl yol açabileceğini araştırma noktasında metodolojik bir araç da sunmuştur (Steward, 1959:93). Steward'ın, çevreye uyum sağlama çabalarının neden olduğu kültürel değişimlerle ilgili metodu, büyük yankılar uyandırmış ve geri planda kalan pek çok sorunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, bu tarz araştırmalar aracılığıyla çalışma alanını etkin bir biçimde sınırlamak ve neden-sonuç ilişkilerine varmak mümkün olmuştur (Moran, 1982:43-44). Böylelikle 1950'lerde araştırmacılar avcı-toplayıcılar, pre-endüstriyel çiftçiler, pastoralistler ve kırsal toplumlarla ilgili araştırmalarda kültürel ekoloji yaklaşımını ve metodunu kullanmaya başlamışlardır. Ancak bu çalışmalar çevreden çok kültüre odaklı şekilde yürütülmüş ve ağırlıklı olarak kültürel faktörler tartışılmıştır (Moran, 1982:45).

Steward bazı ekoller tarafından yaklaşımının çalışma sahasında işlenmek için fazlasıyla zor olmasından ve her şeyden önce sadece yaşamsal davranışlara öncelik vermesinden dolayı eleştirilmiştir. Yaşama odaklanma, kültürel ekolojik yaklaşımın temel noktasındır. Ancak bu odaklanma, her araştırma türünde yeterli olmamıştır. Sosyal bir sistem üzerinde çok daha büyük ve önemli faktörler de vardır. Bu nedenle Steward, kültürel ekoloji yaklaşımının kapsamını genişletmiş ve bu yaklaşıma kültürün estetik, politik, askeri, dini özelliklerini de eklemiştir (Moran, 1982:44). Ancak Steward'ın insan-çevre etkileşimi alanındaki katkıları yine de sınırlı kalmıştır. Yaklaşımında davranış biçimlerini, yaşam tarzını ve teknolojik etkenleri vurgulamış ancak yaklaşımındaki zayıf noktalarla tezini çürütmüş ve yeni araştırma stratejilerinin geliştirilmesine yol açmıştır (Moran, 1982:4). Örneğin, Steward

kültürel ekoloji yaklaşımında antropolojik çalışmalar doğrultusunda “yararlı” olarak tanınan, bilinen öğeler olan demografi, yayılımcılık, rekabet ve insan psikolojisinin uyumu gibi konuları göz önünde bulundurmamıştır (Moran, 1982:44). Üstelik Moran’a (1990:9-10) göre, Steward’ın kültürel ekoloji yaklaşımının odak noktasını ne çevre ne de kültür oluşturmaktaydı. Araştırmada öncelik kaynakların kullanımıyla ilgili uygulamalara verilmişti. Diğer taraftan, 1970’lerdeki kültürel ekolojik yaklaşımda da bazı zayıf noktalarda bulunmakta ve bunlar da yaklaşımın eleştirilmesine neden olmaktaydı. Bunlardan biri, yaklaşımın sunduğu yeni fonksiyonel yaklaşımdır. Yeni fonksiyonalizm, kabile adetlerinin, yerel popülasyonların bulundukları ortama adapte olmalarını sağlayan bir işleve sahip olduğu düşüncesine dayanmaktaydı. 1960’larda Marvin Harris, Roy Rappoport ve Andrew Vayda’nın yaptığı çalışmalar sonucunda ortaya çıkan bu yaklaşım, ilkel halkların içinde yaşadıkları çevreyle mükemmel yakın bir eşitlikte yaşadıkları düşüncesini geliştirmişti. Bu modelde kültür, insanın doğayla dengeli biçimde hareket etmesini sağlayan bir termostat niteliğindedir. Kent Redford (1990) ve Micheal Alvard (1993) bu modelin doğayla uyumunu kritik etmiş ve bunu “ekolojik açıdan soylu-yabanıl hipotezi” olarak adlandırmıştır. Jare Diamond (1992) ise insanların doğayla hiçbir zaman merhametli olarak nitelenebilecek hoş bir ilişki yaşamadığını, dolayısıyla bu dönemin “hiç bir zaman yaşanmamış altın çağ” olarak nitelenmesinin daha doğru olacağını savunmuş; Benjamin Orlove ve Robert Bettingere tarafından da bu yaklaşım eleştirilmiştir (Headland,1997:607).

Ancak birçok güçlü ve zayıf yanıyla bu yaklaşım, insanı ve çevreyi birbirinden ayrı iki alan olarak görmemesi ve insan-çevre ilişkilerinin çözümlenmesinde yeni yaklaşımların oluşumuna katkıda bulunarak ekolojinin

antropoloji alanının gelişmesini sağlamıştır. Bu yolla, kültürel ekoloji yaklaşımı birçok çevrebilimci antropoloğu etkilemiş ve sonradan daha bütünsel teorilere ve metotlara izin veren yeni yaklaşımların ve çalışmaların oluşmasına öncülük etmiştir.

Kısacası, 1950’lerde insan-çevre ilişkilerini ele alan çalışmalarındaki kuramsal gelişmeler, ekolojik antropoloji alanındaki çalışmaların kalitesini önemli oranda artırmış; Steward ve ondan sonra gelen antropologların ortaya attıkları yeni yaklaşımlar ise kendilerinden öncekilerin yaptıkları çalışmalarda belirlenen eksiklere cevap niteliğinde gelişmiştir (Barfield, 1997:137).

2. 1. 1. 4. Ekolojik Antropoloji/ Sistemler Ekolojisi

Antropoloji alanında deterministik ve olasılıkçı görüşün terk edilmesinin ardından bu alana ekolojik perspektifin yerleşmesiyle çok daha yetkinleşmiş bir yaklaşımın temelleri atılmış ve ekolojik antropoloji kurulmuştur (Ersoy, 2000:228-229). Ekolojik antropoloji, antropoloji alanındaki ekolojik yaklaşımlarda gözlenen eksikliklerden ve ekoloji alanındaki gelişmelerin entelektüel etkilerinden dolayı ortaya çıkmıştır. Kültürel ekolojik yaklaşımın ardından Vayda ve Rappoport’un (1968) “insan popülasyonlarının ekosistemlerine uyumu” şeklinde geliştirilen (Barfield, 1997:137) bu yaklaşımdan, genellikle ekolojik antropoloji ya da sistemler ekolojisi olarak bahsedilmekte ve temelde sistemler yaklaşımı benimsenmekte; nüfus faktörü, çalışma ünitesi olarak kültür ve toplumun yerini almaktadır (Moran, 1982: 61-62). Temel olarak sistemler yaklaşımında, bir bütünü oluşturan parçaların hiçbirisi sistemden ayrı olarak düşünülmez ve ekosistemlerin sibernetik niteliği de sistemler analizi tekniklerinin kullanılmasına yardımcı olur. Sistemler analizi yapılırken parçalar bütünsel bir model olarak alınır ve ekosistemlerdeki karşılıklı

ilişkiler incelenerek, nitel ve betimsel yöntemler kullanılır. Sistem analizi, karmaşık etkileşimlerin incelenmesini kolaylaştırmakta; böylece bir ekolojik sistemin hem özel hem de bütün parçalarının nasıl hareket ettiği nicel olarak çalışılabilmektedir (Moran, 1982:54-55).

Sistemler yaklaşımının benimsendiği 1960'ların ekolojik antropolojisinin, antropoloji alnındaki diğer ekolojik yaklaşımlardan en büyük farkı, araştırma biriminin kültürden nüfusa dönmesi ile araştırmalara ekosistem, nüfus dinamiği ve enerji akışı gibi ekolojik kavramların girmesidir. Moran (1982:61-62), bu dönemde araştırmaların pek çoğunun insan topluluklarındaki enerji akışına odaklanmayı seçmiş olduklarını, bu sayede insanların çevreyi kullanma yollarının daha iyi anlaşılabilmeye başlandığını belirtmiştir.

Ekolojik antropoloji yaklaşımının gelişimine Geertz, Rappoport, Vayda, Mccay, Bennet, DeWalt, Peltó ve Moran gibi antropologların çalışmaları katkıda bulunmuştur.

Bu araştırmacılarından Clifford Geertz ve çağdaşı bazı antropologlar, ekolojik antropoloji yaklaşımında ekosistem kavramının biyolojik yönünün ağır basmasından dolayı “ekolojik sistem” kavramını kullanmayı yeğlemiştir. Geertz’e göre, insanların dahil olduğu ekolojik sistem, insanların dahil olmadığı sistemle aynı usulde incelenebilirdi. Geertz bunu bir bakış açısı olarak kullanmış; Lee (1969,1972) ve Rappoport (1968) da çalışmalarında bu avantajı değerlendirmişlerdir (Ersoy, 2000:230). Böylelikle Geertz, antropolojide ekosistem biriminin uygulanabilirliğini tartışan ilk antropolog olmuştur. Diğer taraftan Geertz, tarihsel ve politik faktörler ile ekonomik sistemin nasıl geliştiği konularının da incelenmesi gerektiğine dikkati çekmiştir (Moran, 1982:55).

Geertz'in ardından Ray Rappoport ve Andrwe Vayda, antropoloji alanındaki en güçlü ekosistem yaklaşımını vermiştir. Ekolojik/çevresel antropoloji terimini kullanmayı tercih eden Rappoport ve Vayda, kültür sözcüğü üzerindeki vurgunun kültürel ekolojiyi işaret ettiğini düşünmüş ve ekolojik/çevresel antropoloji teriminin, biyolojik ekolojiden insanın uyumu çalışmalarına kadar bütün yöntemlerin uygulanabilirliğini örneceğini belirtmiştir (Vayda ve Rappoport, 1976:20-21). Rappoport ve Vayda'nın ekolojik antropolojisini, kültürel ekoloji yaklaşımı etkilemiş, ancak analitik birim kültürden ekolojik popülasyona doğru değişmiş ve Rappoport ve Vayda kültürü, çevreye uyarlama vasıtası olarak görmüştür (Ersoy, 2000:229). Rappoport ve Vayda (1968), popülasyonu "analiz birimi", ekosistemi "bağlam (kontekst)", adaptasyonu (uyum) ise "popülasyon ile ekosistem arasında gelişen dinamik etkileşim süreci" olarak düşünerek, biyolojik ekolojiden aldıkları kavramları insan ekolojisine sistemli bir biçimde uygulamıştır. Rappoport ve Vayda, bu konuda ilk olarak enerjinin teknolojiye girdi ve çıktıların bir analizi ile yiyecek üretmek ve stoklamak için gerekli sosyal çalışma organizasyonu üzerine odaklanmışlardır. Bu çalışmanın tamamı, biyolojik açıdan sınırlayıcı faktörler olarak nitelenebilecek bir iskeletle taşıma kapasitesi içine oturtulmuştur. Çalışmada din ve savaş gibi kültür öğelerine ise popülasyonla bu popülasyonun kaynakları arasında denge kurulmasına yardımcı olan düzenleyici mekanizmalar olarak bakılmıştır. Böylece, ekolojik yaklaşımın antropolojideki bu değişimi, ekolojik antropolojinin kültürel ekolojinin yerini almasına yol açmıştır (Barfiel, 1997:137; Lees ve Bates,1990:247). Vayda ve Rappoport, insanları doğada yaşayan ve diğer türler gibi aynı haklara sahip bir canlı türü gibi görülmesi gerektiğini; bu yolla ekolojik bilimlerde kullanılan analitik araçların ve başlıca metotların kullanımının daha kolay

olacağını, bu sayede kendi türümüzü anlamamızın sağlanabileceğini belirtmiştir. Vayda ve Rappaport, antropologların çalışmalarında nüfus dinamiği ve ekosistem gibi biyolojik üniteleri kullanmakta tereddüt etmemeleri gerektiğine; araştırma konularının zaten her iki disiplin arasında bir bağlantının olması gerektiğini gösterdiğini vurgulayarak, çevrebilimcilerin antropologlarla çeşitli alanları paylaştıklarına dikkati çekmiştir (Moran, 1982:55).

Rappoport (1968), Papua Yeni Gine'deki kabile tarzında örgütlenmiş bir toplumda yerel ve bölgesel kaynak yönetiminde kültürün rolü, geribildirim ve sistem yaklaşımının antropolojik bir populusyona uygulanması ile insan ekolojisi kapsamında bir örnek olay çalışması yapmıştır. Rappoport, çalışmasında kalori ve protein tüketimi, fizyolojik stres, geçim uğraşlarında harcanan enerji miktarı, taşıma kapasitesi, sınırlayıcı faktörler ve nüfus hakkında nicel veriler toplamıştır. Ancak Rappoport, ekolojik populusyonu “belli bir ekosistemi paylaşan ve sahip olunana özgül araçlarla ortak maddi ilişkiler düzenini sürdüren bir organizma topluluğu” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamaya karşılık Kottak, 1960’larda dahi hiçbir ekosistemin izole olmadığını ve insanların tek bir dünya sistemi içinde yer aldıklarını belirterek, nüfus artışı bağlamında enformasyon, imaj, insan, ticaret ve organizasyonlarla çağdaş yüksek teknoloji ürünü ulaştırma ve iletişim sistemlerinin uluslararası düzeyde yaygınlaşmasının, eski ekolojik antropolojinin çoğu tahminlerinin yeniden düşünülmesini gerekli kıldığını belirtmiştir (Ersoy, 2000:230). Ersoy’da (2000:230), günümüzde tüm çağdaş avcı toplayıcı grupların Kottak’ın tespitlerinde olduğu gibi ulus devletler içinde yaşamakta olduklarını ve komşu topluluklarla alışveriş ilişkilerinin yanı sıra dış dünyaya her geçen gün daha bağımlı hale geldiklerini belirterek; bunun dışındaki yaklaşımlardan söz etmenin günümüz

gerçeklerini görmemekte direnen gelenekçi antropologların kurgusu olabileceğini vurgulamıştır.

Rappoport gibi ekolojik antropolojideki sistemler yaklaşımını benimsemiş olan Vayda da Yeni Gine'deki savaşı araştırarak, savaşın nüfus üzerindeki etkisi ve insanların geçim kaynaklarındaki değişimleri incelemiştir. Ayrıca Vayda'nın farklı dağlık bölge klanlarının bahçeler ve domuzlar için rekabet etmelerini incelemesi çevrebilimsel yaklaşım için dikkat çekici bir örnek olmuştur (Vayda, 1974,1976). Aynı bölgede çalışan Rappoport ise daha çok yaşama alışkanlıklarının ve geleneksel törenlerin nasıl olduğuyla ilgilenmiştir. Vayda, bu bölgedeki domuz sayısındaki artışın insanın ekolojik sistemi için bir tehlike olduğunu belirtirken; Rappoport, domuz sayısındaki anormal artışın ağırlığını “sistemin kendisinin” hissedebileceğini ve bu artışın belli bir noktaya geldiğinde törensel bir domuz kesimi işlemi yapıldığını bulmuştur (Moran, 1982:56). Böylelikle, Rappoport'un çalışmalarında “homostatis” kavramının işaret ettiği “denge” kavramı, dikkati çeken önemli bir nokta olmuştur. Bu kavram, çevrebilimciler tarafından doğadaki düzeni araştırmak için kullanılmakta; antropologlar ise bu kavramı çevreyle ilişki halinde olan insan topluluklarının, geçimine yardımcı olan kültürel uygulamaların nasıl olduğuna dikkat çekmek için kullanmaktadırlar. Bu kavram, değişmezlik anlamına gelmemekte; aksine sistemin parçalarındaki sürekli uyum ve hatta yapı içindeki bazı değişimleri görmektedir. Bu kavramla ekosistemlerde kendi içlerinde olan bir koruma ve düzenlemeden bahsedilmesi, bu varsayımın ekolojik antropolojideki çalışmalara etki etmesini sağlamıştır. Geçmişte biyolojik sistemlere olan eğilim olarak açıklanmış olan homostatis yani denge kavramı; sonradan ekolojik antropoloji çalışmalarında kullanılmaya başlanmıştır. Vayda (1974) Slobodkin (1968,1974) ve Bateson (1963),

bu kavramı sistem özelliklerinin olumlu yönde gelişimi yolunda ortaya atılan bir kavram olarak açıklamışlardır (Moran, 1982:54-57). Bennet (1976) ise Rappaport'un denge yaklaşımını, biyolojik kıyaslamalar kullanımı için eleştirmiş, ancak diğer taraftan bu çalışmaların önemli olduğunu da kabul etmiştir (Bennet, 1976:182).

Geertz, Vayda ve Rapport'un ardından Bennet (1986), yöntemsel ekoloji içindeki en etkili akımlardan biri olan "insan sistemleri ekolojisi" yaklaşımını geliştirilmiştir (Little, 1999:255). Bennet, insan ekolojisini insan davranışları şeklinde değerlendirmiş ve "İnsanların birbirlerine ve doğaya karşı davranışları ekosistemlerin bir parçasıdır ve bu parça olaylara somut açıklamalar getirir" görüşünü dile getirmiştir (Bennet, 1976:182). Bu yaklaşım, kültürel öğelerin insanlar tarafından verilen tepkiler ve davranışsal eğilimler içinde dönüştürüldüğü düşüncesine dayanmıştır (Little, 1999:255). "İnsan ekolojisi insan davranışdır", yaklaşımını benimsemiş olan Bennet (1990:436), bu yolla kültürel ekoloji ve ekosistem yaklaşımları arasında yapılan ayırımı yapay bulmuştur. Araştırmalarda kullanılmak için tercih edilen yaklaşımların araştırılacak popülasyonun boyutları ve yapısındaki karmaşıklığın derecesine bağlı olması gerektiğini belirten Bennet; ilkel teknolojiye sahip küçük kabileler arasında ekosistem yaklaşımının kullanılabileceğini, çünkü bu tarz kabilelerde görülen insan-çevre etkileşimlerinin büyük çoğunluğunun kültürel gelenekler içerisine iyice oturtulmuş olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan daha geniş, karmaşık ve teknolojik olarak ileri bir seviyeye gelmiş topluluklar da vardır ve bu topluluklarla modern toplumları incelerken kurumların da araştırılması gerekir. Bu bağlamda Bennet, ekosistem yaklaşımının iyi çalışmadığını savunmuştur. Çünkü Bennet'e göre, sistemler

karmaşıktır ve kuramsal çalışmalar bilinçli bir şekilde yürütülmelidir (Moran, 1982:56-57).

Bennet'in sistemlerin karmaşık olduğunu vurgulayan yaklaşımıyla DeWalt, Pelto ve Moran gibi antropologlar, toplulukların izole gruplar şeklinde incelenmesinden uzaklaşma ihtiyacının farkına vararak ve bu toplulukları global ilişkiler içerisine yerleştirme ihtiyacı duymuşlardır (Abel, 1998:7). Çünkü insan sistemlerinde ilişkiler, yeniden düzenlenmemesine karşın, devamlı değişkenliğe uğramaktadır. Bu durum da büyük olasılıkla insan tepkilerinin karakteriyle alakalıdır ve davranışlar kendi kendimizi oldukça kapsamlı gruplar halinde organize etme, sosyal ve politik hiyerarşileri hızlı bir biçimde kurma ve bunlardan pek çoğuna maddesel nitelikli çıkarlar yüzünden yıkma becerisine sahip olduğumuz için kümülatif bir yapıdadır. Aynı zamanda insan, sahip olduğu teknik araçlar ve haberleşme olanakları sayesinde tepki aygıtlarını genişletmek konusunda bir başka varlıkta olmayan bir kabiliyete sahiptir (Lees ve Bates, 1990:249). Bu nedenle, ekosistemlerin analizinde bunları göz önünde bulundurmamak sistemler yaklaşımından çok daha sağlamdır ve insan-çevre, insan-insan ilişkilerinin yapısını ve işlevini anlamaya daha çok katkıda bulunmaktadır (Abel, 1998:7).

Bennet'le birlikte, Vayda ve McCay (1975-1977), Vayda (1983-1986), Orlove (1980) ve Smith (1984) de antropolojideki ekosistem yaklaşımını eleştirmiştir (Abel, 1998:9). Bu konuda en çok dikkati çeken Vayda ve McCay tarafından kaleme alınan makalelerdir (1975,1977). Vayda ve McCay'a göre, asıl önemli olan insanların yüzleştikleri gerçek problemleri keşfetmek ve teşhis etmekle bu problemlerle başa çıkmanın yollarını bulmaktadır (Lees ve Bates, 1990:247-248; Scoones,1999:484). Ekosistemle ilişkili yaklaşımlar ise populasyonlar arasındaki

enerji akımlarıyla materyal transferlerini biçimlendiren pratik bir aracı ortaya koyarken, bu ilişkilerin ne sebeple olduğunu ve bu ilişkilerin değiştiği dönemlerde insanların buna nasıl tepki verdiği gibi sorunlara gönderme yapmamıştır. Üstelik bu yaklaşımlar antropologların ekosistem üzerine odaklanmasını sağlayarak, insanlar için tehlike oluşturan problemlerin, ekosistemi tehdit eden problemlerle karıştırılmasına veya teşhis edilememesine neden olmuştur (Lees ve Bates, 1990:247-248). Ancak bu eleştirilerle birlikte çoğu zaman eleştirmenler, enerji ya da ekosistem çalışmalarını kınamaktan çok alternatif bakış açılarını geliştirmeyi de amaçlamışlardır (Winterhalder, 1984: 304).

Tüm eleştirilere karşın ekolojik antropolojideki ekosistemler yaklaşımının faydası, bu yaklaşımın ilk olarak Steward tarafından önerilen ekolojik yaklaşımı kapsamı olmuştur. Ekosistem yaklaşımının en önemli kazanımlarından biri de araştırmacıları geçmişte yapılanlardan daha çok ve iyi ölçümler yapmaya, değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini araştırmaya yöneltmesi olmuştur. Çevresel ve davranışsal değişimlerin kesin olarak ölçülebilmesi dışında, bu sayede gerçekleştirilen tasnifleme yoluyla hipotezlerin matematiksel bir biçim alması ve test edilmesi de sağlanmıştır. Bu yaklaşım sayesinde araştırmacı, incelemeyi istediği bir şeyi dolaylı olarak ölçebilmek için bio davranışsal bir değişkeni (örn:görelî refah düzeyi) seçilebilmekte ya da araştırmacı iki popülasyonun aynı ortama adapte olma sürecinde göstermiş oldukları görelî başarıyı inceleme hakkına sahip olabilmektedir (Gross, 1990:309-311). Ekosistem yaklaşımı, insanlar ve çevreleri arasındaki etkileşimleri aydınlatan bir kılavuzluk vazifesi yüklenmiştir. İlk karşılaşılan ekosistem yaklaşımında araştırmacının doğadaki ilişkileri anlamak için hemen hemen her şeyi ölçmesi gerektiği izlenimi edinilse de pratikte bu oldukça nadir bir

durumdur. Ekoloji antropologları genel olarak her şeyi birbiriyle ilişkilendiren basit fikirli tümevarımcılar olmamışlar; bunları daha ziyade sınırlı sayıda değişkenler arasındaki ilişkileri işleyen bir ekosistem modeline göre değerlendirmişlerdir. Ekolojik antropolojide ekosistem yaklaşımı “her şeyin sistematik açıdan her şeyle ilişki olduğu” önerisini sunarken, araştırmacılar bu alandaki değişken sayısını seçilmiş bir kaç adet değişkenle sınırlamışlardır (Gross, 1990:310). Üstelik daha sonra 1970 ve 1980’lerde değişen perspektiflerle ekosistemle ilişkili yaklaşımların teorik sonuçları zannedildiğinden daha etkili olmuştur. Örneğin, ekonomik gelişim üzerine yapılan çalışmalar “neyin çevresel bir problem oluşturduğu” ve bu gibi problemler nasıl çalışılacağı gibi konularda, antropologun anlayışını etkilemiştir. Böylelikle ekonomik gelişimle ilgili çalışmalar ekosistemle ilişkili araştırmalarla uzlaştırılmıştır (Lees ve Bates, 1990:250-251).

Rappoport ve çağdaşı bazı antropologlar ekolojik antropoloji alanında ekosistem yaklaşımına biçim vermeyi denemişler, ancak bu yaklaşım 1990’lı yılların başlarında önemini yitirmiştir. Pavao-Zuckerman, antropolojide bugünkü biyokültürel ve yaşam tarihi yaklaşımlarının sistem yaklaşımını önemsiz gibi göstererek, analizlerin kapsamını birkaç anahtar değişkenle sınırlamayı göstermeye meyilli olduğunu belirtmekte ve amacımız insan ekolojisini yararlı bir şekilde anlamak ve tam bir yarar sağlamak ise bizim insan sistemlerinin, insansız çevrenin ve ekolojinin işlevini birleştirici yaklaşımlar geliştirmeye ihtiyacımız olduğunu belirtmektedir (Pavao-Zuckerman, 2000:31). Kısacası, ekolojik antropolojiye ya da sistemler yaklaşımına göre, doğada mutlak bir denge hali yoktu ve bir sistem (canlı) esnekliği sayesinde değişimle yenilenerek yeni koşullara uyarlatabiliyor ve varlığını sürdürebiliyordu. Bu yaklaşım, aslında yeni işlevselcilik yaklaşımının kendisiydi ve

hala biyolojik popülasyonlarla özdeşleşliğin korunması çabası içinde sıkışıp kalmış bir yaklaşımdı. Bu yaklaşımdaki eksikliklere de büyük ölçüde bu dönemde antropolojide günümüz dünya sisteminde yaşanan süreçlerin tanımlanmasını olanaksızlaştıran tarafsızlık iddiasındaki “apolitik” tıkanma neden oluyordu. Bu tıkanmayı da ancak taraflı ve politik bir duruşa sahip olan yeni bir tür ekolojik ya da çevresel yaklaşım yani yeni ekolojik antropoloji açabilecekti (Ersoy, 2000:230-231).

2. 1. 1. 5. Yeni Ekolojik Antropoloji

1960 ve 1970’lerin sonlarına doğru, antropoloji alanında benimsenen önceki yaklaşımlar uygunluğunu kaybetmiş ve içinde tarihsel ekoloji, radikal ekoloji, politik ekoloji ve çevresel antropoloji yaklaşımlarını barındıran “yeni ekolojik antropoloji” ortaya çıkmıştır (Barfield, 1997:138). Moran’a (1990:3) göre, yeni ekolojik antropolojinin ortaya çıkışında, 20.yy’ın başlarında çevresel deterministik yaklaşımların reddi, 1950’lerde kültürel ekolojide gözlenen eksiklikler ve 1960’lardan itibaren de antropolojideki ekolojik yaklaşımlarda biyolojik kavramların kültür konusuna uyarlanmasından uzak durulması etkili olmuştur. Böylelikle, ekolojik antropoloji alanında daha tatmin edici yöntemler, veri toplama teknikleri ve çözümsel araçlar konusunda araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (Moran, 1982:53)

Yeni ekolojik antropolojinin eskisinden en önemli farkı, eskinin tarafsız-apolitik antropolojisinden, taraflı-politik yeni bir duruşa ve bakış açısına sahip olması olmuştur. Bu farklılıklar; politika, değer koruyuculuk, uygulama, analitik birim, ölçek ve metodu da içine almıştır. Eski ekolojik antropoloji çalışmalarında, yerlilerin kendi doğal kaynaklarının idaresinde ve ekosistemlerinin korunmasında mantıklı ve ya makul işler yaptıkları düşüncesi hakimdi ve bu uygulamalar antropolojide tarafsız

olmayı amaçlayan kültürel görelilik kuralına dayanıyordu. Ancak daha sonra yeni ekolojik ya da çevresel antropoloji, kuramla analizi siyasal bilinç ve kaygıyla harmanlayan bir antropoloji niteliğinde olmuştur. Ayrıca günümüzde yerel halkların, yeni sömürgeciliğin yaptırım ve uygulamalar ile her yandan tehdit altında olmaları, antropologların ilgi odağını da eski ekolojik antropolojiden farklılaştırmıştır. Böylece, yeni ekolojik antropolojide eskisinden farklı olarak her şey büyük ölçekte içinde yer almıştır (Ersoy, 2000:231-232).

Yeni ekolojik antropoloji, insan ve çevresi arasındaki ilişki üzerine odaklanarak, bir popülasyonun çevresini ve hareket tarzlarını incelemekte ve bu yolla popülasyonun sosyal, ekonomik ve politik yaşamı arasındaki bağlantıyı araştırmaktadır (Salzman ve Attwood, 1996:169). İnsanların yaşadığı çevre, insan nüfusunun kültürü, sosyal organizasyon ve nüfus dinamikleri arasındaki ilişkinin çalışılması şeklinde de tanımlanabilen bu alan, belirli toplumların analizi yanında hem eş zamanlı hem de tarihsel gelişimle ilgili yaklaşımların karşılaştırılmalı araştırmalarını da içermektedir (Orlove, 1980:235). Bu alanın araştırma stratejisi, insanların çevre problemlerine karşı tavırlarının araştırılması, sosyal zorlamaların ve çevre problemleriyle ilgili geçmiş çözümlemelerin incelenmesi olarak da verilebilmektedir (Moran, 1982:54).

Yeni ekolojik antropolojinin araştırma alanları, bu alan içindeki çeşitli yaklaşımların benimsenmesiyle gelişmiştir. Bu yaklaşımlardan biri olan tarihi ekoloji, her ortamın bir tarihe sahip olduğunu vurgulamakla birlikte bütün ekosistemin binlerce yıllık bir süreç içinde insan tarafından büyük ölçüde değiştirilmiş olduğu görüşünü savunmuştur. Tarihsel ekoloji yaklaşımı, temelde mevcut ekolojik sistemin yapı ve fonksiyonuyla, bu sistemin içindeki insan

kültürünün anlaşılabilmesi için ekolojik sistemin tarihinin incelenmesi gerektiğine dayanmıştır. Bu yaklaşımda “tarih” terimi, insanın geçmişini incelemekten çok daha fazla şeyi ifade ederek çevresel değişimle kültürel değişim arasında dialektik bir analiz yapılmasını gerektirmiştir. Yeni ekolojik antropoloji alanındaki bu yaklaşımın, özellikle etnografik ortamdaki yerli kültürlerin anlaşılması için bir araç olduğu savunulmuştur (Headland, 1997:605-609). Bu yaklaşımların benimsendiği bir alan halini alan tarihi ekoloji, kesinlikle antropolojiyle sınırlı bir yapıda da olmamış (Headland,1997:605-609); politika ve insan ekolojisi bilim dallarına karşılık gelen, disiplinler arası bir alan olmuştur. Bu alan, insanların zaman içinde doğal çevrelerinden nasıl etkilendiklerini sonuçlarıyla birlikte ortaya koyarak, bütün bu ilişkileri anlamlandırmaya amaçlamıştır. Bu alanda çalışanlar ya da çevresel tarihçiler, doğal ve sosyal fenomenlerin her ikisinin birden açıklayıcı nitelikte bir çatı içinde nasıl gösterilebileceği konusuna duyarlı gözüken bir kitleyi oluşturmuştur (Little, 1999:257-261). Bunlar arasından William Balee’nin yaptığı çalışma en dikkati çeken olmuştur. Balee, Brezilya’nın Amozon bölgesinde Kaapor alanında bir çalışma yaparak tarihsel ekolojiyi; etnoekoloji, kültürel ekoloji, biyolojik ekoloji, politik ekoloji ve bölgesel ekolojiyi yöntemsel bir çatı içinde bir araya getirmek amacıyla uygulamıştır. Balee, bu çalışmasında doğal çevre üzerinde etkisi bulunan yerli kabilelerin (Afro-Amerikan ve Avrupalıların da içinde bulunduğu bir nüfus topluluğunu) gerek sosyal gerekse doğal ortamdaki sınırlama ve fırsatlara verdiği tepkileri analiz etmiştir (Barfield, 1997:138). Headland (1997:609), yeni ekolojik antropolojideki bu yaklaşımın, alandaki problemlerin tamamını çözeceğini veya kullanılan yöntemlerin bizleri diğer yöntemlere ulaştırabileceğinden daha öteye

götüreceğini söylemenin mümkün olmadığını, ancak tarihsel ekolojinin bu konuda yol göstermesinin mümkün olabileceğini belirtmiştir.

Yeni ekolojik antropolojideki yaklaşımlardan bir diğeri de radikal ekoloji yaklaşımıdır. Radikal ekoloji yaklaşımı, yeryüzü kaynaklarının tükenmesi, kirlenmesi, türlerin yok olması, tropik ormanların ortadan kalkması gibi çevresel nitelikli bunalımların ötesinde, bu gibi fenomenlerin insan haklarının çiğnenmesini de içeren çeşitli formlarla ilişkili olduğuna dair ortaya atılan ekolojik yaklaşımların bir kümesinden ortaya çıkmıştır. Carolyn Merchant (1992), radikal ekolojinin insanların doğal kaynakları sürdürmekte ve bunları dilediği gibi kullanmakta özgür olduğu düşüncesine karşı çıktığını ve bunu yaparken de doğaya ve insanlara karşı yeni bir sorumluluk bilinciyle hareket ettiğini belirtmiştir. Bu yaklaşım, bu yolla insan ve doğa terbiyesindeki yeni bir etiği de araştırmaktadır. Bu sayede, insanlara yeni bir sosyal görüş ve etikle tutarlı olarak dünyada değişiklikler yapma yetkisi verir. Radikal ekolojinin bir parçasını da ekofeminizm oluşturmaktadır. Ekofeminizm, insanın doğa üzerindeki hakimiyetine erkeğin kadınlar üzerindeki hakimiyeti gibi bakar. Bu bakış açısıyla ekofeministler, ekolojik açıdan daha verimli bir toplum yaratmanın erkek-kadın ve insan-çevre arasındaki ilişkilerin değiştirilmesinden geçtiği görüşündedir (Barfield, 1997:138).

Yeni ekolojik antropoloji tarihsel ekoloji ve radikal ekoloji gibi politik ekoloji ve çevresel antropoloji yaklaşımlarıyla da beslenmiştir. 1980’lerde yöntemsel ekolojide kullanılan aktör kökenli, karar yapıcı modellerin antropolojide kullanılan politik içerikli ekonomi yaklaşımlarıyla birleştirilmesiyle yeni ekolojik antropolojide politik ekoloji olarak adlandırılmaya başlanan önemli bir araştırma alanı ortaya çıkmıştır. Politik ekoloji yaklaşımı çevre, politika ve ekonomiyle diyoloğa girmiş ve

haklar, talepler ve güç gibi kavramlar oluşturmak suretiyle eleştirisel nitelikli güçlü bir yaklaşım türemiştir. Böylelikle, insan-çevre ilişkisi üzerine her geçen gün sayıları artan çalışmalar, politik ekoloji araştırma alanının kuvvetlenmesiyle uyumlu bir çerçevede oldukça verimli sonuçların alındığı alanlara doğru kaymıştır (Little, 1999:256).

Ekolojik antropoloji alanında yer alan çevresel antropoloji de dünya üzerinde yeni ortamların meydana gelmesi ve bunlardan kaynaklanan çevresel problemlerin oluşmasıyla ortaya çıkmış olan bir yaklaşımdır (Little, 1999:274). Çevresel antropoloji, toplumu bütün katmanlarında işleyerek, bunların boyutlarına ve artan rollerine ışık tutmaya çalışmıştır. Bu yaklaşımla ekolojik antropologlar, toplumlardaki çevresel hareketleri incelemekle beraber yerel halkların karşılaştıkları ciddi çevresel problemlere de tanıklık etmeye, insan ve çevre haklarıyla ilgilenmeye başlamışlardır (Little, 1999:274). Brosius'a (1999) göre, antropolojide çevreciliğe ve çevre hareketlerine artan bu ilginin nedenleri; son on yılda tarihsel ekoloji, politik ekoloji, çevre etiği, çevre hukuku, çevre güvenliği gibi farklı alanlardaki bilim adamları arasında çevre konusunda bilgi alışverişinin artmış olması ile çevreci hareketlerin antropologların inceleme alanı olan kırsal alanlara kadar uzanmasına ve gerek antropolojide gerek ötesinde gelişen kuramsal eğilimlerle ilişkilidir. Küresel müdahalelerin doğurduğu çevre sorunları karşısında gelişen çevre bilinci ve çevre hareketleri, çevresel antropoloji içinde yeni ekolojik antropolojinin önemli konularından biri halini almıştır (Ersoy, 2000:231-233).

Kısacası, antropoloji alanında ekoloji ve çevre çalışmaları, yeni ekolojik antropolojinin insan ve çevre ilişkilerine bütüncü ve disiplinler arası bir yaklaşımla bakmasıyla büyük bir değişim geçirmiştir. Çevre sorunlarının kırsal alanlardan daha

geniş alanlara yayılmış olmasıyla bu sorunlarla yüz yüze kalan insanların zamanla daha geniş kitleleri temsil etmesiyle yeni ekolojik antropolojinin çalışma alanı da konusu da genişlemiştir. Kottak (2001:16), yeni ekolojik antropolojinin uygulamalı antropoloji içinde yer aldığını; bu alanda çalışan antropologların birikimlerini çevresel bozulmanın ve küresel iklim değişikliğinin “insan boyutunun” incelenmesi gibi konulara uyguladıklarını; çevrenin insanları ve insan etkinliklerinin biyosferi ve yeryüzünü nasıl etkilediğini incelemekte olduklarını belirtmiştir. Ayrıca Kottak (1999), günümüzün yeni ekolojik antropolojisinin yaşanan sorunları yalnızca anlamaya çalışarak değil, çevresel bozulma, çevresel ırkçılık, medya ve sivil toplum örgütlerinin rolüyle çevresel sorunlar karşısında geliştirilmiş uygun çözüm yolları önererek, ekolojik bilinç, etkinlik ve sürdürülebilirliği de teşvik etmekte olduğunu vurgulamıştır (Ersoy, 2000:233).

2. 1. 2. Yeni Ekolojik Antropolojinin Araştırma Alanı ve Çevresel Değişimlere/ Sorunlara Bakışı

Yeni ekolojik antropoloji alanında yürütülen araştırmalar, diğer bilimlerin gittikçe zenginleşmesiyle oluşarak, tarih ve biyoloji gibi bilimleri birbirine yakınlaştırdığı gibi diğer antropolojik araştırma sahalarını da özellikle tarih, politika ve ekonomiyle ilgili alanlarla yakın biçimde ilişkilendirmeyi başarmıştır. Diğer taraftan bu alan, antropolojinin diğer alanlarının çalışma metotlarını ve modellerini almasına rağmen, kendi alanındaki araştırmalarıyla onlara yeni yönlerde kazandırmıştır (Orlove, 1980:262).

1950’li yıllardan 1970’li yıllara kadar ekolojik antropoloji çalışmaları, izole olmuş yerel topluluklar üzerine (Naska Eskimoları, Güney Amerika Yanomama

adaları ile Yeni Gine kabileleri ve Orta Amerika'daki Miskito Hintleri gibi) yoğunlaşmıştır. Bu topluluklar, insan ve çevre etkileşiminin daha kolay izlenebilmesi için seçilmiş; teknolojik olarak kompleks toplumlardaki çevresel etkiler arasındaki karmaşık ilişkilerin incelenmesinin zor olması, yerel toplumların seçilmesinde önemli rol oynamıştır (Moran, 1982:57). Ekolojik antropoloji alanında; Conklin'in Filipinler (1954), Sahlins'in Fiji (1957), Lee'nin Kung (1972), Geertz'in Endonezya (1963) ve Rappoport'un Yeni Gine'de (1967) yaptığı tarzda birçok araştırma, işlevsel bir bütün olarak görülen doğal ve sosyal sistemlerin birbirleriyle olan yakın ilişkisini ortaya koymaya odaklanmıştır (Scoones, 1999:484).

1970'lerden ve 1980'lere kadar ise ekolojik antropoloji yerel topluluklarla birlikte yerel toplumlara da yoğunlaşmıştır. Ekolojik antropologların bunlara yoğunlaşmasının nedeni, bu toplulukların ve toplumların çevresel nitelikli tehlikelerle başa çıkmanın düzenli ve etkili araçlarını keşfedemeden bu tehlikelere maruz kalmaya devam etmeleriyle yakından ilgili olmuştur. Bu nedenle, ekolojik antropoloji araştırmaları, bu toplulukların ya da toplumların çevresel tehlikelerle nasıl başa çıktıklarını ortaya koymayı hedeflemiş ve gelişim modelleri üzerine çalışan planlamacılara yardım ederek bu tehlikelerle başa çıkacak araçları geliştirmeleri için yardımcı olmuştur. Diğer taraftan ekoloji antropologları, politik tartışmalarda sıkça mağdur durumda olan bu topluluklarla yerel toplumların yerine müdahalede bulunmuşlar ve onların yerine söz almışlardır. Böylece, örneğin yağmur ormanları toplumlarının koruyucu haklarını elde etmeye çalışmak, onların geleneksel yaşam biçimlerinin korunmasına yardımcı olacağı gibi iklim üzerindeki dengeleyici öğelerle ve daha geniş anlamda ekosisteme katkıda bulunmanın da bir yolu olmuştur (Milton, 1993:12). 70'lerden 80'lere kadar gözlerini çevresel nitelikli değişimlere

çevirmiş olan ekolojik antropologlar, insan-çevre etkileşimindeki rol oynayan faktörler arasında bağlantı kurmakla ilgilenmişlerdir. Kırsal alandaki kaynakların kapitalist düzen sayesinde sömürülmesinin bir sonucu olarak, yerel otonominin kaybedildiğini ve bunun doğurduğu zararları vurgulayan yaklaşımı ele alan ekolojik antropologlar, gözlemleri sonucunda kırsal alanın yoksullaştığını ve bu alandakilerin hammadde kaynaklarına giderek artan biçimde, adil olmayan bir şekilde tecavüz edildiğini ortaya çıkarmışlardır. Böylece bu yıllardan itibaren insan ve çevre merkezli çalışmalar, yaşadıkları ortamda bir takım yenilik ve değişikliklerle yüz yüze kalan insanlar tarafından yapılan seçimler ve verilen kararlar üzerine gittikçe artan bir biçimde odaklanmaya başlamıştır (Lees ve Bates, 1990:253-254).

1980'lerden günümüze kadar ise yeni ekolojik antropoloji yaklaşımının benimsenmesiyle ekolojik antropolojinin araştırma alanı daha büyük ölçekli toplumlara kadar genişlemiştir. Bu yıllarda yeni ekolojik antropolojinin araştırma alanının, yerel toplulukları ve toplumları kapsamasının nedeni bu toplumların çevresel haklarının bugünkü dünya sisteminde çiğnenmekte olmasıyla ilişkili olmuştur. Kottak (1999), günümüzün yeni sömürgeci düzeninde doğal çevrelerle birlikte, yerel ve bölgesel toplumların iktisadi hegemonyanın eline teslim edilmiş olduğunun; bu toplumların doğal kaynaklarını ve çevrelerini ele geçirmek amacıyla MAI anlaşmaları, uluslararası tahkim yasaları gibi hukuki anlaşmalarla birlikte uluslar üstü yaptırımlarla doğal çevrelerin ve toplumların bu hegemonyanın tehdidi altına sokulmuş olduğunu belirtmiştir (Ersoy, 2000:233). Bu nedenle son yıllarda, ekolojik antropologlar yerel ekolojik bilginin önemi, doğal kaynak yönetimi ve yerel toplumların haklarını gittikçe artan şekilde kabul etmişler ve bu yönde araştırmalar yapmışlardır (Guest, 2002:38). Bu araştırmalar, bu toplumların çevresel hakları ve

doğal kaynaklarıyla ilgilenirken, bazı araştırmalar yerli toplumların doğal kaynaklarını koruduklarını bazıları da açık bir suistimali ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, bugün bu araştırmalara toplumların sosyal, manevi ve ekonomik şartlarının, çevresel korumaya izin verip vermediğini izah etmeye yönelik bilgilerde eklenmeye başlamıştır (<http://www.enviroeducation.com/interviews/david-casagrande/>). Yeni ekolojik antropoloji araştırmalarında elde edilen bu bulgular ile yeni yaklaşımlar, ekolojik antropolojinin “tarafsızlık” niteliğinden sıyrılmasını ve günümüz şartlarına daha uygun “eleştirelilik” niteliğinin kazanılmasını da sağlamıştır.

Yeni ekolojik antropoloji araştırmalarını, birikimli nitelikteki sosyal, teknolojik ve iklimle ilişkili değişimlerin bir sonucu olan 1970’lerdeki büyük çevresel olaylarda etkilemiştir. Bu olaylar, ekolojik antropologların çok geniş ölçekli ekonomik sistemlerdeki yani toplumlardaki çevresel problemlere yönelmelerini sağlamıştır. Araştırma alanı böylece genişleyen ekolojik antropoloji araştırmaları, insanların çevreleriyle etkileşim halinde oldukları durumlarda yüzleştikleri problemler ve tehlikeler üzerine odaklanmıştır. Bu araştırmalarda, belirli alanlarda meydana gelen spesifik nitelikli çevresel olaylar üzerine çalışması, bu gibi problemler üzerine yapılan araştırmaları organize etmenin en iyi yolu olmuştur. 80’lerden itibaren yeni ekolojik antropoloji araştırmalarında, insanın adapte olabilirliği üzerine gittikçe artan sayıda araştırmalar yapılmaya başlanmış ve kültürel uyum düşüncesi terk edilerek, davranışsal yaklaşımlarda grup ve populasyon özellikleri en basit şekliyle bireysel eylemin sonuçları olarak görülmüştür. Bu yıllarda, insanların çevresel tehlikelere ve diğer çevresel olaylara karşı göstermiş oldukları uyumlarla ilgili genellemeler formüle edilmeye çalışılarak; doğal olaylar ile insan etkinliklerinden kaynaklanan faaliyetlerin birleştirildiği araştırmalar

gerçekleştirilmiştir. Gelecekteki gelişimi planlayan politikacılara bilgi verme ve yol gösterme misyonunu üstlenen araştırmaların da gerçekleştirildiği yeni ekolojik antropolojide, insanın “değişen koşullara gösterdiği tepkiler” ile “ortaya çıkan durumlara uyum sağlamadaki yeteneği” gibi konulara odaklanılmıştır (Lees ve Bates, 1990:253-264).

Yeni ekolojik antropoloji araştırmalarında analiz ortamının geniş ölçekli toplumlara doğru genişlemesinde; biyolojik açıdan varlığı yerel seviyedeki belirli ekosistemlere bağlı olan “ekosistem insanıyla” gereksinimlerini gezegensel bir düzlemde elde edilen kaynaklardan karşılayan “biosfer insanı” arasında belirgin farkların oluşmuş olması da etkili olmuştur. Gezegen bir analiz ortamı olduğu anadan itibaren “insan”, antropologlar açısından üzerinde araştırma yapılan bir nüfus yığını temsil eder hale gelmiştir. Böylesine geniş ve kompleks bir ortam metodolojik ve ampirik açıdan oldukça çok sayıda güçlük içermesine karşın; El Nino okyanus akıntısının biyofiziksel ve sosyal boyuttaki etkileri, küresel ısınma ve ozon tabakasındaki deliğin boyutlarının artması gibi çevresel problemlerin analiz edilmesi için uygun bir düzleme de sahip olunmuştur. Küresel iklim değişiklikleri üzerine yapılan ekolojik antropoloji araştırmalarında, bu değişikliklerin insan kaynaklı nedenleriyle bölgesel nitelikli biyokültürel sistemler (toplumlar) üzerindeki etkileri mutlak şekilde göz önünde bulundurmıştır (Little, 1999:260). Günümüzdeki ekolojik antropoloji araştırmaları; bakteri, virüs ve salgın hastalıkların küresel ölçekte çok yayılım göstermesiyle bu mikroorganizmaların taşınmasını yönlendiren, yayılmasını sağlayan insana özgü karışık ilişki tipleriyle çevresel ortamlar üzerine de eğilmiştir. AIDS’le ilgili çok sayıda yayına ek olarak, İngiltere kökenli deli dana

hastalığıyla büyük bir tavuk katliamına yol açan Hong-Kong virüsünü konu alan araştırmalar yapılmıştır (Little, 1999:273).

Dünyadaki insan popülasyonunun artan biçimde kentleşmesi, kentleşme olgusunu ekolojik nitelikli küresel bir probleme dönüştürmüş ve bu doğrultuda yeni ekolojik antropoloji araştırmalarında kentlerde analiz ortamına dahil olmuştur. Yeni ekolojik antropolojide kentlerin çevresel tarihi, kentsel peyzajlar, kentsel ekoloji, kentsel gelişim süreci, kentsel nitelikli çevresel haklar gibi bazı araştırma konuları ortaya çıkmıştır (Little, 1999:273). Moran (1982:57), ekoloji antropologlarının kentsel kirlenme ve kentlerde yaşanan çevresel sorunlar gibi çağdaş sorunlar hakkında insanların davranışlarının rahatlıkla çalışılabileceğini belirtmiştir. Böylelikle yeni ekolojik antropolojide, kentlerde yaşayan insanların yaşam alanlarında pek çok motivasyona (güdülenmeye) nasıl sahip olduklarıyla farklı ortam koşullarına nasıl bağlı oldukları araştırılmıştır. Bu araştırmalarda, Crumley (1994) tarafından insan ve çevre arasındaki ilişkinin maddesel manifestosu olarak tanımlanan peyzaj kavramı, antropolojik nitelikli analizlerde coğrafi alanı tanımlamanın başka bir yolu olmuş ve bu kavram “insanların geçmişte yaptıkları seçimler ile çevresel değişimlere gösterdiği tepkilerin” gözlemlendiği bir laboratuvar ortamını belirlemek için kullanılmıştır (Little, 1999:263).

Yeni ekolojik antropolojide araştırma alanı genişlemekle birlikte, herhangi bir olayın araştırmaya konu olması için çevresel nitelikli bir sorun olması da yeterli olmuştur. Bu araştırmalarda “çevresel olaylar”, çoğunlukla insanlar üzerinde negatif bir baskı oluşturan tehlike veya felaketlerle ilgili örneklerden oluşmuştur. İnsanların yaşadıkları ortamda sosyal, ekonomik ve politik anlamda meydana gelen çevresel olayların, çevresel nitelikli elemanlarla tepkileri de içinde barındırması nedeniyle bu

araştırmalarda; insanların tepki bazında çevresel olaylar karşısında ne yaptıklarını ve niçin yaptıklarını anlamak için geçmiş ve bugünkü olaylara, yerel nüfusta meydana gelen değişimlere ve insanla çevresel faktörler arasındaki etkileşimlere bakmak gerekmiştir. Bu nedenle, yeni ekolojik antropoloji çalışmalarında çevresel problemler, sınırlamalar veya yerel sistemlerin karşılaştıkları güçlükler bu gibi çevresel olaylar bağlamında değerlendirilmiştir (Lees ve Bates, 1990:266-269).

Kısaca bugün ekolojik antropoloji alanında yürütülen araştırmalar, yeni ekolojik antropoloji yaklaşımı doğrultusunda çevresel değişimlere ve sorunlara çok yönlü bakabilen; çevreyi bir bütün olarak algılayan ve değerlendiren bir bakışa sahip olmuştur. Araştırma alanı kırsal alanlardan kentlere kadar uzanan bu alanda, insan-çevre ilişkileri disiplinler arası yaklaşım ve araştırma yöntemleriyle incelenmiş ve insanların çevreye karşı davranışları çözümlenmeye çalışılmıştır. Çevre ve ekoloji konusunun artık birçok antropoloğun çalışmalarında göze çarpan biçimde yer aldığını belirten Milton (1993:4-5); yaşanabilir bir gelecek için bu çalışmaların potansiyel değerinin oldukça açık olduğunu belirtmiştir.

2. 2. Araştırma Bölgesinin (Antakya) Genel Özellikleri

İkinci bölümün bu kesiminde, yeni ekolojik antropoloji yaklaşımlarıyla ele alacağımız araştırma bölgesine yani Antakya'ya ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Yeni ekolojik antropolojide, mevcut bir ekolojik sistemin yapı ve fonksiyonu ile bu sistemin içindeki insan kültürünün anlaşılabilmesi için ekolojik sistemin tarihinin incelenmesi gerektiğine ve insanların yaşadıkları ortamda sosyal, ekonomik ve politik anlamda meydana gelen olayların da çevresel nitelikli elemanlar ile tepkileri içinde barındırdığına ilişkin yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu nedenle,

benimsediğimiz yaklaşım doğrultusunda çalışmanın bu kesiminde sırasıyla; araştırma bölgesinin özelliklerini gösterecek olan Antakya'nın yerleşim tarihine, fiziksel özelliklerine, sosyal ve ekonomik göstergelerine, Antakya kentinin kronolojik gelişimine, Antakya'nın doğal, tarihi, kentsel doku sınırlarına yer verilmiş ve bu doku sınırları içinde yer alan doğal ve tarihsel-kültürel çevre değerleri hakkında bilgiler aktarılmıştır. Böylelikle, çalışmanın bu kesiminden elde edilen bilgilerle yeni ekolojik antropoloji yaklaşımı çerçevesinde Antakya'da insan-çevre ilişkilerinin analiz edilmesi için gerekli olan donelerin bir kısmına da ulaşılmıştır.

2. 2. 1. Araştırma Bölgesinin Yerleşim Tarihi

Antakya bölgesinin yerleşim tarihi, Orta Paleolitik döneme (M. Ö. 100. 000) kadar inmektedir (Şenyürek ve Bostancı,1958:151). Bölgede yürütülen kazı ve yüzey çalışmaları, bu bölgenin Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olduğunu ve Orta Paleolitik'ten itibaren Neolitik, Kalkolitik dönemlerle Tunç çağında hareketli bir yerleşim yeri olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Bölgedeki ilk antropolojik çalışmalar Enver Bostancı ve Muzeffer Şenyürek tarafından gerçekleştirilmiş; Bostancı ve Şenyürek, Orta Paleolitiği kültürü temsil eden prehistorik ve antropolojik bulguları ortaya çıkarmıştır. Bostancı Altınözü'nün güneydoğusunda; Bostancı ve N. Can, Şenköy Pınarbaşında prehistorik aletler bulmuşlardır. Şenyürek ve Bostancı Samandağ Çevlik mevkiindeki Merdivenli mağarada ve bu mağara yakınındaki Tıklı Mağarada Orta Paleolitik; Bostancı Çevlik Kanal mağarasında yine Orta Paleolitik prehistorik aletlerle 9 yaşındaki bir erkek çocuğa ait bir diş bulunmuştur (Şenyürek ve Bostancı,1958:151; Şenyürek, 1958: 57-63).

1992 Yılında Aurignacien kültürü ihtiva eden Samandağ Üçağzılı mağarasında da insan yerleşimlerinin olduğu tespit edilmiştir. Bölgedeki insan yerleşimlerini gün ışığına çıkarmak adına çalışmalar günümüzde de halen sürmektedir (Minzoni-Deroche, 1992:89-96, Steven, Steiner, Güleç, 2004:224).

Bu bölgede yürütülen çalışmalar, atalarımızın Çevlik ve civarındaki birçok mağaranın önce sığınak, sonra barınak olarak kullanıldığını göstermiş; diğer bir deyişle, bu mağaralar yörenin ilk yerleşimleri, ilk konutları olmuştur. Antakya çevresinden elde edilen bu bulgular, bölgenin ilk sakinleri hakkındaki antropolojik ve prehistorik bilgilerin ortaya çıkarmasını sağlamıştır (Alpagut, 2004:184) .

Bölgede yürütülen ilk arkeolojik çalışmalar da 1933'te Amik ovasında, C.W.Mc.Ewan başkanlığında Chicago Üniversitesi ekibi tarafından gerçekleştirilmiş ve çalışma sonuçları Robert J. Braidwood tarafından yayınlanmıştır. Bölgede 1932-38 yılları arasında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarıyla 178 höyük tespit edilmiş ve çalışmalar sonucunda bölgenin prehistorya ve önasya kronolojisi tamamlanmıştır (Yener, Wilkinson, 1997:414). 1941 yılında Türk Tarih Kurumu adına Remzi Oğuz Arık da bu bölgede incelemelerde bulunmuş; Arık (1944:372), 178'i aşan höyüklerin birbirlerini tamamlayan çalışmalarının sonucunda bölgedeki kültür safhalarının Neolitik'ten Osmanlı'ya kadar tanıtıldığını belirtmiştir.

Antakya bölgesi, coğrafi konumuyla Doğu ve Batı uygarlıklarının etkisi altında kalmış, tarih boyunca cazip bir yerleşim ve göç yeri olmuştur (Özgünel, 2004:186-187). Bu özellikleriyle Antakya ve çevresi, tarihsel süreçte birçok topluma ev sahipliği yapmıştır. Arkeolojik çalışmalar Antakya bölgesinin, ilk Tunç çağında Mezopotamya'dan gelen Akad egemenliği (M.Ö. 1800-1600) altında kısa süreli

kaldığını; bu dönemden itibaren merkezi Halpa (Halep), başkenti Tel Atçana (Allah) olan Babil Krallığının etkisindeki Yamhad Krallığına bağlı bir beyliğin toprakları arasına katıldığını göstermiştir. Bu dönemde, Yamhad kralı Hammurabi' den sonra 1686 yılına kadar Yamhad Kralı Yarim-Lim'in egemenliği sürmüştür. Yarim-Lim'in döneminde, Orta Anadolu'da, başında I. Hattuşil'in bulunduğu Hitit Krallığı, Amik ovası yoluyla Yamhad krallığı üzerine yürümüş ve Antakya bölgesi Hitit kralı Muşşil'in ölümüne kadar Hitit egemenliğinde kalmıştır. Bu dönemden sonra, Tel Atçana dahil bütün kuzey Suriye beylikleri M.Ö.1490'larda Mısır egemenliğine girmiştir. M.Ö.1460'da Hitit devleti imparatorluk boyutuna ulaşmış ve bölge tekrar Hitit etkisi altına girmiş, daha sonrada bütün Güneydoğu Anadolu Asur egemenliği altında kalmıştır. M.Ö.1200'lerde Balkanlar üzerinden gerçekleşen göçler ve ayaklanmalar Hitit devletinin zayıflamasına neden olurken; Asur ve Mısır'da da iç çatışmalar Fırat kıyılarıyla Konya arasında birçok küçük devletin ortaya çıkmasına neden olmuş ve Hatay bölgesinde de "Hattena" isimli, merkezi Çatalhöyük olan bir krallık kurulmuştur (Tekin, 1993: 14-15). M.Ö. 1200'lü yıllarda kurulan Hattena Krallığı, Asur ve Urartuların egemenliğinden sonra ortadan kalkmıştır. Ardından M.Ö.7. yüzyıl ortalarında Oguz Han, Türklerin "Batakşehir" adını verdikleri Antakya'yı zapt etmiş ve 18 yıl bölgede kaldıktan sonra buradan ayrılmıştır. M.Ö.6. yüzyıla gelindiğinde Antakya ve çevresi, Pers İmparatorluğunun Kilikya valiliği sınırları içerisinde Perslere vergi ödemiş ve M.Ö.333'den sonra Büyük Iskender'in eline geçmiştir. Antakya bölgesi daha sonra 1. Seleukos Nikator'un M.Ö.300'de Seleukeia (Çevlik), ardından Antiokheia (Antakya) kentlerini kurmasıyla tarih sahnesindeki yerini almış; Antakya bölgesi kısa zamanda gelişip ticaret ve endüstri merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde Antakya'ya su kanalları yapılmış, Defne

(Harbiye) çağlayanlarından kente su getirilmiş ve M.Ö.195’de başlayan olimpiyatlarla kent “Olimpiyatlar şehri” olarak ünlenmiştir. M.Ö.64’de Seleucoslar’ın tarih sahnesinden çekilmesiyle Antakya general Pompeius tarafından Roma topraklarına katılmış ve MÖ. 47’de Sezar’ın Suriye’ye ayak basmasıyla kentin tarihinde altın bir sayfa açılmıştır (Ferhad, 2001:60-63).

Antakya, 395’de Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesiyle Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kalmış ve daha sonra 638’de İslam ordusu tarafından fethedilmiş; sırasıyla Emeviler, Abbasiler, Tolunogulları ve İhsitlerin egemenliğine girmiştir. 969 Yılında tekrar Bizans’a teslim olan Antakya, bu dönemde Haçlı Prenslikleriyle İslam Beylikleri arasında gidip gelmiş, Memlükler’in 1268’de bölgeye gelişleriyle 171 yıl süren Antakya Haçlı Prenslığı sona ermiş ve bu tarihten itibaren bölgeye Türkmenler yerleşmiştir. Antakya, 1516 Yılında Yavuz Sultan Selim’in Halep’e girmesiyle Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Osmanlılar, 1832’de Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Pasa’nın Suriye’yi fethetmesiyle 1839’da Halep’e kadar ilerlemişlerdir. Ancak I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’ne karşı isyan eden Araplar, İngilizler ve müttefikleriyle işbirliği yapmışlar ve Osmanlı Devleti aleyhine çalışarak, 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerine aykırı şekilde Antakya ve çevresini işgal etmişlerdir. Antakya, Altınözü ve Yayladağı çevresinde kurulan çeteler, işgalcilerle çatışmalar da bölge Fransızların işgali altına girmiştir. Batıda Yunanlılarla savaşan Türk ordusunun zayıflaması nedeniyle Fransızlarla anlaşma yoluna gidilerek savaşa son verilmiş ve yapılan antlaşmada Hatay, Suriye sınırları içinde Fransızların elinde, Türkler özel bir idare altında kültürel haklara sahip olmaları şartıyla kalmıştır. Bu sürecin ardından Fransızlarla çeşitli anlaşmalar imzalanmış, ancak Suriye’nin

Hatay'ın kendisine bağlanması isteğine karşı Fransa, Ankara Antlaşması'na aykırı olarak İskenderun'u Suriye'ye devredince Atatürk bu yöreye “Hatay” adını vererek konuyu Milletler Cemiyeti'ne götürmüştür. Türk heyetleriyle Fransızlar arasında imzalanan antlaşma uyarınca 5 Temmuz 1938'de 2500 Türk, 2500 Fransız askeri Hatay'a girmiş, seçimlerin yapılması sağlanmış ve Hatay Devleti kurulup teşkilatlanmıştır. Daha sonra 2. Dünya Savaşının belirtileriyle Türkiye, Fransa'ya Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını teklif etmiş ve 29 Haziran 1939'da Hatay Millet Meclisi, son toplantısında kendini fesh ederek, Türkiye Cumhuriyeti'ne katılma kararı almıştır. 23 Temmuz 1939'da Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'nin 67. vilayeti olarak Türkiye'ye katılmıştır (Hatay Valiliği, 2000: 54-76).

2. 2. 2. Antakya'nın Fiziksel Coğrafya Özellikleri

Antakya bölgesi, kuzeyden güneye, güneyden kuzeye giden ve doğudan gelen anayolların kavşak noktasında bulunmasıyla jeopolitik açıdan önemli bir noktada yer almaktadır.

Mezopotamya'dan, Halep'ten gelen yolların Akdeniz'e; Anadolu'dan güneye giden yolların da Suriye, Arabistan ve Mısır'a uzanmasıyla bölge, tarih boyunca önemini korumuş; bu önemli coğrafi konumu, bölgenin tarih boyunca batı ve doğunun karşılıklı tesirleri kalmasını ve iki kıta arasında kültür ve ticaret ilişkilerinin bu topraklar üzerinde gerçekleşmesini sağlamıştır (Akurgal, 1945: 68). Bölgenin coğrafi konumu, Antakya ve çevresini Doğu ve Batı uygarlığının karşılıklı gelişen etkileri altında da bırakmış; böylece Asya ve Avrupa toprakları üzerinde oluşan ilişkilerin en çoğu ve sürekliliği Hatay sınırları içerisindeki karşılıklı alışverişlerle gerçekleşmiştir (Özgünel, 2004: 186).

Anadolu'nun en güneyinde, Akdeniz iklimi bölgesinin doğu ucunda yer alan sınır kenti Antakya, kıyıda 22 km. kadar içerde, denizden yaklaşık 80m. yüksektedir. Antakya kent merkezi de Kuzeyde Amonos Dağları (Nur Dağları) ile güneyde Kel Dağı (Cebel-i Akra) arasında kalan Aşağı Asi Vadisi'nin başlangıcında; Kel Dağının kuzeydoğusunda, 440 rakımlı Habib Neccar dağının eteklerinde yer almaktadır (Demir, 1996:13) (Harita 1). Merkez ilçe Antakya'nın yüzölçümü 689 km²' dir ve ilçede 21 belediye ile 66 köy bulunmaktadır. 2000 Yılı nüfus sayımına göre Antakya'nın toplam nüfusu 354.320, Antakya kent merkezinin toplam nüfusu ise 144.910'dur (Hatay Valiliği, 2000:124). Akdeniz iklimi özelliklerini taşıyan Antakya'da kış mevsimi yok denecek kadar az yaşanmakta; yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Kentte yıllık sıcaklık ortalaması 18. 2 derece, yıllık ortalama nem oranı ise yüzde 69'dur (Demir, 1996:17-19). Antakya bölgesinin en önemli dağları Amonos dağlarıdır. Amanoslar, Antakya'nın Samandağ ilçesi sınırları içerisinde Asi Vadisiyle kesintiye uğramaktadır. Asi Vadisi içinde seyreden ve bölgenin en önemli su kaynağını oluşturan Asi Nehri de Lübnan ve Anti Lübnan Dağları arasından doğup, Suriye topraklarını geçtikten sonra Güneydoğudan il sınırları içerisine girmekte, Antakya'dan geçip Samandağ yakınlarında delta yaparak denize dökülmektedir. Antakya bölgesinde bulunan Amik ovası da Hatay ilinin en geniş ve verimli ovasıdır (HİDR, 1999:2). Asi nehri, Karasu ve Afrin ayı ile beslenen Amik gölü de yakın geçmişe kadar Antakya'nın en önemli doğal evre değeri ve su ekosistemiye, gl DSİ tarafından yürütülen ve 1940'lı yıllarda başlayan kurutma çalışmasıyla 1970'li yıllarda tamamıyla kurutulmuş ve elde edilen araziler, tarım yapılması için çiftçilere dağıtılmıştır (Demir, 1996:13). Amik gölünün kurutulmasından bölgedeki doğal evre değerleri, özellikle de Asi Nehri olumsuz

etkilenmiş; bölgedeki su ve kara ekosistemleri zarara uğramış ve zamanla biyolojik çeşitlilik de azalmıştır) (Harita 2).

Antakya, yaylalar bakımından da zengin bir bölgede yer almakta; Amonosların sırtları bol otlara ve serin havaya sahip olduğundan, bölgede birçok yayla (Batiayaz, Güzelyayla, Nergislik, Bityas Atık ve Alan yaylası) bulunmaktadır (Çitakoğlu, 1945:47). Antakya'da bulunan su kaynaklarının çoğu (Narlıca, Soğuksu, Harbiye ve Döver kaynakları) ise karstik kaynaklardır ve kalker taşıdıklarından dolayı içimleri ağırdır (Çiftçioğlu ve diğerleri, 1972:42).

Antakya bölgesinin yer aldığı Hatay ilinin toplam alanı, 540.300 hektardır. Bu alanın 270.766 hektarı (%50.11) tarım alanı, 208.165 hektarı (%38.53) orman ve fundalık alan, 53.375 hektarı (%9.88) cayır-mera, 6.031 hektarı (%1.17) tarım dışı alan ve 1.693 hektarı (%0.31) sularla kaplı alanlardır (Önal, 2004:37). Bölgenin doğal bitki örtüsünü, makiler ve ormanlar oluşturmaktadır. Maki türleri; mersin, defne, kekik, lavanta olup, 800. m. yükseğe kadar ulaşmaktadır. Orman ağaçlarının türleri ise ardıç, meşe, kızılçam, göknar, sedir, meşe, kayın, kızılıçık, kavak ve çınardır (Hamamacı, 1990-I:2). Ancak bölgedeki bitki örtüsü, orman yangınları, erozyon, sel, kaçak kesim ve tarla açma gibi nedenlerle tahrip olmaktadır (Önal, 2004:37). Tarihsel süreçte kenti çevreleyen Keldağı ve Nurdağlarında yoğun olarak bulunan ormanlar ve bitki örtüsü de tarla açımı, hayvan sürüleri ve savaşların neden olduğu yıkımlarla azalmıştır (Çiftçioğlu ve diğerleri, 1972:43). Arkeolojik araştırmalar Antakya'yı çevreleyen yüksek alanlarda yerleşim yeri, höyük bulunmadığını göstermiş; Wolley, bu bulgulardan yola çıkarak eskiden dağların çevresinin ormanlık olduğunu belirtmiştir. Ancak artık sadece Amonosların yüksek zirvelerinde ormanlık alan bulunmakta ve Amik Ovası üzerinde de hiçbir doğal

orman alanı yer alamamaktadır (Bridwood, 1937:9). Antakya bölgesi, fauna bakımından da zengin bir bölge konumundadır. Bölgede yeşilbaş, kılıkuyruk gibi yaban ördek türleri; buhur, turna, sakar, akbaba, kartal gibi kuş türleri; kurt, domuz, çakal, tilki, sırtlan, kunduz, ceylan, geyik gibi yaban hayvanları ve tatlı sularda ve denizde çeşitli balık ve su ürünleri yaşamaktadır. Antakya bölgesinde milli park bulunmamakta; Hatay bölgesindeki tek koruma alanı olan Arsuz ise karaca ve ayı türlerini korumak amacıyla belirlenmiş bir bölge olmasına karşın burada da koruma alanının kaç hektar üzerinde yayıldığı saptanmamıştır (Hamamcı, 1990-I:3).

Antakya bölgesinden bulunan mozaikler, Antakya'nın tarihsel dönemlerdeki biyoçeşitliliği yansıtmaktaysa da günümüzde bu çeşitlilik avlanma, kaçak kesim, tarla yakma, tarımsal ilaçların kullanımı gibi nedenlerle azalmaya başlamıştır. Biyoçeşitlilik üzerindeki sorunlar ilk olarak kendini Amik gölünün kurutulmasıyla göstermiş; doğal dengenin bozulma sürecine girmesiyle bu sorunlar antropojenik kaynaklı olarak devam etmiştir. Eskiden Amik gölü yakınındaki Belen geçidi kuzeyden (Balkanlardan ve Kafkaslardan) gelen göçmen kuşların en önemli geçiş yolu olmuş ve geçmişte kuşkusuz Belen'den geçen bu kuşlar hemen düzlükte göle inmişlerdir. Kuşlar, göçlerini içgüdüsel yaptıklarından dolayı hala bu yolu kullanmaktaysalar da Amik gölünün varolduğu zamandaki kadar yoğunluğun artık yaşanmadığı gözlemlenmektedir. Amik gölünün kurutulması, sucul yaban hayatı ve bitki örtüsünde değişimlere (ortamın nemi, yağmur ve ortamdaki su miktarındaki değişimlerle) neden olmakla beraber, ovada kullanılan tarım ilaçlarıyla sulara karışan sıvı ve katı atıklar da su kaynaklarını kirleterek balık türleri, fitoplankton (algler-su yosunları), zooplanktonlar (hayvansal kökenli canlılar) üzerinde tehdit oluşturmuştur.

2. 2. 3. Antakya'nın Sosyal Göstergeleri

Antakya tarihsel birikimi ve zenginliğini din, dil, nüfus ve kültür gibi sosyal göstergeleriyle bugüne kadar taşımış olan ve bu sosyal yapısı ile yaşayan Anadolu kültürünün kaynaştığı en önemli merkezlerden biridir.

Antakya, tarih boyunca kıtalar ve bölgeler arası ticarette önemli rol oynayarak yolcu ve hacı kervanları için konaklama yeri, çeşitli bölgelerden gelenler için de bir kültür alışverişi merkezi olmuştur. Helenistik ve Roma dönemlerinde dünyanın sayılı uygarlık merkezlerinden biri olan Antakya, Osmanlı döneminde de önemli bir ticaret ve kültür merkezi olmuştur (Hatay Valiliği, 2000:124).

16. yüzyıldan 19. yüzyıl sonlarına kadar buraya gelen birçok gezgin tarafından “Türkmenlerin keşif olarak yaşadığı yer”, “her milletin tüccarının kaynaştığı belde”, “İslamların, Hristiyanların ve Yahudilerin birlikte kardeşçe yaşadıkları yer” olarak tanımlanmış olan Antakya (Konukçu, 2000:275), jeopolitik açıdan geçiş noktasında yer alması ve birçok topluma ev sahipliği yapmasıyla zengin bir sosyal yapıya sahip olmuştur. Tarih boyunca çeşitli inançlara sahip birçok toplumun yaşadığı Antakya’da zaman içinde zengin bir kültür birikimi oluşmuştur. Bugün kentteki bu kültürel zenginlik, kentteki tarihi yapılara, tarihi evlere ve uzun bir kültürel birikimin sonucu oluşan adet, gelenek ve göreneklere yansımıştır. Tarih boyunca edinilen bu zenginlik, Antakya’da İslam, Hristiyan ve Musevi inançlarının iç içe, hoşgörü ortamında yaşanmasına da zemin hazırlamış ve Antakya bu özelliğiyle önemli bir sosyal yapıya sahip olmuştur.

Antakya'nın en eski yerlileri, Çiftçioğlu ve diğerlerine (1972:19) göre, üçüncü bin yılın ilk yarısında Akat egemenliğine giren Prototigrisliler'dir. Akatlardan sonra ikinci binden az önce bölgeye Subarlar (Hiri) bölgeye göç etmişler

ve bu devletler, din ve budun birliğiyle birleşmiş siyasal bir topluluk oluşturmuşlardır. Demir'e (1996:30) göre de Antakya kentinin eski sakinlerini, Argiveler ve Heraclidler, bir kısım Yahudilerle emekli askerlerden oluşan heterojen bir topluluk; ilk sakinlerini de Yerli Suriyeliler, Makedonyalılar, Atinalılar, Giritliler, Kıbrıslılar oluşturmuştur.

Antakya, İ.Ö.300 yıllarında Seleukoslarla başlayan Roma, Bizans hakimiyetinin ardından İ.S. 638 yılında Arap ordularınca ele geçirilişine kadar, çok tanrılı, Musevi ve Hristiyan kültürleriyle yoğrulmuş zengin bir kültürel mirasa sahip olmuştur. İ.S. 638'den sonra Antakya, İslam kültürüyle tanışmış ve asırlardır süregelen gayri müslim yapı değişime uğrayarak İslam uygarlığının katkılarıyla da giderek zenginleşmiştir (Demir, 2000:205). Geçmişten bugüne aktarılan bu kültürel zenginlikle Antakya'daki inanç mozağini; Ermeni, Katolik, Ortodoks, Protestan, Hristiyan, Musevi ve İslam dinleri oluşturmuştur. Bugün nüfusun çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar arasında Sünniliğin Hanefi mezhebi ve Şiiğin Alevi kolu bulunmakta; Hristiyan cemaati içinde Katolikler bulunmasına rağmen Rum Ortodoks kilisesi mensupları çoğunlukta yer almaktadır. Yahudi cemaati ise Antakya'da uzun süre yaşamış, fakat İsrail'in güçlenmesi ile bu cemaat İsrail'e göç etmiştir (Mersinligil ve Erişen, 1997:23). Bölgenin etnik ve dini yapı bakımından karışık nüfusu, her yöne giden yolların kesişme noktasında önemli bir ticaret merkezi oluşu, doğu ile batı kültürlerinin birleşme noktasında bulunması, Hristiyanlığın yayılmasında Antakya'nın bir propaganda merkezi haline gelmesine neden olmuş ve kent 8. yüzyılda Hristiyan cemaatinin bağlı olduğu beş patriklik merkezinden biri olarak Papalık tarafından 1963'te bir "hac yeri" olarak kabul edilmiştir (Demir, 1996:32-34).

Antakya’da tarihsel dönemlerde Yunan, Latin ve Arap dillerinin kullanılmış ancak bunların ne oranda kullanıldıkları tanımlanamamıştır (Haddad, 1949:104). Bugün Antakya bölgesinde konuşulan en yaygın dili Türkçe, Türkçe’den sonra konuşulan en yaygın ikinci dili de Arapça oluşturmaktadır (Çiftçioğlu ve diğerleri, 1972:47).

Antakya’da yaşayan nüfusun karakter özellikleri (özellikle Helenistik ve Roma dönemindeki) ise birçok önemli tarihçi tarafından yorumlanmıştır. Bunlardan bazıları, Antakyalıların karakter özellikleriyle ilgili aşırıya kaçarken bazıları da bu özellikleri açıklamaya çalışmaksızın kötü özellikler olarak belirtmişlerdir. Bazen de tarihsel anlatıları tek yönlü tahminlere dayalı olmuş ve Antakyalılara haksızlık edilmiştir. Edward Gibbon (1932), iklimin sıcak olmasının bu kentin yerlilerini etkilemiş olduğunu, zenginliğin ve sakin yapının zevklerde ayarsızlıklara yol açmış olduğunu ve Suriyelilerin kalıtsal yumuşaklıklarıyla Yunanlıların yaşam dolu ahlaksızlıklarının Antakyalılarda harmanlanmış olduğunu belirtmiştir. Gibbon, yorumlarına eşyalardaki ve elbiselerdeki ihtişamın Antakyalıların tek ayırt edici özelliği olduğunu da eklemiştir. Ernest Renan (1910) ise sadece karanlık bir tablo çizmekle kalmamış, Antakya’yı dehşet verici bir şekilde betimlemiştir. D. G. Hogarth (1910), Antakyalıların şiddetli, kararsız ve kötü şöhretli bir ahlaksızlığa sahip olduklarını; J. S. Howson (1878) da iklimin Antakyalılar üzerinde lükse düşkünlük ve kadınsı bir yapı sağladığını söylemiştir. Bu yorumlardan farklı olarak Theodor Mommsen (1909), ilkçağda hiçbir kentin yaşamından böylesine zevk almadığını belirtmiştir (Haddad, 1949:122-124). Antakyalıların karakteristik özellikleri dönemin tarihçileri tarafından deterministik şeklide yorumlanmış ve çevresel determinizm yaklaşımı bu yorumlarda etkili olmuştur. Geçmişte yapılan bu

yorumlara karşın, Antakyalıların bugünkü karakter özellikleri birçok önemli değerleri içinde bulundurmaktadır. Örneğin, barış, hoşgörü ve çok kültürlü yaşama saygı gibi özellikleri, Antakyalıların belirleyici özellikleri olarak ön plana çıkmıştır. Eğlenceye, giyime, eşyaya olan düşkünlük ise olasılıkla kentin tarihsel süreçte ve bugün sahip olduğu maddi, doğal ve kültürel bir zengin yansıması olarak yorumlanabilir. Çünkü Doğruel'in (2005:13) de vurguladığı gibi, bu bölge Batılı ve Doğulu kimliklerin bir potada eritildiği "Hataylılık" olarak adlandırılabilen bir kültüre sahiptir. Bu, kendine özgü, pek çok kültürü kaynaştıran bölgesel bir kültürü ifade etmekte ve karşılıklı etkileşim içinde birbirlerinin varlıklarına saygı gösteren farklı kültürleri çağrıştırmaktadır.

Antakya'nın tarihsel süreçteki nüfus yoğunluğu, özellikle Helenistik ve Roma döneminde oldukça fazla olmuştur. Ancak bu yoğunluk depremlerden dolayı sürekli hareket halinde de olmuştur. Antakya'nın Seleucid dönemi nüfus sayısı ile ilgili hiçbir kayıt bulunamazken; Roma dönemiyle ilgili nüfus bilgileri de birkaçı geçmemiştir. Yalnızca Antakya'nın oldukça büyük bir kent olduğu ve nüfusunun 200.000'lere ulaştığı gibi bilgilerden, nüfusun bu dönemde fazla olduğu yorumlanmıştır. Antakya'nın bu dönemdeki nüfusu hakkında farklı yorumlar bulunmuş; bazı araştırmacılar nüfusun kadınlar, çocuklar ve kölelerle birlikte 800.000'e kadar ulaştığını, bazıları da 300.000-500.000 arasında olduğunu belirtmiştir (Haddad, 1949:68-69). Bazı bilgilere göre de Antakya'nın nüfusu kuruluş yıllarında esirler hariç 17.000-25.000 kişi; Augustus döneminde (İ. Ö. 31-İ. S.14) ise 300.000-600.000 kişi civarındadır. Antakya Roma döneminde 200.000-300.000 kişilik nüfusuyla Roma ve İskenderiye'den sonra imparatorluğun üçüncü büyük kenti olmuştur (Demir, 1996:40). Antakya'nın sosyal ve kültürel yapısını oluşturan nüfusu

yoğunluğu, tarihsel dönemlerde oldukça yoğun olsa da bu yoğunluk, tarihte yaşanmış birçok depremle önemli oranda giderek azalmıştır. Kentin çok fazla istila edilmesi, savaşlarda yakılıp, yıkılması ve salgın hastalıklar gibi etkenler de nüfus üzerinde önemli rol oynamıştır. Antakya'nın yakın geçmişteki ve günümüzdeki nüfus yoğunluğu ise tarihsel süreçte savaşlar, depremler ve göçlerle azalan nüfus yoğunluğunun günümüzde artmaya başladığını göstermektedir. Doğruel (2005:31), Antakya'nın nüfusunun 1924 tarihli sayıma göre 127.886 olduğunu; 1939 sayımına göre de yaklaşık 220.000 olduğunu belirtmiştir. DPT (1998:11-12) raporlarında da Hatay'ın 1935'de anavatana dahil olması nedeniyle bu yıldaki toplam şehir ve kırsal nüfuslarının tahmini rakamlara dayalı olarak kalmış olduğu ve nüfus analizlerinin ancak 1940'dan itibaren yapılmaya başlandığından bahsedilmektedir. Bu rapora göre, Hatay'ın 1940 sayımlarına göre nüfusu 245.700; 2000 yılı sayımlarına göre de 1.352.000'dir. 1990 yılı itibariyle Antakya'nın nüfusu 284.195; 2000 yılı itibariyle ise 144.910'dır.

Mersinlil ve Erişen (1997: 6-15), bölgede en yüksek nüfus artışının 1950-1955 döneminde yaşanmış olduğunu; Hatay'ın anavatana katılmasının ve İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin 1955 yılına kadar kentsel nüfusu artırmış olduğunu belirtmiştir. 1960-65 dönemindeyse ülkemizde 1950'li yıllarda gözlenen kırsaldan kente göç olgusu da bölgede nüfus artışına neden olmuştur. 1970-1975 yılları arasındaki artış da büyük ölçüde İsdemir'in ve çevresinde yan endüstri ünitelerinin kurulmasıyla yaşanmıştır. Diğer taraftan, bölgenin göç verme süreci de 1950'li yıllarda başlamış ve göç olgusu ilin nüfus varlığını aşındırarak nüfus artış hızını düşürmüştür. İstanbul gibi büyük kentlere olan göç, nüfus kaybına yol açmış ve bu olgu, özellikle Antakya merkezde yaşanmıştır. Günümüzde Hatay ili göçe vermekle birlikte göçte almaktadır

Bölge, güneydoğu ve doğu illerinden terör olaylarının yoğunluğu nedeniyle göç almakta; İskenderun bu göçün en çok etkilendiği yer olmakta, Antakya da ise bu göç etkili olmamaktadır. Antakya ancak il merkezi olması, kamu hizmetlerinin burada olması ve civar yörelerden çalışma umudu, eğitim, sağlık hizmetlerinden daha iyi yararlanma için gelenlerle ve mevsimlik işçilerle göç almaktadır (Mersinligil ve Erişen, 1997:16-67).

Antakya'da doğum oranı, Türkiye geneli için yüksek; bebek ölüm hızı da oldukça yüksek bir orana sahiptir. Özel hastanelerin oranıyla kamu hastanelerindeki yatak sayısı da kentte yüksek orandadır (DİE, 1990:25,43). Antakya'da çalışabilir yaş nüfusu, ana yaş gruplarına göre fazla, yaşlı nüfusu ise Türkiye ortalamasına göre düşüktür. Çalışma çağındaki erkek nüfusun azlığı göçün bir göstergesidir. Yaş piramidine bakılığında da yaş piramidi tabanını oluşturan 0-4, 5-9, 10-14 yaş dilimlerinin Türkiye ortalamasına göre fazla olduğu görülmektedir. Kentteki cinsiyet oranları da kadın-erkek nüfus eşitliğinin hakim olduğunu göstermektedir (Mersinligil ve Erişen, 1997: 68-69).

Okuma yazma bilenlerin oranı ise Türkiye'de %80.46 iken Hatay'da %37.40'dır. Bir öğrenim kurumundan mezun olanların içinde en yüksek oran ilkokul mezunlarıdır. Ortaokul, lise ve yüksek okul mezun oranları Türkiye geneline yakın düzeydedir. Bölgedeki okullaşma oranlarına bakıldığında ve Türkiye ve Akdeniz geneliyle karşılaştırıldığında da ilkokulların genelin üzerinde olduğu, ortaokullaşma oranının aynı olduğu ve yükseköğretim için okullaşma oranın genelin altında olduğu görülmektedir (DİE, 1990:18,141).

2. 2. 4. Antakya'nın Ekonomik Göstergeleri

Günümüzde Antakya'nın ekonomik potansiyelini ağırlıklı olarak tarım, ticaret, nakliyecilik ve ardından giderek güçlenen turizm oluşturmaktadır. Yükselen, Antakya'nın bugünkü ekonomik tablosunu, ticaret ve diğer hizmet sektörleri ağırlıklı, özellikle dış ticarete bilgi birikimi ve deneyimi yüksek, tarımsal üretim değeri yüksek ,banka mevduatı reel ekonomiye yönelmemiş olarak özetlemektedir (Yükselen, 2004: 257).

Tarihsel süreçte ise önemli bir ticaret merkezi olan Antakya, daha sonra bu önemini kaybetmiş ve hızla tarım merkezi haline gelmiştir. İlkçağın Antakya'sı denizden, karadan önemli iki ticaret yolunun birleştiği ve Doğu Akdeniz limanları ile Mısır-Sina üzerinden gelen zenginliğin Anadolu'ya ulaştırıldığı bir ticari merkez, bir haliç, Akdeniz'e bağlı konumuyla önemli bir iç limandı. Ancak kent bu özelliğini ortaçağda kaybetmiş ve liman ticareti Lazkiye'de güçlenmiştir (Cantay, 2000:131-132). Antakya'nın liman ticareti işlevini kaybetmeye başlamasını 17.yüzyılın büyük gezginlerinden J. B. Tavernier, 1683 yılına ait izlenimlerde şöyle ifade etmiştir: “Şehirden denize uzanan gemilerin girebildiği kanalın ağzı oraya biriken kumla kapandığından beri, Antakya körelmeye yüz tutmuştur” (Konukçu, 2000:277). Bu dönemden itibaren Antakya ile Lazkiye arasındaki ticari ilişki güçlenerek devam etmiş ve Antakya doğu Akdeniz limanlarının düğüm noktası olmuştur (Cantay, 2000:131-132).

Günümüzde ise Antakya bölgesinin ekonomik hayatına tarım sektörü hakim olmuştur. Tarım sektöründen sonra da ticaret ve nakliyecilik sektörleri gelmektedir. Bölgedeki tarım alanlarında pamuk, tütün, zeytin, buğday,muz, portakal gibi meyve ve sebzeler yetişmekte; meyvacılık, tütüncülük, bahçecilik ve sebzeçilik bu iklim

bölgesinde baş döndürücü süratle gelişmektedir (Çitakoğlu, 1945:46). Diğer taraftan Antakya'nın dış ticarete açık bir il olması, ticaretin hala bölgede gelişerek devam etmesine ve nakliyeciliğin de önem kazanmasına neden olmaktadır. Antakya'da yaş meyve-sebze, kuru soğan, sarımsak, nohut, mercimek, kuru fasulye, ırmik, buğday, çerezlik ürünler, zeytin, zeytin yağı, ayçiçek yağı, pirinç yağı, konfeksiyon, bisküvi, ayakkabı, kereste ve mobilya ihraç edilen ürünler arasında yer almaktadır (Çiftçioğlu ve diğerleri,1972:200). Antakya bölgesinin başlıca endüstri ürünlerini ise zeytinyağı ve sabun fabrikaları, çırçır ve dokuma atölyeleri, ayakkabı, mobilya imalathaneleri oluşturmaktadır (Demir, 1996:17-19). Geleneksel küçük endüstride dericilik, ayakkabıcılık ve mobilyacılık önemli bir potansiyele sahiptir. Ayrıca ağırlıklı endüstrileri; orman ürünleri, dokuma giyim, deri endüstrisi ve metal işleri, makine teçhizat, ulaşım araçları, ilmi ve mesleki ölçüm araçları aletleri endüstrisi oluşturmaktadır (www. hatay. gov. tr).

Antakya bölgesindeki önemli bir diğer ekonomik sektör de turizmdir. Bölgede tarih, kültür, inanç ve doğa turizminin yanı sıra sağlık turizm de etkilidir. Antakya, zengin tarihi geçmişi, çok kültürlü yapısı, doğal alanları ile Hatay bölgesinin önemli bir turizm potansiyelini oluşturmaktadır.

Antakya'da yerli ve yabancı turistler tarihi ve kültürel değerlere yoğun ilgi göstermektedir. Hatay Arkeoloji Müzesi ve St. Pierre Kilisesi, yabancı turistlerin en çok ilgi gösterdikleri yerdir. Bunun dışında Harbiye, Çevlik'deki Vespasianus – Titus Tüneli ve Beşikli Mağara, Antakya sur kalıntıları, Atçana en çok ziyaret edilen yerlerin başında gelmektedir (www.hatay.gov.tr). Antakya tarih, kültür ve inanç turizmiyle önemli bir potansiyele sahiptir. Antakya'da tarihi kent yerleşkesi içinde halen geçmişin izlerini görmek mümkündür. Bu yolla, kentteki tarihi Antakya evleri,

sokakları ve tarihi yapılar (camiler, kiliseler, han ve hamamlar...) yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Diğer taraftan, Antakya'ya has kültür, gelenek ve görenekler de büyük ilgi çekmekte; kentte halen devam etmekte olan zanaatlar ile yemek kültürü değerlendirilmesi gereken önemli turizm potansiyellerini oluşturmaktadır. Antakya, inanç turizmi açısından da önemli bir potansiyele sahiptir. Fakat kentteki konaklama tesislerinin ve yatak sayısının azlığı bu potansiyelin değerlendirilmesini engellemektedir. Hristiyanlığın ilk kilisesi olan St. Pierre'in hac yeri olarak ilan edilmesinin ardından bu potansiyel daha da açığa çıkmışsa da gerekli planlamalar ve yatırımlar henüz hayata geçirilmemiştir. Ayrıca kentteki inanç turizminin sadece St. Pierre kilisesinin varlığıyla değil aynı zamanda Habib Neccar Camii ve Ortodoks Kilisesi gibi önemli dinsel yapıların varlığıyla da bütünleştirilmesi gerekmektedir.

2. 2. 5. Antakya Kentleşme Tarihi

Antakya, Türkmenlerin bölgeye yerleşmesinden önce Hititler'den Oğuzhan'a, Perslerden İskender ve Seleukoslar'a kadar farklı milletlerin yaşadığı zengin kültürel değerlere sahip bir medeniyet merkezi olmuştur (Tekin, 1993:19). Antakya (Antiocheia) I. Seleukos Nikator'un Samandağ'da Seleuceia Pieria'yı başkent olarak inşa ettirmesinin ardından, Asi (Orontes) nehrinin kenarında Antigonia şehrinin yerine, M.Ö.300'de bu şehrin artık malzemeleriyle yaptırılmıştır. Kent bir mimarlık başyapıtı şeklinde Silpus dağının eteklerinde bir "kale şehir" olarak oturtulmuştur (Ferhad, 2001: 60-61). Kent planı, sokaklar kışın güneşi görecekt ve yazın da Asi Nehri'nin rüzgarını alacak şekilde Xenarius tarafından çizilmiştir. Laskiye kent planının da aynı olması nedeniyle uzun süre bu iki kent "İkiz şehirler" adıyla anılmıştır (Tekin, 1993:21).

Seleucoslar zamanında Antiochus I. Soter (İ.Ö. 281), yönetim merkezini Seleucia Pieria'dan Antakya'ya taşımış ve kent Seleucos imparatorluğunun yeni ve son başkenti olmuştur. Seleucos II. Callinicus (İ.Ö. 246-226), kente köprülerle bağlanan Asi üzerindeki bir adada yerleşim hareketi başlatmıştır. Antiochus III. zamanında (İ.Ö. 223-187) bu yerleşim yeri tamamlanmış ve kentte bir kütüphane inşa edilmiştir. Seleucos IV. Philapotor (İ.Ö. 187-175) döneminde de kentin büyütülmesi ve güzelleştirilmesi çalışmalarına devam edilmiştir. Kentin ikinci kurucusu sayılan Antiochus IV. Epiphanes (İ.Ö. 175-164) de Epiphania olarak anılan ve Romalı mimar Cossutius tarafından planlanan yeni bir yerleşme, yeni bir agora ve bazı mabetler inşa ettirmiş; böylece kent iki agoralı kent modeline uymuştur. Antakya bu dönemde yaşanan (İ.Ö. 148) depremle harap olmuş, ancak sonradan büyük oranda restore edilmiştir. İ.Ö. 83 yılında Ermeni kralı Tigranes I (İ.Ö. 83-69) Suriye'yi ve Antakya'yı 14 yıl işgal etmiş ve Tigranes I zamanında ilk olarak "Antakya" ismi kullanılmaya başlanmıştır (Demir, 1996:30-32).

İ.Ö. 64'de Antakya'nın Roma egemenliğine resmen girmesiyle Antakya'nın altın çağı başlamıştır. Caesar, büyük bir mabetle Silpus eteklerinde bir amfi tiyatro, bir su kemeri ve hamam inşa ettirmiştir. Augustus döneminde (İ.Ö.31-İ.S. 14) kentte her 4 yılda bir tekrar edilecek olan olimpiyat oyunları başlamıştır. Bu dönemin en önemli imari faaliyeti, kenti boydan boya geçen ünlü kolonadlı caddenin (Kurtuluş Caddesi) inşası olmuştur. Jupiter ve Dianysus adına mabetler inşa edilmiş, Silpus'dan gelen sel sularına Orontes'e kanalizasyon yaparak kenti su baskınlarından koruyacak tedbirler alınmıştır (Demir, 1996:32-33). Antakya'da Hristiyan cemaati örgütlenmesi de bu dönemde, Tiberius Claudius zamanında (İ.S.12-37); Tiberius'un hükümdarlığının son yıllarıyla Caligula'nın hükümdarlığının ilk yıllarına rastlamış,

Hristiyan aleminde Antakya, Roma ve İskenderiye ile birlikte en çok hürmet edilen dini merkez halini almıştır (Demir, 1996:32-33).

Antakya daha sonra İmparator Tranjan (98-117) zamanında 115’de meydana gelen şiddetli bir depremle büyük ölçüde tahrip olmuş ve çok sayıda insan ölmüştür. Hasar gören kolonadlı cadde ise daha sonradan onarılmıştır (Demir, 1996:40-41). Tranjan’dan sonra imparator olan Hadlien (129-131) döneminde Tiberius zamanında başlanan Defne su yolu tamamlanmıştır. Hadlien, bir su deposu da yaptırmış ve bu depo Antonius Pius zamanında bitmiştir. İmparator Antoninus Pius (138-161) döneminde, 133’de meydana gelen büyük bir yangınla Antakya’nın hemen hemen tamamını tahrip olmuş, daha sonra Pius, kenti yeniden yaptırmıştır. Pius’un ardından imparator Marc-Aurel 115’te yıkıntılara hamamları onartmıştır (www. hatay. gov. tr). Antakya’ya Sapur I.’in 256 yılındaki işgaliyle 260’daki ikinci Pers işgali de büyük zararlar vermiştir. Antakya yağma edilmiş, yakılıp yıkılmış ve bir harabe haline getirilmiştir. İmparator Probus (276-282) döneminde, Antakya eski günlerine döndürülmesi ve uğramış olduğu tahribatın giderilmesi amacıyla özel ilgi altına alınmış ve ada üzerindeki hipodroma bitişik muhteşem bir saray inşa edilmiştir. Roma’dan uzak bir kente böyle bir sarayın inşa edilmesi doğu sınırlarının korunmasında Antakya’ya ne kadar önem verildiğini göstermiştir. Ayrıca kent, Valens’in döneminde (364-378) 365’deki depremten dolayı vergiden muaf tutulmuş; kolonadlı caddelerin kesiştiği yerde “Valens Forumu” olarak bilinen meydan inşa edilerek bir kısmı örtülü olan meydanın döşemesi mozaiklerle kaplanmış ve meydanın ortasındaki sütunun üzerine imparator heykeli konmuştur (Demir, 1996:48-50). Thodosius I. (379-395) döneminde, kentin yerleşim alanı büyütülerek adayı kente bağlayan köprü genişletilmiş, üstü örtülü hale getirilmiştir.

Theodosius I döneminde Daphne'de (Harbiye) selvi ağaçlarının kesimi de yasaklamıştır. Köprüler, yollar ve su kemeri onarılmış; Daphne'ye giden yolda Altın Kapı adıyla yeni bir kapı, kent içinde bazilikalar, bir stoa ve St. Ignatius kilisesi yaptırılmıştır (Demir, 1996:50).

Kısacası, Antakya Roma döneminde Halep ve Laskiye' den gelen kervanların uğrak yeri, al-Mina limanının bir antreposu, Anadolu'nun Ortadoğu'ya açılan bir kapısı konumuna yükselmiştir. Kent daha sonra hızla büyümüş, kalabalıklaşmış, zenginleşmiş ve dev binalarla donanmıştır. Roma'da Atina'da işsiz kalan yontucular, mimarlar, seramik sanatçıları, ressamalar Antakya'ya gelmişlerdir. Ard arda gelen zelzeleler bile kentin bu yükselişini durduramamıştır. I. yüzyılda Antakya nüfusu ve yüzölçümü bakımından Roma İmparatorluğunun üçüncü büyük şehri olmuştur (Ferhad, 2001:60-61). Bu dönemde yüksek ve sağlam surlarıyla maddi ve kültürel yönden zengin bir kent olan Antakya'da birçok sanat yapıtları, anıtlar, mabetler, tiyatro, hipodrom, agora, hamamlar, geniş ve muntazam caddeler bulunmuş, zenginlerin evlerinin zeminlerini mozaikler süslemiştir (Hatay Valiliği, 2000:54). İkinci Dünya Savaşından sonra bu mozaikler, Princeton ekibi tarafından sürdürülen kazılarda Yakın Doğu'da şimdiye kadar bulunmuş eski yer mozaiklerinin en güzellerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Kennedy, 1999:179).

Antakya, 395 yılında Roma imparatorluğunun ikiye bölünmesiyle Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kalmıştır. Kentin mimari bütünlüğünün tamamlanmış olmasından ve taht şehri sayılan Roma ve Konstantinopolis'ten çok uzakta kalmasından dolayı Bizans döneminde imparatorluğun Antakya'nın kaderinde artı veya eksi hiçbir etkisi olmamıştır. Bizans döneminde kent beş kez yerle bir olmuş, yangınlar, salgın hastalıklar Antakya'da neyi varsa yok etmiştir. Bu dönemden

günümüze yazılı kaynaklarda belirtilen saray, kilise, tapınak, villa, hamam, anıt, su kemeri, tiyatro, hastane, hipodrom, sirk gibi yapılardan neredeyse hiçbir dikili eser kalmamış; eski Antakya yok olmuş ve yerini şimdiki Antakya almıştır. Ancak yine de Antakya tarihçiler ve arkeologlar açısından hala bir taht şehri, insanoğlunun macerasının, Roma/Bizans uygarlıklarının bir görgü tanığı olarak kabul edilmiştir (Ferhad, 2001:63). İmparator Leo I. (457-475) zamanında, 458’de kentte şiddetli bir deprem meydana gelmiş, kent büyük tahribata uğramış ve deprem sonucu çıkan yangın felaketi artırmıştır. İmparator kentin restorasyonu için maddi yardım yapmış, evleri yıkılan halkı vergiden muaf tutmuştur. Depremin ardından Asi üzerindeki ada yerleşim merkezi olarak önemini yitirmiş ve terk edilmiştir. İmparator Justinus (518-527) dönemi 458 depreminden sonra bir zincir halinde devam ederek Antakya’nın İkbal Döneminin sonunu belirleyen büyük felaketlerin cereyan ettiği yıllar olmuştur. 525’deki deprem ve bundan doğan yangınlar, Antakya’yı yer yer yıkıntıya uğratmış ve 526-528 yıllarındaki depremler de kent için bir yıkım olmuş ve binlerce insan ölmüştür. Justinionus (527-565) döneminde felaketler devam etmiş ve felaketler Antakya’nın sonunu hazırlamıştır. 528’deki depremde hemen hemen kentteki bütün yapılarla surlar yıkılırken, 526’da onarıma alınmış olan yapılarda yerle bir olmuştur. Tanrının gazabının üstlerinde olduğuna inana halk, kenti terk ederek dağlara kaçmıştır (Demir, 1996:51). Antakya 540’da Husrev I tarafından istila edilmiş, yıkılmış ve hayatta kalanlar esir olarak İran’a götürülmüştür. Kentin daha fazla tahrip olmaması için fidye ödenmiş ve ardından kenti imarı imparator Justinionus tarafından yavaşlatılmıştır. Bu dönemde, kolonadlı caddenin genişliği yarıya inerken uzunluğu azaltılmış, surların başka yönlerine yapılan ilavelerle kentin savunma gücü

artırılmıştır. Kente su getiren sistemle kanalizasyon tesisatı elden geçirilmiş, harap olan kiliselerle yapılar onarılmış ve yenilerinin inşasına başlamıştır (Demir,1996:51).

Kısacası, Antakya'nın 6. yüzyıldaki tarihi tekrarlanan fetihler ve depremlerle kendini göstermiştir. Antakya geç imparatorluk döneminde Doğu Roma'nın en büyük kentlerinden biri ve Suriye'nin yönetim merkeziyken, bu dönemde ilk felaket 526'da depremle daha sonra 540'da Pers istilasıyla kendini göstermiş, bunu izleyen depremlerle ve 611'deki İran işgaliyle felaketler devam etmiştir. 641'de Müslümanların Antakya'yı ele geçirmesiyle de kent hükümet merkezi olarak önemini yitirmeye başlamıştır. Antakya, Bizans'ın 969'da ikinci işgaline kadar önce askeri bir eyalet daha sonra sakin bir eyalet kentine dönüşmüştür. Bu felaketlere karşın Antakya geç antik çağda bölgenin olasılıkla en büyük kenti, kesinlikle siyasi ve dini merkezi olmuştur (Kennedy, 1999:176-177).

Antakya, 638'de Suriye'de fetihler yapan Ebu Ubeyde İbn-ül Cerrah komutasında İslam Devletinin eline geçmiştir. Kent daha sonra sırasıyla Emeviler Abbasiler, Tolunoğulları, İhşitler, Hamdanoğulları ve 1084'te Anadolu Selçuklularına bağlanmıştır (Tekin, 1993:39,43). Antakya, 1098'de Suriye Selçuklularının karışıklığından yararlanan Haçlı ordularının eline geçmiş ve 170 yıl Haçlıların hakimiyetinde kalmıştır. Uzun bir süre Haçlı hakimiyetinde kalan Antakya, 1268'de Mısır Memluk Sultanı Baybars tarafından ele geçirilmiş daha sonra 1516'da Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık savaşını kazanmasıyla Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında, Antakya çevresindeki Belen'e cami, han, hamam ve imaret yapımı başlatılmış; Sokullu döneminde de Antakya'da imar faaliyetleri artmış ve Sokullu Külliyesi gibi birçok yapı günümüze kadar varlığını sürdürülebilmiştir (Tekin, 1993:56). Bu dönemde hac yolunun

bölgeden geçmesi de kentin önemini artırmıştır. Sokullu döneminde, Antakya bölgesine birçok nefer derbentçi yerleştirilmiş, imar faaliyetleri gerçekleştirilmiş, surlar onarılmış, cami, han, hamam, arasta, imaret, bedesten, değirmen gibi pek çoğu günümüze kadar kalmış olan yapılar yaptırılmıştır. Yol güvenliği için teşkilatlar kurulmuş ve lonca teşkilatı da kurulan Antakya, her biri bir mesleğe ayrılmış sokakların bulunduğu işlek bir çarşıya sahip olmuştur (Hatay Valiliği, 2000:64-68).

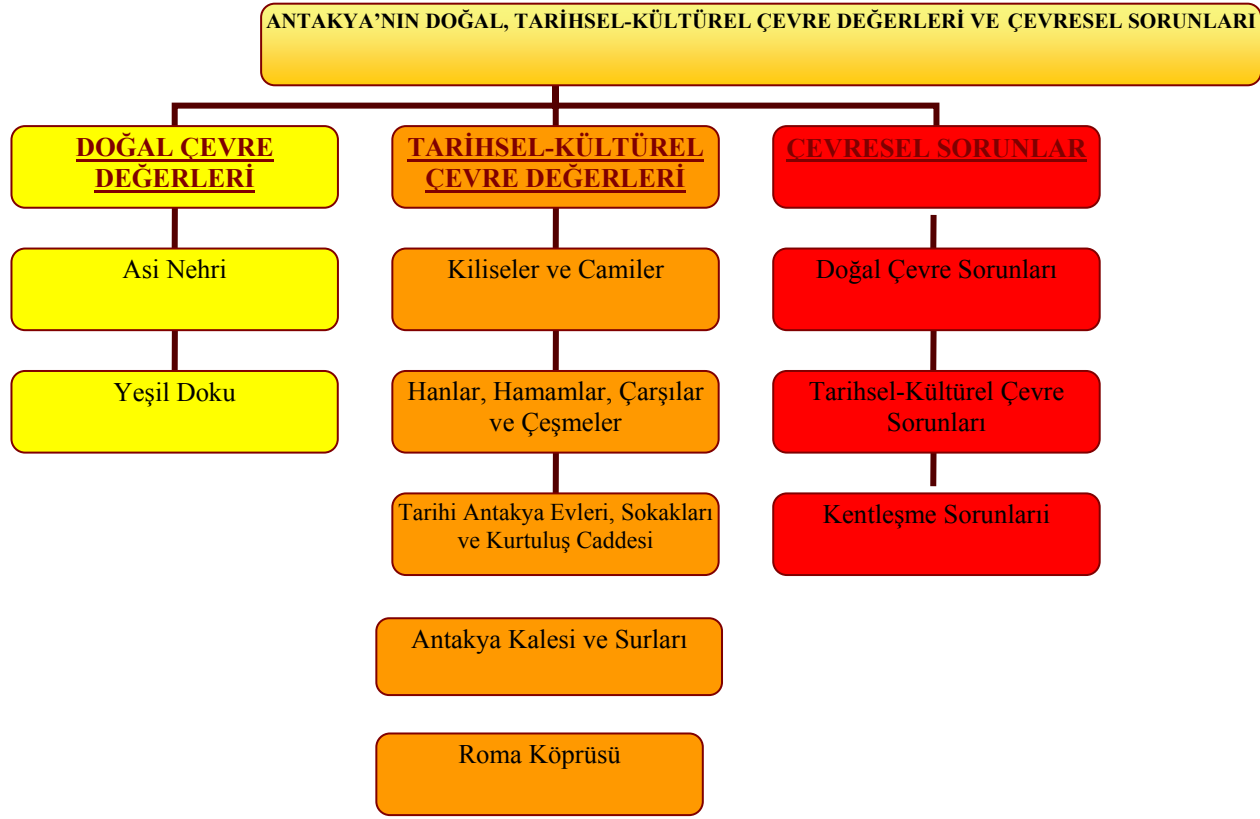
Bu dönemin ardından Antakya, 19.yüzyılının ilk yarısında 6 yıl (1833-1839) Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın kontrolünde kalmış; bu dönemde kentte bugün Kışlasaray mahallesinde bulunan kışla, Roma, Bizans ve Haçlı dönemlerinden kalan yapılarla surlardan elde edilen malzemelerle inşa edilmiştir. Bu dönemde, şimdiye kadar tek bir mahallesi bulunan Antakya'ya, 1876 Osmanlı-Rus Harbinden sonra topraklarından atılan Çerkez göçmenlerin de içinde bulunduğu yeni bir yerleşim daha kurulmuştur. "Yeni Mahalle" adında günümüze kadar gelişen bu mahalle, eski Antakya'nın karşısında Asi'nin öbür yakasındaki yeni Antakya'yı oluşturmuştur (Mersinligil ve Erişen, 1997: 13-39).

Kent bu dönemin ardından Türkiye Cumhuriyetine katılışına kadar çatışmalar ve işgallerle boğuşmuş; bu yolla kentte imar faaliyetleri de azalmıştır. Kentte tarihsel süreçte yaşanmış tüm değişimlere; savaflara, depremlere, yangınlara karşın kentsel yaşam aralıksız devam etmiştir. Antakya bölgesinin toprak verimliliği, doğal çevresel özellikleri, bölgenin tarihi, jeopolitik, ticari ve dini önemi de bu devamlılığın adeta bir anahtarı olmuştur.

2. 2. 6. Antakya'nın Doğal Tarihsel ve Kentsel Doku Sınırları: Doğal, Tarihsel- Kültürel Çevre Değerleri

Tarih boyunca çeşitli birçok toplumun göz bebeği olmuş olan Antakya, günümüze kadar tarihi sürecin kente kazandırdığı birçok tarihsel ve çevresel değerleriyle hala önemli, korunması ve tüm değerleriyle geleceğe aktarılması gereken bir kent konumuna yükselmiştir. Antakya'daki doğal, tarihsel ve kentsel değerler Antakya kenti ve yakın çevresinde yer almaktadır. Antakya bölgesindeki tarihsel ve doğal çevre değerleri de özellikle Amik ovasında yoğunlaşmaktadır. Ancak tıpkı kentte olduğu gibi kent çevresinde de bu değerler, tarihsel süreçte antropojenik ve doğal kaynaklı tahribata uğramış ve kentte doğal çevreye, tarihsel-kültürel çevreye ve kentleşmeye ilişkin sorunlar meydana gelmiştir (Şekil 1.)

Şekil 1. Antakya'nın Doğal, Tarihsel-Kültürel Çevre Değerleri ve Çevre Sorunları.

Antakya bölgesinde yer alan arkeolojik yerleşimlerin tahribatlarında, tarım faaliyetleriyle yapılaşma önemli rol oynamıştır. Antakya’nın batısı ve Amik Ovası’nın kuzeyindeki dar alanlar kısmen korunmuş, ancak ovanın büyük bölümündeki höyükler yapılaşma ve tarım sonucu yok olmuştur. Höyüklerin üzerinde, ağalık sisteminin bir yansıması olarak büyük çiftlikler ve villalar yapılmış, sel taşkınlarından korunmak için çağdaş yerleşim birimleri de höyüklerin üzerine yapılmıştır. Son yıllarda ekonomik nedenler sonucunda ovanın daha küçük parsellere bölünmesi, ekilebilir alanların genişletilmesi, yerleşim yerlerinin kesilerek ova seviyesine indirilip düzlenmesi de tahribata neden olan diğer etkenleri oluşturmuştur (<http://tayproject.eies.itu.edu.tr/rapor.html>)

Antakya’da doğal, tarihsel- kültürel çevre değerleri, Kültür Bakanlığınca belirlenmiş olan doğal, tarihsel ve kentsel doku sınırları içinde yer almaktadır. Antakya’da “yeni merkez-eski merkez” ikilisi bulunmakta ve kentteki doğal,

tarihsel-kültürel çevre değerleri her iki merkez içinde de yer almaktadır (Fotoğraf 1). Ancak kentteki tarihsel-kültürel çevre değerleri ağırlıklı olarak eski merkezde yani tarihsel kent yerleşkesi içinde; doğal çevre değerleri ise her iki merkezin Asi Nehri kenarında ve dağlık alanlarda yoğunlaşmıştır.

Antakya'nın tarihi kent dokusunu, Habib Neccar dağıyla Asi Nehri arasında yaklaşık 1 km. genişlikte ve 1. 5 km. uzunlukta dar bir şerit üzerine yayılmış olan ve yıldızının parladığı çağlarda nüfusu birkaç yüz bini bulan, İ. Ö. 300'de Seleucus döneminde kurulan kesim oluşturmaktadır. Yeni kent yerleşkesini ise yerleşim alanı olarak ilk nüvesi 19.yy' da atılan ancak son 40 yılda gelişerek büyüyen, Asi'nin karşı yakasındaki yerleşim alanı oluşturmaktadır (Demir,1996:19). Yeni kent yerleşkesi tarihi kent yerleşkesinden bağımsız, Asi Nehri'nin batısında Atatürk, Karaoğlu, Adnan Menderes ve Gündüz Caddeleri çerçevesinde gelişmiştir. Tarihi kent yerleşkesinde nehrin öbür yakasında İnönü, İstiklal, Kemelpaşa ve Kurtuluş Caddeleri üzerinde yer almıştır (Tuncer,2001:2).

Antakya'nın doğal, tarihsel ve kentsel doku sınırları (Antakya sit alanı ve sınırları) ilk olarak, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 12. 07. 1975 tarih ve A. 8521 sayılı kararıyla kentteki tüm doğal, tarihsel-kültürel çevre değerlerinin korunması amacıyla belirlenmiştir. Ardından Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 15. 11. 1985 tarih ve 1558 sayılı kararıyla çeşitli düzenlemeler de yapılmıştır (Mersinligil ve Erişen,1997:45)¹.

¹ GEEYK'nun 12. 07. 1975 tarih ve A. 8521 sayılı kararıyla Antakya'da; 24 camii, 7 mescit, 4 han, 7 türbe, 20 çeşme, 1 bedesten, 4 sabunhane, 2 kilise, 1havra, 25 muhtelif yapı anıtsal yapı olarak, 269 adet ev sivil mimari örneği olarak tescil edilmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 15. 11. 1985 tarih ve 1558 sayılı kararında ise Antakya'da; 25 cami, 6 mescit, 3 han, 4 hamam, 7 türbe, 23 çeşme,1 bedesten, 4 sabunhane,1 kilise, 1havra, 24 muhtelif yapı anıtsal yapı olarak, 190 adet ev sivil mimari örneği olarak tescil edilmiştir. TKTVKK'nun 15. 11. 1985 tarih ve 1558 karar eki tescil listesinde, kale, kaya, kilise, mezar, kaya üstü kabartmaları, hipodrom, tiyatro, köprü, ağaç gibi tarihi ve arkeolojik elemanlarla sit alanı içinde ve dışında kalan resmi, dini, askeri,el sanatları,

Antakya sit alanı, Asi Nehri'nin doğusunda kalan tarihi olayların ve kültürlerin oluştuğu alan bütünü oluşturmakta ve sit alanı kendi içinde yerleşme dokusu, kültürel, arkeolojik ve doğal değerlere göre bölümlere ayrılmaktadır. Sit alanı içindeki bu bölümler; doğal sit alanı, kentsel sit alanı, tarihi sit alanı, 1.derece ve 3.derece arkeolojik sit alanıdır (ASAKİP,1990) (Harita3).

Antakya doğal sit alanı, Reyhanlı-Harbiye (Daphne) antik yoluyla Antakya kentsel alanının doğu ve kuzeyinde kalan ve Sur duvarlarının 100m. doğusundan geçen; su kaynakları, doğal ve tarihi olaylarla ilgili değerleri olan alanlardır (Mersinligil ve Erişen, 1997:45; ASKİP,1990).

Antakya kentsel sit alanı, batıda Vilayet caddesi, Hürriyet caddesi, İstiklal Caddesi ile kuzeyde bugünkü otobüs garajı, güneyi I. cadde, Fabrika caddesi ile Ataker İlkokulu güneyinden giderek, Kazıklı Sokaktan geçen, doğuda Karaali caddesini takip eden ve güneyde dispanserin kuzeyinden Fevzi Çakmak İlkokulu kuzeyinden, Arifiye Saray Emniyet sokaktan geçerek Hükümet binasını da güneyden saran sınırın içindedir (ASAKİPUY, 1990; Mersinligil ve Erişen, 1997:45). Kentsel sit alanındaki estetik değerler; Asi Nehri, Antakya Kalesi, tarihsel değerler; parlamento binası, belediye binası, tarihi kent, çevresel değerler; Asi Nehri, Şehir parkı olarak sıralanabilir. Kentteki sivil mimari örnekleri içinde de Uzun Çarşı, Belediye Binası, Köprübaşı, Valilik, Adliye, Kışla Binası, eski Antakya evleri gibi yapılar yer almaktadır. Kentsel sit alanı içinde yer alan önemli bir alan da Ulucami çevresinden başlayıp Mustafa Kemal Bulvarı, Fabrikalar Caddesi, Nato Caddesi, İstiklal Caddesiyle sınırlanan alanla Kurtuluş caddesi üzerindeki bir bölüm alanı kapsayan ticaret bölgesidir (Mersinligil ve Erişen, 1997:45).

---

sivil mimarlık örneklerinin oluşturduğu doku, çevre, meydan ve sokak doku ve değerler yer almaktadır (Mersinligil ,Erişen,1997:45).

Antakya arkeolojik sit alanı, aslında Antakya sit alanının tamamı arkeolojik sit değerleri taşımakla birlikte, halihazır yerleşmeyle doğal sit alanları dışarıda kalan alanlar olarak belirlenmiştir (Mersinligil ve Erişen, 1997:45; ASAKİPUY, 1990). Antik Antiocheia kenti sınırları, 1930’larda Amerikan kazı ekibinin yaptığı kazı ve sondaj çalışmalarıyla tespit edilmiş; 1985’de 1558 sayılı GEEAYK’nun kararı gereği sit alanları tanımlanmış²; 1994’de Adana Koruma Kurulunun önerisiyle bazı değişimler yapılmıştır. 1994 Yılında 558 sayılı Koruma Kurulu önerisiyle Yüksek Kurulun 136 nolu kararıyla tasdik edilen bir kararla, bazı 1. derece alanlar, 3. derece arkeolojik alana dönüştürülmüştür (AAKSSİR, 1994). Antakya, Küçükdalyan ve Maşuklu Belediye sınırları içinde kalan Antakya arkeolojik sit alanları, Yüksek Kurulun 15. 11. 1985/1158 ve 08. 04. 1990/558 sayılı kararıyla son şeklini almış ve daha sonrada Adana Kurulunun 18. 07. 1990/638 sayılı kararıyla onanan “Antakya Sit Alanı Koruma İmar Planı” ile bu alanlarda yapılacak uygulamalar kesinlik kazanmıştır (AASAKR, 1995)

Antakya’daki doğal, tarihi ve kentsel doku sınırları içinde yer alan değerlerin korunması amacıyla 1987 yılından itibaren koruma amaçlı imar planları yapılmıştır. Kentin ilk planı ise Antik dönemde Seleucei Pieria’nın başkent olarak inşa edilmesinden hemen ardından, Xenarius tarafından çizilmiştir (Ferhad, 2001:60). Hellenisti çağ kentlerinin tipik bir örneği olan Antakya’da sokaklar, ızgara planlara sahip kentlerin tümünde görülen belirirli bir disiplin içinde birbirini dik ve paralel, cadde ve sokakların meydana getirdiği yapı adalarından oluşan “ızgara plan” dır.

---

² Antakya’nın tarihsel dokusunu da içine alan bölüm dışındaki alanlar Asi nehri ile Habib Neccar dağı arasındaki bölüm, 2 kademeli arkeolojik sit alanı olarak tanımlanmıştır . Bunlardan Asi nehri boyunca uzanan bir bölüm ile St. Piyer Kilisesi güneyinde kalan Antik Tiyatro çevresindeki küçük alan ve höyük olarak işaretlenmiş 2 küçük nokta 1. derecede arkeolojik sit alanı, geri kalan bölgede 3. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir (AAKSSİR,1994).

Kent planının ana şemasını; aralarında 112 m. mesafe bulunana sokaklara dik olmak üzere 56m. aralıklar gelişen diğer yollar arasında kalan yapı adaları oluşturmaktadır. Antakya’da topografik koşullar nedeniyle sokaklar doğu-batı, kuzey-güney kuralına uymamış ve şehir planı bu nedenle düzgün olmayan bir dikdörtgen içinde gelişmiştir (Demir, 1996:25-26).

Antakya’da 1978 yılına kadar üç “imar planı” yapılmıştır³. 1978’de yaptırılan imar planı çalışmasında, GEEAYK’lu 12. 07. 1975 gün ve 8521 sayılı kararıyla kentteki tarihi eserlerin, kentsel, arkeolojik ve doğal sit alanlarının tespitiyle tedbirlerin alınması ve plan kararlarının buna göre uygulanması gerektiği belirtilmiş ve Antakya’da böylece korumaya ilişkin ilk ciddi hareketin başlaması sağlanmıştır (Demir,1996: 210). Bu imar planında (1/1000 ölçekli), kentin Asi yakasındaki kısmının gelişimiyle tarihi kentin imarı ve bu kesimin Reyhanlı (kuzeydoğu) ve Harbiye (güneybatı) yönlerindeki büyümesi hedeflenmiştir. Plan neticesinde, kentin kuzeydoğusunda tarihi kentin bittiği yerde başlaması düşünülen geniş bulvar çevresinde, altında antik çağ Antakya’sının bulunduğu ve Amik ovasına doğru uzanan düzlük şehirler arası otobüs terminaline, hafif ve ağır endüstriye tahsis edilmiştir. Ancak tarihi kentin imarında çok yanlış uygulamalar gidilmiş; yol genişlemeleri ve yeni arterlerin açılmasıyla mevcut doku, bu yollarla sınırlanan yapı adaları halini almış ve kentin grift dokusuna yabancı, kentin dokusunu değiştirici, sokak-avlu-ev ilişkisini zedeleyen bir nizama gidilmiştir. Bu planla, sadece Orhan

³ Kentin ilk imar planı 1948’de İller Bankası tarafından, Asım Kömürcüoğlu’na; ikinci plan da 1957’de Antakya Belediyesince Doç. Dr. Gündüz Özdeş’e yaptırılmıştır. Kentin zaman içinde gelişimi doğrultusunda, kentin ihtiyaçlarına cevap verememesi üzerine bu planını yerine, yeni bir imar planının yapılması gerekliliği ortaya çıkmış ve üçüncü plan, 1978’de Antakya belediyesi tarafından Yavuz Taşcı’ ya yaptırılmıştır (Demir,1996:210).

Mahallesiyle Meydan Mahallesi arasında antikçağdan kalan, kentin antikçağdaki şehircilik nizamının izleri olan yapı adaları muhafaza edilmiştir (Demir, 1996: 210).

Bu planın ardından, Antakya Belediyesiyle Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehircilik Bölümü arasında bir sözleşme yapılmış ve 1987 yılında “Antakya Koruma İmar Planı” ve “Plan Notları” (Antakya Tarihi Sit Alanı Koruma İmar Planı Uygulama Yönetmeliği) hazırlanmıştır. Bu sözleşmeye göre yapılan tespit çalışmaları sonucu hazırlanan listedeki yapılar, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu 16.11.1982 gün ve A-3734 sayılı kararıyla tescil edilmiştir (Demir, 1996: 213). Bu çalışmada tescil kayıtları kaldırılan yapılara ait listeler⁴ Taşınmaz Kültür Varlıkları Koruma Yüksek Kurulunun 15.11.1985 gün ve 1558 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur. Tamamlanan Antakya Koruma İmar Planı ve plan eki olan Plan Notları, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulunun 22-23. 01. 1987 gün ve 2962 sayılı kararıyla onanarak yürürlüğe girmiştir (Demir, 1996: 214-215).

Koruma İmar Planı’nda, kentin tarihi yerleşkesinin bulunduğu tarihi kentsel sit alanı içinde ön görülen imar uygulaması genel hatlarıyla mevcut dokunun korunmasını hedeflemiş; ancak girift örgü içindeki bazı yolların kent dokusuna uygun olmayan bir ölçekte genişletilmesi ve düz hatlar haline getirilmesiyle yollar Antakya’ya has dokusunun bozulmasına neden olmuştur. Koruma imar planı, tarihi sit alanı içinde yapılacak uygulamaların müze ve belediye elemanlarının gözetiminde yapılmasını ve yerel-mimari özelliklerin yapılacak müdahalelerle engellenmesinin sağlanması bakımından önem taşımıştır. Planda yeni yapılaşma koşullarını taban

---

⁴ Karar eki listelerde 25 cami, 6 mescid, 3 han, 4 hamam, 7 türbe, 23 çeşme, 1 bedesten, 4 sabunhane, 1 kilise, 1 havra, 24 muhtelif yapı anıtsal eser ve 190 adet ev sivil mimari örneği eseri olarak tescil edilirken; daha önce tescil edilmiş olan 3 sivil mimari örneği olmak üzere 78 adet yapının tescil kaydı kaldırılmıştır (Demir, 1996: 215-215).

alanı kat sayısı (TAKS) max. 0.50, kat alanı kat sayısı (KAKS) ise max. 1.00 ve kat adedinin 2 kat olarak sınırlanmış ve bu alandaki hemen her yapıda avlu olması nedeniyle yeni yapılanmalarda bu özelliğin sağlanması gerekliliğini hükümleri konmuştur. Bu plan, genel hatlarıyla kentsel dokunun bütün özelliklerini korumayı amaçlamıştır (Demir, 1996:218-220). Ayrıca, planlamada kentsel sit dokusu kadar arkeolojik ve doğal sit alanlarının da korunması gerekliliğinin altı çizilmiş; koruma kararlarının uygulanması için belediyenin yasal yetkileri kadar mali desteğinin de zorlanması gerektiğiyle merkezi yönetiminde desteğinin olması gerektiği belirtilmiştir. Planlamada, kentin mevcut nüfusunun sabit kalmasının sağlanması gerektiği ve artan nüfusun yeni imar planında açılan yeni yerleşmelere geçmesinin özendirilmesi gerekliliği de vurgulanmıştır (ASAKİPUY, 1990)

Antakya kenti için hazırlanmış olan Koruma Amaçlı İmar Planı ile Antakya Tarihi Sit Alanı Koruma İmar Planlarında alınan kararlar ve yaklaşımlar, kentin tarihi, kentsel ve doğal dokusunu korur nitelikte gözükmeye karşın, Antakya’da daha sonra yapılmış olan inceleme ve tespitler, alınan kararların yetersizliğini ve uygulanmadığını gözler önüne sürmüştür. Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun, Antakya Kenti Sit İrdeleme Raporunda (1994) ve Antakya Arkeolojik Sit Alanları Komisyon Raporunda (1995) bu planlardaki yetersizlikler açıkça ifade edilmiştir.

1994’de oluşturulan bilimsel komisyonla⁵ Antakya Kenti Sit İrdeleme Raporu hazırlanmış; raporda, arkeolojik sit alanlarının sınırlandırılmasının, bilimsel

---

⁵ AKTVKK’nun 13. 01. 1994 gün ve 129/1696 sayılı kararıyla oluşturulan bilimsel bir komisyon (Prof. Dr. Ramazan Özgan, Prof. Dr. Vedat İdil, Doç. Dr. Numan Tuna, Doç. Dr. Tamer Gök) 1994’de Antakya’da çalışmalar yapmış, ilgili makamlardan gerekli bilgi ve belgeleri toplamış, daha önce yapılmış olan kazı, etüt ve yayın, harita gibi belgeleri toplayarak bazı değerlendirmelerde bulunmuştur.

verilere dayalı yapılmamış olduğunun ve 3.derece arkeolojik bölgede imarlı alanlarda sondaj çalışmalarının ana toprağa inmeden yapılmış olduğu ve bölgenin böylece yapılaşmaya açılmış olduğu belirtilmiştir. Rapor, kentin Silpus dağı eteklerinde gecekondü türü yapılaşmaların başladığı ve St. Piyer kilisesinin güneyinde yer alan alanı da gecekonduların kaplamış olduğu üzerinde durmuştur. Rapor, kentsel sit alanında bulunana en önemli arkeolojik kotların bulunduğu bölgede de gelişen yeni yapılaşmaların imar cephe düzeninin, birçok tescilsiz, ancak çevreye katkılı geleneksel konut birimini yok etmiş olduğunu belirtmiştir. Rapor sonucunda, arkeolojik sit alanı derecelendirme ve sınırlamalarının sağlıksız ve yanlış yapılmış olduğu; bu verilerle yapılan kentsel sit koruma imar planıyla koruma imar planının arkeolojik değerleri koruyamamakta olduğu; Belediye ve Bayındırlık Müdürlüğünün kültürel değerlerin korunmasında etkisiz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca rapor, Antakya kentsel sit koruma imar planının yetersizliği nedeniyle iptal edilmesi gerektiğini; mevcut kentsel dokuyu koruyan yeni bir koruma imar planının hazırlanması gerekliliğini; yeni plan onanan kadar “Geçici Plan Koşullarının” Adana Kurulu tarafından belirlenmesi gerektiği ve tüm arkeolojik alanı kapsayan (Küçükalyan Belediyesinin de dahil olacağı) “Arkeolojik Koruma-Geliştirme Özel Master Planlama Çalışmasının” başlatılmasını da önermiştir (AAKSSİR, 1994).

Bu raporun ardından, 1995’te de bir bilimsel komisyon⁶ daha toplanmış ve koruma imar planları burada da irdelenmiştir. Antakya Arkeolojik Sit Alanları Komisyon Raporunda, özellikle Küçükalyan Belediyesi’nin Antakya’nın arkeolojik

---

⁶ TKTVKK Yüksek Kurulunun 19. 10. 1994 tarih, 1389 sayılı kararıyla Prof. Dr . Ramazan Özgan, Prof. Dr. Raci Bademli ve Prof.Dr. Haluk Abbasoğlu’dan oluşan Yüksek Kurul Komisyonu 09-10.01.1995 tarihinde Antakya Arkeolojik Sit Alanları Komisyon raporunu hazırlamışlardır. Komisyon

sit alanının sınır ve derecelendirilmelerinde değişiklikler yapılmasıyla ilgili ısrarlı ve yersiz talebinden bahsedilmiştir. Raporda, 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanındaki kaçak yapılaşmalarla 3. derece arkeolojik sit alanındaki arkeolojik ve çevre değerlerine duyarsız yoğun yapılaşmalar ele alınmıştır. Yapılan tespitler ve değerlendirmelere göre, sit alanının büyük oranda tahrip edildiği ve elde kalan değerleri daha büyük çapta bir tahribin beklediği sonucuna ulaşılmıştır. Raporun sonuç bölümünde, 1.derece arkeolojik sitler ve doğal sitlerin gereğince korunamadığı; arkeolojik değerlerin hızla tahrip edildiği ve sit sınır ve derece değişikliğinin yapılmasının bir çözüm getiremeyeceğine yer verilmiştir. Rapor, yasadışı yapılaşmaların engellenmesi gerektiğini; bu yapılaşmaya izin verenlerin, seyirci kalanların ve görevini yapmayanların hakkında imar ve koruma mevzuatları bağlamında işlem yapılması gerektiğini; Antakya Sit Alanları Koruma İmar Planının yeterli olmadığı ve yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini ve bu bağlamda asıl görevin başta Genel Müdürlükte olduğu; uygulamalarinsa Valilik düzeyinde koordine edilmesi gerekliliğini vurgulamıştır (AASAKR, 1995).

Kısaca, Antakya’da yürütölmüş imar planlarına, koruma amaçlı imar planına bakıldığında ve irdeleme raporları değerdendirildiğinde; Antakya’da doğal, tarihsel-költürel çevre değerdelerinde ve bu değerdelerin yer aldığı doğal, tarihsel ve kentsel doku sınırlarında koruma sorunları yaşandığı açıkça anlaşılmaktadır. Kentte, zaman içinde yaşanan çarpık kentleşme, gecekondulaşma, endüstri yatırımları ve çevre sorunlarıyla doğal, tarihsel- költürel çevre değerdeleri tahribata uğradığı gibi bu süreçte özellikle yerel yönetimlerin izlemiş olduğu politikalar, tarihi ve doğal çevreye uyumlu, sürdürülebilir bir yaklaşım sergilememiştir.

Antakya, Küçükdalyan ve Maşuklu belediye sınırları içinde kalan Antakya Arkeolojik Sit alanlarını incelemiş gerekli bilgi ve belgeleri toplamıştır.

2. 2. 6. 1. Antakya’da Doğal Çevre Değerleri

Antakya’daki doğal çevre değerlerini; kent merkezinden geçen ve kentin tarihi ve yeni dokusunu birbirinden ayıran Asi Nehri ile kent ve çevresindeki yeşil doku oluşturmaktadır.

Tarihsel süreçte doğal çevre değerlerinin özellikle de yeşil alanların daha yoğun olduğu bir kent olan Antakya, özellikle kentleşme süreciyle birlikte bu değerleri ve bu değerlerin içinde barındırdığı zenginlikleri zamanla kaybetmiştir. Antakya’nın tarihi dönemlerdeki doğal güzellikleri ve özellikleri, kentin tarihi devirlerin hemen hepsinde ele geçirilme arzusu içinde olunmasının önemli nedenlerinden biri olmuştur. Bölgenin coğrafi konumu, iklimi, Asi Nehri’nin suları ile beslenen bereketli Amik ovası kısacası, doğal çevresel bütünlükleri kentin tercih edilmesinde rol oynamıştır. Örneğin, imparator Hardianus’un Antakya’ya Amik ovasında aslan avlamak, olimpiyatları izlemek ve Daphne (Harbiye)’de tatil yapmak için geldiği söylenmektedir.

Aslında Antakya ve çevresinin en önemli doğal çevre değerini ve ekolojik zenginliğini, 1950’li yıllara kadar Amik gölü oluşturmuştur. Geçmişte, zaman zaman bataklık alanları olarak genişleyen, kuraklı dönemlerinde ise küçülen bu göl (Yener, Wilkinson, 1997:415) 16 km. uzunluğunda ve 10 km. genişliğe sahipti (Fotoğraf 2). Ancak göl 1950’li yılların ortasında kurutulmaya başlatılmış ve 1970’li yılında tamamen kurumuştur (Çiftçioğlu ve diğerleri, 1972:40). Amik gölünün kurutulmasıyla Antakya ve çevresinin en önemli doğal çevre değeri yok edilerek, bölgenin en önemli ekosistemi de feda edilmiştir (Fotoğraf 3).

Antakya çevresinin doğal çevresel değerleri içinde ise kıyı şeridi ve bu şerit içinde yer alan kumsal ve tabii plajlar (Arsuz ve Samandağ sahilleri) yer almaktadır. Bu değerler, doğal güzellikleri ve tarihsel değerleriyle bölgeye ve Antakya'ya önem kazandıran ve bölgenin turizm potansiyellerini artıran değerlerdir. Afrin Çayı, Karasu, Deliçay, Mersin Çayı, Burnaz Suyu, Uluçay, Arsu ve Gülcihan Çayları; Batıayaz, Güzelyayla, Nergislik, Bityas, Atik ve Alan yaylaları ve Amonos dağları da Antakya çevresindeki diğer doğal çevresel değerlerini oluşturmaktadır. Ayrıca Hıdır bey Köyü'nde 2000 yaşlarında olduğu düşünülen; içi oda büyüklüğünde, gövde çapı 5.5 metre, yüksekliği 20m. olan dev çınar da bölgede özellikle turizm potansiyeliyle önemli bir doğal çevre değerini oluşturmaktadır (Mersinligil ve Erişen, 1997:26).

2. 2. 6. 1. 1. Asi Nehri

Asi Nehri, Antakya ve çevresinin en önemli doğal çevresel değerini oluşturmaktadır.

Kaynağını Lübnan Dağlarıyla Anti-Lübnan Dağları arasındaki Bekaa çukurunun Lübnan Dağları'na dönük yamaçlarından alan Asi Nehri, kuzeydoğuya doğru Suriye'ye geçtikten sonra Etun yöresinde Türkiye sınırlarına girmekte, Türkiye'nin Suriye ile sınırını 30 km. çizdikten sonra batıya dönmekte ve Kavşit yakınlarında Küçük Asi ile birleşmektedir. Kavşit'ten sonra güneybatı yönünde akan Asi Nehri, yaklaşık 40 km. sonra Samandağı'na ulaşmakta ve bir delta oluşturarak Akdeniz'e dökülmektedir. Asi Nehri'nin uzunluğu 380 km., il sınırları içindeki uzunluğu ise 94 km.dir (Mersinligil ve Erişen, 1997:25) (Harita 4). Nehir, Bekaa Vadisi içinde yaklaşık 35 km aktıktan sonra, Suriye sınırları içinde Homs (Hama)

Gölü'ne boşalmaktadır. Bu gölün hemen altında 20000 hektarlık Hama-Humus sulaması yer almaktadır. Asi Nehri üzerindeki diğer önemli bir proje de, 70000 hektarlık bir alanı kapsayan Ghap sulamasıdır. Rastan ve Mehardeh barajlarıyla düzenlenen Asi Nehri suları, büyük ölçüde bu sulamalarla tüketilmektedir. Ayrıca daha önce kurutulmuş olan 30000 hektarlık yeni bir sahanın sulanması için de çalışmalar yürütülmekte; Asi Nehri'ne katılan yan kollar üzerinde çeşitli baraj inşaatları da devam etmektedir. Toplam yıllık kapasitesi 2. 5 milyar m³ olan Asi Nehri sularının tamamına yakın bir bölümü, yukarıda belirtilen projelerle tüketilmekte (Bilen, 1996:103-109) ve Suriye Asi Nehri sularının 49. 464 m³/sn'lik kısmını, yani yaklaşık %80'ini kullanmaktadır (Atuk, 1995:30).

Asi Nehri, eğime ve buharlaşmaya bağlı olarak debisinin yaz aylarında azalması ve suyunun önemli bir kısmının Suriye tarafından kullanılmasıyla olması gerekenden daha kurak bir yapı göstermekte ve bozkır akarsu grubuna girmektedir (Tülücü, 1997:304). Kentin ortasından geçmekte olan nehrin yatağı, kentin girişi ve çıkışında genişlemekte, kent merkezinde Ata köprüsünün bulunduğu alanda ise daralmaktadır. Nehir, Amik gölünün kurutulma çalışmaları sırasında yatağının kentin içinden geçen kısmının ıslah edilmesiyle düzgün bir kanal haline getirilmiş (Demir, 1996:13) ve nehrin bu kısmında, belirli bir bölümüne erozyonu önlemek amacıyla DSİ tarafından beton bloklar döşenmiştir. Ancak bu önlem nehri kendi doğal yapısından çıkarmış ve nehrin su kanalı haline gelmesine neden olmuştur. Nehir üzerinde Sevgi parkı ve Dostluk parkının eğimli yamaçlarında da erozyonla mücadele çalışmasına gidilmiş ancak zakkum, okaliptus ve Kıbrıs akasyası bitkileri dikilse de bitkilerin kurummasıyla bu amaca ulaşılamamıştır. Diğer taraftan Sevgi

parkının eğimli yamaçlarının doğal bitki örtüsüyle kaplı olması burada erozyonu önleme çabalarına gerek bırakmamıştır (Giray, 2000:40).

Asi Nehri, tarihi devirlerde oldukça önemli bir rol almış; seyahatnamelere göre nehir üzerinde deniz ticareti yapan gemiler Seleucia Pierra'dan (Samandağ sahilinde antik bir liman kenti) bugünkü Antakya kent merkezine kadar girebilmiştir. Karakılıç ve Erkul (2002: 46), özellikle İ.Ö. 600 ile 400 yılları arasında ve kısmen daha sonraki yüzyıllarda ufak gemilerle yük teknelerinin kentin hemen içinde yapılan limanda kalabildiğini, ancak daha sonraki yıllarda depremlerin ve diğer doğal olayların etkisiyle Asi Nehri'nin hem yatak değiştirdiğini hem de ulaşım elverişsiz hale geldiğini ve böylece gemicilik etkinliklerinin sona erdiğini belirtmiştir.

Asi Nehri geçmişte Antakya'nın ticari önemini artırarak ve bereketli Amik ovasını besleyerek bölgede önemli bir rol oynamıştır. Ancak nehir zamanla bu önemini kaybetmiş ve üstelik günden güne kirlenerek, kentte çevre ve görüntü kirliliğinin yoğun biçimde yaşandığı bir alan halini almıştır.

2. 2. 6. 1. 2. Yeşil Doku

Antakya'da yeşil doku, özellikle kentin Asi Nehri boyunca uzanan parklarında yoğun olarak gözlemlenmektedir. Kentin yeşil alanlarının, bağ ve bahçelerinin geçmişte yoğun olduğu ise seyahatnamelerden, gravürlerden ve kentin geçmişini yansıtan mozaiklerden anlaşılmaktadır. Özellikle mozaiklerde yeşil dokunun ve bu dokunun öğeleri olan bitki ve hayvan çeşitliliğinin hemen her mozaikte resmedilmesi, Antakyalıların geçmişte doğayla iç içe olduklarını göstermektedir (Fotoğraf 4). Ancak, Antakya kentleşme süreciyle birlikte zamanla

yeşil dokusunu kaybetmeye başlamış ve günümüzde yeşil doku kentte birkaç parkın varlığıyla sınırlanmıştır.

Kent merkezinde yeşil dokunun bulunduğu alanları, Asi Nehri kenarında yer alan park ve çay bahçeleri (Şehir Parkı, Sevgi Parkı, Dostluk Parkı, Sümerler Çay Bahçesi...) oluşturmakta, ancak bu parklarda planlama hatalarıyla bitki tasarımlarında yapılan yanlışlıklar da göze çarpmaktadır (Giray, 2000:70-79). Kent merkezindeki en büyük parkı yeşil dokunun en yoğun bulunduğu alan olan Şehir Parkı (Belediye Parkı) oluşturmaktadır. Bu park, hafta sonu ziyaretçilerini ağırlayan özellikle yaz akşamları tercih edilen, asırlık ağaçları ve yeşilliğiyle ilgi uyandıran Asi kenarında oldukça geniş bir alana yayılmış olan bir mesire yeri olarak ünlenmiştir (Mersinligil ve Erişen, 1997:26)

Kent merkezi çevresinde de yeşil dokunun bulunduğu parklar bulunmakta (Kilise önü, Maşuklu, Harbiye ve Batıyaz parkları) ancak hiç biri milli park sınıfına girmemektedir (Hatay İl Yıllığı,1972:159). Antakya çevresinde, Harbiye ve Samandağ ilçeleriyle Batıyaz bölgesi de yeşil doku bakımından zengin bölgeleri oluşturmaktadır.

Bu bölgelerden çağlayanlar bölgesi olarak bilinen Harbiye, kent merkezine yakınlığıyla yeşil dokunun en yoğun olduğu önemli bir sayfiye yeridir. Antakya kent merkezine 7 km. uzaklıktaki bu bölgede, platonun güneyinden fışkıran kaynaklar şelaleleri oluşturduktan sonra Asi Nehri'ne karışmaktadır (Mersinligil ve Erişen, 1997:26). Seleukos ve Roma dönemlerinde çağlayanlarıyla tanınan ve dünyaca ünlü bir sayfiye yeri olan bu bölge, çok sayıda köşkler, tapınaklar, eğlence yerleriyle ünlenmiş; stadyumunda düzenlenen olimpiyatların ihtişamı dillere destan olmuştur. Ancak şiddetli depremler nedeniyle Harbiye'de gözle görülür bir eser kalmamıştır

(Çiftçioğlu ve diğerleri, 1972:118). Doğal güzellikleriyle birlikte tarihsel çevre değerleri açısından (Grek-Roma dünyasının yaşantısını aksettiren, dünyanın en ilginç, en önemli mozaikleri) da zengin olan bu bölgede, kaçak kazıların yapılmış olmasıyla da ne yazı ki tarihsel çevre değerlerinin önemli bir kısmını yitirilmiştir. Geçmişte önemli bir dinlenme alanı olan, zenginlerin ihtişamlı evlerine ev sahipliği yapan Harbiye, günümüzde doğal çevresel özellikleriyle mesire yeri olarak yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmekte; heykelleri, yöredeki tezgahlarda dokunan doğal ipekleri ve defne sabunlarıyla önemini korumaktadır. Ancak bu bölgede kent merkezi gibi hızla betonlaşmış, yeşil doku geçmişe göre azalmış ve bölge tarihteki görkemini geçmişe göre yitirmiştir. Antakya çevresinin en yeşil alanı olan bu bölge, özellikle su kaynakları kenarlarına restoranların ve çay bahçelerinin plansız bir biçimde yapılmasıyla tehdit altına girmiştir. Buradaki şelaleler de günümüzde izlenen yanlış müdahalelerden nasibini almış; daha fazla su çıkarılması için şelalelerde dinamit patlatılması gibi akıl almaz uygulamalara gidilmiş ve su kaynakları azalarak adeta bir musluktan akan su haline gelmiştir.

2. 2. 6. 2. Antakya’da Tarihsel-Kültürel Çevre Değerleri

Arkeolojik veriler geçmişten günümüze birçok topluma ev sahipliği yapmış olan Antakya’da tarihsel değerlerin izlerinin büyük ölçüde kentin yüzyıllar boyunca yaşamış olduğu depremlerle silinip gittiğini; VI. yüzyılın bu korkunç sarsıntıları ile 540’da ve 7.yüzyılda gerçekleşen Pers saldırılarının, yangınların da kente ciddi zararlar verdiğini göstermiştir (Kennedy, 1999:182). Aynı zamanda kentin Fransız işgalinde kalması, her felaketten ardında yeniden yapılması sırasında yıkılan yapılardan malzeme çekilmesi ve defnecilerin verdikleri zararlar kentte tarihsel-

kültürel çevre değerlerinin azalmasına neden olmuştur (Mersinligil ve Erişen, 1997:40).

Antakya'da geçmişten bugüne ayakta kalmış olan ve kentin tarihçesiyle gelişimi hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan tarihsel-kültürel çevre değerlerinin bir bölümü ise bugün kent ve çevresinde yer almaktayken; diğer bir bölümü de Antakya Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir. Antakya Müzesi, mozaik koleksiyonu zenginliği yönünden dünyada ikinci, para koleksiyonu yönünden ise üçüncü sırada yer almaktadır. Müzede Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait olan ve Harbiye, Antakya, Amik ovası yerleşim yerlerinden, Atçana, Çevlik ve İskenderun'da yapılan kazılardan ele geçirilen çeşitli süs eşyaları, heykeller, mezarlar, mozaikler ve tarihi eserler teşhir edilmektedir.

Bugün Antakya'da hala ayakta kalabilmiş olan tarihsel-kültürel çevre değerlerini; kiliseler, camiler, han,hamam ve çeşmeler, Antakya surları, çarşılar, eski Antakya evleri ve sokakları, Kolonadlı (Kurtuluş) cadde ve Roma köprüsü oluşturmaktadır. Ancak bu değerlerden kent merkezinde bulunan Roma köprüsü, 1972 yılında yıkılmış ve yerine betonarme bir köprü inşa edilmiştir.

Antakya çevresindeki tarihsel-kültürel çevre değerlerini de; Vespasianus-Titus tüneli ve yakınındaki kaya mezarları, Demir kapı, Bakras Kalesi, İssos harabeleri, Seleucia Pierria Antik Kenti, St. Simon Manastırı, Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi ile Hatay bölgesindeki diğer kilise ve türbeler oluşturmaktadır (Özer ve diğerleri; 1999:86-91).

2. 2. 6. 2. 1. Kiliseler ve Camiiler

Çokkültürlü ve çoketnili yapısıyla dikkati çeken ve birçok kente hoşgörü ortamından dolayı örnek olan Antakya’da kiliseler ve camiler, kent merkezinde yer alan önemli tarihsel-kültürel çevre değerlerini oluşturmaktadır.

Antakya’daki dini yapılar içinde en çok dikkati çeken kilise, St. Pierre kilisesidir. Kent merkezine 2 km uzaklıkta, önü duvarla kapatılmış doğal bir mağara olan St. Pierre Kilisesi, Hristiyanlar için oldukça önemli bir yapıdır. Antakya, Hristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahip olmuş; İncil’de anlatıldığı gibi İsa’nın çarmıha gerilişinin ertesinde Aziz Petrus ve arkadaşları, Antakya’yı misyonerlik alanı olarak seçmişler ve İsa’nın ilk öğretesi burada açıklanmıştır. Hz. İsa’ya inananlara ilk defa burada “Hristiyan” adı verilmiş ve kilise İsa’nın 12 havarisinden biri olan Saint Pierre’in adıyla anılmıştır. Hristiyanlığın ilk kilisesi olarak kabul edilen, ilk vaazın verildiği ve ilk vaftiz töreninin yapıldığı bu kilise, mabet ve manastırdan oluşmakta; Bizans mimarisinin, Mısır egzotizminin zarif bir örneğini temsil etmekte ve Antakya’daki tarihi yapıların başında gelmektedir 1963’de Papa VI Paul tarafından Hac yeri olarak ilan edilen bu kilisede her yıl 29 Haziranda Katolik Kilisesi’nce ayinler düzenlenmektedir (Mersinligil ve Erişen, 1997:41; Ferhad, 2001:61-62).

Kent merkezinde yer alan Ortodoks ve Katolik kilisesi de bugün halen ayakta olan dini yapılar arasındadır. Eskiden Ortodoks kilisesine bağlı dokuz patriklik merkezinden biri olan ve Asya’daki cemaatin bağlı bulunduğu Ortodoks Kilisesi, Saray Caddesinde bulunmaktadır. Bugün patriklik merkezi olmayan bu kilise, halen Rum Ortodoks Kilisesi olarak ibadete açık bulunmaktadır. Ahşap Ortodoks kilisesi, 1872 depreminde hasar görmüş, sonra yeniden taş malzemeye inşa edilmiştir.

Antakya Katolik Kilisesi de Kurtuluş caddesi batısında, Kurtuluş Caddesi-Kutluk Sokak kesişme noktasında yer almaktadır. Bu kilise, 1987’de restore edilmesiyle sivil mimari örneği olarak Koruma Amaçlı İmar Planında tescilleşmiş bir yapıdır. Bugün bu yapı, Katoliklerce bir cemaat toplantı yeri olarak kullanılmaktadır (Mersinligil ve Erişen, 1997:41).

Antakya’da kiliselerle birlikte önemli bir yere sahip olan diğer bir yapı grubunu camiler oluşturmaktadır. Kent merkezinde yer alan Habib-i Neccar Cami, Ulu Cami ve Mahremiye Cami önemli tarihsel-kültürel çevre değerleri arasında yer almaktadır.

Eski zamanlardan günümüze kadar Antakya’da en önemli türbe ve cami, İslamiyet öncesi kökenli efsanevi İslam azizi Antakyalı Habib l-Najjar’ın adını taşıyan Habib-i Neccar Cami’dir (Kennedy, 1999: 183). Bu cami, Memluk Sultanı Baybars (1223-1277) zamanında eski bir tapınağın üzerine yapılmış; Osmanlı döneminde büyük ihtimalle 17. yüzyılda yeniden inşa edilmiştir. Caminin altında halkın ziyaretine açık üç mezarla (Mersinligil ve Erişen,1997:42), kuzeydoğu köşesinde Habib Neccar Türbesi yer almaktadır.

Kent merkezinde bulunan ve Selçuklu tarzını andıran 17. yüzyılda yeniden yapıldığı ya da onarım gördüğü düşünülen diğer bir cami, Sultan Selim Cami olarak da bilinen Ulu Cami’dir. Kent merkezindeki bulunan Mahremiye Camii de 19. yüzyılda inşa edilmiş bir yapıdır (Mersinligil ve Erişen, 1997:42). Antakya’da bu camilerin dışında Yeni Cami, Nakip Cami, Meydan Camii, ve Şeyh Ali Cami de Osmanlı dönemi eserleridir.

2. 2. 6. 2. 2. Hanlar, Hamamlar,Çarşılar ve Çeşmeler

Antakya’da kilise ve camiler gibi önemli bir yapı grubunu da han, hamam, çarşılar ve çeşmeler oluşturmaktadır.

Antakya’da, Osmanlı döneminde konaklama amacıyla yapılmış ve bugün işlevini kaybetmiş olan birçok han ve hamam bulunmaktadır. Kentte halen çalışan han ve hamamlar geçmişin kültürel özelliklerini ve mimari yapısını bu güne taşımış olan tarihsel-kültürel çevre değerleridir.

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Antakya’daki hamamların sularının Asi Nehri’nden dolaplarla çekilmekte olduğunu belirtmiştir (Parmaksızoğlu, 1982:24). Geçmişin önemli sosyal buluşma alanlarından biri olan hamamlar, bugün kentte geçmişteki önemini yitirmiş; sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlerin etkisiyle fazla tercih edilmemekle birlikte halen işlevine uygun kullanılanları (Cindi Hamamı, Saka Hamamı, Meydan Hamamı ve Yeni Hamam) da bulunmuştur. Ancak bugün halen kullanılan bu hamamlarda, ısıtma amacıyla lastik ve kimyasal içerikli madde yakılmakta ve bu yolla tarihi kent dokusunda yoğun olmak üzere hava kirliliği yaşanmaktadır. Kentte bugün işlevini kaybetmiş hamamlar da bulunmakta; bunlar da atık deposu olarak kullanılarak tarihi dokuda atık kirliliğine ve görüntü kirliliğine neden olmaktadır.

Antakya’daki hanlar da geçmişe göre işlevini kaybetmiş tarihsel-kültürel çevre değerlerindendir. Bugün Kentte hanların bir çoğu, sabun yapım evi (Kurşunlu Han, Abdullah Aselcioğlu sabun evi, Ali Ökten sabun evi, İsmail Kuseyri sabun evi , Yeni Han sabun evi, Osman Mıstık Sabun evi) olarak kullanılmaktadır. Kurşunlu Hanla Sokollu Hanı ise halen kullanılabilen hanlardır. Uzun çarşı ve yemeniciler çarşısı arasında bulunan Kurşunlu han bugün depo ve dükkanlar şeklinde faaliyet

göstermektedir (Hatay İl Yıllığı, 1972:120). İşyeri olarak günümüzde faaliyet gösteren bu han, bütün mekanları ve kabaralı demir kapısıyla sağlam kalmış bir yapıdır. Hanın bitiğinde yer alan Bedesten 16. yüzyıl eseridir. 16.yüzyıl sonunda yapılmış olan Sokullu Paşa Vakfı Hanı da günümüzde iş yeri olarak kullanılmaktadır. Osmanlı döneminde konaklama amacıyla yapılmış ve bugün işlevini kaybetmiş olan hanlar arasında Tütün Hanı, Esat Ağa Hanı, Yeni Han da bulunmaktadır (Mersinligil ve Erişen, 1997:42). Ancak Antakya’da Osmanlı hanları, yapılan bilinçsiz müdahaleler, uygunsuz değişiklikler ve kötü kullanım nedeniyle günümüzde büyük ölçüde değer kaybına uğramıştır (Demir, 1996: 209).

Antakya’da tarihi çarşılar, kentin kuzeybatısında Asi Nehri boyunca, nehirle Kurtuluş Caddesi arasında kalan Meydan Mahallesi, Akbaba mahallesi ve Ulu Camii Mahallesi’nin bir bölümüne yayılmış olarak kentin dörtte birini kaplayan alanda yer almaktadır (Demir,1996: 208-209). Bu çarşılar, günümüzde Antakyalıların ve kent ziyaretçilerinin alışveriş imkanı bulduğu, yöresel ürünlerin satıldığı, yok olmaya yüz tutmuş çeşitli zanaatların devam ettiği, yerli ve yabancı turistleri kentte en çok ağılmakta olan mekanlar arasındadır.

Tarihsel dönemlerde kentin agora’sı bugünkü çarşılar bölgesinde kurulmuş ve belli başlı sivil yapılar agora etrafında toplanmıştır (Demir, 1996:28). Kentin ikinci kurucusu sayılan Antichus IV. Epiphanes’in ikinci bir agora inşa ettirmesiyle kent iki agoralı kent modeline uymuş; birinci agora ticari, ikinci agora politik faaliyetler için kullanılmıştır (Demir, 1996:31). Osmanlı döneminde ise kent, Ahilik ilkelerine göre çalışan, lonca halinde örgütlenmiş bir esnaf teşkilatına, hanlar etrafına organize olmuş ve her biri bir mesleğin mensuplarına tahsis edilmiş sokakların oluşturduğu işlek bir çarşıya sahip olmuştur. Günümüzde bu çarşı, büyük ölçüde ayakta ancak

ana sokaklar dışında bakımsız, sağlıksız ve çöküntü bölgesi niteliğindedir. Tarihi çarşı içinde yer alan zanaatlar (geleneksel el sanatları) da kentin önemli kültürel çevre değerleri arasındadır. Ancak geçmişte yaygın olan zanaatlar, bugün teknolojik gelişmeler sonucunda ya terk edilmiş ya da unutulmuş durumdadır. Günümüzde tarihi çarşı içinde halen kısmen de olsa yaşamakta olan zanaatları; semerciler, dericiler, bakırcılar, bıçakçılar, yemeniciler, tenekeçiler, demirciler, kalaycılar, taşçılar, sedefçiler, ipekçiler, iplikçiler, buğday sapından tepsi, sini yapımçıları, künefeciler, börekçiler, zeytinyağcılar, sabuncular, hasırcılar, baharatçılar, zücciyeler, aktarlar ve ayakkabıcılar oluşturmaktadır (Tuncer, 2001:2-3).

Antakya'nın tarihi çeşmeleri bir kısmı 19. yüzyıldan, büyük bir kısmı da 20.yüzyıl başında yapılmış olan (Zugeybe Çeşmeleri) çeşmelerdir. Çeşmeler, kent içinde yer yer bazı binaların bitişiğine ya da duvarlarına yapışık olarak yapılmıştır (Hatay İl Yıllığı, 2000:86). Zugeybe çeşmesi olarak anılan çeşmeler, 1916'da 4 km. uzaktan getirilip, maslak sistemiyle dağıtımı yapılan 30 adet çeşme ve havuzdan oluşmaktadır. Bu dönemde getirilen sular, şehrin çeşitli noktalarına inşa edilmiş çeşmelerle halka dağıtılmıştır. Kentte bugün halen Zugaybe çeşmelerinden kullanılabilenleri bulunmaktadır (Mersinligil ve Erişen, 1997:42).

2. 2. 6. 2. 3. Tarihi Antakya Evleri, Sokakları ve Kurtuluş Caddesi

Bugün geçmişin izlerine halen tanık olabilmemizi sağlayan tarihi Antakya evleri, sokakları ve Kurtuluş Caddesi (Kolandlı Cadde), Antakya'nın tarihsel dokusu içinde halen yaşamakta olan önemli değerler arasında yer almaktadır.

Evliya Çelebi seyahatnamesinde Antakya'daki tarihi evlerin, bakımlı olduğunu ve bunların çoğunlukla Asi ırmağı çevresinde yapılmış olduğunu

belirtmiştir (Parmaksızoğlu, 1982:22). Bugünse tarihi Antakya evleri, ağırlıklı olarak kentin tarihi dokusu içinde bulunmaktadır. Bu evlerin ortak özelliği, evlerde bir avlunun bulunmasıdır. Bu evlerde avlu, odaların büyüklüğü ne olursa olsun planın esasını oluşturmaktadır. Genelde iki katlı olan tarihi evler, Anadolu'nun diğer bölgelerinde de sıkça rastlandığı gibi dışarıyla olan ilişkinin göz seviyesi üstünde duvarlarla kesildiği bir yapıya da sahiptir.

Evliya Çelebi tarafından bakımlı olduğu belirtilen tarihi evler, bugün Habib Neccar dağıyla Asi Nehri arasında gelişen yeni yapılaşma baskısı altında, bakımsızlık içindedir. Kentin tarihi önemini artıran bu evler, günümüze gelene kadar zamanla doğal olaylarla birlikte insan etkinlikleriyle tahrip olmuş; bazıları yıkılıp yerine betonarme evler yapılmış; bazılarının da dış ve iç cepheleri yanlış müdahalelerle eski dokusunu yitirmiş ve hatta tarihin bu eşsiz tanıklarının bazıları da yıkım yoluyla yok olup gitmiştir. Yerel yönetimlerin yanlış kentleşme politikalarıyla tarihi dokuda artan yeni yapılaşmalar, kentte özgün mimariyi bozmuş; bununla birlikte Kültür Bakanlığınca belirlenmiş olan onarım ve restorasyon koşullarının ağırlığı da tarihi evlerin günden güne tükenmesine neden olmuştur.

Antakya'da tarihi evlerin yer aldığı sokaklar ise kış aylarında güneşi, sıcak yaz günlerinde ise rüzgarı alacak şekilde yönlendirilmiştir (Demir, 1996:26). Hellenistlik Çağ kentlerinin tipik bir örneği olan Antakya'da sokaklar, ızgara planlara sahip kentlerin tümünde görülen ortak şemanın hakim olduğu düzen içinde gelişmiş; ancak asırlar boyu değişimler göstererek, monoton ve katı düzen bozulmuş; yerine sokakların birbiri içinde geliştiği girift ve organik bir bağ oluşmuş ve İslam kentlerine has doku zamanla kaybolmuştur. Antakya'da tarihi sokakların ortak özelliği, yerli halkın arık (su cetveli) dediği, su kanallarının bulunmasıdır. Bu kanalın

her iki yanında yayalar için ortalama 100-130cm.'lik kaldırımlar yer almaktadır. Sokakların bir diğer ortak özelliği de yerlerin farklı çaplardaki blok taşlarla döşeli olmasıdır. Ancak tarihi sokakların bu iki ortak özelliği, yerel yönetimlerin bilinçsiz müdahaleleriyle yitirilmiş; asfaltlama ve betonlama çalışmalarıyla özellikle sel ve yağmur suları için bir önlem olarak yapılmış bu kent dokuları yok olmuştur (Demir, 1996:197-205). Antakya'daki tarihi sokaklar, avlulu, kiremit çatılı, gerek ahşap gerekse taş işçiliği ve süslemeleriyle dikkati çeken geleneksel sivil mimarlık örnekleriyle kentin genel karakterini yansıtmaktadır. Ancak Antakya tarihi kent dokusunda yer alan bu sokaklardaki konut alanlarının bütünlüğü, zamanla kısmen bozulmuştur. Tarihi dokuda yer alan mahalleler (Meydan, Yeni Camii, Akbaba, Ulu Camii, Zenginler, Güllü Bahçe...) geleneksel çarşı kesimiyle yeni gelişen modern merkez işlevlerinin baskısı altında kısmen ticari kullanımlara ve depolama gibi işlevlere dönüşmüştür. Tarihi dokunun doğusunda yer alan mahallelerse (Koca Abdi, şehitler, Gazi Paşa, Kantara, Kuyulu...) konut ağırlıklı kullanımlarını korumakla beraber, bölüntü, bakımsızlık, sağlıksızlaşma gibi etkilerle kentin giderek en sağlıksız, konfor durumu en düşük kesimleri haline gelmiştir (Tuncer, 2001:4).

Tarihi kent dokusunda yer alan ve kentin en önemli ulaşım akslarından birini oluşturan Kurtuluş caddesi de kentte tarihi Antakya evleriyle sokaklarının buluştuğu önemli bir alanı oluşturmaktadır. Bu cadde, Agustus döneminin (İ.Ö. 31-İ.S. 41) en önemli imari faaliyeti olarak bilinmektedir. Bu dönemde cadde, kenti 2 roma mili (1 roma mili:1478 m) uzunluğunda, boydan boya kuzeydoğu-güneybatı ekseninde geçmiştir. Döşemesi mermer kaplı olan caddenin kolonadları (sütunları), Tiberius Claudius zamanında (İ.S. 2-37) tamamlanmıştır. Birbirini dik olarak kesen iki ana aksın kesişme noktasına, üzerine imparator Tiberius'un heykeli bulunan Tetrapyla

dikilmiş, cadde bronz heykellerle, kolonadlarla ve mozaiklerle süslenmiştir. Caddenin yol kısmının genişliği 9. 60 m.; iki tarafında yer alan kolonadlar ise 10’ar m. genişliğinde inşa edilmiştir. Caddenin inşasının ardından, iki tarafında gelişen mahalleler sayesinde kent büyümüş ve nüfusu artmıştır (Demir, 1996:32). Ancak Kurtuluş caddesi daha sonra depremler ve işgallerle yıkılmış ve eski görkemini bir daha kazanamamıştır. Cadde, daha sonra küçük yapılarla doldurulmuş, yol neredeyse eski yaya kaldırımı boyunca kıvrılarak uzanan bir patikaya dönmüştür (Kennedy, 1999:187).

Günümüzde bu cadde, Askeri Kışla’dan başlayarak, Katolik Kilisesi, Habib Neccar Cami, Yahudi Havrası, Yeni Camii ve St. Pierre kilisesini birbirine bağlayan önemli bir aksı oluşturmaktadır. Kurtuluş caddesi, doğu ve batısında yer alan tarihsel kent dokusu için adeta bir omurga niteliği taşımakta ve her iki kısmında da çok zengin sütunlu evler yer almaktadır (Tuncer, 2001:4). Tarihi önemi oldukça büyük olan bu cadde, taş döşemeyle kaplıyken asfaltlanarak, her iki tarafında bulunan tarihi evler bilinçsiz müdahalelerle tahrip edilerek geçmişteki önemini yitirmeye başlamış; günümüzde kentin yoğun trafik akışını sırtlayarak, kentte gürültü ve görüntü kirliliğinin en yoğun yaşandığı alanlardan biri haline almıştır.

2. 2. 6. 2. 4. Antakya Kalesi ve Surları

Antakya’da tarihsel süreçten günümüze kalabilmiş olan değerlerden önemli bir diğeri de Antakya kalesi ve surlarıdır.

Antakya kalesi, M.Ö.300’lerde Habib Neccar dağıyla Asi Nehri arasında yapılmıştır. Kale surlarının imarı, Seleucus I. Nicator tarafından mimar Xenarius’a verilmiştir (Demir, 1996:27-28). Bu dönemde yapımına başlanan ve Hellenistik,

Roma ve Bizans dönemlerinde tamamlanan kale surları, Anadolu'nun en uzun surları arasında yer almaktadır (Fotoğraf 5,6). Habib Neccar Dağı'nın en yüksek ve sarp tepesinde halen kalıntıları olan iç kale de 4. yüzyılda Bizans İmparatoru Nikephoros tarafından yapılmıştır. Yaklaşık 27 km uzunluğundaki kale surlarının üzerinde, 360 nöbetçi kulesi bulunmaktaydı (Mersinligil ve Erişen, 1997:41). Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Antakya kalesinin yarısının yüksek tepelerde diğer yarısının da dağ eteğinde yapıldığını; çevresinin on iki mil kadar olduğunu ve kale duvarlarıyla kulelerinin yüksekliğini, hiçbir kale ve burçta görmediğini belirtmiştir (Parmaksızoğlu, 1982:21). Antakya kalesi, Romalılar, Bizanslılardan sonra Haçlılar, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından da kullanılmıştır (Çiftçioğlu ve diğerleri, 1972:121). Kale duvarları Antakya'da tarihsel süreçte meydana gelen depremler nedeniyle büyük ölçüde tahrip olmuş ve onarım görmüştür. Ayrıca bu tahribatlara kenti zapt etmek için yapılan savaşlar sırasında öncelikle kalenin tahrip edilmesi de yol açmıştır (Kara, 2005:22). Ancak bugün kale ve kalenin Asi Nehri'ne kadar uzanan surlarının büyük bölümü, sel ve deprem gibi doğal nedenlerle yıkılmış ve geriye bugün yalnız Habib Neccar dağı yamaçlarındaki kalıntılar kalmıştır.

2. 2. 6. 2. 5. Roma Köprüsü

Antakya'da tarihsel süreçten 1970'li yıllara kadar ayakta kalabilmiş değerlerden bir diğeri de Roma Köprüsü'dür. Roma döneminde yapılmış olan bu köprü, kent merkezinin tam ortasında kenti bugünkü yeni kent yerleşkesinin bulunduğu alana bağlayan noktada yer almıştır (Fotoğraf 7,8).

Antakya'da Roma döneminden sonra kentin kervan yollarının kavşak noktasında olmasından dolayı birçok köprü yapılmış; özellikle Osmanlı döneminde

köprülerin önemi daha da artmıştır (Hatay İl Yıllığı,1972:123). Bugün yeni Antakya'yı nehirle Habib Neccar dağı arasında kalan eski Antakya'ya bağlayan dört köprüden üçü, yer ve malzemeleriyle yeni köprülerdir. İçlerinden en eskisi olan dördüncü köprü (Ata köprüsü), asırlarca yay ve araç trafiğine hizmet etmiş olan Roma köprüsünün bulunduğu yere, modern malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Roma çağından beri ayakta kalan ünlü taş Roma köprüsü, Amik ovası kurutulurken Asi'nin genişletilmesi ve yatağının taranması çalışmaları sırasında 1972'de yıkılmış ve yerine bugünkü betonarme köprü inşa edilmiştir (Demir,1996:16). Böylece Antakya'da, kent merkezinde bulunan ve geçmişin izlerini bugünkü tanıklarıyla paylaşabilecek olan bu çevre değeri de yitirilmiştir. Ata köprüsü olarak yeniden inşa edilen yeni köprü, eski tarihi dokusuyla inşa edilmediğinden kentin tarihsel yapısını yansıtmazken, köprünün araç trafiğini rahatlatacak biçimde yapılmamış olması da kentin göbeğinde yıllardır bir trafik kargaşası yaşanmasına neden olmuştur.

2. 3. Antakya'da Tarihsel Süreçte Meydana Gelen Çevresel Sorunlar

İkinci bölümün üçüncü ve son kesiminde, araştırma bölgesindeki yani Antakya'daki doğal, tarihsel ve kentsel doku sınırları içinde yer alan çevre sorunlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın bu kesimi, yeni ekolojik antropoloji yaklaşımında belirli bir ekolojik sistemde meydana gelmiş çevre sorunlarının, bu alanda yaşanan sosyal, ekonomik ve politik olaylarla ilişkili olduğu ve bu ilişkinin tarihsel süreç de dikkate alınarak ortaya konması gerektiği düşüncesinden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Benimsediğimiz kuramsal yaklaşımla, öncelikle Antakya'da tarihsel süreçten bugüne birikerek artan çevre sorunları tespit edilerek, bu sorunlar sosyo-kültürel, politik

(yönetmel) ve ekonomik etmenlere göre değerdendirilmeye çalışılmıştır. Ardından Antakya’da yaşanan doğal, tarihsel-kültürel evre sorunları ve kentleşme sorunları ele alınarak; bu sorunlar, kendilerini ortaya çıkaran etkenler ve bu sorunların ortaya çıkardığı sonuçlar bağlamında ele alınmıştır.

Böylelikle, alışmamamızın bu kesimi ile “Antakya Bölgesinin Genel Özellikleri” adlı kesiminden elde edilen veriler, Antakya’da insan-evre ilişkilerini analiz edebilmemiz için gerekli alt yapının oluşmasını sağlamıştır.

evre kısaca, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı etkileşim içinde oldukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır. Hava, su, toprak, bitki, hayvan ve insan topluluklarıyla tarihsel ve kültürel varlıklar, çevreyi oluşturan öğelerdir. Bu öğeler, ister kentte ister kırsal alanda olsun sürekli karşılıklı etkileşim içindedir. Çevrenin önemli bir öğesi olan insan ise çevreyi değiştirme, bozma ve sürdürme yetisine sahip tek canlıdır. Bu yetiyle insan, büyük ölçüde çevresel değişimleri, genelde de çevresel sorunları meydana getiren olmuştur. Birçok kentte olduğu gibi Antakya’da da insan, çevresel değişimlerde rol oynayan en önemli etmendir. Zengin mirasa sahip olan Antakya, tarihsel süreçten günümüze doğal ve tarihsel-kültürel birçok değerdeleri barındırmış ve uygarlıklar kavşağı olmuştur. Ancak ülkemizde gerçekçi, sürdürülebilir koruma politikalarının gerçekleşmemesiyle birlikte bireylerin, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin bu değerdere gereken hassasiyeti göstermemeleri kentteki doğal, tarihsel ve kültürel mirasla ilgili pek çok sorunu beraberinde getirmiştir.

Antakya’nın çevresel değerdeleri, tarih boyunca çeşitli doğal ve yapay etmenlerce bir takım değişimler geçirmiştir. Kentte bugün geline duruma göre bu

değişimler olumsuz olarak nitelendirilebilir. Bugün yaşanan çevresel sorunlar da bu değişimin yansımalarıdır. Antakya’da meydana gelen çevresel değişimlerin önemli bir kaynağı, tarihsel süreçte kentin geçirdiği ve doğal etmenler olarak tanımlayabileceğimiz doğal afetlerle ilişkilidir. Geçmişte yaşanmış birçok deprem, felaketlerin büyük bölümünü kapsamaktadır. Deprem ve savaş sonrası kentte çıkan yangınlar da çevresel değişimlere neden olmuş diğer etmenlerdir.

Antakya, çok eski tarihlerden itibaren şiddetli depremler yaşamış; bilinen önemli depremler M. Ö. 148 ve 130’da, M. S. 35, 37, 396, 526 ve 528’de meydana gelmiştir. En çok yıkıma yol açan deprem 526’daki olmuş ve bu depremde Antakya yerle bir olmuştur (Tekin, 1993:24). Haddad (1949:73), bu depremin Malalas’a göre 250. 000, Procopius’a göre 300. 000 kişinin ölümüne yol açtığını ve Antakya’daki nüfusun evriminde büyük değişiklik yarattığını belirtmiştir. 528’deki büyük depremde de 5000 kişi ölmüş, halk tanrının gazabının üzerlerinde olduğuna inanarak, kenti terk edip dağlara kaçmıştır (Demir, 1996:51). Mayıs 1406 depreminde, birçok ev yıkılmış ve sayısız insan ölmüştür (Little, 2001:155). 1872’deki depremde de özellikle aşağı kentte ağır çatılı evlerin harap olmuş, yukarı kent daha az zarar görmüş, ancak sağlam inşa edilmiş camilerin minareleri sağlam kalmıştır. Köylerdeki bazı evler yıkılmış, kentteki ipekböceği yetiştiriciliği zarara uğratmıştır (Vogt, 2001, 25-33). Böylece Antakya’nın 6.yy.daki tarihi, kendini depremlerle göstermiş; depremlerle birlikte veba salgını da kenti sarsmıştır (Kennedy, 1999:177). 1886–1890 yıllarında yaşanan kolera salgını, çok sayıda insanın ölmesine ve hayatta kalanların başka kentlere göç etmelerine neden olmuştur. Tarihsel süreçte salgınlar, depremler, deprem ve savaş sonrası yangınlarla kent, her defasında yeniden yapılandırılmaya çalışmıştır (Tekin, 1993:74). Antakya’nın

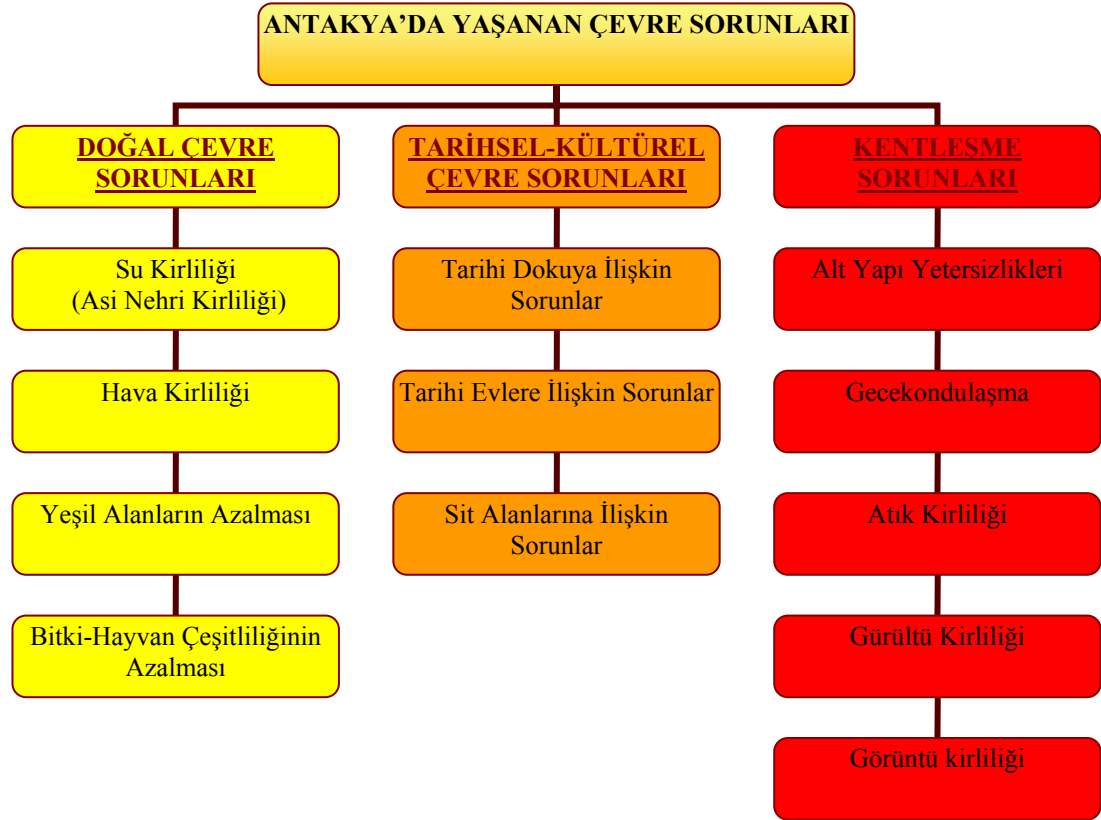
değişmeyen bir yazgısı da hemen her çağda yaşadığı su baskınları olmuştur. Asi Nehri'nin mevsim yağışlarında kabarması ve yağmur sularının Habib Neccar Dağı'nın dik yamaçlarından nehre doğru küçük ırmaklar şeklinde akarak sele dönüşmesi, kentin tarihsel yazgısı halini almıştır (Ekinci, 23 Mayıs 2001). Günümüzde de değişmeyen bu yazgı, sıkça nehrin ağzına kadar dolup taşmasına ve sel sularının köprülerin üzerinden akarak çevre felaketlerine dönüşmesine neden olmuştur. Kentleşmenin özellikle Asi Nehri kenarında ve kent merkezinde yoğunlaşması da sel baskınlarından bu bölgelerin olumsuz etkilenmesine yol açmıştır.

Tarihsel süreçte sel, deprem ve yangınlar gibi “doğal etmenlerin” neden olduğu değişimlerin aksine, yakın tarihte ve günümüzde yaşanan çevresel değişimler, ağırlıklı olarak insan etkinlikleri olarak genelledebileceğimiz “yapay etmenlerce” gerçekleşmiştir. Kentleşme sürecinin yaşanması, yerel yönetimlerin hatalı ve popülist politikaları, kentli bireylerin kente ve çevreye ilişkin sorunlara gereken ilgiyi göstermemeleri ve kentte çevre değerlerini korumaya yönelik güçlü bir sivil toplum örgütlenmesinin gelişmemesi sorunların yaşanmasına kaynaklık ederek, sorunların çözülmesini de zorlaştırmıştır.

Adıgüzel, Antakya'nın yaşanabilirlik derecesini azaltan çok önemli kentsel sorunları, genel olarak; trafik ve kent içi ulaşım sorunu, Asi Nehri ile ilgili sorunlar, alt yapı sorunları, gecekondu ve kentsel arsa sorunu, sit alanlarına ilişkin sorunlar ve kentsel mekanların kısıtlılığı gibi sorun kümelerinin oluşturduğunu belirtmektedir (Adıgüzel, 2004:54).

Bugün Antakya’da, ağırlıklı olarak yapay etmenlerin etkisiyle meydana gelen çevresel değişimler ya da sorunlar da; doğal çevre sorunları, tarihsel-kültürel çevre sorunları ve kentleşme sorunları olarak üç temel başlık altında toplanabilir (Şekil 2).

Şekil 2. Antakya’da Yaşanan Çevre Sorunları

Antakya’da bu çevresel değişimlerin oluşumunda rol oynayan etkenler ise yönetsel (politik), ekonomik ve sosyo-kültürel etmenler başlığında toplanabilir.

Kentteki çevresel değişimlerde rol oynayan yönetsel etkenler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Şekil 3. Antakya’da Çevresel Değişimlerde Rol Oynayan Yönetsel Etkenler

Yönetsel Etkenler
• Plansız kentleşmenin sürdürülmesi.   • Asi kıyısında, kent merkezinde yoğun ve düzensiz yapılaşmalara izin verilmesi.   • Yapıların mimari ve estetik görünümüleri, sağlamlık ve depreme dayanıklılıklarıyla ilgili denetimine gidilmemesi (Karakılıç ve Erkul, 2002:159).   • Gecekondulaşmayı önlemek için gerekli tedbirlerin alınmaması.   • Alt yapı yetersizliklerine (kanalizasyon, yol, park yerleri, katı atık depolama alanları, yeşil alanlar) ilişkin tedbirlerin alınmaması   • Mevzuata uygun düzenli katı atık depo alanının bulunmayışı.   • Endüstri tesisleri için tehlikeli ve zararlı atıkların özellikleri, miktarı çeşidi ve bertarafıyla ilgili çalışma yapılmaması (HİÇDR, 1999:111).   • Arıtma tesisinin işletmeye açılmaması, çürümeye terk edilmesi.   • Asi Nehri’nin açık bir kanalizasyon ana kanalına dönüştürülmüş olması (Karakılıç ve Erkul, 2002: 159).   • Bir kısmı Fransızlar tarafından 1920’li yıllarda yapılmış olan eski kanalizasyon sisteminde çatlak ve çürüklerin bulunması; lağım sularının sızıntılarla yer altı sularını, kuyuları ve kentin içme suyu şebekesini tehdit etmesi (Karakılıç ve Erkul, 2002: 160).   • Sit alanlarındaki ve tarihi kent dokusundaki değerleri korumaya yönelik gerekli tedbirlerin alınmaması.

Tüm bu etkenlerle birlikte çevre sorunlarının oluşumunda rol oynayan en önemli yönetsel etkenin, Antakya’nın merkezde birçok belediyelerle parçalanmış

yönetmel bir yapıya sahip olması olduğu söylenebilir. Diğler taraftan, kent yönetiminin bugüne kadar çevresel değlerleri korumak adına girişimlerde bulunmamaları, yaşanan sorunlara göz yummuş olmaları ve çevresel sorunlara karşı duyarlı davranmamalarıyla gereken önlemleri alamamaları da kentin çevresel değışiminde önemli rol oynamıştır.

Kentteki çevresel değışimlerde rol oynayan ekonomik etkenler de aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Şekil 4. Antakya’da Çevresel Değışimlerde Rol Oynayan Ekonomik Etkenler

Ekonomik Etkenler
• Çevre duyarsız ekonomik gelişim hedeflerinin bulunması.   • Endüstride çevreye uyum göstermeyen teknoloji kullanımı ve yanlış yer seçimi (HİÇSÖEAF; 2002:4).   • Ekonomik sektörün sıvı ve katı atıklarını bu atıklardan ucuz yolla kurtulmak için   • nehre boşaltılması.   • Küçük ölçekli endüstride toplu arıtmanın mümkün olmaması (HİÇSÖEAF, 2002:6).   • Ekonomik sektörün bir bölümünün (atölyeler, mobilyacılar, kaportacılar...) faaliyetlerini kent merkezinde gerçekleştirmeleri.   • Ekonomik sektörün bir bölümünün faaliyetlerini özellikle yaz aylarında dışarıda gerçekleştirmeleri.   • Tarihi konutların, ticari işyerleri ve depo olarak kullanımı.   • Tarihi dokuda ticari işyerlerinin faaliyetlerinin kentin tarihi kimliğini arka plana atması.   • Tarihi dokuda rant beklentisi nedeniyle yeni ve tarihi dokuya uymayan yapılaşmaların boy göstermesi.

Yukarıdaki yönetmel ve ekonomik etkenlerle birlikte çevre sorunlarının oluşumunda rol oynayan diğler önemli etkenler arasında sosyo-kültürel etkenler yer

almaktadır. Bu etkenler, özellikle kentli bireylerin kentteki sorunlarına gereken ilgiyi göstermemeleri ve kentte çevre değerlerini korumaya yönelik güçlü bir sivil toplum örgütlenmesinin gelişmemesiyle ilgilidir.

Kentteki çevresel değişimlerde rol oynayan sosyo-ekonomik etkenler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Şekil 5. Antakya’da Çevresel Değişimlerde Rol Oynayan Ekonomik Etkenler

Sosyo-kültürel Etkenler

- Kentlilerin çevre sorunlarına seyirci kalmaları ve bunun çevre sorunlarıyla ilgili sonuç alıcı bir kamuoyu tepkisinin doğmasına engel olması (Karakılıç ve Erkul, 2002: 163).
- Kentlilerin kendi girişimlerinin çevre sorunlarını artırıcı rol oynayabilmesi (Karakılıç ve Erkul, 2002: 155). Örneğin, kentlilerin çöpleri, inşaat ve harfiyat atıklarını gelişi güzel yerlere boşaltmaları; piknik ve yeşil alanların çöplüğe dönüştürülmesi.
- Çevre duyarlılığı için gereken eğitim düzeyinin düşük olması ve kentteki çevre kültürünün henüz çok yetersiz olması (Karakılıç ve Erkul, 2002: 163-164).
- Kentte çevre sorunlarına yönelik güçlü bir sivil toplum örgütlenmesinin oluşmamış olması.
- Kentte sivil toplum örgütlerinin eylem dönük, toplumsal tepki yaratabilecek girişimlerde bulunmamış olmaları.

2. 3. 1. Doğal Çevre Sorunları

Doğal çevre, insanının oluşumuna katkıda bulunmadığı, içinde insan, bitki hayvan toplulukları gibi canlı; hava, su, toprak ve yeraltı kaynakları gibi cansız öğeleri barındıran çevre olarak tanımlanabilir. Doğal çevrenin temel özelliği, insan elinden çıkmamış olmasıdır. Bununla beraber, ağaçlandırma, baraj gölleri ve göletler gibi insan elinden çıkmış doğal çevrelerde mevcuttur (Keleş ve Hamamcı, 1993:23-

24). Günümüzde Antakya’da insan elinden çıkmamış doğal çevre değerlerini; kent merkezinden geçen Asi Nehri ile kent ve çevresindeki yeşil alanlar (Çağlayanlar bölgesi-Harbiye, Batıayaz, Amik ovası ve yaylalar gibi) (Fotoğraf 9,10,11) ; insan elinden çıkmış doğal çevre değerlerini ise kent merkezindeki Şehir parkı gibi yeşil alanlarla kent çevresindeki mesire yerleri ve sulama göletleri oluşturmaktadır.

Geçmişte ise Antakya’da insan elinden çıkmamış doğal çevre değerlerini; yine Asi Nehri, kent merkezinde Asi Nehri üzerinde yer alan bir ada, kent ve çevresindeki yeşil alanlar, Amik gölü ve ovadaki kuş göç alanı oluşturmuştur (Fotoğraf 12,13,14,15). Tarihsel dönemlerde Antakya’da doğal çevre değerlerinin zengin olduğunu arkeolojik kayıtlardan anlaşılmakta; kentin Amik ovası gibi verimli bir araziyle Asi Nehri’nin hemen kenarına kurulması kentteki doğal çevre değerlerinin çekiciliğini ortaya koymaktadır. Antakya bölgesinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarıyla elde edilen ve dönemin toplumsal, ekolojik şartlarını yansıtan mozaikler de kent ve çevresindeki bitki ve hayvan topluluklarının dolayısıyla ekolojik zenginliğin göstergeleridir. Yine kazılardan elde edilen bilgiler, Roma döneminde kentin Harbiye bölgesinde selvi ağaçlarının kesiminin yasak olduğunu göstermekte; dolayısıyla geçmişte çevre değerlerine verilen önemi de açıklamaktadır. Aynı zamanda arkeolojik kayıtlar, kentin iklimsel ve doğal güzellikleriyle adeta bir çekim merkezine dönüştüğünden bahsetmektedir. Gezinler de seyahatname ve notlarında kentin yeşil alanlarından, bağ ve bahçelerinden övgüyle bahsetmiş ve gravürlerine bu değerleri yansıtmışlardır. Ancak Antakya’da doğal çevre zamanla değişime uğramış ve geçmişteki doğal zenginliklerin büyük bir bölümü, deprem gibi doğal etkenlerle ve ağırlıklı olarak insan etkinlikleriyle yitirmeye başlanmıştır (Şekil 6).

Şekil 6. Antakya’da Geçmişten Günümüze Doğal Çevre Değerleri.

<u>GEÇMİŞTE</u>	<u>GÜNÜMÜZDE</u>
Asi Nehri Yeşil Alanlar Kuş Göç Alanı Asi Üzerinde Bir Ada Amik Gölü	Asi Nehri Yeşil Alanlar

Günümüzde Antakya’nın doğal çevresine ait sorunlar; yeşil alanların ve dolayısıyla bitki ve hayvan çeşitliğinin azalması, hava kirliliği ve su kirliliği (Asi Nehri kirliliği) olarak sıralanabilir.

Yeşil alanların azalması, Antakya’da yaşanan doğal çevre sorunlarından önemli biridir. Bugün Antakya’da gezginlerin bir zamanlar övgüyle bahsettikleri yeşil alanlar, kentin dağlık bölgelerinde ve parklarında sınırlı kalmış; yeşil doku Harbiye, Altınözü, Samandağ, Batıayaz gibi kentin bazı ilçe ve beldelerinde halen ayakta, kentte hızla azalmıştır. M.Behçet Perim (1943:10) Antakya gezisinde Cumhuriyet caddesi üzerindeki geniş gövdeli söğüt ağaçlarından bahsetmiş; ancak kentleşme sürecinden bu ağaçlarda nasibini almıştır. Yeşil alanlar nüfus yoğunluğundan da etkilenmiş (HiçDR, 1999:37); birkaç dinlenme parkı ve mezarlık dışında kentte yeşil alan bırakılmamış ve kenti beton binalar ağ gibi sarmıştır (Karakılıç ve Erkul, 2002: 59) (Fotoğraf 16,17).

Antakya’da yaşanan bir diğer doğal çevre sorunu da hava kirliliğidir. Endüstri tesislerinin yanı sıra çırçır fabrikalarından, taş-kum-kireç ocaklarından etrafa yayılan toz, duman ile ısınmada düşük kalorili ve kükürt oranı yüksek kalitesiz kömür kullanımı kentte hava kirliliğine neden olmuş; bölgede yasaklanmış olmasına rağmen halen devam eden anız yangınları da bu sorunu artırmıştır (Önal, 204:36). Trafik ve sınır ötesi hava kirliliği de kentte hava kirliliğine neden olmuş; meteorolojik ve

topografik gibi doğal faktörlerle birlikte nüfus artışı, plansız kentleşme, endüstride çevreye uyum göstermeyen teknoloji kullanımı ve yanlış yer seçimi gibi suni faktörler de hava kirliliği yaratmıştır. Ayrıca, kentte hava kirliliğinin önlenmesi için yeterli denetimlerin yapılmaması, personel yetersizliği, mali imkansızlıklar ile ateşçilerin eğitimsiz olması da sorunu artırmıştır (HİÇSÖEAF, 2002:4-5). Diğer taraftan, Antakya çevresindeki önemli doğal çevre sorunlarından biri de toprak kirliliği olmuştur. Dünyanın en verimli tarım topraklarına sahip bu yöredeki topraklar, maalesef endüstrinin yanlış yer seçimi, çarpık yapılaşma, aşırı ve bilinçsiz gübre ve tarım ilacı kullanılması, yanlış sulama ve hatalı nadas uygulaması, katı ve sıvı atıkların gelişigüzel şekilde etrafa atılması, rüzgar ve sel erozyonu, motorlu taşıt egzozları ve endüstri tesislerinden kaynaklanan zehirli gaz ve kimyasal atıklar gibi nedenlerle bugün hızla kirlenmekte, verim düşmekte, toprak tuzlanmakta ve çoraklaşmaktadır (Önal, 2004:35).

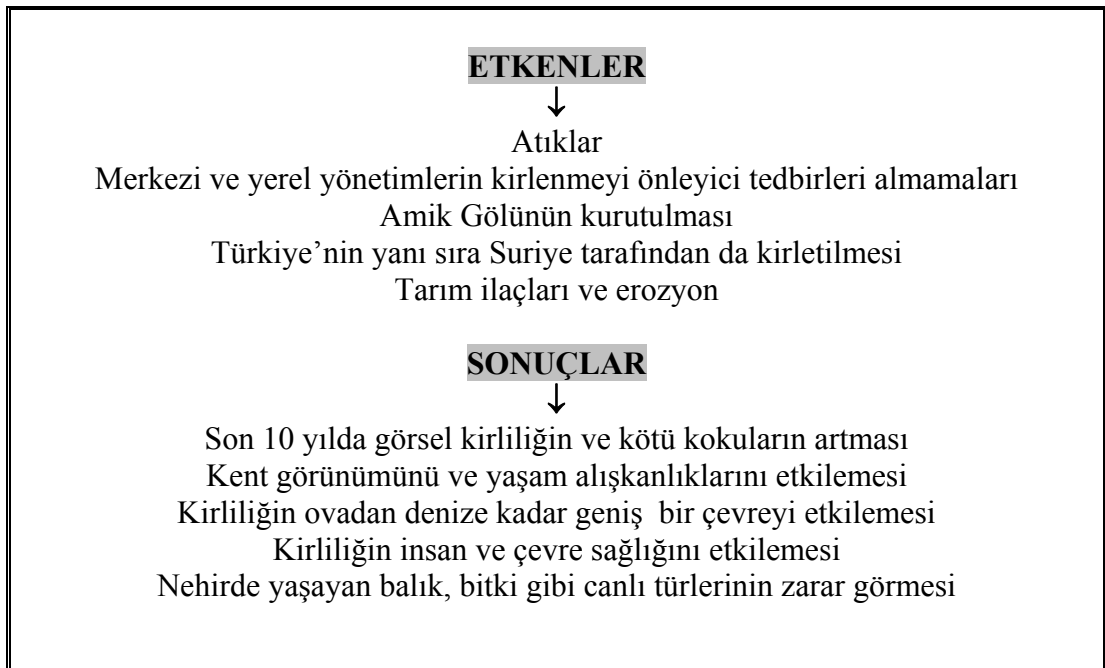
Yeşil alanların azalması ve hava kirliliğiyle birlikte su kirliliği (Asi Nehri kirliliği), kentteki en önemli doğal çevre sorunu olarak nitelendirilebilir. Kent içinde veya yakın çevresindeki endüstriyel ve zeytinyağı atölyelerinin sıvı ve katı atıklarıyla kentsel, evsel, tıbbi atıklar ve tarım ilaçları Asi Nehri kirliliğine neden olmuş ve kirlilik nehrindeki canlı yaşamı tehdit ederek bazı balık türlerini de yok etmiştir. Asi Nehri'nin genişliği ve debisi de zaman içinde yanlış uygulamalarla, yapılaşmalarla ve erozyonla daralmış (Fotoğraf 18,19); nehre bırakılan atıklarla birlikte nehrin ekolojisinde değişimler yaratmıştır. Böylece, kentteki en önemli çevre sorunlarından birini Asi Nehri'nde yaşanan değişimler oluşturmuştur.

Asi Nehri'ni kirleten temel etmen, insan etkinlikleri ve girişimleri olmuştur. Doğal kirlenme nedenleri geçici ve dönemsel olurken, insan etkinlikleri sürekli ve

kapsamlı olmuş ve nehrin kendini temizleme kapasitesini aşmıştır (Karakılıç ve Erkul, 2002: 155). Nehir, kentsel ve endüstriyel atıklarla hatalı kullanım ve ıslah çalışmalarıyla tarımsal amaçlı etkinliklerle zamanla kirlenmiş; doğal ve yapay nedenlerle rengi, görüntüsü ve kıvamı değişmiştir (Karakılıç ve Erkul, 2002: 23).

Asi Nehri'nin kirlenmesinde; atıklar, merkezi ve yerel yönetimlerin kirlenmeyi önleyici tedbirleri almamaları, 1950'lerde Amik Gölünün kurutulması, nehrin Türkiye'nin yanı sıra Suriye tarafından da kirletilmesi, nehir etrafındaki işletme atıklarıyla tarım ilaçlarının nehrin suyuna karışması ve erozyon rol oynayıcı etkenleri oluşturmuş ve bu etkenler bir takım olumsuz sonuçlar da doğurmuştur (Şekil 7).

Şekil 7. Asi Nehri'nin Kirlenme Sürecinde Rol Oynayan Etkenler ve Kirliliğinin Sonuçları.

Asi Nehri'nin kirlenmesinde rol oynayan en önemli etkenin atıklar olduğu söylenebilir. Asi Nehri, hiçbir ciddi önlem alınmadan boşaltılan sıvı, katı atıklarla (Fotoğraf 20,21,22,23), arıtılmadan atılan endüstri atıkları ve zirai faaliyetlerle (Önal,

2004:6) kirlenmiş; evsel, hastane, mezbaha atıklarıyla (Fotoğraf 24) endüstri işletmelerinin ve zeytinyağı atölyelerinin asitli ve toksit atıkları da birçok canlı türünü yok etmiştir (Karakılıç ve Erkul, 2002: 24-160). Bölgede 81 adet, Asi Nehri çevresinde ise 12 adet endüstri işletmesi faaliyet göstermekte ve nehir etrafındaki işletmelerin atıkları kirlenmede önemli rol oynamaktadır (Fotoğraf 25,26). Asi çevresindeki işletmeler nebati yağ, zeytin yağı, pamuk yağı ve prina yağı üretimi yapmakta ve bu işletmeler sıvı ve katı atıklarını nehre boşaltarak nehrin kirlenmesinde aktif rol oynamaktadır (Fotoğraf 27). Özellikle, Antakya'daki deri işleme fabrikası (tabakhane) aktif halde üretim yapmakta ve katı ve sıvı atıklarının tamamını nehre deşarj ederek, nehrin kirlenmesinde önemli etki yaratmaktadır (Solak ve Doğan, 1995:22) (Fotoğraf 28). Kısacası, kentte kanalizasyon şebekesinin olmayışı, evsel-kentsel nitelikli atık suların arıtılmaması, küçük endüstrilerde toplu arıtmanın mümkün olmaması ve foseptik atıkların nehrin geliş güzel yerlerine boşaltılmaları kirlenmeyi doğuran önemli etkenler olmuştur (HİÇSÖEAF, 2000:4).

Merkezi ve yerel yönetimlerin kirlenmeyi önleyici tedbirleri almamaları da Asi Nehri'nin kirlenme sürecinde rol oynayan önemli bir etken olmuştur. Kamusal kurumların nehrin sorunlarına duyarlı davranmamaları, etkili çözüm üretmemeleri, nehrin bütüncül bir anlayışla ve etkili biçimde yönetilmemesi, nehirdeki çevresel sorunları ve su kirliliğini artırmıştır. Çevre duyarsız ekonomik ve ticari etkinlikler (ulaşım, alt yapı, yatırım,işletmecilik, alım satım ve imalat işleri gibi) de nehrin kirlenmesine dolaylı katkı sağlamıştır (Karakılıç ve Erkul, 2002: 25). Yerel ya da merkezi yönetimlerin hatalı ve popülist su politikaları, oy kaygısıyla uygulanan tarım, plansız ve çarpık kentleşme uygulamalarıyla çevre duyarsız endüstrileşme ve kalkınma projeleri, Asi Nehri'nin kirlenmesinde rol oynayan önemli etkenler

olmuştur (Karakılıç ve Erkul, 2002: 155). Antakya belediyesinin İller Bankası tarafından yapılmış çok büyük bir arıtma tesisi bulunmasına karşın, bu tesisin yıllardır atıl vaziyette; enerji maliyetleri ve teknik yetersizlikler gerekçe gösterilerek işletilmemesi (HİÇSÖEAF, 2002:38; Önal, 2004:7) de nehrin kirliliğinde rol oynayan önemli bir etken olmuştur (Fotoğraf 29). Ayrıca, yeterli denetimlerin, periyodik ölçümlerin yapılmaması, personel yetersizliği ve mali imkansızlıklar da nehrde kirlilik sorununu artırmıştır (HİÇSÖEAF, 2002:7). Antakya merkez ilçe dahil 48 belediyenin pis sularının, doğrudan ya da dolaylı olarak hiçbir arıtma işlemine tabii tutulmadan nehre boşaltılması, Asi Nehri havzası boyunca bulunan diğer yerleşimler de düşünüldüğünde sorunun boyutunu artırmıştır (Önal, 2004:31) (Fotoğraf 30). Böylece Asi Nehri, yerel ve merkezi yönetimlerin kirlenmeyi önleyici tedbirleri almamalarıyla adeta açık bir kanalizasyon haline gelmiştir.

Amik gölünün 1950'lerde kurutulması da bölgede ve nehirde önemli çevre sorunlarına kaynaklık etmiştir. Gölün tarım arazisi dağıtımı kaygısıyla kurutulmasıyla taban suyu seviyesi düşmüş, toprak çoraklaşmış, binlerce bitki ve kuş türlerinin habitatları yok edilmiştir (Önal, 2004:36). Gölün kurutulması ovanın göz pınarlarını kurutmuş; av alanı ve dünyaca ünlü kuş cenneti bu yolla ortadan kalkmıştır. Havzanın doğal dengesi bozulmuş, ekolojik ve hidrolojik sistem zarar görmüş, Asi Nehri için doğal düzenleyici süzgeç görevi gören gölün kurutulması, nehirdeki kirlenmeyi artırıcı rol oynamıştır (Karakılıç ve Erkul, 2002:26,156). Amik gölü kurutulmuş olsa da bölgede günümüzde sıkça yaşanan yağışlar ova üzerinde göl oluşturacak şekilde birikmekte ve adeta geçmişin izlerini hatırlatmaktadır. Bu dönemlerde yağışlar ova üzerindeki tarımsal faaliyetleri zarara uğratmakta, doğa bir anlamda intikamını almaktadır.

Nehir sularının Türkiye'nin yanı sıra Suriye tarafından da kirletilmesi, nehrin kirliliğinde rol oynayan diğer önemli bir etkidir. Nehir suları Türkiye'de kirlendiği gibi Suriye'nin Asi Nehri'ne yönelik politik yaklaşım ve uygulamaları da nehir suyunu kirletmektedir (Karakılıç ve Erkul, 2002: 25). Asi Nehri, Suriye'den evsel ve endüstriyel atıkları taşımakta ve alıcı ortam olan kent merkezinden hissedilen etkiler yaratmaktadır (HİÇSÖEAF, 2002:38). Böylece, Asinin izlediği yolla nehir, hem Türkiye hem de Suriye topraklarında kirlenmektedir. Nehrin Türkiye sınırından Suriye'ye geçip, tekrar Türkiye sınırına girmesi ve sonunda Akdeniz'e ulaşarak dökülmesi, kirliliği yerel bir sorun olmaktan da çıkarmaktadır.

Tarım ilaçlarının nehrin suyuna karışması ve erozyonun da kirlenmede rol oynayan diğer etkenlerden olduğu söylenebilir. Bölgede dağlık arazilerin ve yağışın fazla olması erozyona neden olmakta (Hatay İli Tarımsal Master Planı, 2004:116); böylece yağışlar, yüzey akıntıları, rüzgâr ve erozyon nehrin kirliliğinde rol oynamaktadır. Dere ve nehir yataklarının, eğimli arazilerin ıslah edilmemesi nedeniyle yağmur ve sel sularıyla verimli, aynı zamanda kirli topraklar Asi Nehri'ne sürüklenmekte ve erozyonun etkisiyle Asi Nehri her mevsim bulanık akmaktadır (Önal, 2004:36). Ayrıca, Amik ovasında kimyasal gübre ve zirai mücadele ilaçlarının kontrolsüz kullanımı (HİÇSÖEAF, 2002:6) da Asi Nehri kirliliğinde önemli rol oynamaktadır.

Tüm bu etkenler, nehrin kirlenmesinde rol oynayarak; nehirde görsel kirlilik ve kötü kokular oluşmasına, kent görünümünü ve yaşam alışkanlıklarını etkilemesine, ovoidan denize kadar geniş bir çevreyi etkilemesine, insan-çevre sağlığını tehdit etmesine ve nehirde yaşayan balık, bitki gibi canlı türlerinin zarar görmesine neden olan olumsuz sonuçlar da doğurmuştur.

Kirliliğinin Antakya kent merkezinde diğer kesimlere göre daha fazla hissedilmesi ve son 10 yılda daha da artması (Karakılıç ve Erkul, 2002: 24), nehrin görsel kirliliğiyle koku kirliliğinin özellikle sıcak yaz aylarında etkisini daha da yoğun hissettirerek, kent görünümünü olumsuz etkilemesi, Asi Nehri kirliliğinin en önemli sonuçlardan biridir (Fotoğraf 31).

Nehrin kent merkezinden geçmesi kentte görüntü kirliliğine yol açmakta ve kirlilik kentin yaşam kalitesini, peyzajını ve doğal dengesini olumsuz etkilemektedir (Karakılıç ve Erkul, 2002: 176) (Fotoğraf 32). Nehirdeki görüntü ve koku kirliliği insanların ruh sağlığını olumsuz etkilemekte; kentliler, suyun serinliğinden ve rekreasyon olanaklarından yoksun kalmakta; balık tutma, yüzme ve gezinti yapma gibi gereksinimlerini karşılayamamakta, strese girmekte ve ruhsal sağlıkları bozulmaktadır (Karakılıç ve Erkul, 2002:176-177). Ayrıca su kirliliği, sosyal yaşamın zengin olduğunu söyleyebileceğimiz kentte, bireylerin nehir etrafındaki dinlenme ve eğlence işletmelerini kullanımını da sınırlandırmakta; kent ziyaretçileri de Belediye Binası, Eski Meclis Binası, Otel, Müze, PTT gibi önemli yapıların nehrin kenarında olması nedeniyle Asi Nehri'nin görüntüsünden ve koku kirliliğinden olumsuz etkilenmektedirler (Fotoğraf 33).

Asi Nehri'nin kirliliğinin ovadan denize kadar geniş bir çevreyi etkilemesi de nehrin kirliliğinin önemli sonuçlarından biridir. Karakılıç ve Erkul'un (2002:176) da belirttiği gibi kirlilik nehrin döküldüğü deniz ortamıyla içinden geçtiği ve yakın etki alanında bulunan diğer ekosistemleri de olumsuz etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle kirli sular derelerden Asi'ye, oradan tarlalara, bağ ve bahçelere ulaşmakta, Asi Nehri kirliliği Antakya'da evlerin arasından geçerek Samandağ'ından denize dökülmektedir. Asi Nehri önüne kattığı çöp, endüstriyel atıklar ve kimyasal

maddelerle birlikte denizdeki kirliliği de her geçen gün artırmakta (Önal, 2004:31), böylece kirlilik oldukça geniş bir alanı olumsuz etkilemektedir. Üstelik özellikle yaz aylarında nehrin hem Türkiye hem de Suriye sınırı üzerinde sulama amaçlı bent çekimleri gerçekleştirilmekte ve bu dönemlerde nehrin kirliliği iyice ortaya çıkmaktadır (Fotoğraf 34).

Asi Nehri kirliliğinin önemli bir diğer sonucu insan ve çevre sağlığını tehdit etmesidir. Kirlilik balık tutma, çamaşır yıkama, sulama gibi faaliyetlerle insan sağlığını etkilemekte; tarımsal ilaçlama, gübreleme etkinlikleri ve diğer tüm atıklar insan ve çevre sağlığı üzerinde tehdit oluşturmaktadır (Fotoğraf 35,36,37,38). Karakılıç ve Erkul'un (2002:26,155,160) belirttiği gibi, nehre doğrudan ya da dolaylı olarak karışan tıbbi atıklar da insan ve çevre sağlığı olumsuz etkilenmekte; nehir suyunda besleyici maddelerin ve zararlı mikro canlıların artması, nehrin kirlenmesine ve patojen maddelerle planktonlarla beslenen balık ve tatlı su karidesi gibi insanlarca tüketilen ürünlere geçmekte, dolayısıyla sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Kent çevresindeki bağ, bahçe ve bostanların nehir suyuyla sulanmasıyla birçok patojen mikro canlı türü de özellikle pişirilmeden yenilen sebze ve otlarla insanlara bulaşp bulaşıcı hastalıklara ve salgınlara (bağırsak enfeksiyonu, paraziter hastalık ve tifo gibi) yol açabilmektedir.

Asi Nehri'ndeki kirliliğin bir diğer önemli sonucunun da kirlilikten balık, bitki gibi bazı canlı türlerinin etkilenmesi olduğu söylenebilir. Nehirdeki kirlilik, canlı türlerin yaşam destek sistemlerini tehdit edecek düzeye ulaştığından; nehirde, bataklık ve sazlıklarda bazı canlı türleri giderek azalmakta (Karakılıç ve Erkul, 2002: 25,176) ve kirliliğin etkisiyle nehirde 30-40 metreye varan yosunlar oluşabilmektedir (Fotoğraf 39).

2. 3. 2. Tarihsel-Kültürel Çevre Sorunları

Tarihsel ve kültürel çevre, nesnel ve sosyal çevre etkileşiminde ve sosyal çevre altkütmesi durumunda olan (Öztürk, 1989:212), sadece bir tarihi içine almayıp; belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan, kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsayan çevre olarak tanımlanabilir. Tarihsel-kültürel çevre öğelerini; kültür varlıkları, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din, güzel sanatlarla ilgili bulunan yeraltında ve üstündeki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar oluşturmaktadır. Bu öğeleri içinde barındıran sit alanlarıysa; tarihöncesinden günümüze kadar gelen, çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devrelerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi olayların meydana geldiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleriyle korunması gerekli alanlardır.

Bu açıdan Antakya, zengin bir tarihsel-kültürel çevreye ev sahipliği yapan, birçok tarihsel-kültürel çevre öğeye ve sit alanlarına sahip olan bir kenttir. Ancak Antakya'daki bu değerlerin büyük bir bölümü, tarihsel süreçte yaşanan deprem, savaş, sonrası tahribatlarla yangın ve seller gibi doğal nedenlerle yok olmuş; bir bölümü de günümüze kadar ulaşabilmiş ya da kısmen kalıntıları kalmıştır (Şekil 8).

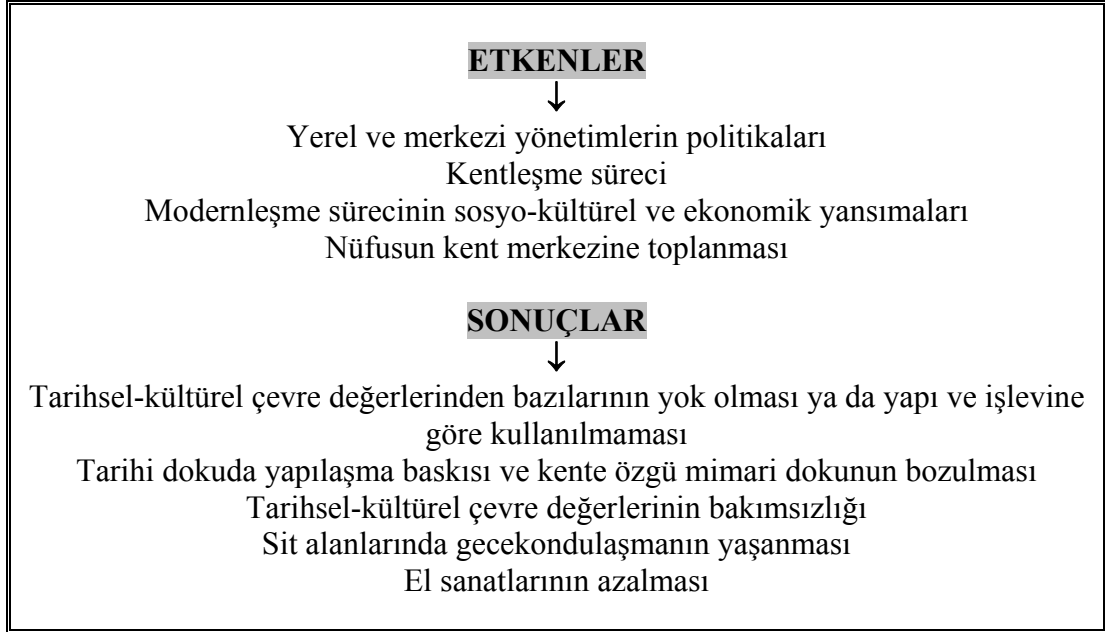
Şekil 8. Antakya'da Geçmişten Günümüze Tarihsel-Kültürel Çevre Değerleri

<u>GEÇMİŞTE</u>	<u>GÜNÜMÜZDE</u>
Kiliseler-Camiler Han, Hamam, Çarşı ve Çeşmeler Tarihi Antakya Evleri Kolonadlı Cadde Antakya Kalesi ve Surları Su Kemer Roma Köprüsü Taş Döşeli Sokaklar Taş Döşeli Sokaklardaki Su Arıkları Agora, Mabet, Sirk, Hipodrom, Tiyatro...	Kiliseler-Camiler Han, Hamam, Çarşı ve Çeşmeler Tarihi Antakya Evleri Kolonadlı Cadde (Kurtuluş) Antakya Kalesi ve Surları Kalıntıları Su Kemer Kalıntıları

Günümüzde, tarihsel ve kültürel çevre sorunlarının kaynağında, dünyayı tehdit eden nüfus artışının yanında kentleşmenin düzensizliğiyle ekonomik sistemin niteliği yatmakta; imar baskısı, korumaya aday çok sayıda yapıt olması, uygulamadan kaynaklanan deneyimsizlik, proje ve yapım hataları gibi teknik yetersizlikler, tarihsel-kültürel çevre üzerinde etkili olmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1993:123). Bu çevreleri bozan nedenler arasında, doğanın oluşturduğu haller; eskime, ihmal, olumsuz onarım çalışmaları ve Almanca'da "schadenfreude" denilen, bazı insanların yaratılışlarında var olan kötülük tutkusuyla inançlar da rol oynamaktadır (Erder, 1975: 244-245). Antakya'da bugün yaşanan tarihsel-kültürel çevre sorunlarında ise özellikle kentleşme sürecinin ağır yapılaşma baskısı, kısaca yanlış kentleşme politikaları önemli rol oynamaktadır.

Antakya'da tarihsel-kültürel çevreye ait sorunlar genel olarak; tarihsel-kültürel değerdeki yapı sorunları, tarihi evlerdeki sorunlar, sit alanlarına ilişkin sorunlar olarak sıralanabilir. Bu sorunların ortaya çıkmasında ise; merkezi ve yerel yönetimlerin politikaları, kentleşme süreci, modernleşme sürecinin ekonomik ve sosyo-kültürel yansımaları ve nüfusun kent merkezine toplanması rol oynayıcı etkenler olmuş ve bu etkenler bir takım olumsuz sonuçlar da doğurmuştur (Şekil 9).

Şekil 9. Antakya’da Tarihsel-Kültürel Çevre Sorunlarına Yol Açan Etkenler ve Sonuçları.

Yerel ve merkezi yönetimlerin politikalarının, tarihsel-kültürel çevre sorunlarında rol oynayan etmenlerin başında geldiği söylenebilir. Kentte politik beklentiler nedeniyle gereksiz sayıda idari bölünme gerçekleştirilmiş, bu da kentte gerçekleştirilecek planlama süreçlerini ve buna bağlı olarak bu değerlerin korunmasına yönelik önlemleri olumsuz etkilemiştir. Bilinçsiz bir yönetim planlamasıyla birlikte, günlük siyasi beklentiler uğruna yerel yönetimlerin bu değerler üzerinde yıkıma kadar gidebilen küçük hesapları da sorunlarını artırmıştır. Kentte politik etmenlerin etkisiyle oluşan tarihsel-kültürel çevre sorunları oldukça kapsamlı olmuş, kentliler alışlagelmiş yaşam ortamlarından ve tarihi çevrelerinden kopartılarak yapay kent dokusuyla buluşturulmuştur. Yerel yönetimler gibi merkezi yönetimler de kentteki tarihsel-kültürel çevre değerlerini yeterince koruyamamıştır. Adana Koruma Kuruluna 1994-95 yıllarında sunulan bilimsel raporlarda (Antakya Antik Kenti Sit Sınırları İrdeleme Raporu, Antakya Arkeolojik Sit Alanları Komisyon Raporu) kent sınırları içinde yer alan kentsel, arkeolojik ve doğal sit

derecelendirmelerinin sağlıksız ve yanlış yapılmış olduğu; sit sınır ve derecelendirmelerinin değişmesine yönelik istemlerin kentteki sorunları artırdığı; korumaya yönelik tespit ve tescil çalışmalarında geç kalınmış olduğu; Kentsel Sit Koruma İmar Planı ile Antakya İmar Planı kararlarının tarihsel evre değerlerini koruyamamış olduğu belirtilmiş ve Sit Koruma Planı arkeolojik değil, “imar duyarlı” bir plan şeklinde hazırlanmış olduğu vurgulanmıştır.

Yerel ve merkezi yönetimlerin politikalarında şüphesiz kentleşme sürecinin etkisi önemli rol oynamış ve böylelikle kentleşme süreci de tarihsel-kültürel evre sorunlarında rol oynayan etmenlerden biri olmuştur. Ekinci’nin (23 Mayıs 2001) deyimiyile Antakya, 20. yüzyılın özellikle son çeyreğindeki “tarihsel kazanımlara duyarsız” ve sadece arazi rantını yükseltmeyi amaç edinmiş bir “spekülatif yapılaşmanın” cezasını çekmektedir. Kentleşme sürecinden en çok tarihi kent dokusu ve bu dokudaki değerler etkilenmiş ve kentsel sit alanı içindeki bu dokuda, yoğun yapılaşmalarla geekondulaşmalar baş göstermiştir (Mersinligil ve Erişen, 1997:47).

Kentte yerel ve merkezi yönetimlerin politikaları ve kentleşme sürecinin yanı sıra, modernleşme sürecinin sosyo-kültürel ve ekonomik yansımaları da tarihsel-kültürel evre sorunlarında rol oynamıştır. İnsanlardaki bilgi ve bilinç düzeyinin edinilen kültürel birikimlerle daha da artması beklenirken, sosyo-ekonomik yaşam biçimi kısacası kapitalist düzen, Anadolu’nun birçok kentinde olduğu gibi Antakya’da da etkisini göstermiştir. Kapitalist düzenin “daha fazla üretim, daha fazla tüketim” olgusu, sosyokültürel yaşamı da etkisine alarak, kentteki bireylerde modernleşme arzusunu kamılamıştır. Bu anlayışların yaşam biçimi halini alması çok zor olmazken, bundan en çok zararı kentin tarihi dokusu ve bu doku içindeki değerler almıştır. Kentleşme sürecinin yarattığı sosyokültürel değişimler kentlilerin

algılarının ve düşüncelerinin değişimine neden olmuş; buna bağlı değişen yaşam tarzlarıyla modernleşme eğilimli beklentiler, kentlilerin davranışlarını etkilemiştir. Bu değişimlerin toplamı, kentlilerin psikolojik olarak kentin değerlerine “paha biçmelerine” neden olarak, kendilerince feda edilecekler-edilemeyecekler dengesi kurmalarına da yol açmıştır. Bu bakış açısıyla tarihsel-kültürel çevre değerleri, kentin kendi kimliğinin parçaları olan “kentlilerden” dolaylı olarak zarar görmüştür.

Modernleşme süreci, özellikle kentte yaşayan bireylerin tarihsel-kültürel çevre değerlerine gereken ilgi ve değeri göstermemelerine kaynaklık etmiştir. Örneğin hanlar yerini sokaklar üzerine kurulan halk pazarlarına ve modern çarşılarla bırakmış (Fotoğraf 40,41,42) hamamların bir kısmı da atık deposu ve çöplük gibi işlevlerle kullanılır hale gelerek bu sosyal yaşam-buluşma alanları, yerini farklı mekanlara bırakmıştır. Diğer taraftan modern yaşamın gerektirdiği ihtiyaçları bu değerlerinin karşılayamaması da bireylerin tarihsel-kültürel çevre değerlerine karşı olan ilgisizliğini artırmıştır (Fotoğraf 43,44). Örneğin, modernleşme sürecinde insanların yeni yaşam ve paylaşım alanlarına duydukları gereksinimler artırmış; böylece, bu sürecinin yarattığı sosyo-kültürel değişimlere paralel olarak tarihi ev, hamam, han, bedesten gibi yapılar, zamanla önemini kaybetmeye başlamıştır (Fotoğraf 45,46). Modernleşme sürecinde eski aile yapısının (birlikte yaşama alışkanlığı) değişip yerini küçük aile yapısına bırakması da kentte tarihi evlere duyulan ilgiyi ve gereksinimi azaltmıştır. Ayrıca, tarihi evlerin bir bölümünün köyden göç edenlere kiralanmış olmasıyla birlikte modernleşme sürecinde apartmanların moda ve modern hayatın gereği olarak görülmesi de bu evlerin fazla tercih edilmemesinde rol oynamıştır. Diğer taraftan, tarihi avlulu evlerin özellikle kış ve sonbahar aylarındaki kullanım zorlukları (wc, banyo ve mutfakın dışarıda

olmasından dolayı), bu evlere bazı modern donanımların yerleştirile bilineceğinin bilinmemesi, bakım ve onarım sorunları gibi etkenler de kentlilerin tarihi evleri fazla tercih etmemelerinde ve dolayısıyla tarihsel-kültürel değeri olan bu yapılara ilişkin sorunların doğmasında rol oynamıştır. Tarihsel-kültürel çevre sorunlarında ekonomik etmenlerde rol oynamış; modernleşme süreci bireylerin yaşam alışkanlıkları ve beklentilerinde etkili olmuştur. Tarihi evlerin bazıları ticari kullanım ve depolama gibi ekonomik işlevler için kullanır hale gelmiş, bazıları da ticarethanelerin artık ve çöpleriyle adeta çöplük halini almıştır (Fotoğraf 47) . Kültür Bakanlığı'nca belirlenmiş onarım ve restorasyon koşullarının ekonomik açıdan ağır olması da tarihi evlerin bakımını ve korumayı zorlaştırmıştır. Konut sahiplerinin mevzuat gereğince röleve ve restorasyon yapmaları gerekliliği bulunmakta ancak genelde konut sahipleri koruma ve bakım adına gereken bütçeyi ayıramamaktadır. Ayrıca bu evlerde ısınma sorunu da bulunmakta; eskiden ısınmanın daha ekonomik olması ve bugün bu evlerde her odayı ayrı ayrı ısıtmanın ekonomik güçlükleri bireylerin bu evlere olan ilgisini azaltmakta, modern ısıtma sistemlerinin konutlara döşenmesinin zorluğu ve mevzuatla ilgili zorunluluklar da yine korumaya engel ekonomik etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan, kentleşme ve modernleşme sürecinde kentin simgesi olan tarihi evler yerini çok katlı binalara bırakmış ve tek ya da iki katlı tescilli tarihi bir ev kentlilerin rant beklentilerine cevap veremez hale gelmiştir. Üstelik günümüzde kentlilerin rant kaygısı ve bakımsızlık gibi nedenlerle fazla tercih etmedikleri bu evler, genelde köylerden kente göç edenlere kiralanmış; bazıları da kaderlerine terk edilmiştir. Tarihi yerleşkede yaşanan bu sosyo-ekonomik değişim, tarihi kent dokusunun hemen ardında hatta neredeyse iç içe olduğunu söyleyebileceğimiz gecekondu bölgesinin gelişimine de katkıda

bulunarak, sorunları artırmıştır (Fotoğraf 48,49,50). Tarihi yerleşkede oturanlarla köyden kente göç edenlerin bir arada oturmaları, bireyler arasında sosyoekonomik farklılıkları artırmış; bu da tarihsel çevre dokusunu ve bu dokunun önemini algılamada farklılıklar yaratmıştır. Dolayısıyla kentlilerin tercihleri, tarihi yerleşkenin ve konutların çehresini de etkilemiştir.

Nüfusun, dolayısıyla kamu kurumlarının, işyerlerinin, işletmelerin ağırlıklı olarak kent merkezinde toplanması da tarihsel-kültürel çevre değerlerini olumsuz etkileyen etkenler arasında yer almıştır. Kentin meydanları ve tarihi doku, nüfus baskısı ve araç trafiğiyle kentte görüntü ve gürültü kirliliğinin yoğun olduğu alanlar haline gelmiş (Fotoğraf 51,52); özellikle tarihi dokuda yeni ve tarihi yapılar iç içe geçmiş ve tarihi doku algılanamaz hale gelmiştir (Fotoğraf 53). Tuncer'in (2001:2) belirttiği gibi, tarihi değeri olan idari yapıların bir çoğunun (Örn; Hatay Valiliği) çevresi, eski ve yeninin iç içe düzensiz bir şekilde yer aldığı, en çok baskı altında ancak korunmaya en değer kesimleri oluşturmuştur. Diğer taraftan, kent merkezindeki ve tarihi kent yerleşkesindeki nüfusu baskısı işyerlerinin tarihi yerleşimle iç içe olmasını, yeşil alan ve çocuk oyun alanı sayısının azlığını, trafik yoğunluğunu, gürültü, görüntü ve hava kirliliği gibi sorunları doğurarak, kentin bu kesimlerinin artık yerleşim için fazla tercih edilmeyen alanlar halini almasına da sağlamıştır.

Tüm bu etkenler, tarihsel-kültürel çevre sorunlarında rol oynayarak; tarihsel-kültürel çevre değerlerinden bazılarının yok olmasına ya da yapı ve işlevine göre kullanılmamasına, tarihi yerleşkede yapılaşma baskısına ve kente özgü mimari dokunun bozulmasına, tarihsel-kültürel çevre değerlerinin bakımsızlığına, sit

alanlarında gecekondulaşmanın yaşanmasına ve seri üretime, fabrikasyona dönüşümle el sanatlarının azalmasına neden olan olumsuz sonuçlar da doğurmuştur.

Tarihsel-kültürel çevre değerlerinden bazılarının yok olmasına ya da yapı ve işlevine göre kullanılmaması, tarihsel-kültürel çevre sorunlarının en önemli sonuçlarından biridir. Örneğin, belediye tarafından eski Antakya taş döşeli sokakları ve bu sokaklarda bulunan su arıkları betonla kaplanmış (Fotoğraf 54,55,56), kentin tam merkezinde bulunana eski taş köprü (Roma Köprüsü) yıkılarak yerine betonarme bir köprü inşa edilmiştir. Roma döneminde yapılmış olan su kemerleri de uzun yıllar köprü vazifesiyle yaya yolu olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 57,58). Tarihi alanlar, yapılar ve binalar yapı ve işlevine uygun olarak değerlendirilmemiş; örneğin, Antakya kalesi bakımsız durumda bir çay bahçesi olarak, tarihi Gündüz sineması (eski Meclis Binası) da 2 film birden şeklinde bir gösterimle belediye tarafından özel şahıslara kiraya verilmiştir (Fotoğraf 59).

Tarihi yerleşkede yapılaşma baskısının yaşanması ve kente özgü mimari dokunun bozulması da tarihsel-kültürel çevre sorunlarının önemli sonuçlarından biridir. Tarihi dokunun yoğun olduğu Kurtuluş, İnönü, İstiklal ve Kemalpaşa gibi caddeler yeni yapılaşma baskısı altında kalmış (Tuncer, 2001:2) ve yeni yapılaşmaların imar cephe düzenleri, birçok tescilsiz ancak çevreye katkılı geleneksel konut birimini yok etmiştir (AAKSSİR, 1994). Tarihi kent yerleşkesindeki mahalleler de (Zenginler, Akbaba, Koca Abdi ve Kantara...) yapılaşma baskısı altında kalmış ve kente özgü mimari yapı gittikçe bozulmuştur. Ulu cami gibi tarihi camilerin çevresi de kaçak/ruhsatlı, tarihsel çevreyle uyumlu olmayan yapılarla dolmuş, camilerin tarihsel mimari yapıları algılanamaz hale gelmiştir (Tuncer, 2001:2) (Fotoğraf 60,61,62). Kentleşme süreciyle yaşanan kaçak

ve ruhsatsız yapılar, kentin tarihsel dokusunu etkilemiş ve kentin tarihi kimliği yapılaşma baskısıyla zedelenmeye başlamıştır. Kalıntıları az da olsa bulunan sur duvarlarıyla kale kalıntıları da sel ve deprem gibi doğal afetlere açık olan kentte gereken önlemler alınmadığından zamanla yıkıma uğramış ve kentin tarihi dokusunda önemli bir yeri olan ve kentin simgesi olarak değer kazanabilecek bu değerler de önemini yitirmiştir.

Tarihsel-kültürel çevre değerlerinin bakımsızlığı da tarihsel-kültürel çevre sorunlarının önemli sonuçlarındandır. Tuncer'in (2001:2) belirttiği gibi, bugün kentte tarihi han, hamam ve ticari yapılar bakımsız ve sağlıklı durumda; Osmanlı dönemi işlek çarşıları da ana sokaklar dışında bakımsız ve çöküntü bölgesi niteliğindedir (Fotoğraf 63). Tarihi yerleşkede yer alan bu değerlerin bakımsızlığı, bu dokunun kentin yerleşim için tercih edilmeyen bir kesimi haline gelmesine neden olmakla birlikte, kent ziyaretçilerini yoğun olarak ağırlayan bu dokuda görüntü kirliliğine de neden olmaktadır. Bakımsız, çöküntü niteliğindeki evler ve tarihi yapılarla, işyerlerinin reklam afişleri ve levhaları görüntü kirliliğinin en önemli kaynakları olmakta ve bu kirlilik kentin bu dokusunun tarih turizmine kazandırılmasında önemli engellerden birini oluşturmaktadır.

Sit alanlarında gecekondulaşmanın yaşanması da tarihsel-kültürel çevre sorunlarının en önemli sonuçlarından biridir. 1994 Antakya Antik Kenti Sit Sınırları İrdeleme Raporunda da belirtildiği gibi St. Pierre kilisesi çevresini gecekondu kaplamıştır (Fotoğraf 64). Habib Neccar Dağı 1.derece arkeolojik ve doğal sit alanını da gecekondu kaplamıştır (Fotoğraf 65,66). Yine 1. derece arkeolojik sit sınırları içinde yer alan Antik Stadyum çevresinde de gecekondulaşmalar yaşanmış; üstelik bu alana belediye tarafından bir mezbaha ve köpek bakım çiftliği yapılmış,

belediye önemli arkeolojik kotların bulunduğu bu alan üzerinde su kuyusu açma isteminde dahi bulunmuştur.

Tarihsel-kültürel çevre sorunlarının sonuçlarından bir diğeri de geçmişte yaygın olan geleneksel el sanatlarının (semerciler, bakırcılar, dericiler, bıçakçılar, hasırcılar, ayakkabıcılar, ipekçiler gibi) bir kısmının teknolojiye gelişmelerle terkedilmiş ya da unutulmuş olmasıyla bunların halkla buluştuğu; bedesten, han, meydan, çarşı gibi kültürel varlıkların, seri üretimler ve fabrikasyon ürünlere dönüşümle kaybolmaya yüz tutmasıdır. Antakya’da zamanla el sanatlarının icra edildiği eski çarşılar yerini modern, çok katlı ve tarihsel çevreyle uyumlu olmayan iş merkezlerine bırakmaya başlaması geleneksel kültürün yansımaları olan bu değerleri de olumsuz etkilemiştir.

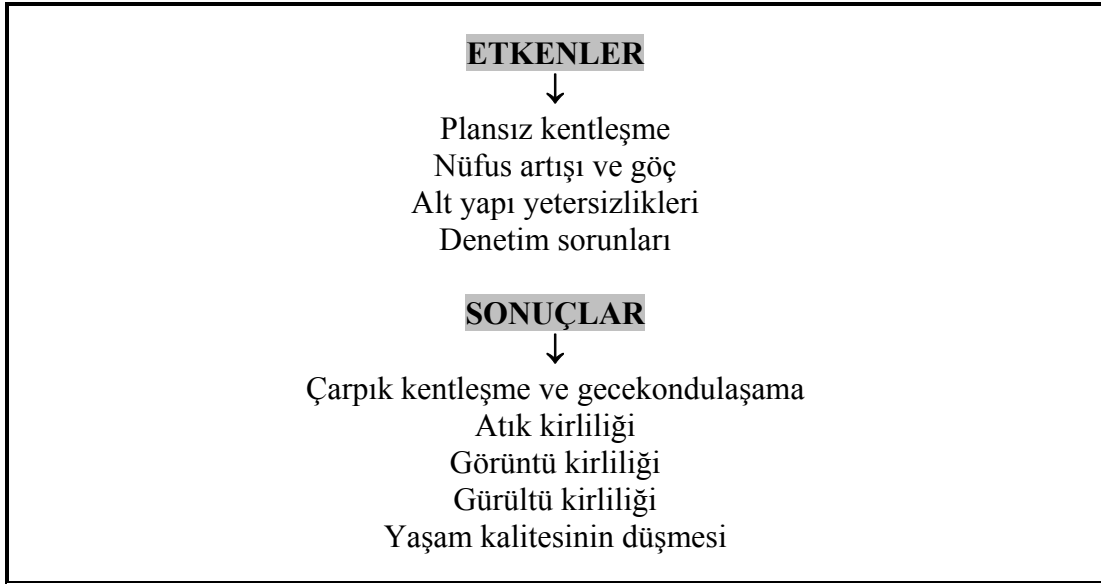
2. 3. 3. Kentleşme Sorunları

Kent, insanların üzerinde yaşamlarını sürdürdükleri bir mekan parçası ya da fiziksel çevre içinde yer alan, kırsal yerleşimler gibi insanın doğal çevresinde bulunduğu, kültürel ve bilgi birikimine göre biçimlendirdiği bir yapay çevre olarak tanımlanabilir. Kentlerin temel özelliği, tamamıyla insan elinde çıkmış olmalarıdır (Keleş, 2004:105; Keleş ve Hamamcı,1993:23-24). Kentler, bir bakıma yaşayan bir organizma olarak kendi içindeki ve dışındaki varlıklarla karşılıklı ilişki içindedirler. Diğer taraftan kentler, toplumların yaşam biçimlerini, kültürlerini, sosyal ve ekonomik yapılarını yansıtan bir ayna olarak, toplumlarla doğrudan ilişkili ve onlara bağımlıdırlar (Kumbaracıbaşı, 1991:29-31). Kentler toplumlarla gibi onları oluşturan doğal, fiziksel ve tarihsel-kültürel çevrelerle de doğrudan ilişki içindedirler. Kentlerin çevresel niteliğini oluşturan bu çevrelere ilişkin sorunlar ise ağırlıklı olarak

insan etkinlikleriyle ortaya çıkan hava, su, gürültü, görüntü kirliliği, tarihsel-kültürel çevre sorunları, atıklar ve egzoz gibi bir dizi sorunu ifade etmektedir.

Kentsel çevrelerin niteliğine ilişkin bu sorunlar, dünyada olduğu gibi ülkemizde de 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren ivme kazanan endüstrileşme sürecine koşut olarak giderek değişen yaşam tarzının ve modern kentleşmenin, kent dokularında ciddi bozulmalara neden olmasıyla ortaya çıkmıştır (Diler, 2004:1). Bu sürecin etkisinde bir çok kentte olduğu gibi Antakya'da da kentleşmeye ilişkin sorunlar meydana gelmiş; kent zamanla geçmişteki ihtişamını yitirmeye başlamış, plansız kentleşme ve giderek artan çevre sorunları göz ardı edilemez boyutlara ulaşmıştır. Bugün Antakya'da kentsel çevreye ilişkin sorunlar ya da kentleşme sorunları; plansız kentleşme, alt yapı sorunları, gecekondulaşma, çöp ve atık sorunu, gürültü ve görüntü kirliliği olarak ortaya çıkmış ve kentteki bu sorunlar içinde barındırdığı toplumu ve kentin yaşam kalitesini olumsuz etkilemiştir. Antakya'da bu sorunların ortaya çıkmasında ise; çarpık kentleşme, nüfus artışı ve göç, alt yapı yetersizlikleri ve denetim sorunları rol oynayıcı etkenler olmuş ve bu etkenler bir takım olumsuz sonuçlar da doğurmuştur (Şekil 10).

Şekil 10. Antakya’da Kentleşme Sorunlarına Yol Açan Etkenler ve Sonuçları.

Antakya’da kentleşme sorunlarının ortaya çıkmasına neden olan temel etkenin, plansız kentleşme olduğu söylenebilir. Kentte politik beklentiler nedeniyle gereksiz sayıda idari bölünmenin gerçekleştirilmiş olması, kentin bütüncül bir yaklaşımla yönetilememesine neden olmuş ve bu yapı, planlı kentleşmenin önündeki en büyük engel olmuştur. Karakılıç ve Erkul’un (2002: 158-159) belirttiği gibi, Antakya günümüzde adeta plansız kentleşme örneği durumunda kalmış; endüstrileşme ve göç de bölgede düzensiz ve çarpık kentleşmeyi beraberinde getirmiş ve kentte planlı ve çağdaş bir kentleşme politikası geliştirilememiştir. Organize sanayi bölgesi yıllarca kent merkezi içinde faaliyet göstermiş ardından kente çok yakın bir alana taşınmıştır.

Kentteki nüfus artışı ve köyden kente göç de kentleşme sorunlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. İmar planlarında belirtildiği halde kent nüfusu kent merkezi dışına özendirilmemiş ve kent merkezi nüfus baskının en yoğun hissedildiği alan halini almıştır. Diğer taraftan, kamusal hizmetlerin Antakya’da

toplanmış olmasıyla birlikte, kent merkezi çevresinde dokuma, zeytinyağı, salça gibi fabrikalarla dericilik, mobilyacılık gibi sektörlerin bulunması kent merkezini yaşam ve iş olanakları açısından cazip kılmıştır. Ovada tarımsal faaliyetlerin aralıksız sürmesi de mevsimlik işçiler için bölgeyi ve kenti vazgeçilmez kılmıştır. Bir dönem bölgeye güneydoğudan terör baskısı nedeniyle göç eden nüfus, günümüzde ağırlıklı olarak iş olanakları için Antakya ve çevresini tercih etmeye başlamıştır. Ancak Önal'ın (2004:30) ifade ettiği gibi, imar planları nüfus ve göç olgularının gerisinde kalmış; kent ve çevresi gecekondü istilasına maruz kalmıştır. Antakya ve çevre belediyelerin imar planları olduğu halde belediyeler büyüme hızlarına ayak uyduramamışlar; diğer taraftan var olan planların uygulanmaması da çarpık yapılaşmayı kaçınılmaz hale getirmiştir.

Antakya'daki kentleşme sorunlarından önemli biri de yıllardır ihmal edilerek dev boyutlara ulaşan sağlıklı içme suyu, kanalizasyon, yağmur suyu drenajı, yol, arıtma tesisi, dere yataklarının rehabilite edilmemesi gibi alt yapı yetersizlikleri olmuştur (Önal, 2004:31). Kentin su şebekesinin çürümesi, ömrünü tamamlaması (Hatay İl Yıllığı,1972:186), kentte yeterli ve sağlıklı kanalizasyon, arıtma tesisi ve yağmur suyu şebekesinin bulunmaması, kentteki en önemli sorunlar haline gelmiştir. Kent hızlı ve plansız bir şekilde büyümüş ve alt yapı yetersizlikleri bu hıza ayak uyduramamıştır (Önal, 2004:6).

Antakya'daki kentleşme sorunlarından önemli bir diğeri de denetim sorunu olmuştur. Kentte kaçak yapılaşmalar, Asi Nehri çevresindeki işletmelerin atıkları, ısınma amaçlı yakıtların hava kirliliğine neden olmaları, endüstride çevreye uygun olmayan teknoloji kullanımı, işletmelerin ve küçük ölçekli endüstrilerin yer seçimi gibi konularda denetime gidilememiştir. Endüstriyel, kentsel-evsel, tıbbi atıklarla ve

Asi Nehri etrafındaki dinlenme ve eğlence işletmelerinin atıklarıyla ilgili bir denetime de gidilmemiş; bu yolla Asi Nehri alıcı ortam olarak değerlendirilmiştir. Karakılıç ve Erkul'un (2002:158-159) belirttiği gibi, kentte yapıların mimari ve estetik görünümü, sağlamlık ve depreme dayanıklılığı yönünden de bir denetime gidilmemiş; böylece Antakya'da çağdaş bir kentten çok, büyükçe bir kasaba görüntüsü egemen olmuştur.

Tüm bu etkenler, kentleşme sorunlarında rol oynayarak; çarpık kentleşme ve gecekondulaşmaya, atık kirliliğine, görüntü kirliliğine, gürültü kirliliğine ve yaşam kalitesiyle turizmin olumsuz etkilenmesine neden olan olumsuz sonuçlar da doğurmuştur.

Çarpık kentleşme ve gecekondulaşma, kentleşme sorunlarının en önemli sonuçlarından biri olmuştur (Fotoğraf 67). Yeni ve tarihi kent dokusunda kaçak yapılaşmalar yaşanmış ve kente has mimari doku boku bozulmaya başlamıştır. Karakılıç ve Erkul'un (2002: 158-159) belirttiği gibi, özellikle Asi kıyısında yoğun ve düzensiz bir yapılaşma olmuş; Asi Nehri'nin doğu ve batı yakasında ve nehir boyunca yayılan kent, halen ayakta duran tarihsel yapılar ve mimari eserler dışında "ucube" bir kent görünümü almıştır. Asi Nehri'nin her iki kıyısı da dar bir yol dışında, ev ve işyerleriyle işgal edilmiştir. 1972 Hatay İl Yıllığı raporuna göre (1972:183-184), Antakya belediye sınırları içinde 1968 yılında 1205 adet gecekondulaşmıştır. Bu rapora göre, Antakya'da gecekondulaşma karakteri taşıyan 11 mahalle (Havuzlar, Bağrıyanık, Dervişli, Cumhuriyet, Sofular, Şirince, Karaali Bölüğü, Kanatlı, Cebrail Tepesi ve Elektrik Tepesi) bulunmakta; 2 gecekondulaşma, 2 gecekondulaşma önleme bölgesi tespit ve tesis edilmiş ve 2 bölge de gecekondulaşma önleme bölgesi olarak Bakanlıkça onaylanmıştır. İl Çevre Sorunları Öncelik Envanterine

(2002:19) göre de Antakya’da bugün yerleşim alanın yaklaşık %1.2 oranındaki kısmında gecekondulaşma bulunmakta; gecekondulaşma sit alanlarını, tarihi kent dokusunu, kent görünümünü, yaşam kalitesini ve turizmi olumsuz etkilemektedir.

Kentin çözümlenmemiş önemli sorunlarından biri de katı atık kirliliğidir. Antakya’da 14.03.1991 tarihinde yürürlüğe giren Katı Atık Kontrolü Yönetmeliğine uygun, düzenli çöp depolama ve geri kazanım tesisi mevcut değildir (Fotoğraf 68,69,70) Kent ve çevresindeki her türlü çöp kentin yanı başındaki kuru dere ve yataklara, akarsu vadilerine, orman içlerine, verimli tarım arazilerine, akarsu veya deniz kıyısına atılmaktadır. Bu yolla, akarsu ve dereler kirlenmekte, bu sularla sulanan arazilerde yetişen sebze-meyveler ve dolayısıyla insan ve çevre sağlığı doğrudan tehdit altında olmaktadır. Topraklar, yer altı suları kirlenmekte; çöplüklerden sızan zehirli sular yer altına sızmakta ve içme suları kirlenmektedir. Dere, nehri yatakları ve vadilere boşaltılan atıklar, sel sularıyla denizlere ve sulak alanlara taşınmaktadır (Önal, 2004:33). Hatay İl Çevre Durum Raporuna (1999:83) göre, Antakya’da kentsel atıkların oluşturduğu sorunlar; başta haşere artması, halk ve çevre sağlığı açısından tehlike oluşturması, estetik görünümün etkilenmesi ve metan gazı sıkışması, patlama ve yangınla zaman zaman yüzey sularıyla atıkların akışa geçmeleridir.

Antakya’da görüntü ve gürültü kirliliği de kentleşme sorunları arasında yer alan önemli sorunlardandır. Pek çok tarihi yapıyı bünyesinde bulunduran kent merkezinde, konutlarla ticari tesislerin dar alanlarda yerleşmiş olmaları, konutlarla işyerlerinin yan yana bazen alt alta olmaları ve eski konutlarla yeni konutların bir arada olması kentte görüntü ve gürültü kirliliğini yaratmıştır (HİÇSÖEAF, 2002:38). Asi Nehri yatağında yapılan genişletme çalışmaları sırasında nehrin yamaçlarına

döşenen beton bloklar nehrin fiziksel yapısını bozduğu gibi üzerlerindeki reklam panoları da kentin estetik açıdan görünümünü olumsuz yönde etkilemiştir (Fotoğraf 72,73). Beton bloklar üzerindeki reklam panolarının kaldırılması belediyenin yetkisi dahilinde olmakla birlikte, belediye bu konuda bugüne kadar girişimde bulunmamıştır. İl Çevre Sorunları Öncelik Raporuna göre (2002:37,79), şehirlerarası otobüs terminalinin, meyve sebze halinin, sanayi bölgesinin, yerleşim içi trafiğini artırması ve bu alanda yoğun olan işyerleriyle birlikte sıkışmalara neden olması, sıcak iklim nedeniyle işyerlerinin (atölyeler, mobilyacılar, kaportacılar) faaliyetlerini dışarıda gerçekleştirmeleri de kentte görüntü ve gürültü kirliliğini artırmıştır (Fotoğraf 74). Rapora göre, kentte gürültü sorunu lokal ve özellikle yaz döneminde yaşanmakta, ana ulaşım yollarının kentten geçmesi gürültü kirliliğini artırmaktadır. Kentteki trafik yoğunluğu, özellikle 3 ana caddede (Kurtuluş, Atatürk ve Fatih Caddesi) yoğunlaşmakta ve yaygın olarak kullanılan egzozları bozuk motosikletler de gürültü kirliliğine neden olmaktadır.

Kentleşme sorunlarıyla birlikte, kentin doğal ve tarihsel-kültürel çevresinde meydana gelen sorunların kentin yaşam kalitesinin düşmesine varan sonuçlara da neden olduğunu söyleyebiliriz. Bu sorunların toplamı, tarihi dokuda kentin tarihi kimliğinin yitirilmesine; bu dokunun kentliler ve kent ziyaretçilerince rahat algılanamamasına ve yaşam alanı olarak tercih edilmemesine; açık bir kanalizasyon ve çöp alanı gibi değerlendiren Asi Nehri'nin insan ve çevre sağlığını olumsuz etkilemesine; yeni ve tarihi yerleşkede gecekondulaşmaların kentliler arasında sosyo-ekonomik farklılıkların artmasına; yeşil dokunun azalıp kentsel estetiğin bozulmasına ve çarpık yapılaşmayla kentin görüntü ve gürültü kirliliğinin artıp kentlileri olumsuz etkilemesine varan çeşitli sorunlara yol açmıştır. Bu sorunlar kentin yaşam kalitesini

düşürdüğü gibi, kentin turizm potansiyeli olarak değerlendirilmesinde de önemli engeller olarak gözükmektedir. Örneğin; kente gelen yerli ve yabancı turistler, ağırlıklı olarak önce kent merkezinde Asi Nehri kenarında yer alan Antakya müzesini ziyaret etmekte, Asi Nehri'nin kirliliğini ve kötü kokularıyla karşılaşmakta ve kente dair ilk izlenimleri burada oluşmaktadır. Tarihi kent yerleşkesi, buradaki tarihi evler, kiliseler, camiler ve St. Pierre kilisesi de kent ziyaretçilerinin bir diğer önemli durağını oluşturmakta; burada da kaçak yapılaşmalar, gecekondu ve iş yerlerinin reklam ve levha afişleriyle orta çıkan görüntü ve gürültü kirliliği, kent ziyaretçilerinde kente dair olumsuz izlenimler bırakmaktadır. Kısacası, Antakya'da yaşanan sorunların, kentsel ekosistemi olduğu kadar toplumsal çevreyi de olumsuz etkilediğini; bunun kentin yaşam kalitesini düşürmekte olduğunu ve kentin ülkemizde özellikle kültür ve tarih turizminin göz bebeği olabilecekken hızla bu şansını yitirmekte olduğu söylenebilir.

III. BÖLÜM: YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma probleminin çözümünde izlenen yönteme yer verilmiş ve sırasıyla araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması, araştırmanın uygulanışı ve verilerin çözümlemesiyle uygulanmasında kullanılan istatistiksel yöntem ve teknikler ele alınmıştır.

3. 1. Araştırmanın Modeli

Çalışmanın çok boyutlu olması, çözüme ancak disiplinlerarası bir yaklaşımla varılabileceğini göstermiştir. Bu nedenle, tez çalışması disiplinlerarası bir yaklaşım ile Antakya’da yaşanan çevre sorunlarının neler olduğuyula bu sorunlar karşısında bireylerin ne düşündükleri ve tepkilerinin ne olduğunun saptanması üzerine odaklanılarak geliştirilmiştir.

Çalışma, nicel araştırma yönteminden yararlanılarak hazırlanmış ve anket tekniği kullanılarak araştırma problemleri çözümlenmeye çalışılmıştır.

Nicel araştırmalarda deneysel yöntemlere dayanan bir süreçte sorun, olay ya da olgulara ilişkin istatistiksel genellemelere, bilimsel doğrulamalara ve nesnel gerçekliğe ulaşma amacı güdülmekte; olaylar arasındaki nedensellik bağlantıları gösterilmeye çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 1999:27-48). Bu araştırmalarda veri toplama işlemleri tümdengelimine yönelik bir süreçte gerçekleştirilmekte; elde edilen veriler göstergelere indirgenmekte ve bulgular biçimsel olarak sunulmaktadır (Silverman, 2000: 88-91).

Çalışmada nicel araştırma yöntemine ek olarak, ekolojik antropoloji alanında kullanılan “olay odaklı yaklaşım” dan da yararlanılmıştır.

Çok genel anlamda ekolojik antropoloji, çalışma alanındaki mevcut nüfusu aracı bir bölge gibi görerek uygun bir hedef olarak tanımlamakta ve olay odaklı yaklaşımla; hedef nüfus çevresel açıdan hangi bakımdan iyi durumdadır, hangi konularda zayıf düşmüştür, daha iyi bir duruma gelebilmesi için nasıl yardım edilmelidir, kim ya da kimler bu tip yardıma gereksinim duyar, çevresel tehlikeler ya da sorunlarla insanlar nasıl başa çıkmaktadır gibi saptamalarda bulunur (Lees ve Bates,1990:265). Ekolojik antropoloji, bu saptamaları yapmak için yani insan ve çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi araştırmada, antropolojik ve çevrebilimsel yöntemleri kullanmaktadır (Little, 1999:254).

Olay odaklı yaklaşımın çevre ve ekoloji çalışmalarında pek çok yöntemsel avantajı bulunmaktadır. Bu yaklaşım, çalışma alanının tanımı için uygun bir giriş noktası sunmakta; araştırmacıyı, tarihsel bir bakış açısıyla toplanan verileri yerleştirmeye yöneltir. Aynı zamanda araştırmacının, araştırmanın gelişimine göre çalışma sahasını değiştirmesine, çalışmanın uzamsal alanının oluşturulmasına olanak tanımaktadır. Olay odaklı yaklaşım, ekolojik antropoloji'nin gelişimi açısından da önemlidir. Vayda ve McCay'ın da (1975;1977) ifade ettiği gibi belirli çevresel olaylar ile bunların sonuçlarına bakılması sayesinde, zarar ve risk anlamında insan davranışları ve tepki hiyerarşileri hakkındaki genellemelere daha kolay bir biçimde ulaşılabilir. İnsan davranışları ve çevresel nitelikli değişimler ile ilgili hipotezleri test etme ve belirli bir çerçeve içine alma konusunda ise olay odaklı bir yaklaşımın değeri önemlidir. Çevresel olaylar, hipotezlerin test edilmesi için gerekli koşulları sağlayarak bizi, basit bir karşılaştırma ve ilişki kurmanın bir adım ötesine götürür ve çevresel sorunlar karşısında kimin başarılı, kimin başarısız olduğunu ve bunun neden kaynaklandığını gösterebilir (Lees ve Bates,1990:255-263).

Bu nedenlerle, çalışma olay odaklı yaklaşımla gerçekleştirilmiş; Antakya kent merkezinde yaşanan çevre sorunları, tarihsel süreçte dikkate alınarak ekolojik ve çevresel verilerin toplanmasıyla bir araya getirilmiş ve bu verilerin paralelinde “sorunlara odaklı anket” hazırlanmıştır.

3. 2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın araştırma problemiyle alt problemlerine yanıt alabilmek amacıyla bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir.

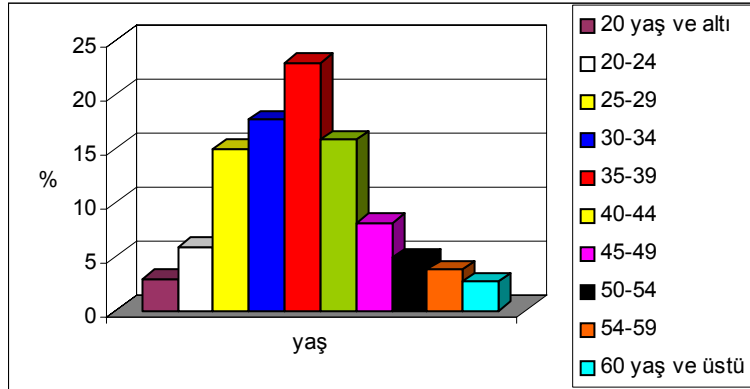
Alan araştırmasının evrenini; Antakya’da yaşayan bireylerle kamu kuruluşlarında, belediyede, özel kuruluşlarda ve sivil toplum örgütlerinde görev yapan ve sorumluluk taşıyan tüm bireyler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini; Antakya kent merkezindeki yeni kent yerleşkesi, tarihi kent yerleşkesi ve gecekondu yerleşkesinde yaşayanlar, kamuda, belediyede, özel kuruluşlarda çalışanlar ve yöneticilik yapanlar, sivil toplum örgütlerine üye olan insanlar oluşturmaktadır.

Diğer bir deyişle, örneklem grubu Antakya kent merkezinde; buradaki doğal, tarihsel-kültürel çevre sorunlarıyla iç içe yaşayan bireylerdir.

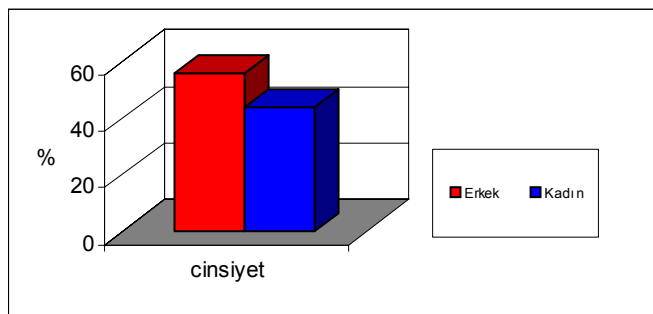
Örneklem grubu oluşturulurken, farklı yaş, cinsiyet, eğitime ve meslek gruplarına sahip bireylere ve kentin üç farklı yerleşkesinde oturanlara ulaşılmasına dikkat edilmiştir.

Uygulamaya toplam 367 kişi katılmıştır. Araştırma kapsamında yer alan bireylerin yaş gruplarına göre dağılımları Grafik 1’de verilmiştir.

Grafik1: Bireylerin Yaş Dağılımı

Katılımcıların yaş dağılımıyla ilgili verilerin yer aldığı Grafik 1 incelendiğinde, katılımcı bireylerin ağırlıklı olarak %22 oranında 35-39 yaş, %17.7 oranında 30-34 yaş ve %15.8 oranında 40-44 yaş, %15 oranında 25-29 yaş öbeğinde oldukları görülmektedir. Katılımcı bireylerin 25 yaş altı ve 45 yaş üstü yaş aralığı ise düşüktür. Buna göre, katılımcıların yaklaşık %70'nin 25-44 yaşa aralığında yer aldığı söylenebilir.

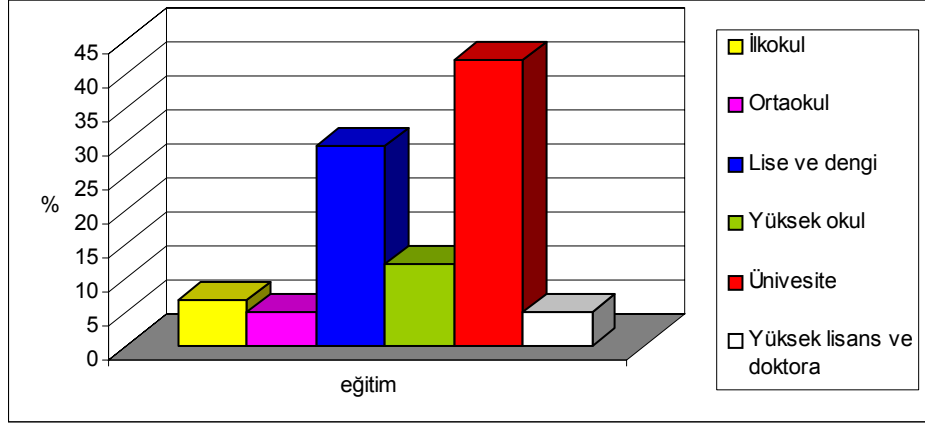
Uygulamaya katılan bireylerin cinsiyetlere göre dağılımları ise Grafik 2'de sunulmuştur.

Grafik 2: Bireylerin Cinsiyet Dağılımı

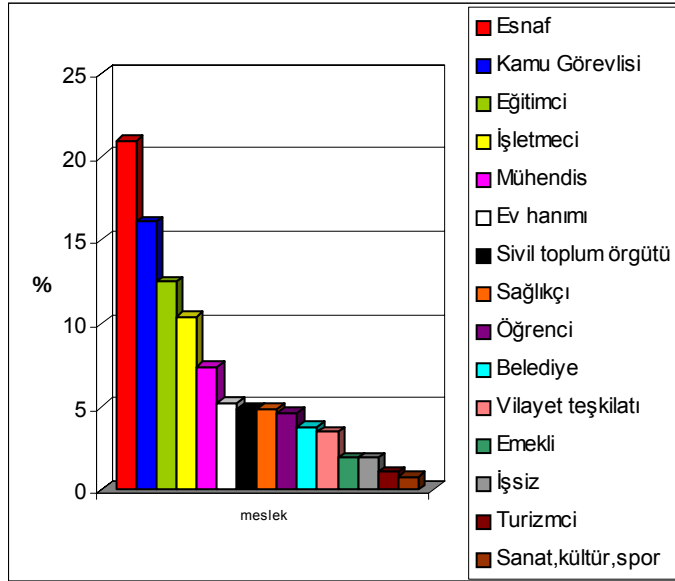
Katılımcıların cinsiyet dağılımıyla ilgili verilerin yer aldığı Grafik 2 incelendiğinde, ankete %56,1 oranında erkek, %43,9 oranında kadın bireylerin katıldığı görülmektedir.

Uygulamaya katılan bireylerin eğitim durumları Grafik 3’te sunulmuştur.

Grafik 3: Bireylerin Eğitim Durumu

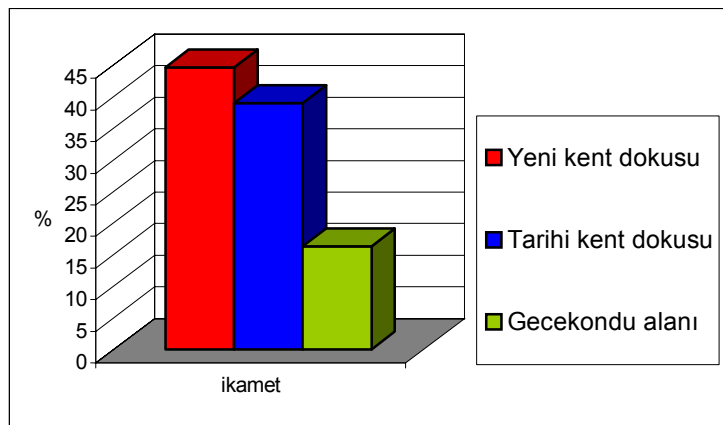

Katılımcıların eğitim durumlarıyla ilgili verilerin yer aldığı Grafik 3 incelendiğinde, katılımcı bireylerin %42’sinin yani yarıya yakınının üniversite mezunu olduğu, %29.4’ünün lise ve dengi bir eğitim kurumundan mezun olduğu, %12’sinin yüksek okul mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların %6.8’i ilkokul, %4.9’unun ortaokul ve yine %4.9’unun yüksek lisans ve doktora derecesinden mezun oldukları görülmektedir. Buna göre, katılımcı bireylerin ağırlıklı olarak üniversiteyle lise ve dengi bir okul mezunu bireyler olduğu anlaşılmaktadır. Uygulamaya katılan bireylerin meslek grupları Grafik 4’te sunulmuştur.

Grafik 4: Bireylerin Meslek Dağılımı

Katılımcıların meslek durumlarıyla ilgili verilerin yer aldığı Grafik 4 incelendiğinde, ankete katılan bireylerin çoğunluğunu %21 oranında esnaf, %16.1 oranında kamu görevlisi, %12.5 oranında eğitimci, %10.4 oranında işletme ve finans alanlarında çalışan bireylerden oluştuğu; belediye, sivil toplum örgütü, sağlıkçı ve mühendis gibi iş kollarıyla öğrenci ve ev hanımlarının daha düşük oranlarda örnekleme temsil ettiği görülmektedir.

Uygulamaya katılanların yerleşim yerleri Grafik 5’te sunulmuştur.

Grafik 5: Bireylerin Yerleşim Dağılımı

Katılımcıların ikamet durumlarıyla ilgili verilerin yer aldığı Grafik 5 incelendiğinde, Antakya kent merkezinde yaşayan katılımcı bireylerin %44.7'sinin yeni kent yerleşkesinde, %39'unun tarihi kent yerleşkesinde ve %16.3'ünün gecekondur yerleşkesinde yaşadığı görülmektedir.

3. 3. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri anket çalışması yoluyla elde edilmiştir.

Öncelikle konuyla ilgili yayınlar taranmış, birincil ve ikincil kaynaklara ulaşılmıştır. Çalışmanın araştırma problemine yanıt bulmak için, anket geliştirilmesine karar verilmiştir.

I. Araştırma Probleminin Alt Problemlerine Yanıt Bulmak İçin Hazırlanan ve Veri Toplama Aracı Olarak Seçilen Anket Aşağıda İzlenen Yollarla Geliştirilmiştir

- Antakya'da yaşanan çevresel sorunların/değişimlerin belirlenmesi.
- Ekolojik antropolojinin araştırma yöntemleri doğrultusunda, çevresel sorunlara/değişimlere odaklı ve insan-çevre ilişkisini çözümleyici, anket sorularının hazırlanması.

Anket soruları geliştirilirken, “düşünmeyi harekete geçiren” sorular hazırlanmış ve soruların hazırlanmasında aşağıda belirtilen yollar izlenmiştir.

- a) İnsanların çevre sorunları/değişimleri algılama biçimlerini ve bilgilerini (Anket no: 1, 4, 5, 20)
- b) çevresel sorunlardan etkilenip etkilenmediklerini (Anket no: 2, 3),
- c) çevresel değişimlerle ilgili tercihlerinin neler olduğunu (Anket no: 22, 23, 24, 25, 26, 27),

- d) çevresel sorunlar karşısında ne tür kararlar alacaklarını (Anket no: 10, 13),
- e) çevresel sorunların oluşumunda ve çözümünde kendilerini etken olarak görüp görmediklerini (Anket no: 14, 15, 16, 28),
- f) çevresel tepkilerini (Anket no: 19),
- g) çevresel değişimler karşısında ne düşündüklerini (Anket no: 6, 7, 8, 9, 11, 12, 17, 18, 21, 29),
- anlamaya yönelik soruların hazırlanması.

II. Anket Sorularının Dağılımı

Ankette Antakya'daki **doğal, tarihsel-kültürel çevre** sorunlarına ilişkin olmak üzere **toplam 29 soru** hazırlanmıştır. Soruların dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 2. Anket sorularının dağılımı.

<u>Çevreye İlişkin Soru Grupları</u>	Bilgiler	Düşünceler	Tercihler	Kararlar	Tepkiler
Tarihsel Doğal Çevre (Geçmiş)	Anket no: 4				
Doğal Çevre (Günümüz)	Anket no: 5, 6, 7, 8			Anket no: 10	
Tarihsel-Kültürel Çevre (Günümüz)	Anket no: 11, 12		Anket no: 22, 24, 25	Anket no: 13	
Kentsel Çevre (Günümüz)	Anket no: 9, 20	Anket no: 21	Anket no: 23, 27		
İnsan-Çevre Sağlığı		Anket no: 2, 3			
Doğal, Tarihsel-Kültürel Çevre Sorunları/Değişimleri		Anket no: 1, 17, 18	Anket no: 26		Anket no: 19
Doğal, Tarihsel-Kültürel Çevre Sorunları/Değişimleri Kaynak, Neden Olan Etken, Aktörler		Anket no: 14, 15, 16			
Doğal, Tarihsel-Kültürel Çevre Sorunları/Değişimleri Çözmesi Gereken Aktörler, Öneriler		Anket no: 28, 29			

Ankete, katılımcılara kolaylık sağlaması açısından çevre ile ilgili aşağıdaki kavramlar ve anlamları eklenmiştir.

Çevre: İnsanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı etkileşim içinde bulundukları fiziki, biyolojik, ekonomik ve sosyal ortam.
Çevre Değerleri: Hava, su, toprak, bitki-hayvan toplulukları gibi doğal çevre değerleri ile tarihsel-kültürel çevre değerleri.
Tarihsel Doğal Çevre: Tarihsel dönemlerde, geçmişte, insanın oluşumuna katkıda bulunmadığı ancak içinde yaşadığı çevre.
Doğal Çevre: İnsanın oluşumuna katkıda bulunmadığı çevre. İnsan, bitki ve hayvan toplulukları doğal çevrenin canlı öğelerini; hava, su, toprak, yer altı kaynakları da cansız öğelerini oluşturmaktadır.
Tarihsel-Kültürel Çevre: İnsanın tarih boyunca yarattığı ve tümü insan eliyle üretilmiş olan kültürel çevresel değerler.
Kentsel Çevre: Toplumsal açıdan farklı bireylerin oluşturduğu, göreceli olarak geniş, yoğun nüfuslu ve mekanda süreklilik niteliği olan yerleşmeleri içinde barındıran çevre.

III. Ankete Son Halini Vermek İçin Yapılan İşler

Ankete son halini vermek için;

- a) Uzman görüşüne başvurulmuş,
- b) Alan uzmanlarından, ölçme ve değerlendirmeci uzmanların katkısı alınmış,
- c) Çalışmada anket sorularının uygun biçimde hazırlanıp hazırlanmadığı ile Türkçe dil ve anlatım özelliklerine uygun olup olmadığı konusunda uzman görüşüne başvurulmuştur.

Bu yollarla, çalışmanın hem **güvenirliği** hem de **geçerliği** sağlanmaya çalışılmıştır.

IV. Anket Sorularının Ekolojik Antropolojinin Çalışma Yöntemi

Doğrultusunda Hazırlanmasında İzlenen Yollar

Ankette yer alan sorular, ekolojik antropoloji yaklaşımıyla ele aldığımız **araştırma problemimizin alt problemlerine yanıt aramak amacı** ile aşağıda belirtilen ve yollar izlenerek geliştirilmiştir.

a) İnsanların çevreyle ilişkilerini ortaya çıkarmak amacı ile insanların çevresel sorunlar ve bu sorunların doğurduğu-doğuracağı sonuçlara ilişkin düşüncelerinin alınması

Doğal çevre, çevresel yönelimler ve dünya görüşleri, çevresel bilgi/kavrama, çevresel davranışlar ve uygulamalarla bunların sonuçları veya davranıştan kaynaklanan sonuçlar gibi çeşitli etkenler, insan-çevre ilişkilerinin anlaşılması açısından önemlidir.

Çevresel sonuçlar veya davranıştan kaynaklanan sonuçlar, insan eylemlerinin sonuçlarını kapsar. Altman ve Chemes'in "sosyal sistemler yaklaşımı" olarak ifade ettiği bu yaklaşım, basit bir çizgisel şemaya (A, C'ye neden olan B'ye neden olur gibi) sahiptir. Yani değişkenlerin hemen tamamına yakın kısmının diğer değişkenlerle kurulacak bir ilişkide neden veya sonuç rolü oynaması mümkündür. Bu yaklaşım, değişkenleri aralarındaki çok yönlü ilişkilerle birlikte bir ağ biçiminde sunmak suretiyle, neden ve sonuçların hemen her yerde ortaya çıkabileceği belirtilir. Yaklaşımın bir diğer özelliği de sistemin herhangi bir kısmında gerçekleşecek herhangi bir müdahalenin, sistem içinde yankı bulabileceğidir. Bu yaklaşım, birbiriyle ilişkili elemanların ele alındığı anlamına gelmektedir ve buna göre sistemin herhangi bir kısmının sistemin diğer bölümlerinde meydana gelecek değişkenlerin

nedeni olması mümkündür. Bu durumda, gerçekleşen değişkenlerin tümü bir olaylar şablonu ya da ağı olarak düşünülebilir (Altman ve Chemes,1980:6-11).

Bu nedenle ankette yer alan ve bireylerin çevreyle ilişkilerini ortaya çıkarmak amacıyla sorulan, çevresel sorunlar ve bu sorunların doğurduğu-doğuracağı sonuçlar, Altman ve Chemes'in sosyal sistemler yaklaşımındaki etkenlere bağlı biçimde ele alınmış ve değişkenler arasındaki ilişkiler bu bağlamda değerlendirilmiştir.

b) İnsanların çevresel değişimler ve sorunlar hakkında aklındakileri; yani bildikleri, gördükleri, gözlemledikleri, duydukları, kokladıkları ve duyumsadıkları şeyler ile fiziksel ortam hakkındaki düşüncelerinin alınması:

Kültürel ve fiziksel ortamlar, insanları çeşitli psikolojik süreçlerle bağlantılı kılar. Bunu iki başlık altında incelemek mümkündür: zihinsel etkinlikler ve davranışsal etkinlikler.

Zihinsel etkinlikler, insanın aklında ortaya çıkan şeyleri; gördükleri, duydukları, kokladıkları şeylerle fiziksel ortam hakkındaki düşüncelerini içermektedir. Zihinsel etkinliklerin aynı zamanda çevre ilişkili, olumlu veya olumsuz özellikte, davranış ve inanışları da kapsadığı söylenebilir. Psikolojik nitelikte bu süreçler, fiziksel ortamdan etkilenir. Örneğin, ciddi bir yiyecek sıkıntısının çevreye yönelik kültürel davranışları etkilemesi olasıdır. Çevrede olup bitenleri duyumsama ve algılama şeklimiz fiziksel ortam yaratma ve bu ortamı etkileme konusunda nasıl bir rol oynadığımızı da etkilemektedir. Bu nedenle insanlar iklimle ilgili duygularına ve bilgilerine dayanarak farklı yapılar oluşturmayı öğrenebilir veya fiziksel ortamda çok şiddetli değişiklikler yaratabilir. Bu yüzden kültür, çevre ve psikolojik davranışın birbirine bağımlı bir sistem içinde işlendiğini söylemek mümkündür.

Davranışsal nitelikli etkinliklerde de insanların çevreyle olan ilişkilerinde ne yaptıkları ve nasıl hareket ettikleri sorusu oldukça önem kazanmaktadır. Bu davranışlar, arazi kullanımı, göç, toprakları kontrol altına almaya yönelik tarzda girişimleri kapsamaktadır (Altman, Chemes,1980:5-29).

Özetle, insanların yaşadıkları çevre hakkında bildikleri, gördükleri, gözlemledikleri, duydukları, kokladıkları, duyumsadıkları ve bu çevre hakkındaki düşüncelerini ifade eden zihinsel etkinlikler ile bunların sonucunda oluşan davranış etkinlikleri insan-çevre ilişkilerinin çözümlenmesinde oldukça önem kazanmaktadır.

c) İnsanların çevresel sorunlar/değişimler karşısında nasıl bir tepki gösterdiklerine bakılarak insanların davranışlarının yönünün anlamlandırılması:

Çevresel sorunlar/değişimler denilince, bir araştırma stratejisinin amacını tanımlamak için oldukça kapsamlı ve belirsiz bir terim akla gelmektedir. Ancak Vayda ve McCay (1975), ekolojik antropoloji çalışanlara, gözlem altındaki grupların başına gelmiş ve de yaşamlarını tehdit eden tehlikelerin üzerine odaklanmalarını önermişlerdir. Tehlike yaklaşımı, araştırmacıların araştırma sahasında gerçekleştirdikleri uygulamaları olduğu gibi yansıtması bakımından yararlı bulunmuş; bir çevresel problemi veya tehlikeyi değerlendirmek için belirli olayların sonucuna bakılması alternatif bir yöntem olmuştur (Lees ve Bates, 1990:254).

Bu bağlamda, ankette, Antakya'da yaşanan çevresel değişimlere, Antakyalıların başına gelmiş ve bugün yaşamı tehdit eden tehlikelere, neden ve sonuç ilişkisine de bağlı kalınarak odaklanılmıştır. Ağırlıklı olarak insanların çevresel değişimlerle ilgili düşünceleri alınmaya çalışılmış ve bireylerin çevresel sorunlar karşısındaki tepkilerinin ne olduğuna bakılmıştır. Antakyalıların geçmişte ve

bugün yaşandığını düşündükleri çevresel değişimlere ve sorunlara karşı verdikleri tepki usullerini keşfetmek amacı ile de insanların çevresel değişimler ve sorunlar hakkında tercihlerine, alacakları kararlara ve bugüne dek göstermiş oldukları tepkilere bakılmıştır.

Çevresel sorunlara karşı verilen tepkiler, davranışsal tepkilerin devamlılığı ile bu tepkilerde gözlemlenen değişikliklere bakılmasının neler olduğunu anlatması bakımından önemlidir. Buradaki asıl amaç, bu tepkilerin sonuçlarıyla organizmaların yaşamlarını etkileyen maddesel koşullardaki değişikliklerle verdikleri tepki usullerini keşfetmektedir (Lees ve Bates, 1990:262-263). Çevresel olaylara karşı insanların gösterdikleri tepkilerin tanım ve çözümlenmesiyle ilgili olarak biçimlendirilen çalışmalar, sosyal ve ekonomik organizasyonun özelliklerinin çevresel ilişkiler üzerine nasıl taşınacağına daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Mevcut çalışmalardan her biri, sorun arz eden sistemleri açıklama ve araştırma altındaki yerel nüfusun şu anki, uzun vadeli ve gelecekteki durumları konusunda insan davranışlarının gösterdikleri tepkileri ortaya koyma yetisine sahiptir (Lees ve Bates, 1990:262). Vayda ve McCy (1975:302), ekolojik antropoloji araştırmaları için çevresel problemler üzerinde insanların tepkileri hakkında önerilerde bulunmuş; sadece insan gruplarının değil bireylerin de ne tür çevresel tehlikeler karşısında tepki verdiklerinin sorgulanmasının önemli olduğunu vurgulamıştır.

Çevresel davranışların ise belirli insan gruplarının verdikleri tepkilerden oluşan bir bütünün bir parçası olduğunu söylemek mümkündür (Vayda, 1969:2). Tarihin farklı dönemlerinde ve farklı kültürlerde insanlar, yabanıl ortam, kent yaşamı, gelişmiş çiftlik sahalarıyla köy ve kırsal alanlara yönelik çok farklı davranışlar geliştirmişlerdir. Özellikle yaşadıkları ortamla anlaşmazlığa düşen insan

davranışlarıyla çok sık karşılaşılırken, insanlar aynı çevresel koşullara zaman zaman olumlu, olumsuz ve kararsız duygularla tepki göstermişlerdir. Doğaya, yapılaşmaya ve bulunduğu ortama uyarlanmış davranışların pek çoğu olumlu ve olumsuz düşüncelerin bir karışımı olmuş ve farklı dönemlerde bu düşüncelerden biri diğerine ağır basabilmiştir (Altman ve Chemes,1980:5).

V. Anket Sorularının Oluşturulmasında Çevrebilimlerinin Araştırma Yöntemine de Başvurulması

Çevrebilimci yaklaşımın kuramsal temeli, yöntem ve teknikleri, bize insanın fiziksel çevresi ve toplumsal ilişkileri, davranışlar ve yapılar dünyası arasındaki ilişkileri tanımlama olanağı sağlamaktadır (Pioro,1984:72). Çevrebilimde bütüncül yaklaşım yöntemin özünü kapsamakta; başka deyişle bu yaklaşım dizgesel (sistemik) yaklaşımına dayanmakta, belirli bir amaç uğruna örgütlenmiş, dinamik şekilde ilişki içinde bulunan tüm öğeler sistem yaklaşımında yer bulmaktadır (Keleş, Ertan, 2002:18). Olay odaklı yaklaşım doğrultusunda seçilen Antakya kent merkezi ve bu merkezi etkileyen yakın çevrenin doğal, fiziksel ve tarihsel-kültürel çevre değerleri bu doğrultuda bir bütün olarak ele alınmış ve çevresel değişimlerle sorunlar disiplinler arası bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3. 4. Verilerin Toplanması

Çalışmanın kuramsal boyutu için gerekli veriler, yabancı ve yerli kitaplardan, makalelerden vb. kaynaklardan tarama yöntemiyle toplanmıştır.

Çalışma bölgesine ilişkin genel bilgiler ile bölgenin çevre değerlerine ve sorunlarına ait veriler, çalışmanın uygulama boyutunda da kullanılmak üzere konuyla ilişkili kitap, makale gibi yerli kaynaklar ile DPT ve DİE raporlarından; Antakya Valiliğinin hazırlamış olduğu yayınlardan; Çevre Bakanlığı Hatay İl Çevre

Müdürlüğünce yapılan envanter ve çalışma raporlarında; Kültür Bakanlığı Envanter çalışmalarından; Adana Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu raporlarından toplanmıştır. Bu kaynaklara ek olarak Antakya'daki çevre sorunlarına ilişkin gözlemler de veriler kısmına eklenmiştir.

Çalışmanın uygulama boyutu için gerekli veriler, anket yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma uygulanmadan önce araştırma problemi doğrultusunda hazırlanan anketin başına kapak mektubu eklenmiştir. Ayrıca, araştırmacının kimliği, araştırmanın amacı, güdeleyici öğeler, anketi doldurma yönergesi ve ankette sıkça kullanılan bazı terimlerin (çevre, doğal çevre, tarihsel- kültürel çevre) anlaşılmasını kolaylaştırıcı tanımlara da yer verilmiştir.

Anket, araştırmacı tarafından ve Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesinden biri mezun diğeri öğrenci 2 kişi ve 1 öğretmenin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Uygulamaya yardım etmiş kişiler, kaynak bireylere ulaşılmasında daha avantajlı olacağı düşünülerek, Antakyalı bireylerden seçilmiştir. Uygulamayı araştırmacıyla birlikte yapan bu bireylerle toplantı yapılmış; anket soruları tanıtılmış, anketi doldurma yönergesi gözden geçirilerek, çalışma planı hazırlanmıştır. Çalışma planında kimin hangi gün hangi bölgede çalışacağı tasarlanmış ve her çalışma günü sonunda uygulama yapan bireylerle bir araya gelinerek değerlendirme yapılmıştır.

Uygulama gerçekleştirmeden önce Hatay Valiliği'ne bilgi verilmiştir. Alan araştırması Haziran 2004'te, Antakya kent merkezinde, 1 hafta süreyle gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması Çevre Haftası'nda uygulanmış, bu yolla kentte yaşayan bireylerin ankete ilgi ve katılımlarının artması sağlanmaya çalışılmıştır.

Uygulamaya, Hatay Valiliği, Antakya Belediyesi, Antakya Müzesi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İl Nüfus Müdürlüğü, İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü gibi kamu kurumlarıyla Antakya Ticaret Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odası, Mimarlar Odası, İnşaat Mühendisleri Odası, Tüketiciler Birliği Derneği, Hatay Sanayi ve İş Adamları Derneği gibi çeşitli sivil toplum örgütleriyle kent merkezinde yaşayan bireyler katılmıştır. Uygulamaya kent yöneticilerinin ve sivil toplum örgütlerinin katılımı randevu alınması yoluyla sağlanmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışmada, elde edilen verilerin analizinde, SPSS paket programından yararlanılmıştır. Programın veriler kısmına; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek grubu, yerleşim bölgesiyle birlikte anket sorularını oluşturan seçeneklerden oluşan toplam 171 veri girişi yapılmıştır. Veriler kısmının işlenmesinin ardından, toplam 367 katılımcı bireyin doldurmuş olduğu anket sonuçları girilmiştir.

SPSS paket programı aracılığıyla katılımcılara ait tanıtıcı bilgiler ile katılımcıların sorulara verdikleri tüm yanıtların frekans ve yüzdeleri çıkarılmış; bazı sorularda ANOVA, Çapraz Tablo ve Kay-kare Testi analizi yapılarak veriler çözümlenmiştir. Araştırma problemi doğrultusunda hazırlanan alt problemlere ilişkin tüm sorularda frekans ve yüzdeleri çıkarılmış ve sonuçlar, bulgular ve yorumlar bölümünde tablo ve grafiklerden yararlanılarak sunulmuştur.

Araştırma probleminin 1. 2. ve 3. alt probleminde frekans yüzdeleri; 4.alt probleminde frekans yüzdeleri ile birlikte ANOVA; 4, 5, 6.ve 7. alt probleminde ANOVA; 8. alt probleminde Kay-Kare ve Çapraz Tablo; 9. 10. 11. ve 12. alt probleminde Kay-Kare analizleri kullanılmıştır.

IV. BÖLÜM: BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde araştırma verilerinin çözümlenmesinden elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Bulgular, araştırmanın 12 alt problemi içinde ele alınmıştır.

Her alt problemin içinde, bu probleme yanıt aramak için sorulan anket sorularının bulguları ve yorumu yer almıştır. Anket uygulamasından elde edilen bulgular, tablo ve grafiklerle desteklenerek sunulmuş ve ardından bulguların yorumları yapılmıştır.

4.1. (1. Alt Problem) Antakya’da Yaşanan Çevre Sorunları Karşısında Bireylerin Ortak Tepki ve Davranışları Nedir, Bu Sorunların Ortaya Çıkmasında Bireyler Etkili Olmuş Mudur?

Antakya’da yaşanan çevre sorunları karşısında bireylerin ortak tepki ve davranışları ile bu sorunların ortaya çıkmasında bireylerin etkili olup olmadığını anlamak amacıyla;

a- Bireylerin yaşadıkları kentteki çevre sorunları hakkında bilgilerinin olup olmadığına ilişkin 5 adet,

b- Çevresel değişimler (sorunlar) karşısında ne düşündüklerine ve yetkileri olsa ne tür kararlar alacaklarına ilişkin 14 adet,

c- Yaşadıkları çevre sorunlarına karşısında tepkide bulunup bulunmadıklarına ilişkin 1 adet olmak üzere,

1. alt problem doğrultusunda toplam 20 adet soru sorulmuştur.

a- Bireylerin yaşadıkları kentteki çevre sorunları hakkında bilgilerinin olup olmadığı çerçevesinde, 1. alt probleme yanıt aranmak amacı ile 5 adet (1, 2, 3, 4 ve 5 numaralı) anket sorusu sorulmuştur.

1. Anket sorusunda, katılımcılara kentte yaşanan dokuz çevre sorunu verilmiş ve Antakya’da yaşandığını düşündükleri çevre sorunlarını önem sırasına göre birden başlayarak sıralamaları istenmiştir. Bireylerin kentte yaşandığını düşündükleri çevre sorunlarının dağılımı Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: Bireylerin Antakya’da Yaşandığını Düşündükleri Çevre Sorunları ve Önem Sıralamasının Dağılımı

	1.Derece	2.Derece	3.Derece	4.Derece	5.Derece	6.Derece	7.Derece	8.Derece	9.Derece	TOPLAM	Cevapsız
Su kirliliği (Asi Nehri)	34,6	16,9	13,1	10,6	9,5	4,9	2,5	1,6	1,6	95,4	4,6
Yeşil alanların azalması	10,1	15	15,3	14,4	11,4	7,1	7,9	3,8	3	88	12
Tarihsel-kültürel çevre sorunları	9	13,6	15	12,8	11,7	6,3	5,7	5,2	7,1	86,4	13,6
Gecekondulaşma	11,4	14,2	11,4	13,1	7,6	8,2	7,1	7,9	3,5	84,5	15,5
Kentleşme sorunları	24,8	17,7	14,2	10,1	9,8	4,9	4,1	2,7	0,5	88,8	11,2
Gürültü kirliliği	1,1	5,7	6,5	6	7,1	13,4	13,4	12	11,7	76,8	23,2
Görüntü kirliliği	1,1	4,9	5,7	10,6	10,4	12	13,6	12,3	7,6	78,2	21,8
Hava kirliliği	0,8	2,5	4,9	4,9	3,5	8,7	9	16,6	24,3	75,2	24,8
Çöp ve atık sorunu	7,1	8,7	10,6	9,5	13,1	11,7	10,4	8,2	6,5	85,8	14,2

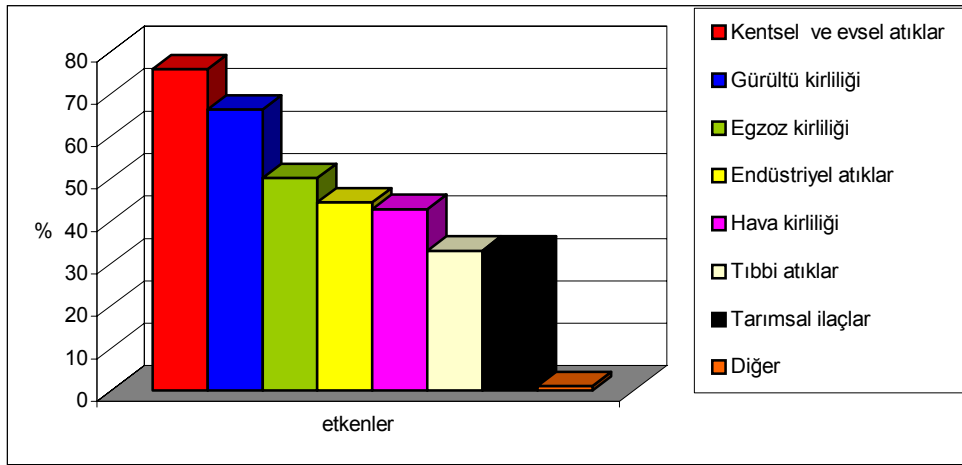
Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların %95.4 oranında Asi Nehri kirliliğini, kentte yaşanan en önemli sorun olarak düşündükleri görülmektedir. Bu sorunun yaşandığını düşünen katılımcıların %34.6’sı bu sorunu birinci derece yani en önemli sorun olarak, %1.6’sı en önemsiz sorun olarak düşünmekte, %4.6’sı yani çok küçük bir bölümü ise sorun olduğunu düşünmemektedir. Katılımcılar %88.8 oranında ikinci derecede önemli sorunu kentleşme sorunları yani alt yapı yetersizlikleri ve çarpık kentleşme olarak görmektedir. Katılımcılar %88.0 oranında üçüncü derecede önemli sorunu, yeşil alanların azalması olarak görmek ve bu sorunun kentte yaşandığını

düşünmektedir. Katılımcılar %86.4 oranında tarihsel-kültürel çevre sorunlarını, %85.8 oranında çöp ve atık sorununu, %84.5 oranında gecekondulaşmayı, %78.2 oranında görüntü kirliliğini, %76.8 oranında gürültü sorununu, %75.2 oranında hava kirliliğini, kentte yaşanan sorunlar olarak düşünmektedir.

Katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde, bireylerin yaşadıkları kentteki çevre sorunları hakkında bilgi ve gözlem sahibi oldukları görülmektedir. Katılımcıların %70'inden fazlası sıralanan dokuz sorunu kabul etmekle birlikte, yüksek oranda katılımlarla bu sorunların kentlerinde yaşandığını ve bunlardan en önemli çevre sorununun “Asi nehri kirliliği” olduğunu düşünmektedir. Bireylere göre çevre sorunlarının önem sıralaması “Asi nehri kirliliği”, “alt yapı yetersizlikleri ve çarpık kentleşme”, “yeşil alanların azalması”, “tarihsel-kültürel çevre sorunları”, “çöp ve atık sorunu”, “gecekondulaşma”, “görüntü kirliliği”, “gürültü sorunu” ve “hava kirliliği”dir. Su kirliliği (Asi Nehri kirliliği) ve kentleşme sorunları Antakya’da yaşanan en önemli sorunlardır ve bu sorunların işaretlenme oranlarındaki yükseklik, bu çevre sorunlarının kentteki bireyleri etkilediği göstermektedir. Ayrıca, verilen yanıtlardan bireylerin çevreyi sadece doğal ve fiziksel bir değer olarak değil aynı zamanda tarihsel-kültürel bir değer olarak da algılamakta oldukları; gürültü kirliliği, görüntü kirliliği gibi çevrenin daha az bilinen sorunlarını da bilmekte oldukları anlaşılmaktadır.

2. Anket sorusunda, katılımcılara kentte insan-çevre sağlığını olumsuz etkileyen yedi etken verilmiş ve insan-çevre sağlığını olumsuz etkilediğini düşündükleri etkenleri işaretlemeleri istenmiştir. Bireylerin Antakya’da insan ve çevre sağlığını olumsuz etkileyen etkenlerle ilgili düşüncelerinin dağılımı Grafik 6’da sunulmuştur.

Grafik 6: Bireylerin Antakya’da İnsan ve Çevre Sağlığını Olumsuz Etkileyen Etkenlerle İlgili Düşüncelerinin Dağılımı

Grafik 6 incelendiğinde, katılımcıların %75.4 oranında, kentsel ve evsel atıkların (deterjan gibi kimyasal atıklar, çöpler, kanalizasyon atıkları, yağmur suları) kentte insan ve çevre sağlığını etkileyen en olumsuz etken olarak düşündükleri görülmektedir. Hatay İl Çevre Durum Raporu’nda (1999:83), il genelindeki atıkları tahmini olarak; organik kökenli atıkların (%47), inşaat malzemesi, kum, taş gibi atıkların (%15), demir, teneke, sac gibi atıkların (%10), cam malzemelerin (%9) ve naylon, plastik, pet şişe gibi katı atıkların (%5) oluşturduğu, sıvı yağ atıklarıyla ilgili bir bilginin ise bulunamadığı belirtilmektedir. Ayrıca raporda, il genelinde kentsel ve evsel atıklar için her ilçenin kendi katı atık depolama alanları bulunduğu; atıkların ortadan kaldırılmasının yakılarak ya da üzerine toprak dökülerek gerçekleştirildiği; atıkların herhangi bir arıtma işleminden geçirilmediği ve tehlikeli atıkların evsel atıklarla birlikte ortadan kaldırıldığı da belirtilmektedir. Ancak Antakya kent merkeziyle iç içe olacak kadar yakın olduğunu söylenebilecek çevre belediyeler, katı ve sıvı atıklarını nehre veya nehir kıyısına boşaltmakta, bu yolla atıklar kente taşınabilmektedir. Ayrıca kent merkezinden toplanan katı atıklar, merkezin biraz dışındaki katı atık depolama alanına götürülse de kentteki sıvı atıklar doğrudan nehre

boşaltılmakta ve bu yolla insan-çevre sağlığı risk altına girmektedir. Diğer taraftan inşaat atıkları genelde kent merkezinde nehir kenarlarına bırakılmakta, oluşan kirliliğin yanı sıra bu atıklar nehre kayarak nehrin fiziksel ve görsel yapısını olumsuz etkilemektedir.

Katılımcılar % 66.2 oranında kentte atölye, işyeri, eğlence yeri, motorlu araçlar ve motosikletlerden kaynaklanan gürültülerle oluşan gürültü kirliliğinin insan-çevre sağlığını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Özellikle yaz aylarında kent merkezinde yer alan imalathanelerin ve işyerlerinin etkinliklerini dışarıda gerçekleştirmeleriyle motorlu taşıtların neden olduğu gürültü sorunu, gürültü kirliliğini artırmaktadır. Hatay 1996 Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Raporu'nda, motorlu kara taşıtları içinde otomobil kullanımının Türkiye'de %61.7, Akdeniz Bölgesinde %48.45, Hatay'da %40.78'lik payla birinci sırada, motosiklet Türkiye'de %16.06, Akdeniz Bölgesinde %31.71, Hatay'da %37.99 payla ikinci sırada yer almakta olduğu belirtilmektedir (DİE, 1996: 266). Bu yolla kentteki ulaşım araçlarının fazlalığının gürültü sorununu artırmakta olduğu söylenebilir. Ayrıca Hatay'a giden ve gelen bireylerin demiryolu ve havayolu gibi ulaştırma olanaklarının bulunmamasından dolayı genellikle karayolunu kullanmaları (DİE, 1996:285) ve bölgenin Ortadoğu'dan ülkemize geçen kara taşıtlarının güzergahı üzerinde bulunması (DPT, 1997:17) da, taşıtların neden olduğu gürültü kirliliğini artırmaktadır. Hatay İl Çevre Durum Raporu'nda (1999:79-80) belirtildiği üzere de Antakya'da gürültü kaynaklarını trafik ve endüstri oluşturmakta, Antakya kent merkezinde yer alan Atatürk, Kurtuluş ve Fatih caddelerinde gürültü düzeyleri 75-79 dBA'ya varmaktadır. Antakya'da 5 endüstri tesisinde yapılmış olan tesis içi ölçümler de gürültü düzeyinin 80 dBA olduğunu göstermektedir. Aynı raporda 65-90

db (B) gürültü düzeyinde vücutta fizyolojik reaksiyonlar, kan basıncı artışı, kalp atışlarında ve solunumda hızlanma, beyin sıvısındaki basıncın azalması ve ani reflekslerin görülebildiğinden, 30 db (A)-65 db (A) arasında da tansiyon yüksekliği, öfke, kızgınlık, uyku bozukluğu gibi psikolojik etkilerin doğabilmekte olduğu belirtilmektedir.

Katılımcılar %50.1 oranında, kentte yaşanan egzoz kirliliğinin insan-çevre sağlığını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Kentte motosiklet kullanımının yaygınlığı, kamyon, tır gibi araçların kent merkezinden geçmesi ve kentte kişi başına düşen araç sayısının yüksekliği gürültü düzeyini yükseltmekle birlikte kentte egzoz kirliliğine de neden olmaktadır.

Katılımcılar %44.4 oranında, kentte endüstri atıklarının insan-çevre sağlığını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Antakya'da bugün önce kent içinde dağınık biçimde bulunan daha sonra kent merkezi girişine kurulan küçük sanayi sitesinde toplam 1322 iş yeri bulunmaktadır (DPT, 1997:16). Hatay İl Çevre Durum Raporu'na (1999:98-105) göre de Antakya ve yakın çevresinde toplam 31 adet endüstri kuruluşu bulunmakta ve bu kuruluşlarda pamuk-çiğit, ham pamuk yağı, ambalaj, yem endüstrisi, un, treyler, römork, dokuma, meşrubat, teneke kutu, mobilya, kereste, filtre ve çanta, tuğla, sabun, ambalaj sandığı üretimleri yapılmaktadır. Ayrıca rapora göre, bu endüstri kuruluşlarının atık suları toprak kirliliğine yol açmakta, nehre bırakılan ya da sızan sıvı atıklar nehir yoluyla Akdeniz'e kadar taşınmaktadır. Bu nedenle, endüstriyel atıkların ovadan denize geniş bir çevreyi ve insanları olumsuz etkilediğini söyleyebiliriz. Ancak katılımcılar, endüstriyel atıkları gürültü kirliliğiyle egzoz kirliliğinden daha önemsiz bir etken olarak düşünmektedirler. Bu düşük oran kentlilerin bu tür atıkları algılayamamaları

ile ilgili olabilir. Ovası'nda nehir boyunca yer alan zeytinyağı atölyelerinden, dokuma fabrikalarından, endüstri işletmelerinden çıkan atıklar, Asi Nehri'ne arıtılmadan atılmakta ve zaten diğer yollarla kirlenmiş olan nehir iyice kirlenmekte, kent merkezinden geçen nehir bu kirleticilerle canlı yaşamı tehdit etmektedir. Üstelik insanlar kent merkezi de dahil olmak üzere, nehirden balık tutma, yüzmeye, sulama yapma gibi alışkanlıklarını devam ettirmektedirler. Ancak bu kirleticiler ve atılan atıklar, kent merkezinde yaşayan bireylerce nehrin bulanık yapısı ve kötü koku ortamında yeterince algılanamamaktadır. Nehre atıkların bırakıldığı noktalarda ise kirlilik rahatlıkla farkına varılabilecek yani algılanabilecek niteliktedir. Bu nedenle kentteki bireylerin daha çok duyumsal olarak algıladıkları etkenleri işaretlemiş olabilecekleri söylenebilir.

Katılımcılar %42.8 oranında kentte hava kirliliğinin insan-çevre sağlığını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Hatay İl Çevre Durum Raporu'na (1999:37) bakıldığında, il genelinde ısınma amaçlı odun, kömür, likit petrol gazı ve elektrik kullanılmakta olduğu, ancak Antakya'da havayı kirletici gazlarla ilgili olarak bir ölçüm yapılmadığı belirtilmektedir. Bununla beraber kent merkezinde yer alan imalâthanelerde ve hamamlarda yakılan atıklarla kentte trafik yoğunluğuna paralel olan egzoz gazları düşünüldüğünde, kentte hava kirliliğinin bireyleri etkilemekte olduğu söylenebilir.

Katılımcılar % 33.0 oranında tıbbi atıkların insan-çevre sağlığını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Hatay İl Çevre Durum Raporu'nda (1999:83-153), Antakya'da toplam 95 sağlık kuruluşu bulunduğu, tıbbi atıkların belediyelerce evsel atıklarla birlikte ortadan kaldırıldığı ve bu atıkları oluşturanların çok az bir kısmının sınırlı sayıdaki atığı kendi olanaklarıyla yakarak imha ettiğinden bahsedilmektedir.

Ayrıca raporda hastanelerden atıkların bileşim ve miktarlarıyla ilgili ulaşan değerlerin inandırıcı olmadığına da altı çizilmektedir.

Katılımcılar yine %33.0 oranında tarımsal ilaçların insan-çevre sağlığını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Diğer bir deyişle katılımcılar tıbbi atıkların ve tarımsal ilaçların insan-çevre sağlığını eşit oranda olumsuz etkilediği düşüncesindedirler. Hatay İl Çevre Durum Raporu'na (1999:50-118) göre, il genelinde çiftlik gübresinin dışında suni gübreler de kullanılmaktadır. Raporda kimyasal gübrelerin genel ekiliş alanına vurulduğunda yetersiz kalmakla birlikte, sulu pamuk ve sebze ziraatında kısmen de olsa teknik dozun üzerine çıkıldığından da bahsedilmektedir. Amik Ovası'nda tarımsal etkinliklerin sürekli gerçekleştirildiği, ovada erozyonla mücadele çalışmalarının olmadığı ve tarımsal ilaçların nehre karıştığı düşünüldüğünde, tarımsal ilaçların insan-çevre sağlığını olumsuz etkilemekte olduğunu söylenebilir.

Katılımcıların katkılarının alınması amacıyla bu soruda “diğer” şıkkı da yer almış ve katılımcılar %0.3 oranında Asi Nehri'nin kokmasının ve kirli görüntüsünün, %0.3 oranında hamam ve fırınlarda kimyasal madde yakılmasının, %0.5 oranında baz istasyonlarının, kentte insan-çevre sağlığını olumsuz etkilediği düşüncesinde olduklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin yaşadıkları kentle ilgili çevre sorunlarını, ağırlıklı olarak rahat algılayabildikleri sorunlara göre işaretledikleri görülmektedir. Bireyler kentlerinde insan ve çevre sağlığını en çok “kentsel ve evsel atıkların” ve “gürültü kirliliğinin” olumsuz etkilediği düşüncesini paylaşmaktadır. Bireyler kentsel-evsel atıklar, gürültü gibi daha kolay algılanabilir sorunların insan-çevre sağlığını etkilediğini

düşünmekteyken; endüstriyel atıklar, tıbbi atıklar, tarım ilaçları gibi sorunların insan-çevre sağlığını daha az etkilediğini düşünmektedir. Bireylerin insan-çevre sağlığını olumsuz etkilediğini düşündükleri sorunlar daha çok duyumsal olarak algılanması kolay sorunları temsil etmektedir. Bu sonuçtan yola çıkarak, bireylerin çevre sorunlarının etki ve sonuçları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları söylenebilir. Ancak diğer taraftan bu, endüstriyel atıklar, tıbbi atıklar, tarım ilaçları gibi etkenlerin ortaya çıkaracağı sorunların, olumsuz etki ve sonuçlarının zamana bağlı gerçekleşmesiyle de ilgili olabilir. Örneğin, çöp gibi evsel-kentsel atıklar gözle görülebilen, koklanabilen ve insanları anında rahatsız edebilen bir yapıdayken; endüstriyel atıklar ya da tarım ilaçları insanların çoğu zaman göremediği, hissedemediği ve etkileri sonradan yani zamana bağlı olarak ortaya çıkabilecek yapıda sorunlardır.

Ayrıca sorunlarda etkilenme bire bir bireyleri etkileyen sorun kümeleriyle de ilişkilidir. Kentliler kentsel-evsel atıkların nehre, nehir kenarına ya da boş arazilere bırakıldığını kentlerinde yaşarken; yani dolaşırken, işe giderken rahatlıkla görebilmekte ve gözlemleyebilmekte ya da her gün motorlu araçların egzozlarından ve gürültülerinden yakınabilmektedir. Diğer bir deyişle bu sorunlar, insanı psikolojik ve fizyolojik açıdan hemen etkileyecek sorunlardır ve bu sorunlar zamana bağlı olarak gelişmemekte, kentte her gün yaşanmaktadır. Ancak endüstriyel bir kirliliğin, tıbbi atıkların, tarım ilaçlarının etkileri yıllar sonra ortaya çıkabilecektir. Örneğin, endüstriyel atıklar, nehirden balık yiyen ya da nehirde yıkanan bireyleri zamana bağlı olarak etkileyecektir. Bu nedenle, bireylerin gözlemleme şanslarının daha az olduğu bu sorunları daha düşük oranlarda işaretlemiş olabilecekleri söylenebilir.

3. Anket sorusunda, katılımcılara kentte belirlenen yedi olumsuz çevre koşulu verilmiş ve katılımcılardan bunlardan hangilerinin kendilerini olumsuz yönde etkilediğini önem sırasına göre birden başlayarak sıralamaları istenmiştir. Katılımcıların olumsuz yönde etkilendikleri çevre koşullarının dağılımı Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Bireylerin Antakya’da Olumsuz Yönde Etkilendikleri Çevre Koşullarının Dağılımı

	1.Derece	2.Derece	3.Derece	4.Derece	5.Derece	6.Derece	7.Derece	TOPLAM	Cevapsız
Asi Nehri’nin kirlenmesi ve atık kirliliği	43,9	18,3	11,7	10,1	4,6	3,3	3	94,8	5,2
Yeşil alanların hızla yok olması	17,2	21,3	18,8	9,8	9,3	4,4	4,1	84,7	15,3
Tarihi evlerin-binaların yok olması, tarihi kent yerleşkesinde uyumsuz gelişen yapılaşmalar, sit alanları içinde gelişen gecekondulaşma	17,7	20,7	15,3	12	6,3	8,4	5,2	85,6	14,4
Kent merkezinde yer alan endüstri etkinlikleri	4,4	6,3	12,5	10,9	12,5	10,1	16,1	72,8	27,2
Hava kirliliği	5,7	7,9	12	10,6	15	14,7	11,7	77,7	22,3
Gürültü sorunu	4,6	7,6	9,5	9,5	12,5	17,2	14,2	75,2	24,8
Görüntü kirliliği	10,1	13,1	12,5	17,4	13,9	8,4	9	84,5	15,5

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların %94.8 oranında en çok Asi Nehri’nin kirlenmesi ve atık kirliliğinden olumsuz etkilendikleri görülmektedir. Bu çevre koşulundan olumsuz etkilendiğini belirten katılımcıların %43.9’u bu sorundan birinci derecede, %3’ü yedinci derecede etkilenmekte, %5.2’si yani çok küçük bir bölümü ise bu çevre koşulundan etkilenmemekte olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %85.6 oranında en çok etkilendikleri ikinci çevre koşulu tarihi evlerin - binaların yok olması, tarihi kent yerleşkesi içinde uyumsuz gelişen yapılaşmalarla tarihi ve arkeolojik sit alanları içinde oluşan gecekondulaşmadır. Katılımcıların %84.7 oranında en çok etkilendikleri üçüncü çevre koşulu ise yeşil alanların hızla yok olmasıdır. Bu üç çevre koşulunun ardından katılımcılar sırasıyla, %84.5 oranında görüntü kirliliğinden, (çarpık kentleşme, reklam afişlerinin, tabelaların yanlış

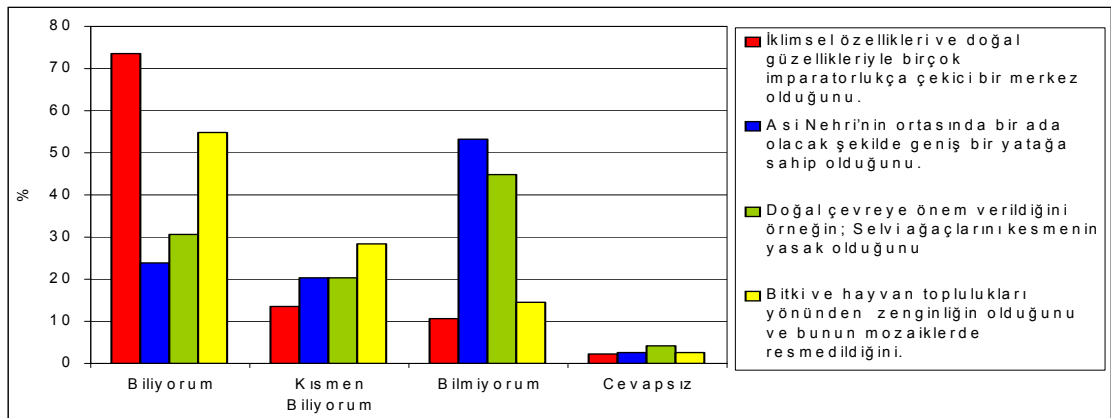
kullanımı), %77.7 oranında hava kirliliğinden (egzoz gazları, yakıt türleri, is, duman, toz vb.), %75.2 oranında gürültü sorunundan ve %72.8 oranında kent merkezinde yer alan endüstri etkinliklerinden olumsuz yönde etkilenmekte olduklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, katılımcıların %70'inden fazlasının yukarıda sıralanan tüm çevresel koşullardan olumsuz etkilendikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların 1. anket sorusuna verdikleri yanıtlarla bu soruya verdikleri yanıtlar karşılaştırıldığında, katılımcıların kentte en önemli sorunu su kirliliği olarak düşündükleri ve su kirliliğinin bireyleri en olumsuz etkileyen çevre koşulunu oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca 1. anket sorusunda katılımcılar alt yapı yetersizliği ve çarpık kentleşme sorununu, ikinci önemli çevre sorun olarak düşünülmekteydiler. Katılımcılar bu soruya verdikleri yanıtta da tarihi dokudaki bozulma ve burada yaşanan gecekondulaşmayı, diğer bir ifadeyle çarpık kentleşmeyi kendilerini etkileyen ikinci önemli çevre koşulu olarak düşünmektedirler. Yeşil alanların azalması da katılımcılarca 1. anket sorusunda işaretlenen üçüncü önemli sorundur ve yine bu soruda yeşil alanların hızla yok olması bireyleri olumsuz etkileyen üçüncü önemli çevre koşuludur. Kısacası, katılımcıların 1. ve 3. anket sorularına verdikleri yanıtlar tutarlı gözükmektedir. Bireylerin en önemli gördükleri üç çevre sorunu (Asi nehri kirliliği, alt yapı yetersizlikleri ve çarpık kentleşme, yeşil alanların azalması) aynı zamanda bireyleri en fazla etkileyen üç çevre koşulunu da temsil etmektedir. Diğer bir deyişle bireylerin verdikleri yanıtlar, çevre sorunu olarak gördükleri sorunlardan olumsuz olarak da etkilenmekte olduklarını göstermektedir.

Ayrıca verilen yanıtlardan, bireylerin doğal ve tarihsel çevre sorunlarından yakın oranlarda etkilendikleri anlaşılmaktadır. Bu yakın oran, çevrenin bireylerce bir bütün olarak düşünüldüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda katılımcıların yukarıdaki tüm çevre koşullarından olumsuz etkilenmelere yüksek oranlardaki katılımı, bireylerin bu çevre öğelerine verdikleri değeri de ifade etmektedir.

4. Anket sorusunda, katılımcılara Antakya'nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin dört bilgi cümlesi verilmiş ve katılımcılardan bildiklerini işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların bilgi dağılımı Grafik 7'de sunulmuştur.

Grafik 7: Bireylerin Antakya'nın Tarihi Dönemlerdeki Doğal Çevresine İlişkin Bilgilerinin Dağılımı

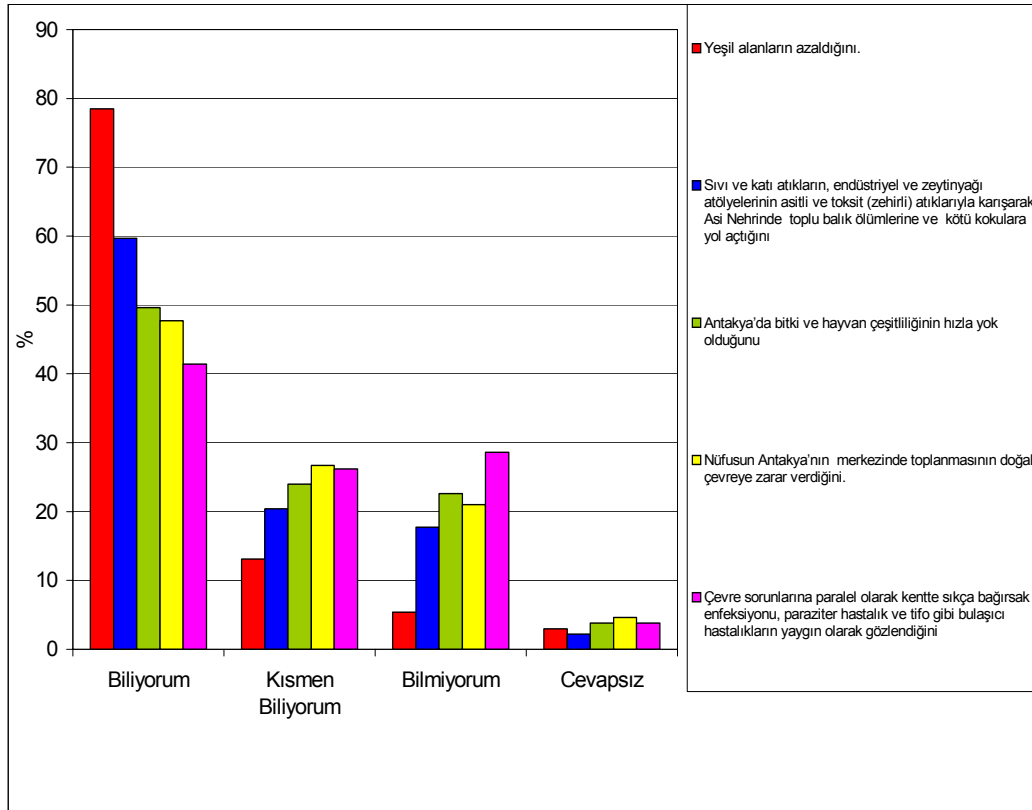
Grafik 7 incelendiğinde, katılımcıların % 73.6 oranında en çok kentin tarihi dönemlerde iklimsel özellikleri ve doğal güzellikleriyle birçok imparatorlukça çekici bir merkez olduğu bilgisini bildikleri görülmektedir. Bu bilgi eğitim ve kültürel aktarım yoluyla elde edilmiş olabileceği gibi kentte çok farklı din ve kültürden olan insanların uzun bir tarihsel geçmişten bugüne bir arada yaşamalarıyla da ilgili olabilir.

Katılımcılar %54.8 oranında ikinci sırada kentin tarihi dönemlerde bitki ve hayvan toplulukları yönünden zengin olduğu ve bunun mozaiklerde resmedildiği bilgisini bilmektedir. Dünyanın ikinci büyük mozaik müzesi olan Antakya müzesinde sergilenen mozaikler, dönemin çevresel koşullarını yansıtmaktadır. Bu nedenle bu bilgi kent müzesinde sergilenen mozaiklerden edinilmiş olabilir.

Katılımcılar %30.8 oranında üçüncü sırada bu dönemlerde doğal çevreye önem verildiğini; örneğin, selvi ağaçlarını kesmenin yasak olduğu, %24 oranında dördüncü ve son sırada Asi Nehri'nin ortasında bir ada olacak şekilde geniş bir yatağa sahip olduğu bilgisini bilmektedir.

5. Anket sorusunda, katılımcılara Antakya'da günümüzde yaşanan doğal çevre sorunlarına ilişkin beş bilgi cümlesi verilmiş ve katılımcılardan bildiklerini işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların bilgi dağılımı Grafik 8'de sunulmuştur.

Grafik 8: Bireylerin Antakya'nın Günümüzdeki Doğal Çevre Sorunlarına İlişkin Bilgilerinin Dağılımı

Grafik 8 incelendiğinde, katılımcıların % 78.5 oranında bugünkü doğal çevre sorunları hakkında en çok yeşil alanların azaldığını bilgisini bildikleri görülmektedir. Bu bilgi eğitim ve kültürel aktarım yoluyla elde edilmiş olabileceği gibi büyük oranda gözlemle ilgilidir. Katılımcılar 1. anket sorusunda yeşil alanların azalmasını üçüncü önemli çevre sorun olarak, 3. anket sorusunda da yeşil alanların azalmasını kendilerini etkileyen üçüncü önemi çevre koşulu olarak düşünmekteydiler. Gerçekten de kentleşme sürecinin etkisiyle bugün kentteki yeşil alanlar bir kaç parkla, mezarlıklar ve tarihi kent yerleşkesi ardında yer alan doğal sit alanıyla sınırlı kalmıştır. Katılımcılar % 59.7 oranında ikinci sırada sıvı ve katı atıkların, endüstriyel ve zeytinyağı atölyelerinin asitli ve toksit atıklarıyla karışarak Asi Nehri'nde toplu balık ölümlerine ve kötü kokulara yol açtığını, %49.6 oranında üçüncü sırada

Antakya’da bitki ve hayvan çeşitliliğinin hızla yok olduğu bilgisini bilmektedir. Katılımcıların bu iki bilgiyi gözlem yoluyla elde etmiş olmaları yüksektir. Özellikle son on yıldır Asi Nehri kirliliğine paralel olarak nehirde yaz aylarında kötü kokular yaygın olarak hissedilmekte ve toplu balık ölümleri meydana gelmektedir.

Katılımcılar %47.7 oranında dördüncü sırada nüfusun Antakya’nın merkezinde toplanmasının doğal çevreye zarar verdiğini, % 41.4 oranında beşinci ve son sırada çevre sorunlarına paralel olarak kentte sıkça bağırsak enfeksiyonu, paraziter hastalık ve tifo gibi bulaşıcı hastalıkların yaygın olarak gözlemlendiği bilgisini bilmektedir.

b- Bireylerin çevresel değişimler (sorunlar) karşısında ne düşündüklerine ve yetkileri olsa ne tür kararlar alacakları çerçevesinde, 1. alt probleme yanıt aranmak amacı ile 14 adet (6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 18, 22, 23, 24 ve 25 numaralı) anket sorusu sorulmuştur.

6. Anket sorusunda, katılımcılara Asi Nehri’nin kirlenme sürecinde rol oynayan altı etken verilmiş ve kirlenme sürecinde rol oynadığını düşündükleri etkenleri önem sırasına göre birden başlayarak sıralamaları istenmiştir. Katılımcıların kirlenme sürecinde rol oynadığını düşündükleri etkenlerin dağılımı Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5: Bireylerin Asi Nehri’ndeki Kirlenme Sürecinde Rol Oynayan Etkenlerle İlgili Düşüncelerinin ve Etkileme Derecelerinin Dağılımı

	1.Derece	2.Derece	3.Derece	4.Derece	5.Derece	6.Derece	7.Derece	TOPLAM	Cevapsız
Atıklar	46,9	20,7	13,1	5,7	4,4	1,9		92,6	7,4
Merkezi ve yerel yönetimlerin kirlenmeyi önleyici tedbirleri almamaları.	25,3	23,7	16,3	9	9,3	5,4		89,1	10,9
1950’lerde Amik Gölü’nün kurutulması	11,4	8,2	7,6	8,4	12,5	28,1	0,3	76,6	23,4
Nehir sularının Türkiye’nin yanı sıra Suriye tarafından da kirletilmesi	6,3	16,1	16,9	16,9	16,1	10,6		82,8	17,2
Nehir etrafındaki işletmelerin atıkları	9	21,3	19,6	20,4	10,6	4,9		85,8	14,2
Tarım ilaçlarının nehrin suyuna karışması ve erozyon	2,5	5,7	16,1	18,8	17,7	14,7	0,3	75,7	24,3

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların %92.6 oranında atıkları kirlenme sürecinde rol oynayan en önemli etken olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu etkenin kirlenme sürecinde rol oynadığını düşünen katılımcıların %46.9’u atıkları birinci derecede rol oynayan, %1.9’u en az rol oynayan etken olarak düşünmekte, %7.4’ü ise atıkları kirlilikte rol oynayan bir etken olarak görmemektedir. Katılımcılar atıkları 2. anket sorusunda da insan-çevre sağlığını olumsuz etkileyen birinci önemli etken olarak görmekteydiler. 3. anket sorusunda da Asi Nehri kirliliği ve atıklar, katılımcıları birinci derecede olumsuz etkileyen çevre koşulu idi.

Katılımcılar %89.1 oranında merkezi ve yerel yönetimlerin kirlenmeyi önleyici tedbirleri almamalarını, kirlenme sürecinde rol oynayan ikinci önemli etken olarak görmekteydiler. Gerçektende geçmişte de bugün de bu aktörlerce kirlenmeyi önleyici alınan herhangi bir tedbir yoktur. Bugüne kadar gerek Antakya belediyesi gerek çevre belediyeler kirlenmeyi durduracak ya da çözüm üretecek projeler de geliştirmemişlerdir. Diğer taraftan kentteki yerel yönetimler kirliliğin oluşmasına kaynaklık eden aktörler arasındadır. Özellikle kent merkeziyle iç içe olan çevre

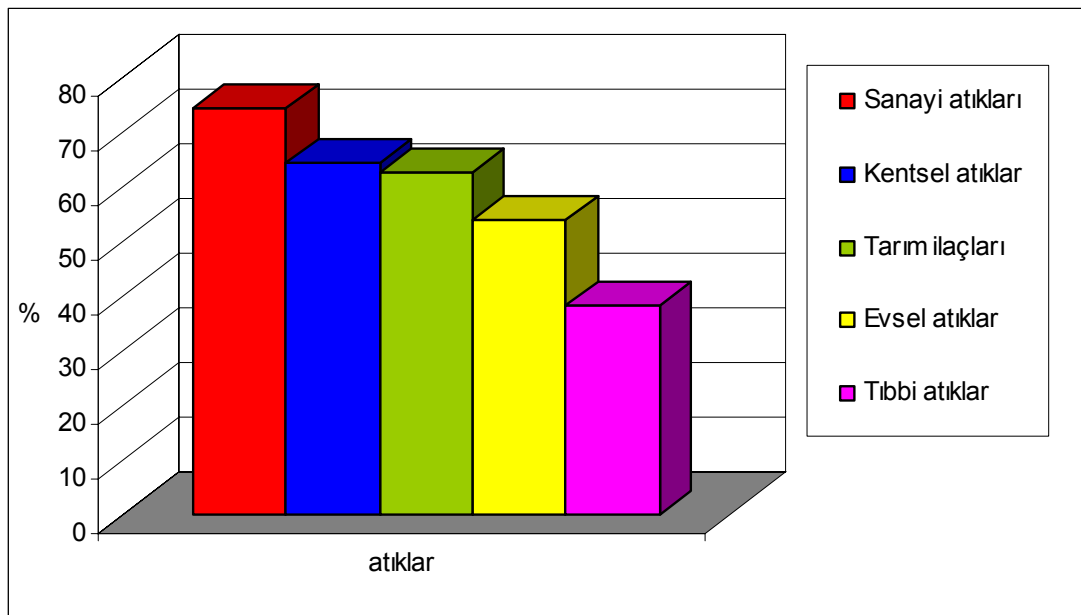
belediyeler evsel-kentsel atıkları nehir boyunca rasgele noktalara bırakarak, kirlenme sürecinde aktif rol üstlenmektedirler. Katılımcılar %85.8 oranında nehir etrafında yer alan işletmelerin atıklarını üçüncü önemli etken olarak görmektedir. Kent merkezi giriş çıkışlarında ve nehri boyunca bulunan işletmelerin, zeytinyağı atölyelerinin, dokuma fabrikalarının atıkları doğrudan nehre boşaltılmaktadır. Örneğin, kent ve çevresinde yaşayan bireyler dokuma fabrikalarında kullanılan kırmızı boyanın nehre bırakıldığı dönemlerde nehrin renginin kırmızıya çaldığını belirtmektedirler. Nehir etrafında bulunan deri fabrikalarından ve endüstri bölgesinden atılan atıklar da nehre karışarak nehir ekosistemini etkilemekte, görüntü ve koku kirliliğini artırmaktadır. Katılımcılar %82.8 oranında nehir sularının Türkiye'nin yanı sıra Suriye tarafından da kirletilmesini, kirlenme sürecinde rol oynayan dördüncü etken olarak görmektedirler. Asi Nehri sınır aşan sular kapsamına girmekte, ülkemiz sınırları içinde olduğu gibi Suriye topraklarında da kirlenerek akmaktadır. Suriye'den Bekaa Vadisi'nden çıkıp ülkemiz sınırlarına giren Asi Nehri, ova üzerinde kıvrılarak Antakya kent merkezinden geçmekte ve Samandağı'nda Akdeniz'e boşalmaktadır. Bu bakımdan nehrin kirliliği yerel bir sorun olmaktan da çıkmaktadır. Katılımcılar %76.6 oranında 1950'lerde Amik Gölü'nün kurutulmasını kirlenme sürecinde rol oynayan beşinci etken olarak görmektedir. Amik Gölü'nün kurutulma serüveni sonucunda, yer altı su kaynaklarıyla Asi Nehri'ni besleyen diğer su kaynakları zarar görmüş, bölgenin tarıma açılması, tarım ilaçları ve toprak erozyonu nehrin kirliliğinde önemli bir etkeni oluşturduğu gibi bölgenin ekosistemi de büyük ölçüde tahribata uğratmıştır. Katılımcılar %75.7 oranında tarım ilaçlarının nehrin suyuna karışması ve erozyonu, altıncı ve son etken olarak görmektedir. Ancak Amik Ovası'nda tarım etkinliklerinin yoğunluğu düşünüldüğünde, etkinin büyüklüğü ön

plana çıkmaktadır. Ayrıca toprak erozyonu nehrin zaten düşük olan debisini iyice azaltmakta ve zamanla nehirde daralmalar meydana gelmektedir. Bölgedeki toprak erozyonu nehrin Akdeniz'e döküldüğü noktada kendini daha iyi göstermektedir. Bugüne kadar bölgede erozyonla ilgili güçlü bir mücadele de yürütülmemiş, sadece kent içinde nehir kenarında bulunan iki park çevresinde çalışmalar yürütülmüş, ancak uygun seçilmemiş bitki ve ağaçlardan dolayı bu çalışmalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, katılımcıların Asi Nehri kirliliğinde rol oynayan fiziksel, doğal, kentsel ve politik etmenlerle ilgili bilgi ve gözlem sahibi oldukları anlaşılmaktadır.

7. Anket sorusunda, katılımcılara Asi Nehri'ndeki canlı yaşama zarar veren beş atık türü verilmiş ve canlı yaşama zarar verdiğini düşündükleri atıkları işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 9'da sunulmuştur.

Grafik 9: Bireylerin Asi Nehri'nde Canlı Yaşama Zarar Verdiğini Düşündükleri Atıkların Dağılımı

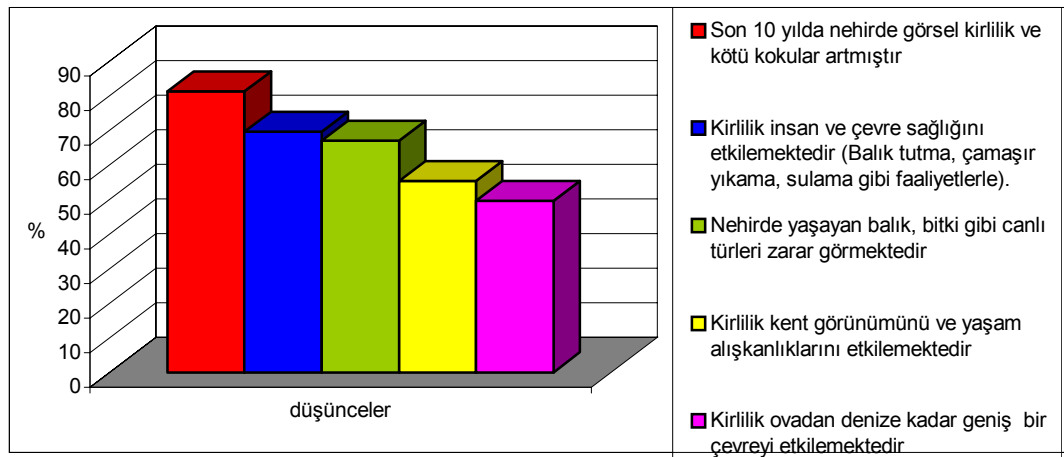

Grafik 9 incelendiğinde, katılımcıların %74.4 oranında en çok endüstri atıklarının Asi Nehri'ndeki canlı yaşama zarar verdiğini düşündükleri görülmektedir. Katılımcılar %64.3 oranında kentsel atıkların, %62.4 oranında tarım ilaçlarının, %54 oranında evsel atıkların, %38.4 oranında tıbbi atıkların, canlı yaşama zarar verdiğini düşünmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında, katılımcıların Asi Nehri'ndeki canlı yaşama zarar veren atıklar hakkında genel bir bilgiye sahip oldukları söylenebilir. 6. anket sorusunda ise katılımcılar Asi Nehri'nin kirlenme sürecinde rol oynayan etkenlerle ilgili daha fazla bilgiye sahip görünmektedirler. Bu nedenle, bireylerin kirliliğe yol açan etkenleri iyi bildikleri ancak kirliliğin zararlarının neler olacağı konusunda bilgilendirilmeye ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

8. Anket sorusunda, katılımcılara Asi Nehri'ndeki kirliliğin yarattığı beş sonuç verilmiş ve yaşandığını düşündükleri sonuçları işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 10'da sunulmuştur.

Grafik 10: Bireylerin Asi Nehri'nde Yaşanan Kirliliğin Sonuçları Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı

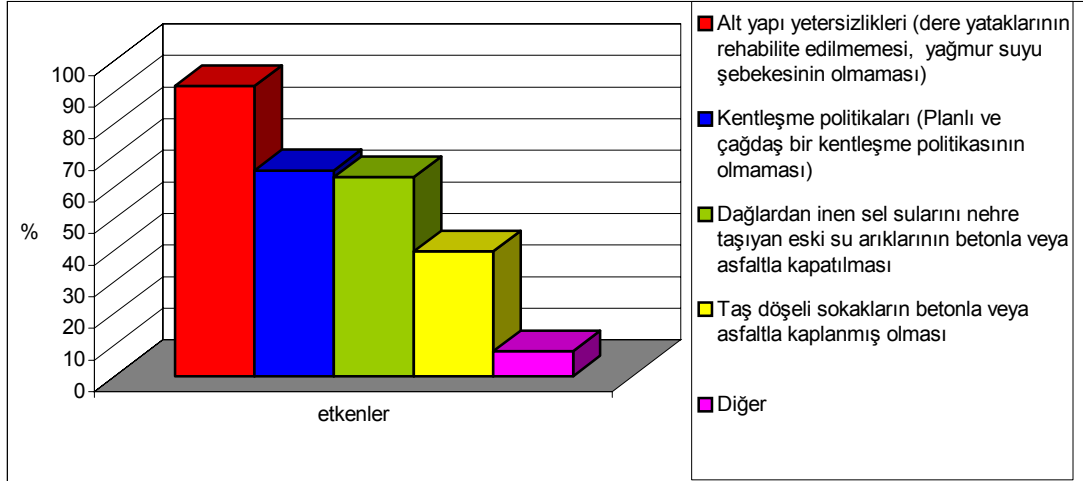
Grafik 10 incelendiğinde, katılımcıların %81.2 oranında en çok son on yılda kirliliğin arttığını düşündükleri görülmektedir. Gerçekten de kirlilik, bu süreçte, kirliliği yaratan etkenlerin nicelik ve niteliğinin artmasına paralel olarak yoğunlaşmış; özellikle sıcak yaz aylarında kentte insanların gözle görebileceği ve hissedebileceği boyuta ulaşmıştır. Katılımcılar %69.5 oranında ikinci olarak, nehrin kirliliğinin insan ve çevre sağlığını etkilediğini düşünmektedirler. Nehirde balık tutma, çamaşır yıkama, sulama yapma gibi etkinliklerle insan-çevre sağlığını ciddi şekilde tehdit altında bulunmakta, insanlar kirliliği gözle görseler, hissetseler dahi bu gibi yaşam alışkanlıkları kent merkezi ve dışında sürdürmektedirler. İnsanlar bugün ne yazık ki, endüstri atıklarının döküldüğü, hayvan leşlerinin atıldığı, içinde araç lastiklerinin ve mezbaha atıklarının yüzdüğü Asi Nehri'nde bu alışkanlıklarını henüz terk etmemişlerdir. Katılımcılar %67.0 oranında nehirde yaşayan balık, bitki gibi canlı türlerinin zarar görmekte olduğunu, %55.3 oranında kirliliğin kent görünümünü ve yaşam alışkanlıklarını etkilediğini, %49.6 oranında kirliliğin ovoidan denize kadar geniş bir çevreyi etkilemekte olduğunu düşünmektedirler.

1. anket sorusunda katılımcılar Asi Nehri kirliliğini kentlerindeki en önemli sorun olarak görmekteydiler; 3. anket sorusunda da Asi Nehri kirliliği, katılımcıları etkileyen birinci derecede önemli çevre koşuluydu. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin kentlerinde meydana gelen ve kentin en önemli çevre sorunu olarak tanımlanabilecek bu çevresel değişimin ve bu değişimin yarattığı sonuçların, genel olarak farkında oldukları anlaşılmaktadır.

9. Anket sorusunda, katılımcılara kentlerinde sellerin felakete dönüşmesinde rol oynayan dört etken verilmiş ve rol oynadığını düşündükleri etkenleri

işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 11’de sunulmuştur.

Grafik 11: Bireylerin Antakya’da Sellerin Felakete Dönüşmesinde Rol Oynadığını Düşündükleri Etkenlerin Dağılımı

Grafik 11 incelendiğinde, katılımcıların %91.8 oranında alt yapı yetersizliklerini sellerin felakete dönüşmesinde rol oynayan en önemli etken olarak düşündükleri görülmektedir. Katılımcılar 1. anket sorusunda da alt yapı yetersizlikleri ve kentleşme politikalarını ikinci önemli çevre sorunu olarak düşünmekteydiler. Bugün kentte, halen Fransızlar döneminde kalma kanalizasyon sistemi kullanılmakta, zamanla depremlerin de etkisiyle oluşan çatlaklar içme sularına dahi karışabilmektedir. Kentte atık su ve yağmur suyu kanallarının aynı olması da sellerin felaket dönüşmesinde önemli rol oynamaktadır.

Katılımcılar %65.1 oranında planlı ve çağdaş bir kentleşme politikasının olmamasını sellerin felakete dönüşmesinde rol oynayan ikinci önemli etken olarak görmektedir. Kentte nehir boyunca depreme ve sellere dayanıklı olmayan konutların yapımına izin verilmiş olması, dere yataklarına evlerin yapılması, yeşil dokunun kentte yapılaşma uğruna azalması, kısacası kentleşme politikasızlığı, sellerin felaket

dönüşmesine neden olmuştur. Son yıllarda meydana gelen aşırı yağışlar, alt yapı yetersizlikleri ve kentleşme politikalarıyla birleşince kent merkezinde nehir kenarında bulunana binaların, yolların çökmesine, köprülerin zarar görmesine neden olmuştur. Kent çevresindeki yüzlerce dekar dikili alan da zarar görmüş, selin ardından kent birçok defa çamur deryasına bulanmıştır. Katılımcılar %62.9 oranında, dağlardan inen sel sularını nehre taşıyan eski su arıklarının betonla veya asfaltla kapatılmasını üçüncü önemli etken, %39.5 oranında taş döşeli sokakların betonla veya asfaltla kaplanmış olmasını da sellerin felaket dönüşmesinde dördüncü etken olarak düşünmektedirler. Yanlış kentleşme politikaları içinde nüfuz bulan bu iki uygulamayla, kentin tarihi kimliği içinde özel bir yeri olan arıklarla süzgeç görevi görerek yağmur sularını emen ve sellerin oluşumunu azaltan taş döşemeler asfaltla kaplanmış, bu yolla kentin tarihi yerleşkesi de zarar görmüştür.

Katılımcıların katkılarının alınması amacıyla bu soruda “diğer” şıkkı da yer almış ve katılımcılar %3.3 oranında eski dere yataklarının imara açılmasının, %1.9 oranında ağaçlandırmanın yapılmamasının, %0.8 oranında atık su ve yağmur kanallarının ayrı olmamasının, %0.5 oranında dere yatağına inşaat yapılmasının, %0.5 oranında Suriye’nin baraj kapaklarını açmasının ve yine aynı oranda yeraltı su kanallarının kapatılmasının ve bina temellerinin buraları işgal etmesinin, sellerin oluşmasında rol oynayan etkenler olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin ağırlıklı olarak alt yapı yetersizlikleri ve kentleşme politikalarının doğurduğu bu sorun hakkında bilgileri oldukları görülmektedir. Bireyler tarihi dokuyu bozan ve sellerin oluşumuna katkıda bulunan yanlış uygulamalarında genel olarak farkında gözükmemektedirler.

10. Anket sorusunda, katılımcılara Antakya'daki doğal çevresel değerlerin korunması için alına bilinecek beş karar cümlesi verilmiş ve yetkileri olduğu takdirde doğal çevre değerlerinin korunması için alacakları kararları önem sırasına göre sıralamaları istenmiştir. Katılımcıların yetkileri olduğu takdirde, alacaklarını belirttikleri kararların dağılımı Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Bireylerin Yetkileri Olduğu Takdirde Doğal Çevresel Değerlerin Korunması İçin Alacaklarını Belirttikleri Kararların ve Önem Sıralamasının Dağılımı

	1.Karar	2.Karar	3.Karar	4.Karar	5.Karar	TOPLAM	Cevapsız
Endüstri işletmelerini kent dışında uygun bir bölgeye taşırdım	30,8	24,5	15,3	12	4,4	86,9	13,1
Kent merkezi dışına yerleşimi özendirirdim	9,8	15	19,3	13,6	20,4	78,2	21,8
Endüstriyel, kentsel-evsel ve tıbbi atıklarla ilgili yasal önlemler alırdım	16,6	23,4	18	15,5	8,4	82	18
Asi Nehri'nin her iki yakasında bulunan dinlenme, eğlence tesisleri ile işletmelerin kontrollerini yapardım	7,9	13,1	16,9	21,3	22,1	81,2	18,8
Çevre düzeni planı hazırlanması için çaba sarf ederdim	35,4	16,3	13,9	12,5	11,4	89,6	10,4

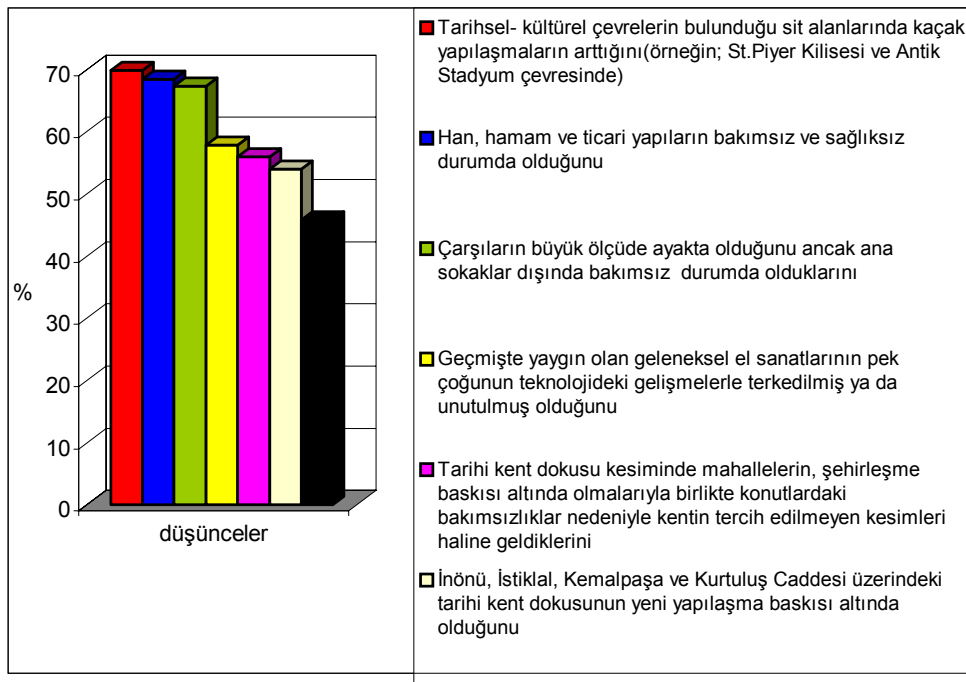
Tablo 6 incelendiğinde, katılımcılar % 89.6 oranında yetkileri olduğu takdirde çevre düzeni planı hazırlanması için çaba sarf edeceklerini belirtmişlerdir. Bu kararı alacaklarını belirten katılımcıların %35.4'ü ilk alacağı karar, %11.4'ü son alacağı karar olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların yanıt toplamalarına bakıldığında, ikinci alacakları kararın %86.9 oranında endüstri işletmelerini kent dışında uygun bir bölgeye taşımak, üçüncü kararı % 82 oranında endüstriyel, kentsel-evsel ve tıbbi atıklarla ilgili yasal önlemler almak, dördüncü kararı %81.2 oranında Asi Nehri'nin her iki yakasında bulunan işletmelerin kontrollerini yapmak, beşinci ve son kararı %78.2 oranında kent merkezi dışına yerleşimi özendirmek olacağı görülmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, katılımcıların tüm kararlara katılım oranlarının yüksekliği dikkati çekmektedir. Bireylerin kentte çevre düzeni planı yapılmasına ihtiyaç duyulduğunun farkında

oldukları, endüstri işletmelerinin, endüstriyel, kentsel ve evsel atıkların, nehir etrafındaki işletmelerin doğal çevreye zarar verdiğini ve bunlarla ilgili önlemlerin alınması gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar en düşük oranda kent merkezi dışına yerleşimi özendirmeyi işaretlemişlerdir. Bu düşük oran bireylerin alıştikları yaşam ortamını değiştirmek istememeleriyle bağıntılı olabilir.

11. Anket sorusunda, katılımcılara kentteki tarihsel-kültürel çevrede zaman içinde meydana gelmiş ve gelmekte olan değişimlerle ilgili yedi bilgi cümlesi verilmiş ve yaşandığını düşündükleri değişimleri işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 12’de sunulmuştur.

Grafik 12: Bireylerin Antakya’daki Tarihsel- Kültürel Çevrenin Zaman İçindeki Değişimi Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

Grafik 12 incelendiğinde, katılımcıların %69.8 oranında en çok tarihsel ve kültürel çevrelerin bulunduğu sit alanlarında kaçak yapılaşmaların arttığını bildikleri görülmektedir. Gerçektende kaçak yapılaşma, doğal, kentsel ve arkeolojik sit özelliğini bir arada taşıyan kentte her geçen gün artmaktadır. Doğal ve arkeolojik sit

özelliğini taşıyan St.Piyer ile arkeolojik sit özelliği taşıyan Antik Stadyum çevresinde kaçak yapılaşmalar artmış ve bu değerler kentte algılanamaz hale gelmiştir. Bu çevresel değişimler kentin tarihi kimliğine zarar verirken, St.Piyer gibi kentin en çok ziyaretçi ağılayan kısmı kaçak yapılaşmalarla adeta utanç kaynağı haline gelmiştir. Antik Stadyum çevresinde kaçak yapılaşmalarla birlikte stadyumun bulunduğu alan içinde bir mezbahanın ve köpek bakım çiftliğinin bulunması da Antakya'da tarihsel-kültürel çevrenin değişimi açısından oldukça düşündürücüdür.

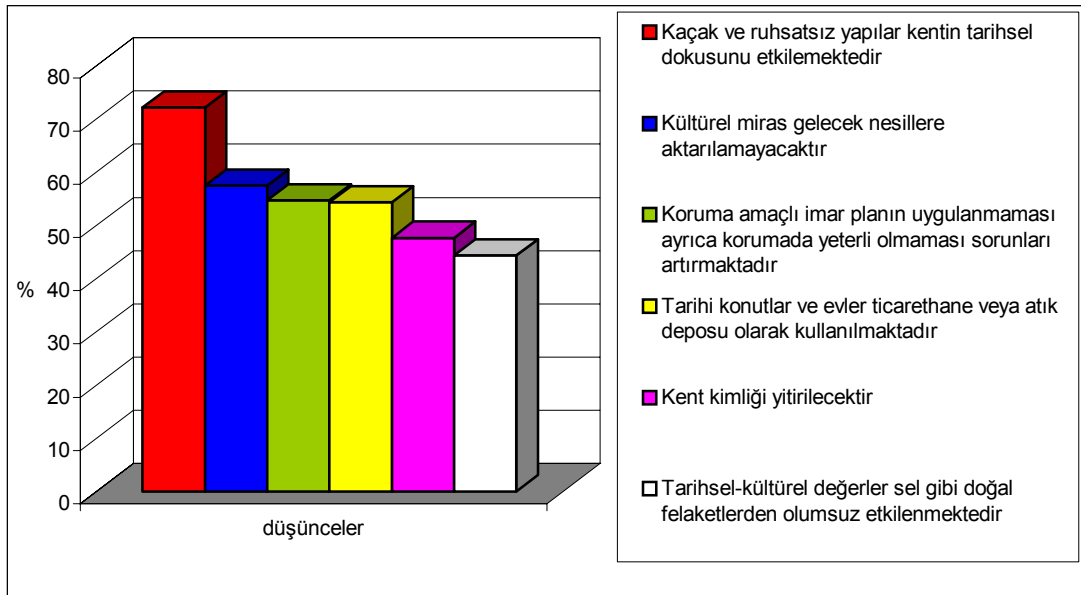
Katılımcılar %68.4 oranında, han, hamam ve ticari yapıların bakımsız ve sağlıksız durumda olduğunu, %67.3 oranında çarşıların büyük ölçüde ayakta olduğunu ancak ana sokaklar dışında bakımsız durumda olduklarını, %57.8 oranında geçmişte yaygın olan geleneksel el sanatlarının pek çoğunun teknolojiye gelişmelerle terkedilmiş ya da unutulmuş olduğunu, %55.9 oranında tarihi kent yerleşkesindeki mahallelerin şehirleşme baskısı altında olmalarıyla birlikte, konutlardaki bakımsızlıklar nedeniyle kentin tercih edilmeyen kesimleri haline geldiklerini, %54.8 oranında İnönü, İstiklal, Kemalpaşa ve Kurtuluş Caddesi üzerindeki tarihi kent yerleşkesinin yeni yapılaşma baskısı altında olduğunu, % 45.8 oranında tarihi kent merkezinde halen yaşamakta olan el sanatlarının bulunduğunu ve bu kesimdeki koruma sorunlarının bunları etkilediğini bilmektedirler.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında, katılımcıların tarihsel-kültürel çevrede değişim yaratan ve bu çevreleri olumsuz etkileyen kaçak yapılaşmaların, koruma ve bakım sorunlarının meydana getirdiği değişimlerin genel olarak farkında oldukları görülmektedir. Ancak katılımcıların verdikleri yanıtlardan bireylerin yapılaşma baskısının ve bu baskının yarattığı diğer sosyal sorunlardan farkında olma oranlarının düşük olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, tarihi kent

yerleşkesinin fazla tercih edilmemesi, el zanaatlarının günden güne yitip gitmesi kentleşme ve modernleşme sürecinin sosyo-kültürel etkileriyle bağıntılıdır. Bu nedenle, genel olarak katılımcıların tarihsel-kültürel çevrenin değişimi ve bunların etkileri hakkında fazla bilgi ve gözlem sahibi oldukları söylenemez.

12. Anket sorusunda, katılımcılara tarihsel-kültürel çevre sorunlarının yarattığı altı sonuç cümlesi verilmiş ve bu sonuçlar hakkındaki düşüncelerini işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 13'te sunulmuştur.

Grafik 13: Bireylerin Antakya'daki Tarihsel-Kültürel Çevre Sorunlarının Sonuçları Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı

Grafik 13 incelendiğinde, katılımcıların % 72.7 oranında en çok kaçak ve ruhsatsız yapıların kentin tarihsel yerleşkesini etkilemekte olduğunu düşündükleri görülmektedir. 11. anket sorusunda da katılımcılar tarihsel-kültürel çevredeki değişimlerle ilgili olarak en çok tarihi yerleşkede kaçak yapılaşmanın arttığı düşüncesindeydiler. Tarihi yerleşkede meydana gelen kaçak yapılaşma, bireylerin kentte rahatlıkla gözlemledikleri bir sorun olmakla birlikte, bu konu sık sık sivil

toplum örgütleri ve üniversitenin düzenlediği toplantılarda gündeme taşınmaktadır. Bu nedenle katılımcıların kaçak yapılaşma konusuna katılımların daha fazla olduğu söylenebilir. Katılımcılar %57.5 oranında kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılamayacağını, %54.8 oranında koruma amaçlı imar planının uygulanmamasının ve korumada yeterli olmamasının sorunları artırmakta olduğunu, %54.5 oranında tarihi konutların ve evlerin ticarethane veya atık deposu olarak kullanılmakta olduğunu, %47.7 oranında kent kimliğinin yitirileceğini, son olarak da %44.4 oranında tarihsel-kültürel değerlerin sel gibi doğal felaketlerden olumsuz etkilenmekte olduğunu düşünmekte ve tüm bu sorunları tarihsel-kültürel çevre sorunlarının sonuçları olarak görmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin kaçak ve ruhsatsız yapıların tarihsel-kültürel çevre sorunlarının bir sonucu olduğu düşüncesine yüksek oranda katıldıkları görülmektedir. Ancak bireylerin koruma amaçlı imar planının uygulanmamasıyla korumada yeterli olmamasının sorunları artırdığı, kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılamayacağı, kent kimliğinin yitirileceği, tarihi konutların ve evlerin ticarethane veya atık deposu olarak kullanıldığı düşüncelerine yüksek oranlarda katılım göstermedikleri dikkati çekmektedir. Dolayısıyla, bireylerin tarihsel-kültürel çevre değerlerinin bir daha yerine konamayacak değerler olduğunun çok fazla bilincinde olduklarını söylemek zordur.

13. Anket sorusunda, katılımcılara Antakya'daki tarihsel-kültürel çevre değerlerinin korunması için alına bilinecek beş karar cümlesi verilmiş ve yetkileri olduğu takdirde bu değerlerinin korunması için alacakları kararları önem sırasına

göre sıralamaları istenmiştir. Katılımcıların yetkileri olduğu takdirde alacaklarını belirttikleri kararların dağılımı Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Bireylerin Yetkileri Olduğu Takdirde Tarihsel-Kültürel Çevre Değerlerinin Korunması İçin Alacaklarını Belirttikleri Kararların ve Önem Sıralamasının Dağılımı

	1.Karar	2.Karar	3.Karar	4.Karar	5.Karar	TOPLAM	Cevapsız
Tarihi binaların tarihsel yapı ve işlevine uygun olarak kullanılmasını sağladım	27	22,9	15,5	10,4	8,4	84,2	15,8
Tarihi kent yerleşkesinde yeni yapılaşmaların ve çok katlı binaların yapılmasını önlerdim	15,3	15	19,3	16,9	11,7	78,2	21,8
Tarihi dokunun yoğun olduğu, korunması gereken alanları, yalnızca yaya trafiğine açık tutardım	14,2	16,9	16,3	13,9	19,3	80,7	19,3
Tarihi kent yerleşkesi içine sonradan eklenmiş yapıların tarihi dokuya uygun özelliklerle yeniden düzenlenmesini sağladım	10,9	16,9	18,5	21	12,5	79,8	20,2
Tarihi kent yerleşkesinin daha fazla bozulmaması için yasal önlemler alırdım	36	16,3	12	9,5	13,4	87,2	12,8

Tablo 7 incelendiğinde, katılımcıların yetkileri olduğu takdirde % 87.2 oranında ilk olarak tarihi kent yerleşkesinin bozulmaması için yasal önlemler alacaklarını belirttikleri görülmektedir. Bu kararı alacağını belirten katılımcıların %36’sı alacağı ilk karar, %13.4’ü son alacağı karar olacağını belirtmiştir. Katılımcıların yanıt toplamalarına bakıldığında, katılımcıların %84.2 oranında ikinci alacakları kararı tarihi binaların tarihsel yapı ve işlevine uygun olarak kullanılmasını sağlamak olduğu görülmektedir. Bu konunun yasal önlem almak gibi öncelikli görülmesi, bugüne kadar kentte bu yapıların amacına uygun kullanılmamasıyla ilgili olabilir. Örneğin tarihi meclis binası bugün hala özel şahısların elindedir ve iki film birden şeklinde gösterimleri devam eden bir sinema olarak kullanılmaktadır. Antakya kalesi kalıntılarının bulunduğu alan da yine özel şahıslara kiraya verilmiştir ve bakımsız durumda bir çay bahçesi işlevini görmektedir. Kentte tarihi evlerin bir kısmı da depo ve imalathane olarak kullanılmaktadır. Bu kötü örneklerin yanı sıra yavaş yavaş artan bilinç ve kültür turizmi anlayışıyla, kentte tarihi evler ve binalar

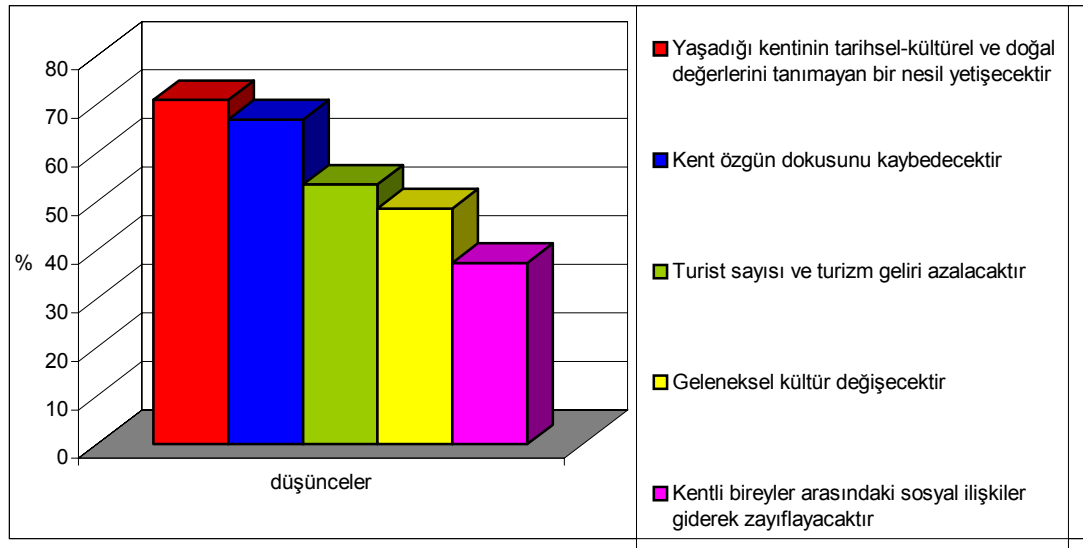
aslına uygun olarak restore edilmeye, otel ve restoran olarak kullanılmaya da başlamıştır

Katılımcıların yanıt toplamalarına bakıldığında alacakları üçüncü kararın %80.7 oranında tarihi dokunun yoğun olduğu korunması gereken alanları yalnızca yaya trafiğine açık tutmak, %79.8 oranında dördüncü kararı tarihi kent yerleşkesi içine sonradan eklenmiş yapıların tarihi dokuya uygun özelliklerle yeniden düzenlenmesini sağlamak, %78.2 oranında beşinci ve son kararın tarihi kent yerleşkesinde yeni yapılaşmaların ve çok katlı binaların yapılmasını önlemek olacağı görülmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin tüm kararlara katılım oranlarının yüksekliği dikkati çekmektedir. Katılımcıların kentte tarihsel yapı ve değerlerin işlevine uygun olarak kullanılması gerektiğinin, bunların yeni yapılaşma baskısı altında olduklarının ve korunması gerektiğinin, bu konuda yasal önlemler almanın bilincinde oldukları anlaşılmaktadır. Katılımcıların en düşük oranda tarihsel dokuda yapılaşma baskısına karşı önlem almayı düşünmeleri, katılımcıların böyle bir kararı uygulamaya ve böyle bir düzenlemeye uygun planlamaların yapılabileceğine ilişkin inançlarının olmamasıyla bağlantılı olabilir.

17. Anket sorusunda, katılımcılara tarihsel-kültürel ve doğal çevresel değerlerin yok olmasının doğuracağı beş sonuç cümlesi verilmiş ve düşündükleri sonuçları işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 14'te sunulmuştur.

Grafik 14: Bireylerin Antakya'daki Çevresel Değerlerin Yok Olmasının Doğuracağı Sonuçlarla İlgili Düşüncelerinin Dağılımı

Grafik 14 incelendiğinde, katılımcıların %70.8 oranında çevresel değerlerin yok olma süreci sonucunda yaşadığı kentinin tarihsel-kültürel ve doğal değerlerini tanımayan bir nesil yetişeceğini düşündükleri görülmektedir. Katılımcılar %66.8 oranında ikinci olarak kentin özgün dokusunu kaybedeceğini, %53.4 oranında üçüncü olarak turist sayısının ve turizm gelirinin azalacağını, %48.5 oranında dördüncü olarak geleneksel kültürün değişeceğini, %37.3 oranında beşinci ve son olarak kentli bireyler arasındaki sosyal ilişkilerin giderek zayıflayacağını düşünmektedir.

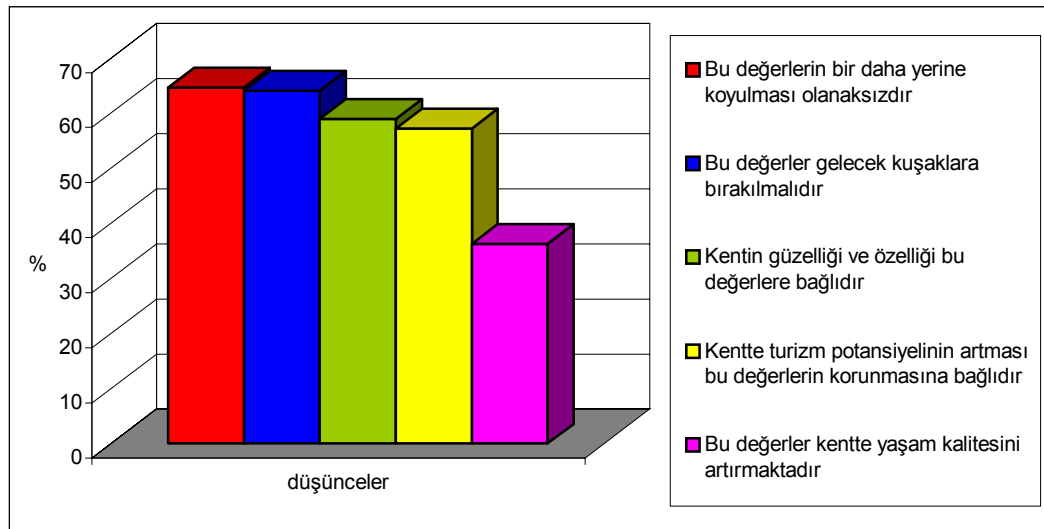
Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin en çok kentlerindeki çevresel değerleri tanımayan bir nesil yetişeceği düşüncesinde oldukları görülmektedir. Bireylerin bu düşünceye katılımlarının yüksekliği, bireylerin gelecek kuşaklara karşı etik kaygılar ve sorumluluklar taşıdıklarını göstermektedir. Bu bir anlamda bu değerlerin gelecek kuşaklara taşınması gerektiği düşüncesinin (çevresel kaygı) de bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle bireylerin gelecek kuşaklara atıfta bulunan “dikey sorumluluk” duygusuna da sahip

olduklarını söyleyebiliriz. Bireyler kentin özgün dokusunu kaybedeceği endişesini de genel olarak taşımaktadırlar. Diğer taraftan katılımcıların verdikleri yanıtlardan turist sayısının ve turizm gelirinin azalacağı yönünde ekonomik bir kaygının varlığı da dikkati çekmektedir. Ancak katılımcılar geleneksel kültürün değişeceği ve kentliler arasında sosyal ilişkilerin zayıflayacağı yönünde sosyo-kültürel bir kaygıya düşük oranda sahip gözükmemektedirler. 11. anket sorusunda katılımcılardan tarihsel-kültürel çevrenin değişimi hakkında düşünceleri alınmış ve bu soruda da bireyler düşük oranda çevresel yok oluşların sosyal-kültürel sorunlara yol açacağı düşüncesinde olmuşlardır. Katılımcıların her iki soruya verdikleri yanıtlardan, bireylerin çevre sorunlarının bir takım sosyal sorunlara yol açacağı düşüncesini düşük oranlarda paylaştıkları anlaşılmaktadır.

18. Anket sorusunda, katılımcılara çevresel değerlerin korunma nedenleriyle ilgili beş bilgi cümlesi verilmiş ve katılımcılara Antakya’da çevresel değerlerin neden korunması gerektiğini düşündükleri sorularak, düşündükleri nedenleri işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 15’te sunulmuştur.

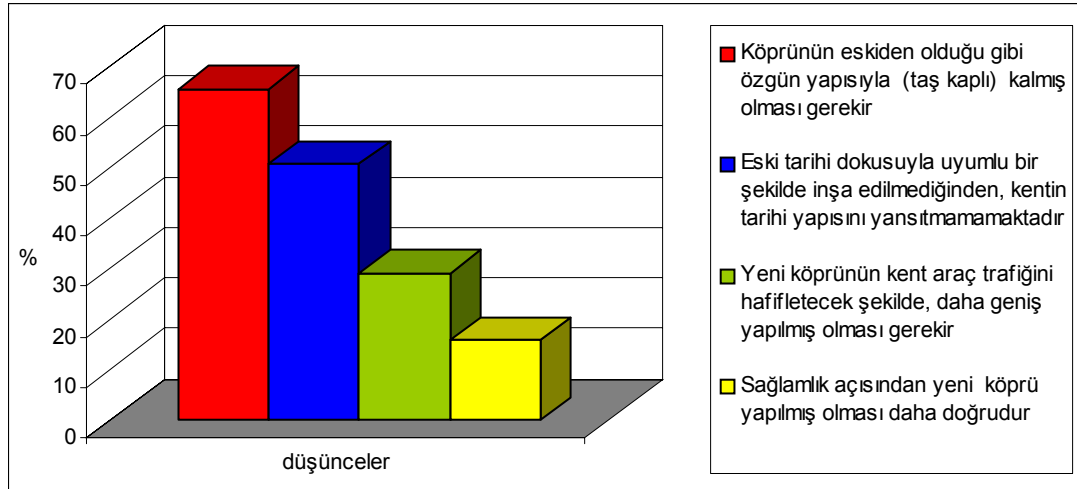
Grafik 15: Bireylerin Antakya’da Çevresel Değerlerin Neden Korunması Gerektiği Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı

Grafik 15 incelendiğinde, katılımcıların %64.6 oranında en çok çevresel değerlerin bir daha yerine konmasının olanaksız olmasından dolayı korunması gerektiğini düşündükleri görülmektedir. Ancak, katılımcıların 12. anket sorusunda tarihsel-kültürel çevre sorunlarının doğuracağı sonuçlarla ilgili düşünceleri, katılımcıların bu değerlerin bir daha yerine konamayacak değerler olarak düşünmediklerini göstermekteydi. Bu soruda da katılımcıların çok yüksek olmayan bir oranla bu düşüncüyü paylaştıkları görülmektedir. Katılımcılar %64.0 oranında ikinci olarak çevresel değerlerin gelecek kuşaklara bırakılması gerektiğinden, %58.9 oranında üçüncü olarak kentin güzelliği ve özelliğinin çevresel değerlere bağlı olmasından, %57.2 oranında dördüncü olarak kentte turizm potansiyelinin artmasının çevresel değerlerin korunmasına bağlı olmasından, %36.2 oranında beşinci ve son olarak çevresel değerlerin kentte yaşam kalitesini artırmasından dolayı korunması gerektiğini düşünmektedirler.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin çevresel değerlerin korunma nedenlerine yüksek oranda katılım göstermedikleri görülmektedir. Bu da bireylerin çevrenin neden korunması gerektiğine yönelik bilgilerinin fazla olmadığını göstermektedir.

22. Anket sorusunda, katılımcılara çevresel değişimler karşısında tercihlerinin ne yönde olduğunun anlaşılması amacı ile Roma köprüsünün yıkımıyla ilgili düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 16’da sunulmuştur.

Grafik 16: Bireylerin Roma Köprüsünün Geçirdiği Değişim Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı

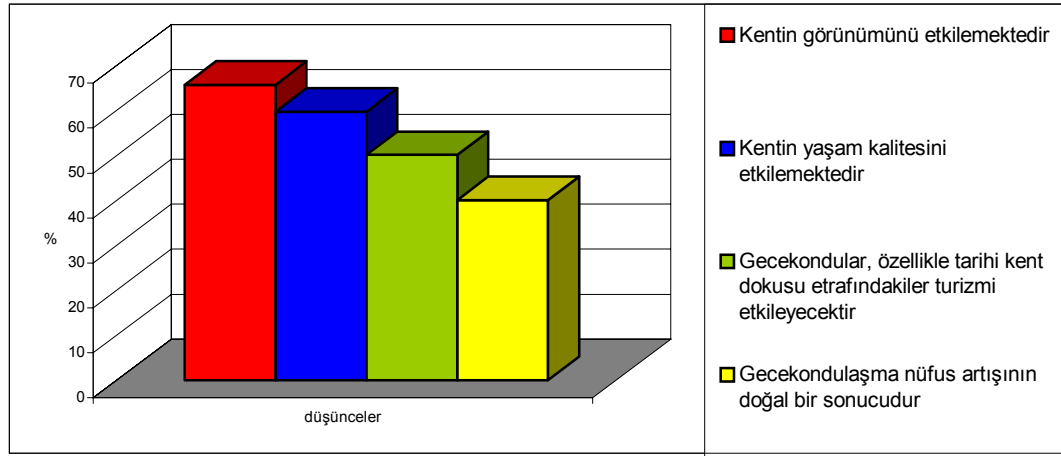
Grafik 16 incelendiğinde, katılımcıların %64.4 oranında en çok köprü'nün eskiden olduğu gibi özgün yapısıyla yani taş kaplı kalmış olması gerektiğini düşündükleri görülmektedir. Katılımcılar %50.7 oranında ikinci olarak yeni köprü'nün eski tarihi dokusuyla uyumlu bir şekilde inşa edilmediğinden kentin tarihi yapısını yansıtmadığını düşünmektedir. Katılımcılar %29.2 oranında üçüncü olarak yeni köprü'nün kent araç trafiğini hafifletecek şekilde daha geniş yapılmış olması gerektiğini düşünmektedir. Başka bir deyişle katılımcıların bu bölümü bu değişimden rahatsız değillerdir ancak yeni köprü'nün daha geniş yapılmış olmasını tercih etmektedir. Dördüncü ve son olarak katılımcılar %15.8 oranında yeni köprü'nün yapılmış olmasının sağlamlık açısından iyi olduğunu düşünmektedir. Yani katılımcıların bu bölümü, köprü'nün eski halini tercih etmemekte ve bu çevresel değişimden rahatsızlık duymamaktadırlar.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin kentlerindeki bu çevresel değişimden memnun olmadıkları ve yeni köprü'yü geçmişin izlerini yansıtmadığından dolayı tercih etmedikleri ve ağırlıklı olarak Roma köprüsünün yıkılmış olmasını olumlu karşılamadıkları anlaşılmaktadır. Bireyler yeni

betonarme köprüyü de geçmişin izlerini yansıtmadığından dolayı tercih etmemektedirler. Bu bağlamda bireylerin kentlerinde meydana gelen bu çevresel değişimden memnun olmadıkları ve Roma köprüsünü yıkılmamış haliyle görmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar düşük oranda yeni köprünün yapılmış olmasından rahatsızlık duymamakla birlikte, yeni köprünün daha geniş yapılmış olması gerektiği düşüncesini de paylaşmaktadırlar. Roma köprüsü yerine yapılan ve adı Ata köprüsü olarak değiştirilen bu köprü, bir anlamda doğal çevrede meydana getirilen bir değişimin, tarihsel-kültürel çevrede bir değişim yaratabileceğine ilişkin önemli bir örneği de teşkil etmektedir. Çünkü köprü, Amik Gölü'nün kurutulma çalışmaları esnasında Asi Nehri yatağının genişletilmesi amacıyla yıkılmış ve doğal çevrede meydana getirilen bu değişimin sonucunda yeni betonarme köprü inşa edilmiştir. Antakya'da önemli bir tarihsel-kültürel değer yitirilirken, yeni köprünün kent merkezindeki trafik yoğunluğunu taşıyacak kapasitede yapılmaması da kentteki sorunlara bir diğerinin eklenmesine neden olmuştur.

23. Anket sorusunda, katılımcılara çevresel değişimler karşısında tercihlerinin ne yönde olduğunu anlaşılmaması amacı ile gecekondulaşmayla ilgili düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 17'de sunulmuştur.

Grafik 17: Bireylerin Antakya’da Yaşanan Gecekondulaşma Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

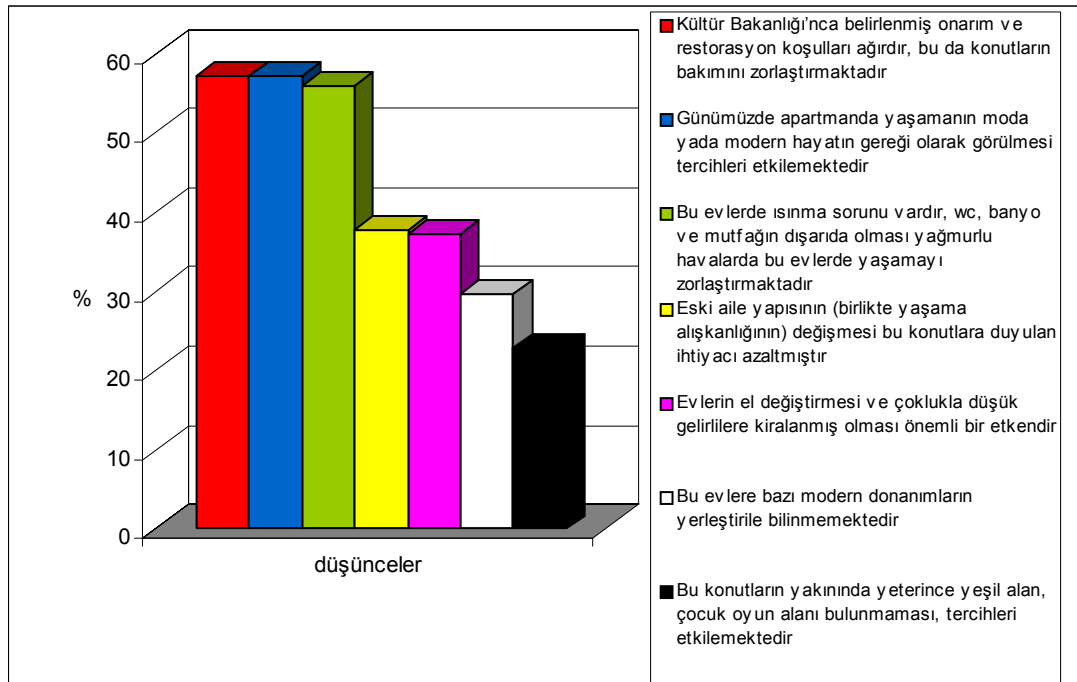

Grafik 17 incelendiğinde, katılımcıların %65.7 oranında en çok gecekonduleşmanın kentin görünümünü etkilediğini, % 59.7 oranında ikinci olarak gecekonduleşmanın kentin yaşam kalitesini etkilediğini düşündükleri görülmektedir. Diğer bir deyişle katılımcıların bu bölümleri kentlerinde yaşanan gecekonduleşmadan memnun değildir. Katılımcılar % 50.1 oranında üçüncü olarak gecekonduleşmanın, özellikle tarihi kent yerleşkesi etrafındakilerin, turizmi etkileyeceğini düşünmektedir. Katılımcılar % 40.1 oranında son olarak, bu çevresel değişimin nüfus artışının doğal bir sonucu olduğunu düşünmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin ağırlıklı olarak gecekonduleşmanın kentin görünümünü, yaşam kalitesini ve turizmi etkileyeceğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin kentlerinde meydana gelen bu çevresel değişimden memnun olmadıkları ve kentlerini “gecekonduleşma yaşanmayan bir kent” olarak görmeyi tercih ettikleri söylenebilir. Katılımcıların bir bölümü de gecekonduleşmayı nüfus artışının doğal bir sonucu olarak kabul etmekte ve bu durumu kabullenmiş görünmektedir.

24. Anket sorusunda, katılımcılara tarihi Antakya evlerinin fazla tercih edilmeme nedenleri hakkında düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 18’de sunulmuştur.

Grafik 18: Bireylerin Tarihi Antakya Evlerinin Fazla Tercih Edilmeme Nedenleri Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

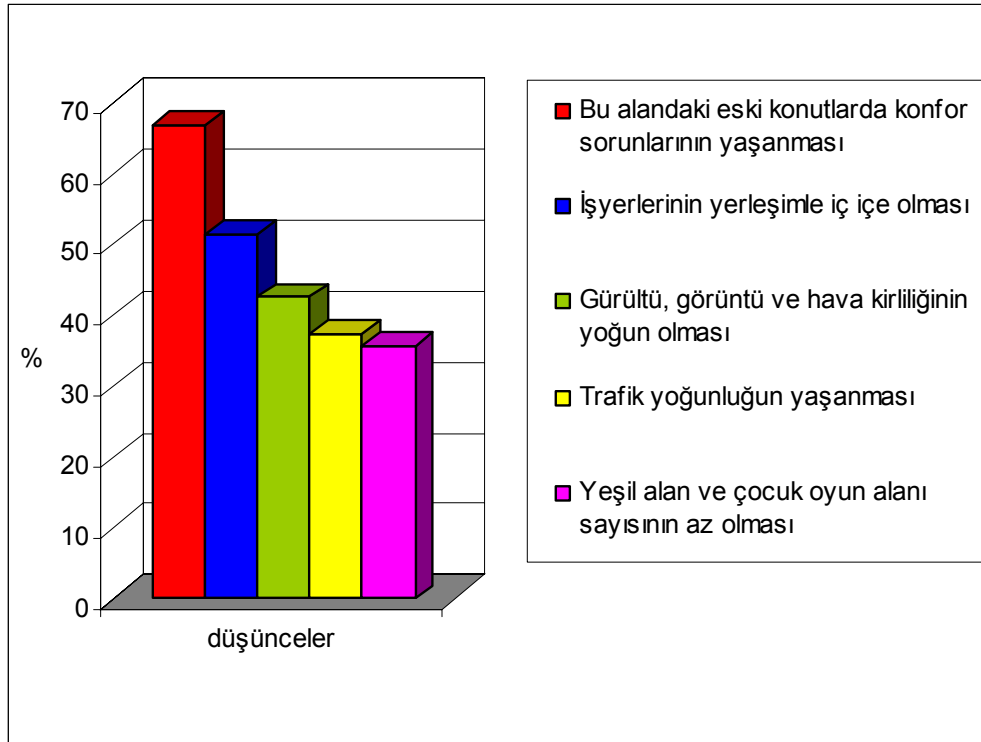
Grafik 18 incelendiğinde, katılımcıların bu konutların fazla tercih edilmemesinde, %57.2 oranında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca belirlenmiş onarım ve restorasyon koşullarının ağırlığını ve yine aynı oranda günümüzde apartmanların moda ve modern hayatın gereği olarak görülmesini etken olarak düşündükleri görülmektedir. Katılımcılar % 55.9 oranında bu evlerde ısınma sorunu olmasının, wc, banyo ve mutfağın dışarıda bulunmasının bu konutlarda yaşamı zorlaştırdığı ve bunun da konutların fazla tercih edilmemesinde etken olduğu düşüncesindedirler. Katılımcılar % 37.6 oranında eski aile yapısının değişmesinin bu konutlara duyulan ihtiyacı azaltmasını, %37.1 oranında evlerin el değiştirmesinin ve köyden göç edenlere kiralanmış olmasını, % 29.7 oranında bu evlere bazı modern donanımların yerleştirilebileceğinin bilinmemesini, %22.9 oranında konutların bulunduğu alanda

yeterince yeşil alan, çocuk oyun alanı olmamasını, bu konutların fazla tercih edilmemesinde etken olarak görmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, katılımcıların ağırlıklı olarak bakım ve onarım şartlarının ağırlığını, apartmanların moda olmasını ve bu konutlarda yaşamının zorluğunu bu konutların tercihinde etken olarak düşündükleri anlaşılmaktadır. Gerçekten de bakanlığın belirlemiş olduğu restorasyon ve onarım koşullarının ağırlığı, tarihi kent yerleşkesindeki bu konutların tercih edilmemesini etkilerken diğer taraftan bu konutların yitip gitmesine neden olmaktadır. Özellikle maddi koşulların ağırlığı, proje ve onarım için gerekli maddi olanakları temin edemeyenlerin genelde evlerini kaderlerine teslim etmelerine yol açmaktadır. Bugün bu nedenle kentte terk edilmiş, yağmur ve rüzgar gibi doğal şartlardan dolayı her geçen gün kurtarılması daha da zorlaşan tarihi evler bulunmaktadır. Bu konutların kaderlerine bırakılmasının bir diğer nedeni de apartmanlara duyulan ilgi ve bu konutlarda yaşamının zorluğudur. Yeniyi ve konforu eskiye tercih edenler, genellikle tarihi konutları kiraya vermekte ve apartmanlara yönelmektedirler. Tarihi yerleşkede yaşanan sorunlar bireylerin konutlarını genelde köyden kente göç edenlere kiraya verip, yeni kent yerleşkesine yönelmesine neden olurken, tarihi yerleşkede sosyal farklılaşmalara da neden olmaktadır. Öyle ki kentte bugün tarihi kent yerleşkesiyle gecekondü yerleşkesi iç içe girmiş vaziyettedir. Diğer taraftan kentlilerin tarihi konutlara modern donanımların yerleştirilebileceğini bilmemeleriyle tarihi yerleşkedeki rekreasyon alanlarının azlığı da bireylerin tercihlerinde rol oynamaktadır. Bu konutların bulunduğu sokaklarda park sorunu yaşanması, itfaiye ve ambulans gibi araçların sokaklara girmelerinde yaşanan güçlükler de tercihte rol oynayan diğer etkenlerdir.

25. Anket sorusunda, katılımcılara tarihi kent yerleşkesinin yerleşim için fazla tercih edilmeme nedenleri hakkında düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 19’da sunulmuştur.

Grafik 19: Bireylerin Tarihi Kent Yerleşkesinin Yerleşim İçin Fazla Tercih Edilmeme Nedenleri Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı

Grafik 19 incelendiğinde, katılımcıların %66.8 oranında tarihi konutlarda konfor sorunlarının yaşanmasını, %51.5 oranında işyerlerinin yerleşimle iç içe olmasını, %42.5 oranında gürültü, görüntü ve hava kirliliğinin yoğun olmasını, %37.3 oranında trafik yoğunluğunun olmasını, %35.7 oranında yeşil alan ve çocuk oyun alanı sayısının azlığını, tarihi yerleşkenin yerleşim için fazla tercih edilmeme nedenleri olarak düşündükleri görülmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan, katılımcıların ağırlıklı olarak konfor sorunu, düzensiz yapılaşma gibi sorunlardan dolayı bu alanın fazla tercih edilmediğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Gerçekten de tarihi yerleşkedeki konutlardaki konfor sorunu, düzensiz yapılaşmayla birlikte gürültü ve hava kirliliği

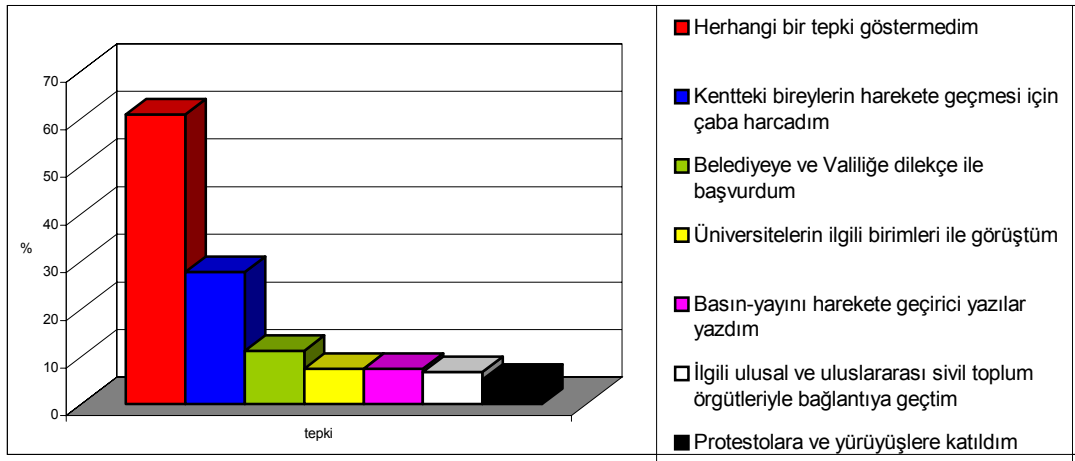

oldukça fazladır. Tarihi yerleşkenin kentin ana ulaşım aksları arasında bulunması bu alandaki gürültü ve hava kirliliğini artırmaktadır. Örneğin, Kurtuluş caddesi yeni yapılaşma baskısıyla, levha ve reklam afişleriyle, trafik yoğunluğuyla iç içe durumdadır. Kentin tarihi konutlarıyla en önemli noktası olması gerekirken bu cadde gürültü, görüntü ve hava kirliliğiyle sorunların en yoğun yaşandığı alanlardan biri halini almıştır. Bununla birlikte bireyler tarihi kent yerleşkesinin tercihinde ve gürültü, görüntü ve hava kirliliği, trafik sorunu ve rekreasyon alanlarının azlığının tercihte daha az etkili olduğunu da düşünmektedirler.

c- Bireylerin yaşadıkları çevre sorunları karşısında tepkide bulunup bulunmadıkları çerçevesinde, 1. alt probleme yanıt aranmak amacı ile 1 adet (19 numaralı) anket sorusu sorulmuştur.

19. Anket sorusunda, katılımcılara kentlerinde yaşanan çevre sorunlarına karşı bugüne kadar bir tepki gösterip göstermedikleri sorulmuştur. Katılımcıların bugüne kadar vermiş olduklarını belirttikleri tepkilerin dağılımı Grafik 20’de sunulmuştur.

Grafik 20: Bireylerin Çevre Değerlerinin Yok Olması Karşısında Vermiş Oldukları Tepkilerin Dağılımı

Grafik 20 incelendiğinde, katılımcıların %60.8 oranında çevre değerlerinin yok olması karşısında herhangi bir tepki göstermediği görülmektedir. Katılımcılar %27.8 oranında kentteki bireylerin harekete geçmesi için çaba harcayarak, %11.2 oranında belediyeye ve valiliğe dilekçeyle başvurarak, %7.4 oranında üniversitenin ilgili birimleriyle görüşerek, yine aynı oranda basın-yayını harekete geçirici yazılar yazarak, %6.8 oranında ilgili ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleriyle bağlantıya geçerek, %5.2 oranında protestolara ve yürüyüşlere katılarak çevre değerlerinin yok olması karşısında tepki gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bugüne kadar çevre sorunları karşısında hiç tepki göstermemiş katılımcıların yoğunluğu dikkati çekmektedir.

Katılımcıların diğer sorulara verdikleri yanıtlara bakıldığında bireylerin kentlerinde yaşanan çevre sorunları, çevre sorunlarını yaratan etkenler ve sorunların kaynağı hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları; sorunların doğuracağı sonuçlar hakkında ise daha genel bir bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Örneğin, 26. anket sorusunda katılımcıların büyük çoğunluğu, kentlerinin bugünkü durumunu beğenmediklerini, %2.5 oranında ise beğendiklerini belirtmişlerdir. Ancak bu soruya verilen yanıtlardan da anlaşıldığı gibi az sayıda katılımcı, bilgi ve düşüncelerinin aksine, kentli bireyleri harekete geçirmeye çalışma, belediyeye ve valiliğe dilekçeyle başvurma, üniversitenin ilgili birimleriyle görüşme gibi yöntemler aracılığıyla tepki göstermişlerdir. Ortaya çıkan bu tablo, çevre sorunlarının çözümü sürecinde kentli bireylerin henüz güçlü birer aktör olamayacaklarını göstermektedir.

Diğer taraftan 14. anket sorusunda bireyler, kendilerinin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmalarını, çevre sorunlarının ikinci kaynağı olarak

görmektedirler. Yani kentliler, çevre sorunlarının oluşumunda kendi davranışlarının önemli olduğunun farkında görünmektedirler. Ancak bu farkındalığa rağmen bireyler, çevresel sorunlara karşı tepki geliştirmemişlerdir. Katılımcıların çevre sorunlarının nelere yol açacağı hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarının; dolayısıyla bu sorunların doğuracağı sonuçları risk olarak algılama oranlarının düşük olmasının, bireylerin çevre sorunları karşısında tepki geliştirmesinde önemli bir engel olduğunu söyleyebiliriz.

4.2. (2. Alt Problem) Antakya’da bireyler kentin geçirdiği değişim hakkındaki ne düşünüyor, kentlerini nasıl görmeyi tercih ediyor ve çevre korumayla ilgili önerileri nedir?

Antakya’da yaşanan kentsel değişim hakkında bireylerin düşüncelerinin, tercihlerinin ne olduğunu anlamak ve çevrenin korunması için önerilerinin neler olduğunu belirlemek amacıyla; ile 2.alt problem doğrultusunda toplam 5 soru sorulmuştur.

a- Bireylerin kentin geçirdiği değişim hakkında düşüncelerine ilişkin 2 adet,

b- Bireylerin kentlerini nasıl görmeyi ve kentin hangi bölgesinde yaşamayı tercih ettiklerine ilişkin 2 adet,

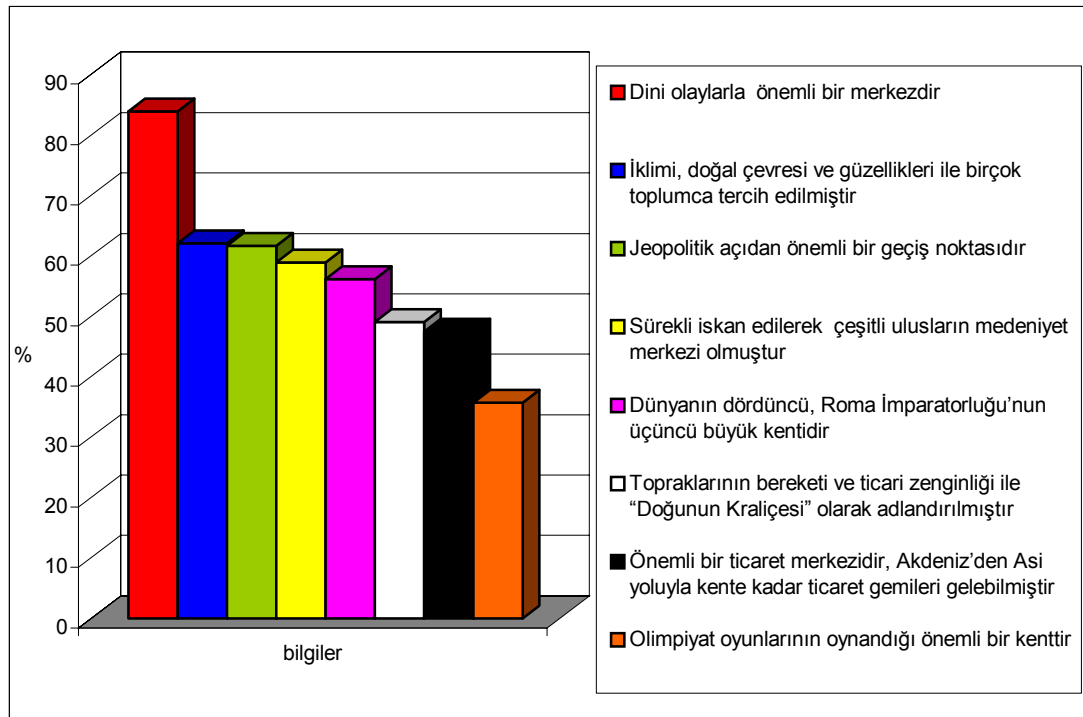
c-Bireylerin çevre korumayla ilgili önerilerinin ne olduğuna ilişkin 1 adet olmak üzere,

2. alt problem doğrultusunda toplam 5 adet soru sorulmuştur.

a- Bireylerin kentin geçirdiği değişim hakkında düşünceleri çerçevesinde, 2.alt probleme yanıt aranmak amacı ile 2 adet (20 ve 21 numaralı) anket sorusu sorulmuştur

20. Anket sorusunda, katılımcılara kentlerinin tarihsel süreçte geçirdiği değişim hakkında sekiz bilgi cümlesi verilmiş ve bildiklerini işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların bilgi dağılımı Grafik 21’de sunulmuştur.

Grafik 21: Bireylerin Antakya’nın Tarihi Dönemlerdeki Önemi Hakkında Bilgi Dağılımları

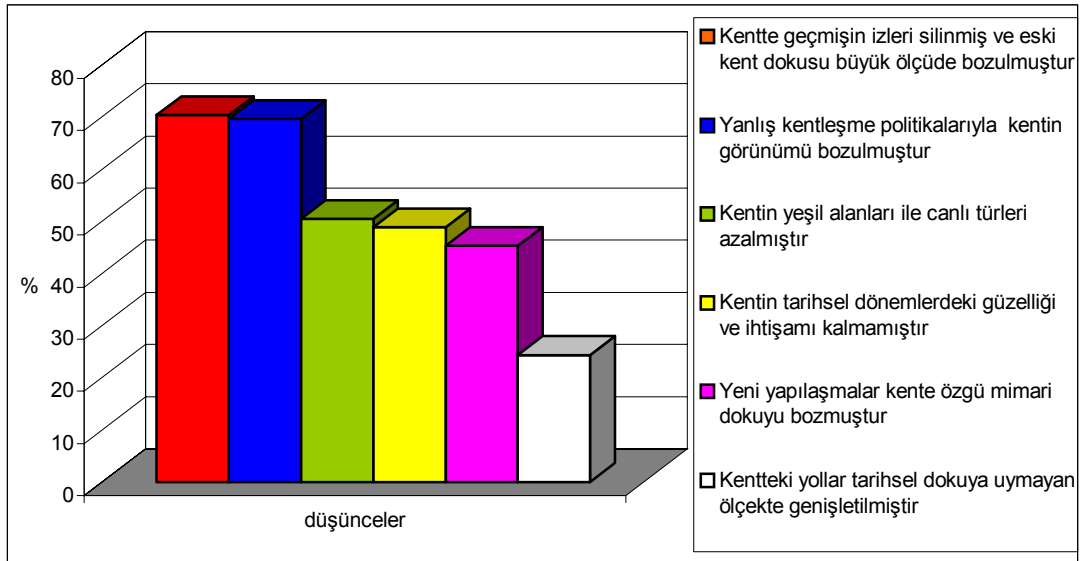
Grafik 21. incelendiğinde, katılımcıların %83.9 oranında kentlerinin dini olaylarla önemli bir merkez olduğunu; %62.1 oranında iklimi, doğal çevresi ve güzellikleriyle birçok toplumca tercih edildiğini; %61.6 oranında jeopolitik açıdan önemli bir geçiş noktası olduğunu; %58.9 oranında sürekli iskân edilerek çeşitli ulusların medeniyet merkezi olduğunu; %56.1 oranında dünyanın dördüncü, Roma İmparatorluğunun üçüncü büyük kenti olduğunu; %49.0 oranında topraklarının

bereketi ve ticari zenginliğiyle “Doğunun Kraliçesi” olarak adlandırıldığını; %47.4 oranında kentin önemli bir ticaret merkezi olduğunu ve Akdeniz’den Asi yoluyla kente kadar ticaret gemilerinin gelebildiğini; %35.7 oranında olimpiyat oyunlarının oynandığı önemli bir kent olduğunu bildikleri görülmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin yaşadıkları kentin dini önemi hakkında yüksek; jeopolitik, doğal ve stratejik önemi hakkında daha genel; coğrafi ve ticari önemi hakkında ise daha düşük bir bilgiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bireylerin kentin tarihsel dönemine ilişkin bilgilerinin fazla olmaması ile 12. anket sorusunda bireylerin tarihsel-kültürel çevre değerlerinin bir daha yerine konamayacak değerler olduğu düşüncesine katılımlarının az olması da bağlantılı gözükmemektedir.

21. Anket sorusunda, katılımcılara kentte yaşanan değişimlerle ilgili altı bilgi cümlesi verilmiş ve kentte bugün gelinen durumu nasıl değerlendirdiklerini anlamak amacıyla değişimler hakkındaki düşüncelerini işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 22’de sunulmuştur.

Grafik 22: Bireylerin Antakya’da Yaşanan Değişimler Sonucunda Kentte Bugün Geline Durum Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı

Grafik 22 incelendiğinde, katılımcıların %70.3 oranında Kurtuluş Caddesinin ve sokakların eskiden taş döşemeyle kaplıyken asfaltlanması ve tarihi taş köprüünün betonarme köprüye dönüştürülmesi gibi uygulamalarla, kentte geçmişin izlerinin silinmiş olduğu ve bu yolla tarihi kent yerleşkesinin büyük ölçüde bozulmuş olduğunu düşündükleri görülmektedir. Katılımcılar %69.5 oranında yanlış kentleşme politikalarıyla kent görünümünün bozulmuş olduğunu, %50.4 oranında kentte yeşil alanların azaldığını, %48.8 oranında kentin tarihsel dönemlerdeki güzelliği ve ihtişamın kalmadığını, %45.2 oranında yeni yapılaşmaların kente özgü mimariyi bozduğunu, %24.3 oranında yolların tarihsel dokuya uygun olmayan ölçekte genişletildiği düşüncesini paylaşmaktadırlar.

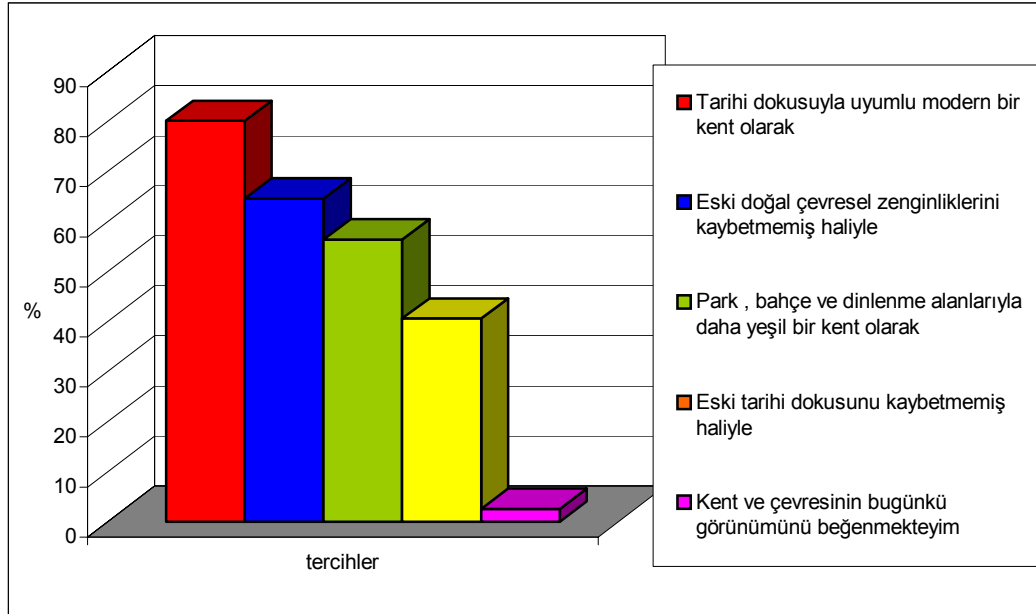
Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin en çok kentin tarihi önemini simgeleyen kentsel mimarinin ve kent görünümünün, yanlış kentleşme politikalarıyla yok edildiğinin farkında oldukları anlaşılmaktadır. Bireyler kentin tarihi önemine ilişkin bilgilerde olduğu gibi kentte tarihsel süreçte yaşanan değişimler sonucunda kentin güzelliği ve ihtişamının kaybolduğu, kente özgün mimarinin bozulduğu konularına yüksek oranlarda katılım göstermemişlerdir. Bu da bireylerin kentin önemi ve özellikleri konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları düşüncesini desteklemektedir.

b- Bireylerin kentlerini nasıl görmeyi ve kentin hangi bölgesinde yaşamayı tercih ettikleri çerçevesinde, 2.alt probleme yanıt aranmak amacı ile 2 adet (26 ve 27 numaralı) anket sorusu sorulmuştur

26. Anket sorusunda, katılımcılara kentlerinin bugünkü durumunu beğenip beğenmediklerini ve kentlerini nasıl görmek istediklerine anlamak amacı ile

Antakya'yı ve çevresini nasıl görmeyi tercih ettikleri sorulmuştur. Katılımcıların tercihlerinin dağılımı Grafik 23'te sunulmuştur.

Grafik 23: Bireylerin Kent ve Çevresini Nasıl Görmek İstediklerine İlişkin Tercihlerinin Dağılımı

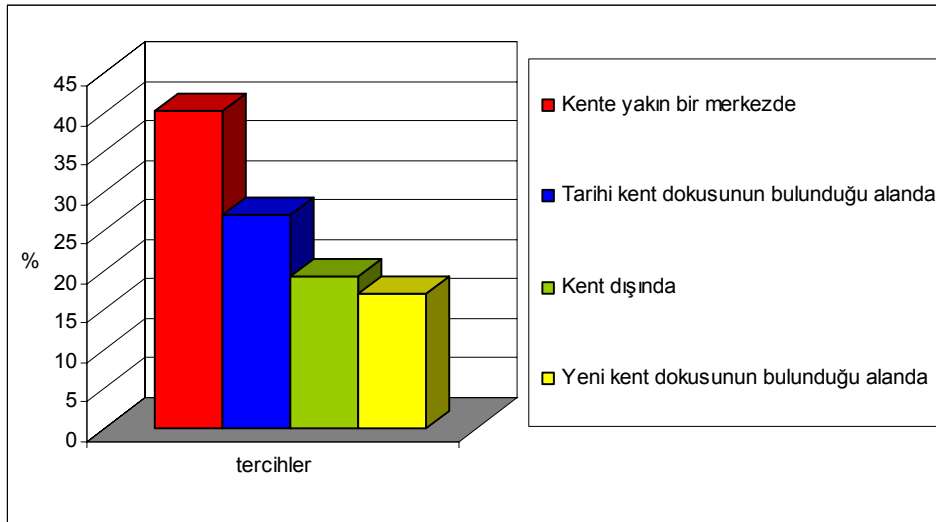
Grafik 23 incelendiğinde, katılımcıların %80.1 oranında kentlerini tarihi dokusuyla uyumlu modern bir kent olarak görmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Katılımcılar %64.6 oranında kenti eski doğal çevresel zenginliklerini kaybetmemiş haliyle (Amik Gölü'nün kurutulmamış olması, Harbiye'de şelalelerin ve kentte yeşil alanların azalmamış olması); %56.4 oranında park, bahçe ve dinlenme alanlarıyla daha yeşil bir kent olarak; %40.6 oranında eski tarihi dokusunu kaybetmemiş haliyle görmek istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar %2.5 oranında ise kent ve çevresinin bugünkü görünümünü beğendiklerini ve kentlerini böyle görmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, ağırlıklı olarak kentlerini tarihi ve doğal dokusunu kaybetmemiş, modern ve yeşil bir kent olarak görmeyi tercih etmekte oldukları anlaşılmaktadır. Ancak katılımcılar çok

küçük bir oranda kenti bugünkü haliyle beğenmektedirler. Bu düşüncüyü paylaşan katılımcıların, 19. soruda kentte meydana gelen çevresel sorunlar karşısında şimdiye kadar tepki göstermemiş olduğunu belirten katılımcıların bir bölümünü temsil ettiği söylenebilir. Ayrıca bireylerin bu bölümünün, gelecekte tepki göstermesini de beklemek zordur.

27. Anket sorusunda, katılımcılara kentin hangi bölgesinde yaşamak istediklerini anlamak amacı ile Antakya'nın hangi bölgesinde yaşamayı tercih ettikleri sorulmuştur. Katılımcıların tercihlerinin dağılımı Grafik 24'te sunulmuştur.

Grafik 24: Bireylerin Antakya'da İkamet Etmeyi Tercih Ettikleri Bölgelerin Dağılımı

Grafik 24 incelendiğinde, katılımcıların %40.1 oranında kente yakın bir merkezde, %27.0 oranında tarihi kent yerleşkesinde, %19.1 oranında kent dışında, %16.9 oranında yeni kent yerleşkesinde yaşamayı tercih etmekte oldukları görülmektedir.

Ankete katılan bireylerin %44.7'si yeni kent yerleşkesinde, %39'u tarihi kent yerleşkesinde ve %16.3'ü gecekondü yerleşkesinde yaşamaktadır. Diğer bir deyişle

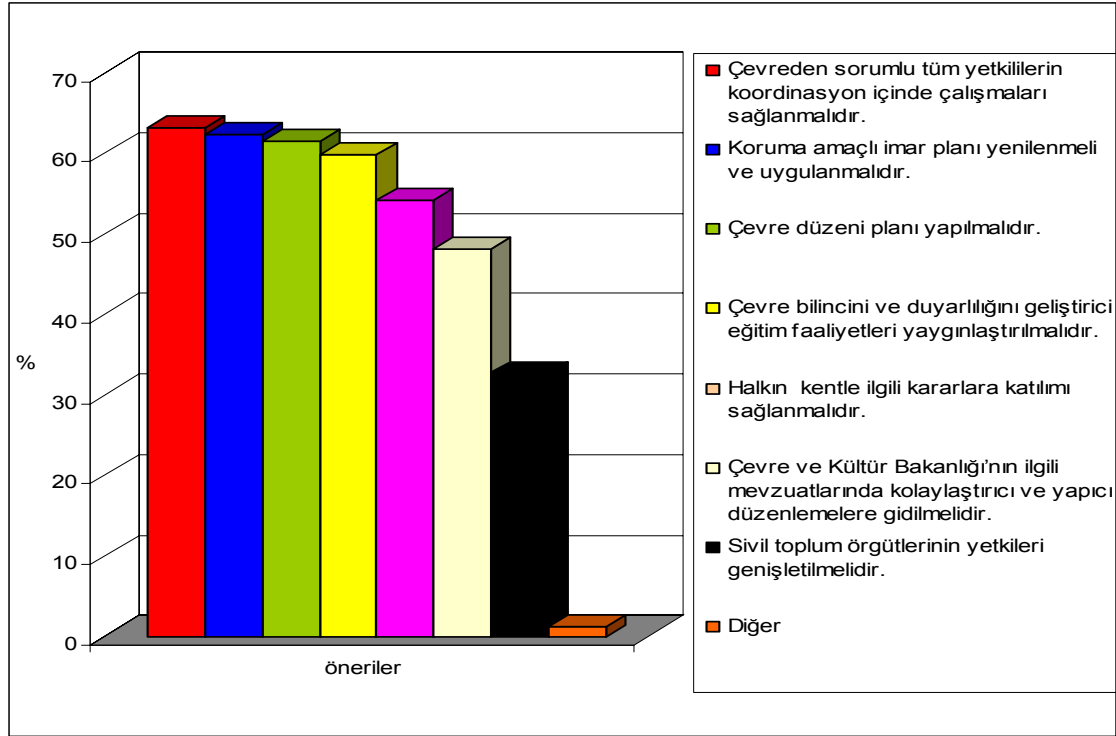
örnekleme temsil eden bireylerin çoğunluğu, yeni kent ve tarihi kent yerleşkesinde yaşamaktadır.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan, yeni kent yerleşkesinde oturan bireylerin çoğunlukta olmasına karşın (%44.7), bu yerleşkenin bireylerce yerleşim için daha düşük oranda (%16.9) tercih edilmekte olduğu anlaşılmaktadır. Tarihi kent yerleşkesinde yaşayanların oranı da (%39) yüksek iken, bu yerleşke de daha düşük oranda (%27) tercih edilmektedir. Bu sonuçlar, katılımcıların verdiği yanıtlardan da anlaşılacağı üzere bireylerin artık kente yakın merkezlere yönelmek istemeleriyle ilişkilidir. Aslında koruma amaçlı imar planında da nüfusun kent dışına özendirilmesi önerisi bulunmaktaydı. Diğer taraftan katılımcıların tarihi kent yerleşkesinde oturmayı yeni kent yerleşkesinde oturmaya tercih ettikleri de anlaşılmaktadır. Katılımcılar, 24. ve 25. anket sorularında, kentin bu bölümünün çeşitli nedenlerden dolayı fazla tercih edilmediğini düşünmekteydiler. Bu soruya verilen yanıtlardan, tarihi yerleşkedeki sorunlar aşıldığı takdirde bireylerin bu yerleşkeyi ve tarihi konutları, yaşamak için tercih edebilecekleri anlaşılmaktadır.

c- Bireylerin çevre korumayla ilgili önerilerinin ne olduğu çerçevesinde, 2.alt probleme yanıt aranmak amacı ile 1 adet (29 numaralı) anket sorusu sorulmuştur

29. Anket sorusunda, katılımcılara Antakya'da çevrenin korunması için alınabilecek yedi önlem verilmiş ve alınması gerektiğini düşündükleri önlemleri işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların önerilerinin dağılımı Grafik 25'te sunulmuştur.

Grafik 25: Bireylerin Antakya’da Çevrenin Korunması İçin Alınabilecek Önlemlerle İlgili Önerilerinin Dağılımı

Grafik 25 incelendiğinde, katılımcıların %63.2 oranında çevreden sorumlu tüm yetkililerin koordinasyon içinde çalışmalarının sağlanması gerektiğini önermekte oldukları görülmektedir. 16. anket sorusunda da katılımcılar %52.9 oranında çevresel değerlerin korunmasında yetki, sorumluluk ve görev karmaşası yaşandığını düşünmekteydi. Katılımcılar %62.4 oranında koruma amaçlı imar planının yenilenmesi ve uygulanması gerektiğini, %61.6 oranında çevre düzeni planı yapılmasını önermektedir. 10. anket sorusunda da katılımcılar % 89.6 oranında yetkileri olduğu takdirde, çevre düzeni planı hazırlanması için çaba sarf edeceklerini belirtmişlerdi. Katılımcılar %59.9 oranında çevre bilincini ve duyarlılığını geliştirici eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasını önermektedir. 15. anket sorusunda da katılımcılar %78.7 oranında çevre bilinci olmamasını, çevresel değerleri olumsuz etkileyen bir etken olarak düşünmekteydi. Katılımcılar %54.2 oranında halkın kentle

ilgili kararlara katılımı sağlanması gerektiğini, %48.06 oranında Çevre Bakanlığı'nın ve Kùltür Bakanlığı'nın ilgili mevzuatlarında kolaylaştırıcı ve yapıcı düzenlemelere gidilmesi gerektiğini, %32.7 oranında STÖ'lerin yetkilerinin genişletilmesini önermektedir. 25. anket sorusunda da katılımcılar %46.3 oranında, çevreyi korumada STÖ'lere görev düştüğünü belirtmekteydi.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin çevrenin korunması için en çok çevreden sorumlu aktörlerin koordinasyon içinde çalışmaları gerektiği ve koruma amaçlı imar planının yenilenip, hayata geçirilmesi gerektiği düşüncesini paylaştıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılar STÖ'lerin yetkilerinin genişletilmesi düşüncesini ise en düşük oranda paylaşmakta, dolayısıyla bireyler koruma sürecinde sivil toplum örgütlerini, önemli bir aktör olarak düşünmemektedir. 25. anket sorusunda, katılımcılar %46.3 oranında çevreyi korumada STÖ'lere görev düştüğünü; 14. anket sorusunda da %46.6 oranında STÖ'lerin duruma seyirci kalıp konuya sahip çıkmamalarını, çevre sorunlarının kaynağı olarak görmektedirler. Bu da bireylerin kentlerindeki STÖ'leri yeterince güçlü görmediklerini ve çevre korumada güçlü bir aktör olacaklarını düşünmediklerini göstermektedir. Bu nedenle, bireylerin STÖ'lerin yetkilerinin genişletilmesi düşüncesine düşük oranda katılmış olabileceklerini söyleyebiliriz.

4.3. (3. Alt Problem) Antakya'da yaşayan bireyler, Antakya'da yaşanan çevre sorunlarında rol oynayan ve bu sorunları çözmesi beklenen aktörlerin hangileri olduğunu düşünüyor?

Bireylerin Antakya'da yaşanan çevre sorunları karşısında, kendilerini sorunları yaratan ve sorunları çözmesi gereken aktörlerden biri olarak görüp görmediklerini anlamak amacıyla;

a- Bireylere göre çevre sorunlarının kaynağının ne olduğuna ilişkin 3 adet,

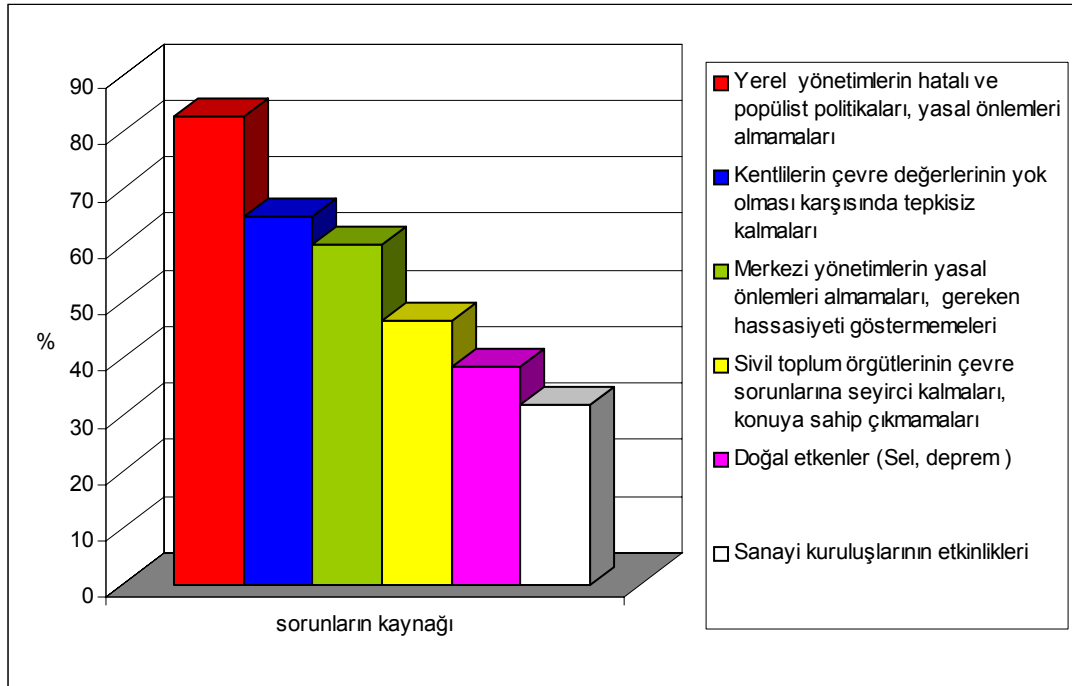
b- Bireylere göre çevre sorunlarının çözümünde rol oynaması gereken aktörlerin hangileri olduğuna ilişkin 1 adet olmak üzere,

3.alt problem doğrultusunda toplam 4 soru sorulmuştur.

a- Bireylere göre çevre sorunlarının kaynağının ne olduğunun anlaşılması çerçevesinde, 3. alt probleme yanıt aranmak amacı ile 3 adet (14, 15 ve 16 numaralı) anket sorusu sorulmuştur.

14. Anket sorusunda, katılımcılara Antakya’da yaşanan çevre sorunlarının kaynağı olan altı aktör verilmiş ve sorunların kaynağı olarak düşündükleri aktörleri işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 26’da sunulmuştur.

Grafik 26: Bireylere Göre Antakya’da Yaşanan Çevre Sorunlarının Kaynağının Dağılımı

Grafik 26 incelendiğinde, katılımcıların %82.8 oranında yerel yönetimlerin hatalı ve popülist politikalarıyla yasal önlemleri almamalarını çevre sorunlarının en önemli kaynağı olarak düşündükleri görülmektedir. Katılımcılar %64.9 oranında kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmalarını; %60.2 oranında merkezi yönetimlerin (Valilik, Bakanlıkların taşra teşkilatları) yasal önlemleri almamalarını, gereken hassasiyeti göstermemelerini; %46.6 oranında STÖ'lerin duruma seyirci kalıp, konuya sahip çıkmamalarını; %38.4 oranında sel ve deprem gibi doğal etkenleri ve %31.6 oranında özel kuruluşların etkinliklerini çevre sorunlarının kaynağı olarak görmektedirler.

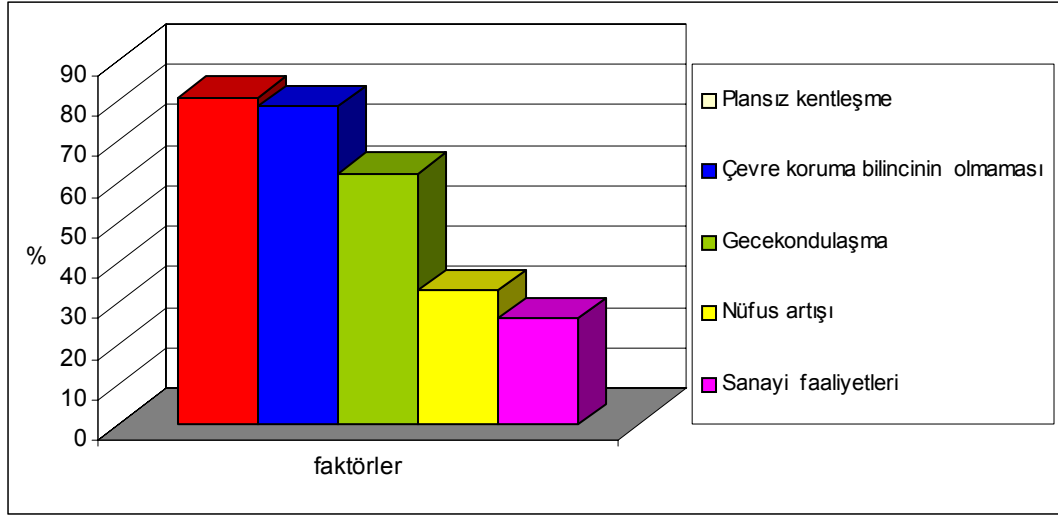
Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin yerel yönetimleri kentte çevre sorunlarına kaynaklık eden baş aktör olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bireyler kendilerinin çevresel sorunlar karşısında tepkisiz kalmalarını ve merkezi yönetimlerin politikalarını da yakın oranlarda çevre sorunlarının önemli kaynakları olarak düşünmektedirler. Katılımcıların yanıtlarından kendilerini sorunu yaratan önemli bir aktör olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların endüstri kuruluşlarının etkinliklerini sorun yaratan en son kaynak olarak görmeleri, bireylerin endüstri kuruluşları ve endüstriyel atıklarla ilgili diğer sorularda verdikleri yanıtlarla da tutarlı gözükmektedir. Bireylerin bu kuruluşların etkinlikleri, atıkları, atıkların yol açtığı ve açacağı etkiler hakkında yeterince bilgi ve gözlem sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır. Öyle ki katılımcılar, çevresel sorunlara, sel ve deprem gibi doğal etkenlerin endüstriyel etkinliklerinden daha fazla kaynaklık ettiğini düşünmektedir.

15. Anket sorusunda, katılımcılara çevre değerlerini olumsuz etkileyen beş etken verilmiş ve çevre değerlerini olumsuz etkilediğini düşündükleri etkenleri

işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 27’de sunulmuştur.

Grafik 27: Bireylerin Antakya’da Çevre Değerlerini Olumsuz Etkileyen etkenlerle İlgili Düşüncelerinin Dağılımı

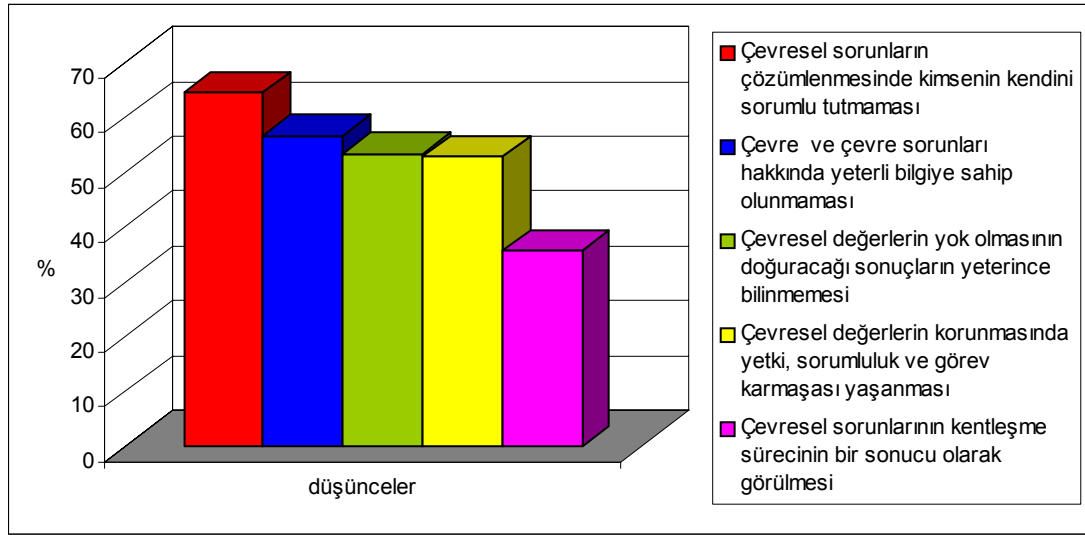
Grafik 27 incelendiğinde, katılımcıların %80.9 oranında plansız kentleşmeyi; %78.7 oranında çevre bilinci olmamasını; %62.1 oranında gecekondulaşmayı; %33.0 oranında nüfus artışını ve %26.2 oranında endüstri etkinliklerini çevre değerlerini olumsuz etkileyen etkenler olarak düşündükleri görülmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin plansız kentleşme ve çevre bilinci olmamasını çevre değerlerini olumsuz etkileyen en önemli etkenler olarak düşündükleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar ile 14. anket sorusunda çevresel sorunların kaynağı hakkında verdikleri yanıtlar karşılaştırıldığında, katılımcıların yanıtları tutarlı gözükmemektedir. Plansız kentleşme ve gecekondulaşma birinci derede yerel yönetimlerin sorumluluğundadır. Katılımcılara göre bu iki etken çevre değerlerini olumsuz etkilemekte ve dolayısıyla yerel yönetimler sorunların birinci kaynağı olmaktadır. Bireylerin 14. anket sorusunda ve diğer sorularda olduğu gibi bu soruda da endüstri

kuruluşlarının etkinliklerini en düşük oranda düşünmeleri, bireylerin bu konuda yeterince bilgi ve gözlem sahibi olmadıkları düşüncesini doğrulamaktadır.

16. Anket sorusunda, katılımcılara çevre korumada yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin ve bireylerin etkili olamama nedenleriyle ilgili beş bilgi cümlesi verilmiş ve etkili olamama nedenleri hakkında düşüncelerini işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 28’de sunulmuştur.

Grafik 28: Bireylerin Yerel Yönetimlerin, Sivil Toplum Örgütlerinin ve Kendilerinin Çevresel Değerleri Korumada Yeterince Etkili Olamama Nedenleri Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı

Grafik 28 incelendiğinde, katılımcıların %64.6 oranında çevresel sorunların çözülmesinde kimsenin kendini sorumlu tutmamasını; %56.7 oranında çevre ve çevre sorunları hakkında yeterli bilgiye sahip olunmamasını; %53.4 oranında çevresel değerlerin yok olmasının doğuracağı sonuçların yeterince bilinmemesini; %52.9 oranında çevresel değerlerin korunmasında yetki, sorumluluk ve görev karmaşası yaşanmasını ve %35.7 oranında çevresel sorunların kentleşme sürecinin bir sonucu olarak görülmesini, bu aktörlerin çevre korumada yeterince etkili olamamalarına neden olduğunu düşündükleri görülmektedir.

Katılımcıların verdikleri yanıtlara bakıldığında, bireylerin kendilerinin, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin çevreyi korumada yeterince etkili olamama nedenleri hakkında genel bir bilgiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Sadece Antakya’da değil, ülkemizde çevre sorunlarının bulunduğu hemen her yerde kimse konuya sahiplenmemekte; çevreden sorumlu aktörler bölgelerindeki çevre sorunları hakkında yeterli bilgiye sahip olmamakta; sorunların doğuracağı sonuçlar yeterince bilinmemekte ve çevre korumada sıkça yetki kargaşası yaşanmaktadır. Ayrıca çevre sorunlarının çözülmesi için sorunun yaşandığı bölgedeki çevresel değerlerin ve sorunların bilinmesi ile bu konuda çalışmaların yapılması, korumanın ilk aşaması olarak nitelendirilebilir. Ancak Antakya’da bugüne kadar bu yönde yapılan çalışmalar, Asi Nehri sorunlarıyla ilişkili bir kaç çalışmanın dışında, oldukça sınırlı kalmıştır. Çevre ve Orman Bakanlığının Hatay İl Çevre Müdürlüğüne yaptırtmış olduğu Hatay İl Çevre Durum Raporu ile Hatay İl Çevre Sorunları Öncelik Formu, çevresel verilerin bir araya toplanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Ancak raporda çevre sorunlarıyla ilgili veriler, gerekli ön bilgilerin olmamasından ve bu veriler toplanırken bütüncü bir bakış açısının benimsenmemiş olmasından dolayı eksik de kalmıştır. Örneğin, bu çalışmalarda alt yapı yetersizliklerinin ve gecekondulaşmanın yarattığı çevre sorunlarına; dolayısıyla kentleşme politikalarına, görüntü kirliliğine ve tarihsel-kültürel çevre sorunlarına ilişkin bilgiler mevcut değildir. Raporda ayrıca çevre sorunlara yol açan etkenler, sorunların kaynağı ve sonuçları hakkında aydınlatıcı değerlendirmeler de bulunmamaktadır. Diğer taraftan, Antakya belediyesinin de bu konuda herhangi bir çalışması bulunmamaktadır. Öyle ki, alan araştırması esnasında ankete katılan belediye başkan ve yardımcıları, sorunları bir arada gördükleri anketten boş örnekler almışlardır. Antakya’daki çevre sorunları,

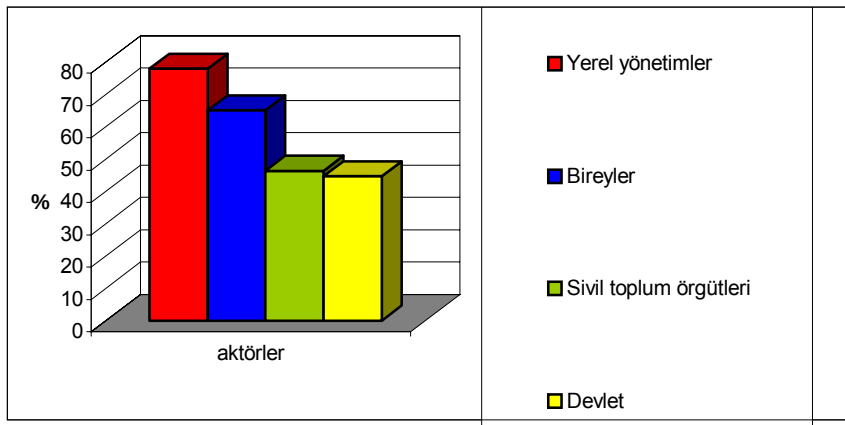
nedenleri ve çözüm önerileri ilgili en doyurucu bilgilere ise ancak akademik düzeyde Yrd.Doç.Dr.Yusuf Karakılıç ve Yrd.Doç.Dr. Hüseyin Erkul tarafından hazırlanmış olan “Sürdürülebilir Akarsu Yönetimi ve Tersine Akan Nehir Ası” kitabından ulaşılabilir.

Kısacası bireylerin, sivil toplum örgütlerinin ve yerel yönetimlerin çevre korumada yeterince etkili olamamalarında, bu aktörlerin çevre değerleri ve sorunları hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarının en önemli etken olduğu söylenebilir. Çünkü çevresel değerlerin bilinmemesi, sorunların ve kaynağın tespit edilmemesi çevresel sorunlara karşı bir tepki geliştirilmemesinde en önemli kaynağı oluşturmaktadır.

b- Bireylere göre çevre sorunlarının çözümünde rol oynaması gereken aktörlerin hangilerinin olduğunun anlaşılması çerçevesinde, 3. alt probleme yanıt aranmak amacı ile 1 adet (28 numaralı) anket sorusu sorulmuştur.

28. Anket sorusunda, katılımcılara çevre sorunlarıyla mücadelede kimlere görev düştüğünü düşündükleri sorulmuştur. Katılımcıların düşüncelerinin dağılımı Grafik 29’da sunulmuştur.

Grafik 29: Bireylerin Çevresel Sorunlarla Mücadelede Görev Düştüğünü Düşündükleri Aktörlerin Dağılımı

Grafik 28 incelendiğinde katılımcıların %77.9 oranında çevresel sorunların çözümünde yerel yönetimlere, %65.1 oranında bireylere, %46.3 oranında sivil toplum örgütlerine, %44.7 oranında devlete görev düştüğünü düşündükleri görülmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, bireylerin çevre sorunlarıyla mücadelede en çok yerel yönetimlere ve bireylere görev düştüğünü düşündükleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar 14. soruda çevre sorunlarının kaynağını sırasıyla yerel yönetimler (%82.8), bireyler (%64.9), merkezi yönetimler (%60.2) ve sivil toplum örgütleri (%46.6) olarak düşünmektedirler. Katılımcıların bu soruya ve 14. soruya verdikleri yanıtlar karşılaştırıldığında, bireylerin çevre sorunlarının kaynağı ve çözümü için aynı aktörleri seçtikleri görülmektedir. Katılımcılar sadece bu soruda çevre korumada sivil toplum örgütlerine, merkezi yönetimden daha fazla görev düştüğünü düşünmektedirler.

Kısacası verilen yanıtlardan katılımcıların çevre sorunlarını yaratan aktörlerle, sorunları çözmesini bekledikleri aktörlerin aynı olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bireyler çevre sorunu yaratanları, sorunların çözümünde görmek istemektedirler.

4.4. (4. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin, Antakya’nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeyleri, öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Bireyler kentin tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgileri eğitim aracılığıyla mı edinmiştir sorusuna yanıt aramak amacıyla; bireylerin öğrenim

durumu ile 4. anket sorusuna verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır.

Bireylerin Antakya'nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeyleri, öğrenim durumuna göre ANOVA sonuçlarıyla Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8: Bireylerin Antakya'nın Tarihi Dönemlerdeki Doğal Çevresine İlişkin Bilgi Düzeyleri, Öğrenim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	117,26	5	23,45	6,18	,000	
Gruplar İçi	1303,83	344	3,79			İlkokul –Üniv.(lisans) İlkokul- Üni.(Mas, Dok.) Ortaöğr.-Uni.(Mas.Dok.)
Toplam	1421,09	349				

Analiz sonuçları, Antakya'da yaşayan bireylerin Antakya'nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeylerinin, öğrenim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini [$F_{(5,344)} = 6,18, p < ,01$] ortaya koymaktadır.

Bu farklılığın hangi öğrenim düzeyleri arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre, öğrenim durumuna göre ortalamaları ilkokul ($X = 7,22$), lise ve dengi ($X = 8,13$), üniversite-lisans ($X = 8,91$) ve master-doktora yapanlar ($X = 10,05$)'dir. Öğrenim durumu ilkokul ile öğrenim durumu üniversite lisans ve üniversite master ve doktora yapanlar, öğrenim durumu lise ve dengiyle üniversite master ve doktora yapanların ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bireylerin öğrenim durumu yükseldikçe, Antakya'nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeylerinin arttığı görülmektedir. Ancak istatistiksel yönden anlamlı bir farklılık olmasına rağmen, aritmetik ortalamaların birbirine yakın olduğu da gözlenmektedir.

Bu bulgu, eğitim düzeyinin bireylerin kente ilişkin özelliklerin bilinmesinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Bireyler kentin tarihi dönemlerdeki doğal çevresel özelliklerine ilişkin bilgilerini eğitimle edindikleri gibi bu bilgileri kültürel aktarımla da edinmiş olabilirler.

4.5. (5. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin, Antakya’nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeyleri yaşadıkları bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Bireylerin kentin tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgilerinin, kentte yaşadıkları bölgeye göre değişip değişmediği sorusuna yanıt aramak amacıyla; bireylerin yaşadıkları bölge ile 4. anket sorusuna verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır.

Bireylerin Antakya’nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeyleri, yaşadıkları bölgeye göre ANOVA sonuçlarıyla Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9: Antakya’da Yaşayan Bireylerin Antakya’nın Tarihi Dönemlerdeki Doğal Çevresine İlişkin Bilgi Düzeyleri, Yaşadıkları Bölgeye Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	22,31	2	11,16	2,77	,064
Gruplar İçi	1398,78	347	4,03		
Toplam	1421,09				

Analiz sonuçları, Antakya’da yaşayan bireylerin Antakya’nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeylerinin, bireylerin yaşadıkları bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermediğini [$F_{(5,344)} = 2,77$, $p > ,05$] ortaya koymaktadır.

Antakya'nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgi düzeyleriyle bireylerin ortalamaları arasında yaşadıkları bölgelere göre anlamlı bir farklılık olmasa da, yaşadıkları bölgelere göre ortalamalar; tarihi kent yerleşkesinde yaşayanların ($X= 8,56$), yeni kent yerleşkesinde yaşayanların ($X= 8,78$) ve gecekondulu yerleşkesinde yaşayanların bilgi düzeyleri ($X= 8,05$)'dır.

Bu bulgu, bireylerin yaşadıkları bölgenin, Antakya'nın tarihi dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin bilgileri üzerinde etkili olmadığını göstermektedir.

Bu bulgu, kentin üç farklı bölgesinde yaşayan bireylerin, kentin tarihi dönemlerdeki doğal çevre özellikleri hakkındaki bilgi düzeylerinin birbirine yakın olduğunu hakkında bilgi vermektedir.

4.6. (6. Alt Problem) Antakya'da yaşayan bireylerin, Antakya'da günümüzde yaşanan doğal çevre sorunlarına ilişkin bilgi düzeyleri öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Bireyler, kentin bugünkü doğal çevre sorunlarına ilişkin bilgileri eğitim aracılığıyla mı edinmiştir sorusuna yanıt aramak amacıyla; bireylerin öğrenim durumu ile 5. anket sorusuna verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır.

Bireyler Antakya'da günümüzde yaşayan çevre sorunlarına ilişkin bilgi düzeyleri, öğrenim durumuna göre ANOVA sonuçlarıyla Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10: Bireylerin Antakya'da Günümüzde Yaşayan Çevre Sorunlarına İlişkin Bilgi Düzeyleri, Öğrenim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	39,45	5	7,89	1,25	,285
Gruplar İçi	2138,01	339	6,30		
Toplam	2177,46	344			

Analiz sonuçları, Antakya’da yaşayan bireylerin Antakya’da günümüzde yaşanan çevre sorunları hakkındaki bilgi düzeylerinin, öğrenim durumlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmadığını [$F_{(5,339)} = 1,25, p > ,05$] göstermektedir.

Bu bulgu, bireylerin çevreye ilişkin duyarlılıklarında öğrenim düzeylerinin etkili olmadığına işaret etmektedir. Bu yolla, bireylerin kentte yaşayan doğal çevre sorunları hakkındaki bilgileri, eğitimden çok gözlem yoluyla edinmiş olabileceklerini söyleye biliriz.

4.7. (7. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin Antakya’da yaşayan çevre sorunları hakkındaki bilgi düzeyleri yaşadıkları bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Bireylerin kentin bugünkü doğal çevresine ilişkin bilgilerinin, yaşadıkları bölgeye göre değişip değişmediği sorusuna yanıt aramak amacıyla; bireylerin yaşadıkları bölge ile 5. anket sorusuna verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır.

Bireylerin Antakya’da günümüzde yaşayan doğal çevre sorunları hakkındaki bilgi düzeyleri, yaşadıkları bölgeye göre ANOVA sonuçlarıyla Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11: Bireylerin Antakya’da Yaşayan Doğal Çevre Sorunları Hakkındaki Bilgi Düzeyleri, Yaşadıkları Bölgeye Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	11,36	2	5,68	,897	,409
Gruplar İçi	2166,10	342	6,33		
Toplam	2177,46	344			

Analiz sonuçları, Antakya’da yaşayan bireylerin Antakya’da yaşayan doğal çevre sorunlarına ilişkin bilgi düzeylerinin, bireylerin yaşadıkları bölgeye göre anlamlı bir farklılık olmadığını [$F_{(2,342)} = ,897, p > ,05$] göstermektedir.

Bireylerin Antakya’da yaşayan doğal çevre sorunlarına ait bilgi düzeyleri; tarihi kent yerleşkesinde yaşayanların ($X=11,64$), yeni kent yerleşkesinde yaşayanların ($X= 12,03$) ve gecekondü yerleşkesinde yaşayanların ($X=11,83$)’dır.

Bu bulgu, kentin üç farklı bölgesinde yaşayan bireylerin, kentin doğal çevre sorunları hakkındaki bilgi düzeylerinin birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Elde edilen diğer bir bulgu da eğitim düzeyinin kentte yaşanan doğal çevre sorunlarını bilmede anlamlı bir farklılık göstermediğine işaret etmekte ve bu bilgilerin gözlem yoluyla edinilmiş olabileceği düşüncesini uyandırmaktaydı. Bu bulgular ışığında üç farklı bölgede yaşayan bireylerin, kentte yaşanan doğal çevre sorunlarını gözlemlmeleri arasında da bir fark olmadığını ve bu bağlamda bireylerin yaşadıkları bölgeye göre duyarlılıklarında da anlamlı bir fark olmayacağını söyleyebiliriz.

4.8. (8. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin yaşadıkları bölgeye göre çevre değerlerinin yok olmasına karşısında gösterdikleri tepkiler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bireyler yaşadıkları bölgedeki sorunların yoğunluğuna göre mi tepki geliştirmişlerdir sorusuna yanıt aramak amacıyla; bireylerin yaşadıkları bölge ile 19. anket sorusuna verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır.

Bireylerin yaşadıkları bölgeye göre Antakya’da çevre değerlerinin yok olması karşısında gösterdikleri tepkiler, Kay-Kare testi sonuçlarıyla Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12: Bireylerin Yaşadıkları Bölgeye Göre Antakya’daki Çevre Değerlerinin Yok Olmasına Karşısında Gösterilen Tepkilere İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Yaşanılan Bölge	Tepki Gösterdim	Tepki Göstermedim	Toplam
Tarihi Kent Yerleşkesi	56 % 39,2	87 %60,2	143
Yeni Kent Yerleşkesi	77 %47	87 %53	164
Gecekondü Yerleşkesi	11 %18,3	49 %81,7	60
Toplam	144 %39,2	223 %60,8	367 %100

$$\chi^2=15,09, \text{sd}=2, p<.05$$

Analiz sonuçlarına göre, tarihi kent yerleşkesinde yaşayan bireylerin gösterdiği tepki %39.2 ve yeni kent yerleşkesinde yaşayan bireylerin gösterdiği tepki %47 iken, gecekondü yerleşkesinde yaşayan bireylerin gösterdiği tepki %18.3’dür. Geneline gösterilen tepkiler %39.2 iken, herhangi bir tepkide bulunmayanların oranı %60.8’dir. Farklı bölgelerde yaşayan bireylerin yaşanan çevre sorunlarına ilişkin gösterilen tepkilerde anlamlı bir farklılık gözlenmiştir [$\chi^2_{(2)}=15,09, p<.05$].

Bu bulgu, bireylerin yaşadıkları bölgeye göre çevre sorunlarına verdikleri tepkilerin farklılaştığını göstermektedir. Yeni kent yerleşkesinde oturan bireylerin tepkileri hem tarihi yerleşkede hem de gecekondü yerleşkesinde yaşayan bireylere göre oldukça farklılaşmaktadır. Bunda yeni kent yerleşkesinde yaşayan bireylerin sosyoekonomik düzeylerinin ve eğitimlerinin, kentin diğer bölgelerinde yaşayanlara göre daha yüksek olması, önemli bir etken olarak gözükmektedir.

Kentteki bireylerin, eğitim düzeylerinin yaşadıkları bölgeye göre farklılaştığı, yaşadıkları bölgeye göre eğitim durumunu gösteren çapraz sonuçlarıyla Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13: Bireylerin Yaşadıkları Bölgeye Göre Eğitim Durumunu Gösteren Çapraz Tablo Sonuçları

Eğitim	Bölge			TOPLAM
	<i>Tarihi Kent Yerleşkesi</i>	<i>Yeni Kent Yerleşkesi</i>	<i>Gecekondu Yerleşkesi</i>	
İlkokul (Değer)	14	1	10	25
Beklenen Değer	9,7	11,2	4,1	25,0
%	%56,0	%4,0	%40,0	%100,0
Ortaokul (Değer)	9	2	7	18
Beklenen Değer	7,0	8,0	2,9	18,0
%	%50,0	%11,1	%38,9	%100,0
Lise ve Dengi (Değer)	41	41	26	108
Beklenen Değer	42,1	48,3	17	108,0
%	%38,0	%38	%24,1	%100,0
Yüksekokul (Değer)	17	22	5	44
Beklenen Değer	17,1	19,7	7,2	44,0
%	%38,6	%50,0	%11,4	%100,0
Üniversite (Değer)	57	85	12	154
Beklenen Değer	60,0	68,8	25,2	154,0
%	%37	%55,2	%7,8	%100,0
Mastır ve Doktora (Değer)	5	13	0	18
Beklenen Değer	7,0	8,0	2,9	18,0
%	%7,8	%72,2	%0	%100,0
TOPLAM (Değer)	143	164	60	367
Beklenen Değer	143,0	164,0	60,0	367,0
%	%39,0	%44,7	%16,3	%100,0

Tablo 13. incelendiğinde, yeni kent yerleşkesinde yaşayan bireylerin eğitim düzeyinin tarihi yerleşkede ve gecekondu yerleşkesinde yaşayanlara göre lise ve dengi, yüksekokul, üniversite ve lisan üstü düzeyinde yükseldiği; tarihi yerleşkedeki bireylerin eğitim düzeyinin de gecekondu yerleşkesindekilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

4.9. (9. Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin çevre sorunlarının kaynağını “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” sorusuna katılıp katılmamalarıyla eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bireylerin kendilerini çevre sorunlarının kaynağı olarak görmelerinde, eğitimin etkili olup olmadığı sorusuna yanıt aramak amacıyla; eğitim durumu ile 14.

anket sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır.

Bireylerin eğitim durumlarına göre çevre sorunlarının kaynağını “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” olarak düşünmeye katılıp katılmamaları, Kay-Kare testi sonuçlarıyla Tablo 14’te sunulmuştur.

Tablo 14: Bireylerin Eğitim Durumuna Göre Çevre Sorunlarının Kaynağını “Kentlilerin Çevre Değerlerinin Yok Olması Karşısında Tepkisiz Kalmaları” Olarak Düşünmeye İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Katılıp Katılmama		Toplam
	Evet	hayır	
İlkokul	16 %61,5	10 %38,5	26
Ortaokul	15 %83,3	3 %16,7	18
Lise Ve Dengi	69 %63,9	39 %36,1	108
Yüksekokul	28 %65,1	15 %34,9	43
Üniversite (Lisans)	95 %61,7	59 %38,3	154
Lisans Üstü	14 %77,8	4 %22,2	18
Toplam	237 %64,6	130 %35,4	367

$$\chi^2=4,73 \quad sd=5 \quad p>,05$$

Analiz sonuçları, bireylerin eğitim düzeyleriyle çevre sorunlarının kaynağı nedir sorusunda “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” maddesine katılımları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını [$\chi^2_{(2)}=4,73$, $p > .05$] göstermektedir.

Bu bulgu, bireylerin “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” düşüncelerinde öğrenim düzeylerinin etkili olmadığına işaret etmektedir. Ancak, eğitim durumu ilkokul olan bireylerin %61,5’i bu düşünceye katılırken, eğitim durumu üniversite olan bireylerin % 65-70’inin bu düşünceye

katıldığı görülmektedir. Bu bulgular, eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin çevre sorunların karşı duyarlılıklarının ve sorumluluk duygularının arttığı yönünde yorumlanabilir.

4.10. (10.Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin çevre sorunlarının kaynağını “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” sorusuna katılıp katılmamalarıyla yaşadıkları bölge arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bireylerin kendilerini çevre sorunlarının kaynağı olarak görmelerinde, yaşadıkları bölgenin etkili olup olmadığı sorusuna yanıt aramak amacıyla; yaşanan bölge ile 14. anket sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır.

Bireylerin yaşadıkları bölgeye göre çevre sorunlarının kaynağını “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” olarak düşünmeye katılıp katılmamaları, Kay-Kare testi sonuçlarıyla Tablo 15’de sunulmuştur.

Tablo 15: Bireylerin Yaşadıkları Bölgeye Göre Çevre Sorunlarının Kaynağını “Kentlilerin Çevre Değerlerinin Yok Olması Karşısında Tepkisiz Kalmaları” Olarak Düşünmeye İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Bölge	Katılıp Katılmama		Toplam
	Evet	Hayır	
Tarihi Kent Yerleşkesi	76 %53,1	67 %46,9	143
Yeni Kent Yerleşkesi	119 %72,6	45 %27,4	164
Gecekondü Yerleşkesi	43 %71,7	17 %28,3	60
Toplam	238 %64,9	129 %35,1	367

$$\chi^2=13,86 \quad sd=2 \quad p<,01$$

Analiz sonuçları, bireylerin yaşadıkları bölgeyle çevre sorunlarının kaynağı nedir sorusunda “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” maddesine katılımları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu [$\chi^2=13,86$, $sd=2$, $p > ,01$] göstermektedir

Bu bulgu, bireylerin “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” düşüncelerinde yaşadıkları bölgenin etkili olduğuna işaret etmektedir. Yeni kent yerleşkesinde ve gecekondü yerleşkesinde oturan insanlar “kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları” düşüncesine daha fazla katılırken, tarihi kent yerleşkesinde oturan bireylerin bu düşünceye katılımları, yeni kent yerleşkesinde ve gecekondü yerleşkesinde oturanlara göre daha düşüktür. Bunda tarihi kent yerleşkesinde yaşayan bireylerin, kentteki çevre sorunlarına, kentin diğer bölgelerinde yaşayan insanların daha çok sahip çıkmaları gerektiği düşüncesi rol oynamış olabilir.

4.11. (11.Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin, çevre sorunlarıyla mücadelede “bireylere görev düşüp düşmediği” sorusuna katılıp katılmamalarıyla eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bireylerin çevre sorunlarının çözümünde kendilerine görev düşüp düşmediğini düşünmelerinde, eğitimin etkili olup olmadığı sorusuna yanıt aramak amacıyla; eğitim durumu ile 28. anket sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır.

Bireylerin eğitim durumlarına göre çevre sorunlarıyla mücadelede kendilerine görev düşüp düşmediğine düşüncesine katılımları, Kay-Kare testi sonuçlarıyla Tablo 16’da sunulmuştur.

Tablo 16: Bireylerin Eğitim Durumuna Göre Çevre Sorunlarıyla Mücadelede “Bireylere Görev Düştüğü” Olarak Düşünmeye İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Katılıp Katılmama		Toplam
	Evet	Hayır	
İlkokul	12 %48	13 %52	25 %100
Ortaokul	13 %68,4	6 %31,6	19 %100
Lise ve Dengi	61 %56,5	47 %43,5	108 %100
Yüksekokul	32 %74,4	11 %25,6	43 %100
Üniversite (Lisans)	106 %68,8	48 %31,2	154 %100
Lisans Üstü	15 %63,3	3 %16,7	18 %100
Toplam	239 %65,1	128 %34,9	367 %100

$$\chi^2=11,976 \quad sd=5 \quad p<,014$$

Analiz sonuçları, bireylerin öğrenim düzeylerine göre “çevre sorunlarıyla mücadelede bireylere görev düşmekte midir?” maddesine katılımlarının, eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte [$\chi^2=11,976$, $sd=5$, $p<,014$] olduğuna işaret etmektedir. Eğitim durumu ilkokul olan bireylerin % 48’i bu düşünceye katılırken, eğitim durumu üniversite olan bireylerin %65-70’i bu düşünceye katılmaktadır.

Bu bulgu, bireylerin eğitim düzeyi yükseldikçe çevre sorunların karşı duyarlılıklarının ve sorumluluk duygularının arttığı, eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin kendilerini çevre sorunlarını çözmesi gereken aktörler olarak düşündükleri yönünde yorumlanabilir.

4.12. (12.Alt Problem) Antakya’da yaşayan bireylerin, çevre sorunlarıyla mücadelede “bireylere görev düşüp düşmediği” sorusuna katılıp katılmamalarıyla yaşadıkları bölge arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bireylerin çevre sorunlarının çözümünde kendilerine görev düşüp düşmediğini düşünmelerinde, yaşadıkları bölgenin etkili olup olmadığı sorusuna yanıt aramak amacıyla; yaşanan bölge ile 28. anket sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır.

Bireylerin yaşadıkları bölgeye göre, çevre sorunlarıyla mücadelede kendilerine görev düşüp düşmediğine düşüncesine katılımları, Kay-Kare testi sonuçlarıyla Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17: Bireylerin Yaşadıkları Bölgeye Göre Çevre Sorunlarıyla Mücadelede “Bireylere Görev Düştüğü” Olarak Düşünmeye İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Bölge	Katılıp Katılmama		Toplam
	Evet	Hayır	
Tarihi Kent Yerleşkesi	82 %57,3	61 %42,7	143
Yeni Kent Yerleşkesi	120 %73,2	44 %26,8	164
Gecekondu Yerleşkesi	37 %61,7	23 %38,3	60
Toplam	239 %65,1	128 %34,9	367

$$\chi^2=8,57 \quad sd=2 \quad p<,035$$

Analiz sonuçları, bireylerin yaşadıkları bölgeye göre “çevre sorunlarıyla mücadelede bireylere görev düşmektedir” maddesine katılımlarının, yaşadıkları bölgeye göre anlamlı bir farklılık göstermekte [$\chi^2=8,57$, $sd=2$, $p<,035$] olduğuna işaret etmektedir.

Bu bulgu, bireylerin “çevre sorunlarıyla mücadelede bireylere görev düşmektedir” düşüncelerinde yaşadıkları bölgenin etkili olduğuna işaret etmektedir.

Yeni kent yerleşkesinde ve gecekondü yerleşkesinde oturan insanlar “çevre sorunlarıyla mücadelede bireylere görev düşmektedir” düşüncesine daha fazla katılırken, tarihi kent yerleşkesinde oturan bireylerin bu düşünceye katılımları, yeni kent yerleşkesinde ve gecekondü yerleşkesinde oturanlara göre daha düşüktür. Bunda da yine tarihi kent yerleşkesinde yaşayan bireylerin, kentte yaşanan çevre sorunlarına, kentin diğer bölgelerinde yaşayan insanların daha çok sahip çıkmaları gerektiğini düşünmeleri rol oynamış olabilir.

V.BÖLÜM: SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Bu bölümde, ilk olarak çalışmanın temel varsayımları doğrultusunda, çalışmanın bütününden ve 1.- 3.'üncü alt problemlerinden elde edilen sonuçlar ele alınmıştır. Ardından, çalışmanın 4.-12.'nci alt problemlerinden elde edilen ve eğitim durumu ile yaşanan yerleşkenin kentlilerin çevresel bilgilerinde/düşüncelerinde rol oynayıp oynamadığına ilişkin olan sonuçlar sunulmuştur.

Son olarak, sonuçlar göz önünde bulundurularak öneriler geliştirilmiştir.

SONUÇLAR

ÇALIŞMANIN BÜTÜNÜNDEN VE 1.-3.'ÜNCÜ ALT PROBLEMLERİNDEN ELDE EDİLEN SONUÇLAR ve TEMEL VARSAYIMLAR

Çalışmanın bütününden ve 1.-3.'üncü alt problemlerinden elde edilen sonuçlar, çalışmanın temel varsayımlarının **doğrulandığını** göstermektedir.

1- a) Antakya'da tarihsel süreçten günümüze çeşitli çevre sorunları gündeme gelmiştir. Bu sorunlar başlangıçta insan müdahalesinden değil, doğal afetler gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkmıştır.

- **Günümüzde** Antakya'daki **doğal, tarihsel-kültürel çevre değerleri** üzerindeki **baskı ve yok oluş insan temellidir.**

Günümüzde, birçok kentte olduğu gibi Antakya'da da insan, çevresel sorunlarda/değişimlerde rol oynayan en önemli etmendir. Zengin bir çevresel mirasa sahip olan Antakya, ülkemizde gerçekçi, sürdürülebilir koruma politikalarının gerçekleşmemesiyle birlikte, kentlilerin, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin bu değerlere gereken hassasiyeti göstermemeleri sonucunda bu mirasını yitirmeye başlamıştır.

- **Günümüzde** Antakya'da insanların çevre üzerindeki olumsuz etkileri **hem doğal hem de tarihsel-kültürel çevre** üzerinde etkilidir.

Antakya’da insan etkinlikleri sonucu, 1950’lerden günümüze kadar birikerek gelen doğal, tarihsel-kültürel çevre sorunları yaşanmaktadır. Bunlar; doğal (yeşil alanların azalması, su kirliliği, atık kirliliği, hava kirliliği) ve tarihsel-kültürel çevre sorunlarına, kentleşme sorunlarına, gecekondulaşmaya, gürültü ve görüntü kirliliğine ilişkin çevresel sorunlardır.

- **Günümüzde** Antakya’da **çevreye verilen zarar** da insan-çevre karşılıklı etkileşiminden dolayı, insan ve çevre sağlığını üzerinde etkilidir.

- **Tarihsel süreçte** ise Antakya’daki **doğal, tarihsel-kültürel çevre değerleri**, sel, deprem, yangın, savaş sonrası yangın ve yıkımlarla zarar görmüş ya da yok olmuştur.

Tarihsel süreçte, Antakya’da meydana gelen çevresel değişimler, ağırlıklı olarak doğal etmenler olarak tanımlayabileceğimiz doğal afetlerle ilişkilidir. Geçmişte yaşanmış birçok deprem, felaketlerin büyük bölümünü kapsamaktadır. Deprem ve savaş sonrası kentte çıkan yangınlar da çevresel değişimlere neden olmuş diğer etmenlerdir.

1- b) Ekolojik antropoloji yaklaşımı uygulanarak; insanların çevre sorunları hakkında bilgilerine, düşüncelerine, tercihlerine -yaşadıkları ortamda bir takım yenilik ve değişikliklerle yüz yüze kaldıklarında-, verecekleri kararlara ve tepkilerine bakılarak, çevre sorunlarının ortaya çıkış ve gelişim sürecinin bir profiline ulaşılabacaktır. Adı geçen yaklaşım, belirli çevresel olaylara ve sonuçlarına bakılması sayesinde insan davranışlarını ve tepkilerini ortaya koyar. Ekolojik antropoloji yaklaşımı ile çevresel bilinç ve çevresel risk algılaması ile ilgili genellemeler yapılarak insan-çevre ilişkileri çözümlenir.

(Anket sorularının bilgilere, düşüncelere, tercihlere, kararlara ve tepkilere ilişkin dağılımını görmek için Tablo 2’ye sayfa 144’e bakınız).

Bilgiler

- Kentliler, Antakya'nın **tarihi doğal çevre değerleri/özellikleri**, hakkında genel bir bilgiye sahiptir (Anket no:4)
- Kentliler, Antakya'nın **günümüzdeki doğal çevre** sorunları, hakkında genel bir bilgiye sahiptir (Anket no:5)
- Kentliler, Antakya'da **doğal çevre sorunlarından** biri olan Asi nehri sorununda, kirlenme sürecinde rol oynayan etkenler, atıklar ve kirliliğin sonuçları hakkında bilgiye sahiptir (Anket no:6, 7, 8).
- Kentliler, kentin geçirdiği **tarihsel-kültürel çevre soruları/değişimleri** hakkında düşük oranda bilgiye sahiptir (Anket no:11).
- Kentliler, Antakya'da **tarihsel-kültürel çevre sorunlarının/değişimlerinin** sonuçları hakkında düşük oranda bilgiye sahiptir (Anket no:12).
- Kentliler, Antakya'da sellerin felakete dönüşmesi bağlamında, **kentsel çevre** değişimine neden olan etkenler hakkında genel bir bilgiye sahiptir (Anket no:9).
- Kentliler, Antakya kentinin tarihi önemi/çevresel özellikleri bağlamında, **kentsel çevre** hakkında düşük oranda bilgiye sahiptir (Anket no:20)

Düşünceler

- Kentliler, Antakya'da **kentsel çevre** değişimi hakkında yeterince bilgi ve gözlem sahibi olmamakla birlikte, en çok yanlış uygulamalarla kentte geçmişin izlerinin silindiğini ve yanlış kentleşme politikalarıyla kent görünümünün bozulmuş olduğunu düşünmektedir (Anket no:21).
- Kentliler, Antakya'da **insan ve çevre sağlığını** daha çok **duyumsal olarak algıladıkları çevre sorunlarının** etkilediğini düşünmektedir (Anket no:2)

- Kentliler, Antakya’da **kendilerini** hem **doğal** hem de **tarihsel-kültürel çevre sorunlarının** olumsuz etkilediğini düşünmektedir (Anket no:3)

- Kentliler, Antakya’da **doğal, tarihsel-kültürel çevre sorunları/değişimleri** yaşandığını; bu sorunlardan en önemlisinin de Asi nehri kirliliği olduğunu düşünmektedir (Anket no:1).

- Kentliler, Antakya’da **doğal, tarihsel-kültürel çevre sorunları/değişimleri** sonucunda, çevresel değerlerinin yok olmasının, en çok yaşadığı kentin doğal, tarihsel-kültürel çevre değerlerini tanımayan bir nesil yetişmesine yola açacağını düşünmektedir (Anket no:17).

- Kentliler, Antakya’da **doğal, tarihsel-kültürel çevresel değerlerin** neden korunması gerektiği konusunda çok genel bir bilgiye sahip olmakla birlikte, bu değerlerin en çok bir daha yerine konamayacak değerler olmasından dolayı korunması gerektiğini düşünmektedir (Anket no:18).

Tercihler

- Kentlilerin **çevresel tercihleri**, Antakya’da meydana gelen ve **tarihsel-kültürel çevreyi** etkileyen çevresel değişimlerden memnun olmadıklarını göstermektedir (Anket no:22, 24,25).

- Kentlilerin **çevresel tercihleri**, Antakya’da meydana gelen ve **kentsel çevreyi** etkileyen çevresel değişimlerden memnun olmadıklarını göstermektedir (Anket no:23,27).

- Kentlilerin **çevresel tercihleri**, kentlilerin Antakya’yı tarihi dokusuyla uyumlu modern bir kent olarak görmeyi tercih ettiklerini ve **doğal, tarihsel-kültürel çevre sorunlarından/değişimlerinden** memnun olmadıklarını göstermektedir (Anket no:26).

Kararlar

- Kentlilerin **çevreyle ilgili kararları**, Antakya’da **doğal çevre** sorunları/değişimleri için alınabilecek önlemlerin farkında olduklarını göstermektedir (Anket no:10).

- Kentlilerin **çevreyle ilgili kararları**, Antakya’da **tarihsel-kültürel çevre** sorunları/değişimleri için alınabilecek önlemlerin farkında olduklarını göstermektedir (Anket no:13).

Tepkiler

- Kentlilerin, **doğal, tarihsel-kültürel çevre sorunları/değişimleri karşısındaki tepkileri**, çevresel sorunlar/değişimler hakkındaki bilgilerine, düşüncelerine, farkındalıklarına, tercihlerine ve kararlarına karşın oldukça zayıftır (Anket no:19).

Kentlilerin, çevresel sorunlardan/değişimlerden memnun olmamakla birlikte, **tepki göstermemeleri**, henüz Antakya’da **çevre bilinci ve kültürünün** oluşmamış olduğunu göstermektedir.

Kentlilerin, çevresel sorunlara/değişimlere ve bu sorunların yarattığı sonuçlara ilişkin düşüncelerinden, çevresel sorunları/değişimleri, zarar ve sorun olarak gördükleri anlaşılsa da, kentlilerin şimdiye kadar bu sorunlara **tepki göstermemeleri**, çevresel sorunları **risk** olarak algılamadıklarını göstermektedir.

Antakya’da **insanların çevreyle olan ilişkilerinin**; doğal, tarihsel-kültürel çevresel sorunlara verilmiş olan tepkilerin düşüklüğünden ve elde edilen diğer bilgilerden yola çıkarak, **insanın çevreyi olumsuz anlamda etkilemesi yönünde** gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Çünkü; yaşadığı çevreyi, sorunları bilen ve bu sorunlardan rahatsızlık duyduğunu belirten bireylerin, çevresel sorunlara karşı tepki geliştirerek, yaşadığı çevreyi iyileştirmek adına çevre yanlısı davranışlar sergilemesi beklenmektedir. Ancak, çevresel tepkileri oldukça düşük olan Antakyalı bireylerin, çevreyle olan ilişkilerinin, çevrenin sürdürülebilmesinde etkin bir rol oynamış olduğu söylenemez.

2- a) Antakya’da günümüzde yaşanmakta olan çevre sorunları, yerel ve merkezi yönetimlerin yanlış politikaları ile yerel kent sakinlerinin rollerinden kaynaklanmaktadır. Bireylerin kentlerindeki değerlere sahip çıkmamasından dolayı Antakya’da doğal, tarihsel ve kültürel çevrelerin sorumsuzca, savurganca tüketilmesi sürmektedir.

(Anket sorularının düşüncelere ilişkin dağılımını görmek için Tablo 1’e sayfa 14’e bakınız).

- Kentliler, Antakya’da **doğal, tarihsel ve kültürel çevre sorunlarının kaynağını** yani bu sorunları ortaya çıkaran **aktörleri** sırasıyla yerel yönetimler, kendileri ve ardından merkezi yönetimler olarak; dolayısıyla kendilerini, çevre sorunlarının ikinci önemli kaynağı olarak düşünmektedir (Anket no:14).

- Kentliler, Antakya’da **doğal, tarihsel-kültürel çevresel değerlerini**, en çok plansız kentleşmenin ve çevre koruma bilincinin olmaması gibi **etkenlerin** olumsuz etkilediğini düşünmektedir (Anket no:15).

- Kentliler, Antakya’da yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin ve kendilerinin **doğal, tarihsel-kültürel çevresel değerlerin korunmasında** yeterince etkili olamama nedenlerinin, en çok çevresel sorunların çözümünde kimsenin kendini sorumlu tutmamasıyla ilişkili olduğunu düşünmektedir (Anket no:16).

• Kentliler, Antakya’da **doğal, tarihsel ve kültürel çevre sorunlarını çözmesi gereken aktörleri** ise sırasıyla yerel yönetimler ve kendileri olarak düşünmektedir (Anket no:28).

Kentlilerin bu düşüncüleri, kendi davranışlarıyla çevreye zarar verdiklerinin ve sorunların çözümlenmesinde de davranışlarının etkili olacağının farkında olduklarını ve çevre sorunlarını yaratan aktörleri, sorunların çözümünde görmek istediklerini göstermektedir.

Ancak, kentlilerin doğal, tarihsel ve kültürel çevre sorunlarına karşı güçlü bir tepki geliştirmemiş olmaları, çevresel sorunların/değişimlerin ortaya çıkışında kentlilerin davranışlarının etkili olduğunu göstermektedir.

Kentlilerin doğal, tarihsel ve kültürel çevre sorunlarına karşı davranışlarının tepki gösterme şeklinde gelişmemiş olması, kentli bireylerde henüz çevre koruma bilincinin ve duyarlılığının gelişmediğini de göstermektedir.

Kentlilerin davranışlarının simgesi olan tepkilere ilişkin sonuçlar, Antakya’da yaşanan çevre sorunlarının ortaya çıkmasında, kentlilerin dolayısıyla insan-çevre ilişkilerinin etkili olduğunu göstermektedir.

Antakya’da çevre koruma bilincine ve kültürüne sahip görünmeyen kentlilerin, çevre korumada güçlü bir aktör olmalarını beklemek ise zordur.

Antakya’da yaşanmakta olan doğal, tarihsel ve kültürel çevre sorunlarında, kentlilerin kentlerindeki değerlere sahip çıkmamalarının rol oynadığı anlaşılmaktadır.

• Kentlilerin, Antakya’da **doğal, tarihsel ve kültürel çevrenin korunması için alınabilecek önlemlerin** ise en çok çevreden sorumlu tüm yetkililerin

koordinasyon içinde çalışmalarının sağlanması ile koruma amaçlı imar planının yenilenmesi ve uygulanmasıyla ilişkili olduğunu düşünmektedir (Anket no:29).

2- b) Antakya’da günümüzde yaşanmakta olan çevre sorunları, yerel ve merkezi yönetimlerin yanlış politikaları ile yerel kent sakinlerinin rollerinden kaynaklanmaktadır. Kent yönetiminin bugüne değin yanlış kentleşme politikaları izlemesinden dolayı doğal, tarihsel ve kültürel çevrelerin sorumsuzca, savurganca tüketilmesi sürmektedir.

- Kentlilerin çevre sorunlarına karşı davranışları kadar, **yerel ve merkezi kent yönetiminin izlediği yanlış kentleşme politikaları** da Antakya’da yaşanan **doğal, tarihsel ve kültürel çevre sorunlarında** etkilidir.

- **Yerel ve merkezi kent yönetiminin**, bugüne kadar çevresel değerleri korumak adına girişimlerde bulunmamaları, yaşanan sorunlara göz yummuş olmaları, çevresel sorunlara karşı duyarlı davranmamaları ve gereken önlemleri alamamaları, **doğal, tarihsel ve kültürel çevreler** üzerinde etkilidir.

- **Yerel yönetimlerin** hatalı ve popülist politikaları, kentte plansız kentleşmenin sürdürülmesine yol açmakta, bu da Antakya’da **doğal, tarihsel ve kültürel çevreler** üzerinde baskı yaratmaktadır.

- Antakya’nın **merkezde birçok belediyelerle parçalanmış yönetsel bir yapıya** sahip olması da Antakya’daki **doğal, tarihsel ve kültürel çevreleri** olumsuz etkilemektedir.

- Antakya’da **yerel ve merkezi yönetimlerin hatalı/popülist politikaları** ile kentlilerin kente ve çevreye ilişkin sorunlara gereken ilgiyi göstermemeleri, kentte çevre değerlerini korumaya yönelik güçlü bir sivil toplum örgütlenmesinin

gelişmemesi gibi sorunlar birleşmekte ve bu yolla **doğal, tarihsel ve kültürel çevrelerin** sorumsuzca, savurganca tüketilmesi sürmektedir.

- Antakya’da ister yönetim kademesinde olsun, ister sivil toplumda olsun, **Antakya’yı yöneten ve Antakya’da yaşayan insanlar**, kentte çevre sorunlarının yaşanmasında **ortak sorumluluğa** sahiptir.

ÇALIŞMANIN 4.-12.’NCİ ALT PROBLEMLERİNDEN ELDE EDİLEN SONUÇLAR

Eğitim ve yaşanan yerleşke ile ilişkili sonuçlar; kentlilerin, Antakya’nın tarihi doğal çevresine/özelliklerine ilişkin bilgileri, kültürel aktarım yoluyla edinmiş olduklarını göstermektedir.

(Eğitim ve yaşanan bölgeye göre hazırlanan alt problemlerin dağılımını görmek için Tablo 1’e sayfa.....’e bakınız).

- **Bugünkü eğitim düzeyleri**, kentlilerin Antakya’nın **tarihi doğal çevresine/özelliklerine** ilişkin bilgilere sahip olmalarında **rol oynamaktadır (4.Alt problem)**.

Ancak, istatistiksel sonuçlar, bu bilgileri bilmede çok düşük oranda anlamlı bir farklılık olduğunu da göstermektedir. Dolayısıyla, kentlilerin eğitim düzeyleri arasındaki farklılıkların, bu bilgileri bilmede, çok fazla rol oynamadığını da göstermektedir.

- **Yaşanılan yerleşke**, kentlilerin Antakya’nın **tarihi doğal çevresine/özelliklerine** ilişkin bilgilere sahip olmalarında **rol oynamamaktadır (5.Alt problem)**.

Şöyle ki, gecekondü yerleşkesinde oturan da, yeni kent yerleşkesinde oturan da “Asi Nehri’nin, ortasında bir ada olacak şeklide geniş bir yatağa sahip olduğu” bilgisine yakın oranlarda sahiptir.

Eğitim ve yaşanan yerleşke ile ilişkili sonuçlar; kentlilerin Antakya’nın günümüzdeki doğal çevre sorunlarına ilişkin bilgileri, gözlem yoluyla edinmiş olduklarını göstermektedir.

- **Bugünkü eğitim düzeyleri,** kentlilerin Antakya’nın **günümüzdeki doğal çevre sorunlarını** bilmelerinde **rol oynamamaktadır (6.Alt problem).**

- **Yaşanılan yerleşke** de kentlilerin Antakya’nın **günümüzdeki doğal çevre sorunlarını** bilmelerinde **rol oynamamaktadır (7.Alt problem).**

Şöyle ki, gecekondü yerleşkesinde oturan da yeni kent yerleşkesinde oturan da “Atıkların Asi Nehri’nde toplu balık ölümlerine ve kötü kokulara yol açtığı” bilgisine yakın oranlarda sahiptir.

Yaşanılan yerleşke ile ilişkili sonuçlar, yaşanan yerleşkenin kentlilerin çevre sorunları karşısında tepki göstermelerinde bir işleve sahip olduğunu göstermektedir.

- **Yaşanılan yerleşke,** kentlilerin çevre sorunları karşısında **tepki göstermelerinde rol oynamaktadır (8.Alt problem).**

Şöyle ki, yeni kent yerleşkesinde oturanlar, tarihi kent ve gecekondü yerleşkesinde oturanlara oranla daha çok tepki geliştirmişlerdir. Bunda, yaşanan bölgeye göre eğitim durumunun farklılaşması yani yeni kent yerleşkesinde oturanların eğitim durumunun, tarihi kent ve gecekondü yerleşkesinde oturanlara oranla yüksek olması etkilidir. Eğitimin, çevre sorunlarına karşı tepki

geliştirilmesinde dolayısıyla çevre bilinci ve duyarlığında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Eğitim ve yaşanan yerleşke ile ilişkili sonuçlar; eğitimin, kentlilerin “kendilerini çevre sorunlarını yaratan bir aktör” olarak görmelerinde bir işleve sahip olmadığını, buna karşın yaşanan yerleşkenin, bireylerin kendilerini çevre sorunu yaratan bir aktör olarak düşünmelerinde bir işleve sahip olduğunu göstermektedir.

- Bugünkü eğitim düzeyleri, kentlilerin “kentliler çevre sorunları karşısında tepkisiz kalmaktadır” düşüncesini paylaşımlarında rol oynamamaktadır (9.Alt problem).

Yani, kendilerinin çevre sorunları karşısında tepkisiz kaldığı düşüncesini paylaşan ve paylaşmayan kentlilerin arasında eğitim farklılıkları açısından önemli bir fark yoktur. Şöyle ki, eğitim durumu ilkokul olan bireylerin %61,5’i kentlilerin çevre sorunları karşısında tepkisiz kaldığı düşüncesini paylaşıırken, eğitim durumu üniversite olan bireylerin % 65-70’i bu düşüncüyü paylaşmaktadır. Dolayısıyla, kentlilerin eğitim düzeyleri arasındaki farklılıkların, kendilerini çevre sorunlarının kaynaklarından biri olarak düşünmelerinde önemli rol oynamadığı anlaşılmaktadır.

- Yaşanılan yerleşke, kentlilerin “kentliler çevre sorunları karşısında tepkisiz kalmaktadır” düşüncesini paylaşımlarında rol oynamaktadır (10.Alt problem).

Şöyle ki, bu düşüncüyü, yeni kent ve gecekondu yerleşkesinde oturanlar, tarihi kent yerleşkesinde oturanlara oranla daha çok paylaşmaktadır.

Eğitim ve yaşanan yerleşke ile ilişkili sonuçlar; eğitimin ve yaşanan yerleşkenin kentlilerin “çevre sorunlarının çözümünde kentlilere görev düştüğünü” düşünmelerinde bir işleve sahip olduğunu göstermektedir.

- **Bugünkü eğitim düzeyleri, kentlilerin “çevre sorunlarının çözümünde kentlilere görev düştüğünü” düşünmelerinde rol oynamaktadır (11.Alt problem).**

Şöyle ki, eğitim durumu ilkokul olan bireylerin % 48’i çevre sorunlarıyla mücadelede kentlilere görev düştüğünü paylaşıırken, eğitim durumu üniversite olan bireylerin %65-70’i bu düşüncüyü paylaşmaktadır. Dolayısıyla, eğitim düzeyi arttıkça, kentlilerin kendilerini çevre sorunlarıyla mücadelede görev düşün bir aktör olarak düşünmelerinin de arttığı anlaşılmaktadır.

- **Yaşanılan yerleşke, kentlilerin “çevre sorunlarının çözümünde kentlilere görev düştüğünü” düşünmelerinde rol oynamaktadır (12.Alt problem).**

Şöyle ki, bu düşüncüyü de yeni kent ve gecekondu yerleşkesinde oturanlar, tarihi kent yerleşkesinde oturanlara oranla daha çok paylaşmaktadır.

ÖNERİLER

Araştırma sonuçları göz önünde bulundurularak oluşturulan öneriler; Antakya’da insan-çevre ilişkilerinin geliştirilmesine ve kent paydaşlarına öneriler ile gelecekteki çalışmalara ilişkin önerileri içermektedir.

1-Antakya’da İnsan-Çevre İlişkilerinin Geliştirilmesine ve Kent Paydaşlarına Öneriler:

Antakya’da ekolojik antropoloji yaklaşımı ile insan-çevre merkezli bir çalışma gerçekleştirilerek, kentlilerin Antakya’da yaşanan çevre sorunlarının ortaya çıkmasında yerel yönetimler ve merkezi yönetimler kadar etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Ayrıca, çalışmadan eğitim durumu ve yaşanan bölgeye ilişkin elde edilen sonuçlar da formal eğitimin Antakya'daki çevre sorunlarının çözümlenmesinde yeterli olmadığını göstermekte; bu noktada eğitim, kentlilerin çevre sorunları karşısında davranış ve tepkilerinin değişiminde ve insan-çevre ilişkilerinin olumlu yönde geliştirilmesinde önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda, bireylerin tepkilerinin, buna bağlı olarak da davranışlarının, insan-çevre ilişkilerinin daha iyi bir zemine oturtulması adına geliştirilmesi için “bireylere çevre bilincinin aşılması” ön koşul olarak gözükmektedir. Bunun yolu eğitimden geçmekte ve bu süreçte, eğitim politikaları kadar yerel yönetimlere, merkezi yönetimlere, merkezi yönetimlerin taşra teşkilatlarına, sivil toplum örgütlerine ve üniversiteye görevler düşmektedir.

Antakya'da günümüzde yaşanan çevre sorunlarının oluşumunda yerel yönetimler baş aktör olarak görünmektedir. Aynı zamanda bu aktörleri oluşturanlar da çoğunlukla kentli bireylerdir. Bu nedenle, kentlilere eğitim aracılığıyla çevre bilinci aşılması ve bu yolla bir “çevre kültürü” oluşturulması, bir anlamda gelecekte kentin yönetiminde rol oynayacak kentlileri de çevre bilinci ve duyarlılığı konusunda eğitmek anlamını taşımaktadır. Çevre için eğitim, kentte çevreyle dost, sürdürülebilir yaklaşımların ve politikaların oluşumuna katkıda bulunabileceği gibi insanın çevre üzerindeki etkisinin, olumlu yönde gelişimine de katkı sağlayabilecektir.

Nazlıoğlu (1993:74-75) eğitimi, bireyin davranışlarında istendik değişimler meydana getirme süreci olarak tanımlamakta ve eğitimin asıl hedefinin “bireyi etkileyecek olaylar karşısında davranışlarda değişiklik meydana getirme” olduğunu vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, Antakya’da çevre bilinci ve kültürü oluşturmak için;

- Antakya Belediyesinin ve üniversitenin çevre eğitimiyle ilgili faaliyetleri gerçekleştirecek birer birim kurmaları, el ele çalışmaları; ortak projeler geliştirmeleri ya da projelere destek vermeleri,
- Hatay İl Çevre ve Orman Müdürlüğü ile İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünün örgün eğitim kurumlarıyla birlikte, kentte yaşayan tüm bireylere yönelik olarak sadece çevre, orman, kültür ve turizm haftalarıyla sınırlı kalmayacak bilgilendirme toplantıları yapmaları; çevre sorunlarıyla ilgili fotoğraf, resim gibi sergi ve yarışmalarla yani görsel araçlarla bireylerin farkındalıklarını artırıp dikkatlerini çekmeleri,
- Antakya’daki sivil toplum örgütlerinin, çevresel tepkilerin oluşumu için toplantı, seminer gibi güdüleyici faaliyetlerde bulunmaları ve örgütlü bir girişim için kentlilere yol gösterici olmaları, gerekmektedir.

Ayrıca, insanın çevre üzerindeki baskısının, eninde sonunda bir gün insanları etkileyeceği de tüm bu aktörler tarafından kentlilere anlatılmalıdır. Alpagut’un (1997:119) belirttiği gibi, bunu anlamanın ve anlatmanın en iyi yolu bilimsel araştırmaların sonuçlarını, eğitim programları aracılığıyla geniş kitlelere yaymaktır. Kitle iletişim araçları da bu yolda kullanılabilecek en etkili araçtır.

Kent ve çevreden sorumlu tüm bu aktörlerin, eğitim faaliyetlerinde izleyecekleri politikanın yalnızca “çevre eğitimi” şeklinde değil aynı zamanda “çevre için eğitim” yaklaşımına güdümlü olması gerekmektedir. Bireylerin kente ve çevreye karşı davranışlarının değiştirilmesine yönelik olarak gerçekleştirilmesi gereken tüm bu ortak girişimlerde, kentli bireylerin eksikleri göz önünde bulundurulmalı ve bu aktörler, gerçekten dönüt verebilecek nitelikte faaliyetler gerçekleştirmelidir.

Tez çalışmasında elde edilen bulgular; kentli bireylerin kente ve çevreye dair eksikliklerini de gün ışığına çıkarmıştır.

Bu bağlamda, kentli bireylerin;

- Çevre sorunlarının etkileri ve yaratacağı sonuçlar,
- Tarihsel-kültürel, doğal ve fiziki çevreyle ilgili olarak, kentin geçmişten bugüne ne yönde değiştiği,
- Kentte yaşanan çevre sorunlarının adeta eklemleştirdiği ve her bir sorunun yeni bir sorunun kaynağı olduğu-olacağı,
- Gürültü, egzoz, tıbbi atık ve endüstriyel atıklar gibi çevre sorunlarının da insan ve çevre sağlığını etkilediği-etkileyeceği,
- Endüstriyel kirliliğin yol açacağı sorunlar ve risklerin önemli olduğu,
- Tarihsel-kültürel çevre değerlerinin tıpkı doğal çevre değerleri gibi yerine konamayacak değerler olduğu,
- Kentin tarihi geçmişinin ve bugüne yansıyan tarihi kent kimliğinin, kentin yaşam kalitesini artırdığı/artıracağı,
- Kentte yaşanan sorunlarının kentlilerin yaşam kalitesini düşürdüğü-düşüreceği,
- Kentteki bazı çevre sorunlarının bugünkü kuşakları etkilemese de gelecek kuşakları etkileyeceği,
- Kentte çevreyi korumanın, kent turizmi ve ekonomisinde itici bir güç olacağı,
- Bireylerin “insan hakkı olarak çevre hakkına” sahip oldukları ve bu bağlamda çevre hakkının yararlanıcısı olan bireylere, bu haktan yararlanmakla birlikte bu hakkın gerçekleşmesi için sorumluluk da yüklenilmiş olduğu (Keleş, Ertan, 2002:77-88),

- Bireylere, anayasanın 74. maddesine göre kendileriyle ya da kamuyla ilgili dilek ve şikayetleri hakkında yetkili makamlara ve TBMM’ye başvurma hakkı verilmiş olduğu (Keleş, Ertan, 2002:134), bu bağlamda bireylerin çevrenin korunmasında ve çevresel sorunların çözümünde katılımlarının önemli rol oynayacağı,
- Sivil toplum örgütlerinin çevre korumada önemli rol oynayacağı,
- Kent ve çevre adına, yaşanan çevre sorunlarının muhasebesinin yapılması ve bu yolla kazanılacakların-kaybedileceklerin neler olduğu, hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir.

Bireylerin kent ve çevreye ilişkin değerler ve sorunlar hakkındaki eksiklikleri giderilebildiğinde, kentli bireylerin “kente ait olma duyguları” gelişebilecek ve bireylerin kent ve çevre sorunlarına karşı istendik davranışlar sergilemeleri ve edinilen bilgiler ışığında “dış uyaranlarca etkilendiği anda” tepki geliştirmeleri mümkün olabilecektir.

Kısacası, bireylerin tepkilerinin buna bağlı olarak davranışlarının geliştirilmesi için, bireylere eğitim aracılığıyla çevre bilinci ve duyarlılığı aşılanmalı ve bireyler ekoloji taraftarı davranışlarda yönlendirilerek, kentte “çevre kültürü” oluşumu için ilgili tüm aktörler koordinasyon halinde çalışmalıdırlar.

Son olarak, Antakya’da insan-çevre ilişkileri, insanın çevreye olumlu yönde etkilemesi şeklinde gelişmedikçe; yani “kentliler kentlerine sahip çıkmadıkça” ve “kenti ve çevreyi, kentin kendi kimliğinin parçaları olan kentliler korumadıkça”, Antakya’da çevre sorunlarının artarak katlanacağını ve “tarihi-evrensel kimliğiyle” dünyanın gözünün üzerinde olduğu bu kentin, ne yazı ki sıradan bir kent olacağını söyleyebiliriz.

2- Gelecekteki Çalışmalara İlişkin Öneriler

- Bu çalışma, ülkemizde ekolojik antropoloji alanında yapılmış ilk çalışma olması bakımından önemlidir ve bu yolla, insan-çevre ilişkilerini ele alan diğer çalışmalardan da farklılaşmaktadır. Ancak çalışmada, ülkemizde bu alanda yapılmış ilk çalışma olması bakımından, zorluklarla da karşılaşmıştır. Ekolojik antropoloji kuramında yaşanan değişimler, çalışmaların boyutunun değişmesine neden olmuş ve alandaki otoriteler, önceleri daha yerel ölçekte gerçekleştirilen bu tip çalışmaların, daha geniş ölçekte gerçekleştirilmesi gerektiği üzerinde hem fikir olmuştur. Bu nedenle, bu çalışma geniş bir topluluğu temsil eden Antakya kent merkezinde 367 bireyle gerçekleştirilmiştir. Birey sayısının çokluğu, alanın genişliği, bireylere ulaşmadaki güçlükler ile alandaki çevre sorunlarının görüntülenmesinin ve uygulama çalışmasının maddi boyutları, çalışmada karşılaşılan zorluklardan birkaçını oluşturmuştur. Ancak birey sayısının ve alanın genişliği, kurama yeni yaklaşımların eklenmesinde yapıcı bir rol oynayabilecektir. Bu nedenle, bütün zorluklara karşın, yapılacak olası çalışmalarda çalışma alanının kentlere odaklanması, kuramın gelişiminde yapıcı rol üstlenebilecektir.

- Geniş topluluklar üzerinde daha önce gerçekleştirilmeyen bu çalışmalarda araştırmanın deseninin, araştırmacının ele aldığı alana, örnekleme ve sorunlara göre değişmesi de araştırmanın bir diğer zorluğunu oluşturmuştur. Alanın, sorunların, örneklemin ve araştırma deseninin hazırlanması oldukça zaman alıcı olmuştur. Ancak, bu tip bir araştırma, araştırmacılara yeni çalışma metotları bulma fırsatı vermektedir. Bu bakımdan, hem alan yenilik getirmek hem de ülkemizde Antakya gibi bir çok kentte yaşanan çevre sorunlarını ve

insan-çevre ilişkilerini ortaya çıkarmak, bu çalışmayla birlikte yapılacak olası çalışmaların önemini artıracaktır.

- Bu çalışma belirli sınırlılıklar çerçevesinde gerçekleştirilmiş, araştırmanın uygulama kısmında Antakya kent merkezinde yaşayan 367 bireyle çalışılmıştır. Bu bağlamda, olası çalışmalarda araştırma bölgesine ilişkin sınırlılıklar genişletilebilir ve insan-çevre ilişkilerine ilişkin bilgiler de çoğaltılabilir.
- Çalışmanın örneklemini kentliler oluşturduğundan, çalışma bulguları ve sonuçlarını sadece “kentlileri” temsil etmektedir. Çalışmada meslek grubunun, yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyinin dağılımına dikkat edilmiştir. Ancak, yapılacak olası çalışmalarda farklı meslek grubuna sahip bireyler arasında bir karşılaştırma yapılabilir. Örneğin, kentlilerle ilgili yapılmış olan bu çalışmanın ardından, sadece kenti yönetenleri kapsayacak benzer bir çalışmanın yapılması oldukça bütünleyici olacaktır.
- Çalışmada, bireylerin çevre sorunları karşısındaki tepki ve davranışlarının değiştirilmesinde, çevre eğitiminin önemi ön plana çıkmıştır. Bu nedenle, kentte çevre koruma adına ve çevre korumada rol oynayan aktörlere yol gösterici olması bakımından, çevre eğitiminde izlenecek yolların nasıl olması gerektiğini gösterecek nitelikte bir çalışmanın yapılması faydalı olacaktır.
- Çalışmanın temel amacı, insan-çevre ilişkilerini hem kuramsal hem de uygulama düzeyinde incelemek olduğundan, çalışmada kentteki çevre sorunları yazılı kaynaklardan, araştırma bulgularından ve gözlemlerden yola çıkarak sunulmuş ve insanın çevreyle olan ilişkisi çözümlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, çevre sorunlarının nasıl çözümlenmesi gerektiği ise insan-çevre ilişkileri bağlamında ele alınmıştır. Kentte çevresel değerlerin sürdürülebilirliği

adına, bundan sonra yapılacak olası çalışmaların yönetsel boyuta odaklanarak; çevre politikalarının ve yönetimini ele alması, kentteki çevre sorunlarının çözümlenmesi ve önlenmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Abel, T., (1998), “Complex Adaptive Systems, Evolutionism and Ecology within Anthropology: İnterdisciplinary Research for Understanding Cultural and Ecological Dynamics”, **Journal of Ecological Anthropology**, Vol:2.

Adıgüzel, Ş., (2004), “Yaşanabilir Kent Çevresinde Antakya”, **Antakya Kent Kurultayı Bildirile Kitabı**, Detay Yayıncılık, Ankara.

Alpagut, B., (1982), “İnsan Ekolojisi”, **İnsan ve Çevre**, TÇSV Yayını, Ankara.

Alpagut, B., (1997), “Doğal Çevre ve İnsanın Evrimi”, **İnsan, Çevre,Toplum**, İmge Kitabevi, 2.Baskı, Ankara.

Alpagut, B., (2004), “Antakya Tarihi”, **Antakya Kent Kurultayı Bildirile Kitabı**, Detay Yayıncılık, Ankara.

Akurgal, E., (1945), “Tarihte Şark- Garp Münasebetleri Bakımından Hatay Bölgesinin Önemi”, **A.Ü. DTCTF Yayınları**, A.Ü. Hatay Haftası 10.IX 1943-19. IX 1943, TTK Basımevi, Ankara.

Altman, I., Chemers, M., (1980), **Culture and Enviroment**, Brooks/ Cole Publishing Company, Monterey, California. A Division of Wodsworth.

Altman, I., Chemers, M. M., (1989), **Culture and Enviroment**. N.Y: Cambridge University Press.

Anderson, E .N., (2000), “On an Antiessential Political Ecology”, **Current Anthropology**, Vol:41, İssue I,February.

ANONİM, (1966), **Amik Geliştirilmesi Teknik ve Ekonomik Fizibilite Raporu**, T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı,DSİ Genel Müdürlüğü, Ankara.

Antakya Sit Alanı Koruma İmar Planı Uygulama Yönetmeliği, (1990), Proje Yöneticisi Yrd.Doç.Dr. Nurcan Uydaş. Araştırmacılar: Ş.Pl. Hale Ertorun, Ş.Pl.Nazan Yılmaz, Murat Yolukaslan. G.Ü. Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi, Ankara.

Antakya Arkeolojik Sit Alanları Komisyon Raporu, (1995), Adana KTVK Kuruluna Sunulan Rapor, Prof.Dr. Ramazan Özgan ,Prof.Dr.Haluk Abbasoğlu, Prof.Dr.Raci Bademli.

Antakya Antik Kenti Sit Sınırları İrdeleme Raporu, (1994), Adana KTVK Kuruluna Sunulan Rapor, Prof.Dr. Ramazan Özgan, Prof.Dr. Vedat İdil, Doç.Dr. Numan Tuna, Doç.Dr.Tamer Gök.

Arık, R.O., (1944), “Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor”, **Belleten**, VIII.

Atuk, N., (1995), **Türkiye'den Suriye'ye Akan Yerüstü ve Yer Altı Suyu Miktarı Ve Bunların Ekonomik Değerleri** , DPT.DEİGM, Ankara.

Barfield, T., (1997), **The Dictionary of Anthropology**, Oxford: Blackwell Publishing.

Barth, F., (1969), “Ecological Relationships of Ethnic Groups in Swat, North Pakistan”, **Man in Adaptation The Cultural Present**, Editor: Yehudi A. Cohen, Aldine Publishing Company,Chicago.

Bates, M., (1953), “Human Ecology”, **Anthropology Today: An Encyclopedic Inventory Prepared Under the Chairmanship of A.L. Kroeber**, The University of Chicago Press.Chicago&London.

Bennet, J.W., (1990), “Ecosystems, Enviromentalism, Resource Consevation and Anthropological Research, **The Ecosystem Approach in Anthropology; From**

Concept to Practice. Edited by: Emilio Moran, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Bennett, J. W., (1996), **Human Ecology as Human Behavior; Essay in Enviromental and Development Anthropology**, New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.

Bilen, Ö., (1996), **Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye**, Tesav Vakfı Yayınları, İkinci Baskı., Ankara.

Bookchin, M., (1994), **Özgürlüğün Ekolojisi Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü**, Çeviren: A. Türker, Ayrıntı Yayınları:100, İstanbul.

Bowie, F., (2000), “Religion, Culture and Environment”, **The Anthropology of Religion**, Blackwell Publishing, UK.

Braidwood, R. J., (1937), **Mounds In The Plain Of Antioch on Arcgeological Survey**, The University of Chicago Press, İllionois.

Burhan, O., (1986), **Çevre Üzerine Düşünceler**, TÇSV Yayını , Ankara.

Cantay, G., (2000), “Güney-Doğu Anadolu Ticaret Yolları ve Menzil Kuruluşları”, **Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri**, Cilt 1., Yayın Koor. İmran Baba , AKM Başkanlığı Yay.,Can Basın Yayın, Ankara.

Cohen, A.Y., (1969), “Culture as Adaptation”, **Man in Adaptation The Cultural Present**, Aldine Publishing Company,Chicago.

Conanat, F.P., (1990), “1990 and Beyond: Satellite Sensing and Ecological Anthropology”, **The Ecosystem Approach in Anthropology; From Concept to Practice**, Edited by: Emilio Moran, University of Michigan Press. Ann Arbor.

Conklin,H.C., (1969), “An Ethnoecological Approach to Shifting Agriculture”, **Man in Adaptation The Cultural Present**, Editor: Yehudi A. Cohen, Aldine Publishing Company,Chicago.

Çelebi, N., (1996), “Çevre Üzerine Bir Kavramsallaştırma”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı:1, Ankara Üniversitesi DTCF, Ank. Üniv. Basımevi.

Çiftçioğlu, O., Açıklan, A., Ekenel, Ö., (1972), **Hatay İl Yıllığı**, Hatay Valiliği, Antakya.

Çitakoğlu, N., (1945), “Hatay’ın Coğrafi Durumu”, **A.Ü.DTCF Yayınları**, A.Ü. Hatay Haftası 10.IX 1943-19. IX 1943, , TTK Basımevi, Ankara.

Dansereau, P., (1984), “Çevrebilim ve İnsan Etkisinin Artışı”, **Yerleşim ve Çevrebilim Sorunları Kuram ve Uygulama**, , UNESCO-Türk Sosyal Bilimler Dergisi 2, Çev: Sevil Atauz, Olguç Matbaası.

Demir, A., (1996), **Çağlar İçinde Antakya**, Akbank Kültür Sanat Yayınları:62, İstanbul.

Demir, A., (2000), “Antakya Eski Konut Yerleşmesi”, **Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri**, Cilt 1., Yayın Koor. İmran Baba , AKM Başkanlığı Yay.,Can Basın Yayın, Ankara.

Diler, A., (2004), **Muğla’da Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Yaşanan Sorunlar: Kültürel ve Doğal Kaynak Yönetimi Ön Araştırması**, Elif Ofset, 1.Baskı, İstanbul.

Doğruel, F., (2005), **Hatay’da Çoketnili Ortak Yaşam Kültürü: “İnsaniyetleri Benzer...”**, İletişim Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Downey, G., (1962), **Antioch in the Ages of Theodosius the Great.**, Oklahoma.

Downey, G., (1966), **A History of Antioch in Syria-From Seleucus To The Arab Conguest**, 2. Baskı, Princeton-New Jersey.

Downey, G.,(1963), **Ancient Antioch**, Princeton-New Jarsey.

Descola, P., Palson, G., (1996), **Nature and Society; Anthropological Perspectives**, London: Routledge.

Edgerton, R.B., (1969), “Cultural”, “Ecological” Factor in the Expression of Values, Attidues and Personality Characteristic”, **Man İn Adaptation The Cultural Present**, ed. Cohen,A.Y., Aldine Publishing Componay,Chicago.

Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü Etüt Dairesi Başkanlığı, (2000), **Asi Nehri Demirköprü ve Antakya Kent Merkezi Ölçüm İstasyonları Su Kalitesi Ölçüm Sorunları**, İstatistik Bilgiler, Ankara.

Ekinci,O., (2001), “Antakya “Dayanışma” Bekliyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 23 Mayıs 2001.

Erder, C., (1971), **Tarihi Çevre Kaygısı**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yayın no: 18, Ankara.

Erder, C., (1975), **Tarihi Çevre Bilinci**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yayın no: 24, Ankara.

Ersoy, G. E., (2000), “Tarafsız Apolitik Ekolojizmden, Taraflı Politik Çevreciliğe”, **Sosyal Antropoloji Özel Sayısı, Folklor/Edebiyat**, Cilt:VI, Sayı:XXII, 2000/2., İkici Baskı, Ankara.

Ferhad, H., (2001), “Uç Sınır Şehri :Antakya”, **Sanat Dünyamız Bizans Özel Sayısı**, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık A.Ş., Promat Basım Yayın, 2.Baskı, İstanbul.

Giraldeau, L.A., (1997), “The Ecology of Information Use”, **Behavioral Ecology An Evolutionary Approach**, Edited by, J.R.Krebs&N.B.Davies., Blackwell Publishing, UK.

Giray, C., (2000), **Antakya Kent Dokusu İçerisinde Yer Alan Asi Nehrinde Rekreatif Amaçlı Kullanım Olanaklarının İrdelenmesi**, M.K.Ü, F.B.E., Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antakya.

Guest, G., (2002), “Market Integration and the Distribution of Ecological Knowledge within an Ecuadorian Fishing Community”, **Journal of Ecological Anthropology**, Vol. 6. No:1.

Grant, M., (1969), **The Ancient Mediterranean**, M.Grant Publication.

Gross, R.D., 1990, “Ecosystems and Methodological Problems in Ecological Anthropology”, **The Ecosystem Approach in Anthropology**, Editor. Emilio F. Moran, The University of Michigan Press, Ann Arbor .

Güvenç, B., (1984), **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, Ankara.

Haddad, G., (1949), **Aspects Of Social Life İn Antioch İn The Hellenistic-Roman Period**, The University of Chicago, Chicago: İllionis.

Hamamcı, C., (1990-I), “Çevre ile Uyumlu Sosyo-Ekonomik Entegre Planlama İçin İskenderun Körfezinde Kirlenmenin Tespiti ve Çevre Yönetimi Projesi”, Ankara Üniv., SBF, Ankara.

Hardesty, L.D., (1977), **Ecological Anthropology**, New York:John Wiley&Sons.

Harris, M., (1971), “Culture, Man and Nature”, **An İntroduction to General Anthropology**, N.Y.: Thomas Y.Crowell Company.

Hatay Çevre Envanteri (Taslak Doküman), (1985), Hatay İl Çevre Müdürlüğü, T.C. Hatay Valiliği, Antakya.

Hatay İl Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Araştırma Formu, (2002), Çevre Bakanlığı, Çevresel Etki Değerlendirmesi Ve Planlama Genel Müdürlüğü, Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı.

Hatay İli Tarımsal Master Planı, (2004), Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Hatay Tarım İl Müdürlüğü, T.C. Hatay Valiliği, Antakya.

Hatch, E., (1973), **Theories of Man and Culture**, Colombia University Press. New York&London.

Headland, T. N., (1997), “Revisionism in Ecological Anthropology”, **Current Anthropology**, Vol. 38, No: 4.

Herzfeld, M., (2001), “Environmentalisms”, **Anthropology, Theoretical Practice in Culture and Society**, Blackwell Publishing, UK.

Herzfeld, M., 2001, “Anthropology” , **Theoretical Practice in Culture and Society**, Blackwell Publishing, UK.

İmamoğlu, O., (1992), “Psikolojik Açıdan İnsan-Çevre İlişkileri”, **İnsan Çevre Toplum**, Yayına Hazırlayan: Ruşen Keleş, İmge Kitabevi Yayınları: 46, Ankara.

İnsel, İ., (1976), **Antakya’da Ekonomik, Sosyal ve Turizm Faaliyetleri**, Antakya: Ticaret Borsası Yayını.

Joseph, S., (2002), “Reply to Winterhalder’s Behavioral and Other Human Ecologies: Critique, Response and Progress Through Criticism”, **Journal of Ecological Anthropology**, Vol:6.

Joseph, S., (2000), “Anthropological Evolutionary Ecology: A Critique”, **Journal of Ecological Anthropology**, Vol:4.

Kara, A., (2005), **19.Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri Antakya**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık:139, İstanbul.

Karakılıç, Y., Erkul, H., (2002), **Sürdürülebilir Akarsu Yönetimi ve Tersine Akan Nehir Asi**, Deta Yayıncılık, Ankara.

Kates, W.R., (1984), “Çevrenin İnsanlarca Algılanışı”, **Yerleşim ve Çevre Bilimleri Sorunları**, Çev. Haluk Pamir, UNESCO-Türk Sosyal Bilimler Dergisi, Olguç Matbaası.

Keleş, R., Hamamcı, C., (1993), **Çevre Bilim**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Keleş, R., Ertan, B., (2002), **Çevre Hukukuna Giriş**, 1.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Keleş, R., (2004), **Kentleşme Politikası**, 8.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Kennedy, H., (1999), “Antakya: Byzantium’dan İslama Dönüş”, **Geç Antik Çağda Kent**, Derleyen: John Rich, Çev: Suna Güven, Ertuğrul Güven, Homer Kitabevi, 1.Basım, İstanbul.

Konukçu, E., (2000), “Bazı Gezi Notlarına Göre Osmanlı Döneminde Antakya”, **Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri**, Cilt 1., Yayın Koor. İmran Baba , AKM Başkanlığı Yay., Can Basın Yayın Ankara.

Kottak, C.P., (2001), **Antropoloji İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**, 1.Basım, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Köse, B., Arıca, S.Ü., YAZAR, Ş., (1999), **Asi Nehri'nin Kirlilik Düzeyi ile Bazı Fiziksel, Kimyasal ve Biyolojik Parametrelerinin Tespiti**, Hatay: MKÜ Fen Edebiyat Fakültesi Kimya Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi.

Köy İşleri Bakanlığı, (1965), **Köy Envanter Etütlerine Göre Hatay**, Köy İşleri Bakanlığı Yayını, No:30, Başkent Matbaası.

Krebs J.R., Davies, N.B., (1997), "The Evolution of Behavioral Ecology", **Behavioral Ecology An Evolutionary Approach**, Edited by, J.R.Krebs&N.B.Davies., Blackwell Publishing, UK.

Krober, A.L., (1969), "Relations of Environmental and Cultural Factors", **Environment & Cultural Behavior**, Edited by Andrew P.Vayda, University of Texas Press, Austin.

Lees, H.S., Bates G.D., (1990), "The Ecology of Cumulative Change", **The Ecosystem Approach in Anthropology**, Editor. Emilio F. Moran, The University of Michigan Press, Ann Arbor .

Little, P.,E, (1999), "Enviroments and Enviromentalisms in Anthropological Research: Facing New Millennium", **Annual Rewies of Anthropology**, 28.

Little, D.P., (2001), "Memlûklü Tarihçiler Tarafından Kaydedilen Deprem Verileri", **Osmanlı İmparatorluğunda Doğal Afetler**, Editör: E. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yay.117, Numune Matbaası, İstanbul.

McGlade, J., (1999), **Advanced Ecological Theory Principles and Applications**, Blackwell Publishing, UK.

Mersinligil, Ö., Erişen,O., (1997), **Antakya (Hatay) İmar Planı Ön Araştırması-İlave ve Revizyon**, Adana.

Milton, K., (1993), **Enviromentalism; The View from Anthropology**, London: Routledge.

Milton, K., (2002), “Anthropology and Enviromental Engagement”, **Current Anthropology**, Vol:43, Issue3.

Minzoni-Deroche, A., (1992), “Üçağızlı Mağara, un Site Aurignacien dans le Hatay(Anatolie)”, *Paleorient*, 18/1.

Moran, E.,F., (1982), **Human Adaptability; An İntroduction to Ecological Anthropology**, Westview Press, Boulder, Colorado.

Moran, E.F., (1990), “Ecosystem Ecology in Biology and Anthropology:A Critical Assessment”, **The Ecosystem Approach in Anthropology, From Concept to Practice**, The University of Michigan Press, Ann Arbor.

Musil, J.,(1984), “Toplumsal Değişme ve Çevre”, **Yerleşim ve Çevrebilimleri Sorunları**, UNESCO-Türk Sosyal Bilimler Dergisi, Olguç Matbaası.

Nazlıoğlu, M.,(1995), “Toplum ve Çevre”, **Toplum ve Çevre**, Yayına Hazırlayan: Yakın Ertürk, Sosyoloji Derneği.

Netting, R.M, (1986), **Cultural Ecology**, 2. Ed., İllinois: Waveland Press.

Netting, R.M., (1990), “Links and Boundaries: Reconsidering The Alpine Village as Ecosystem”, **The Ecosystem Approach in Anthropology; From Concept to Practice**. Edited by: Emilio Moran, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Netting, R. McC., (1996), “Cultural Ecology”, **In Encyclopedia of Cultural Anthropology**. Vol:4. New York: Henry Holt.

Odum, E.P., (1971), **Fundamentals of Ecology**, W.B. Saunders Company, Philadelphia.

Orlove, B.S., (1980), "Ecological Anthropology", **Annual Reviews of Anthropology**, Vol.9.

Önal, İ., (2004), "Altyapı ve Çevre", **Hatay'ın Ekonomik, Sosyal, Kültürel Sorunları ve Çözüm Önerileri Paneli**, 15.05.2004, Yayınlanmamış panel raporu, Ankara.

Özbilen, A., (1986), "Tarihi ve Doğal Çevrede Kullanıcı Referanslarının Tasarım Kararlarına Yansıtılması", **Turizm Yıllığı'1986**, T.C. Turizm Bankası A.Ş., Ankara.

Özer, K., Özyılmaz, A.D., Kaya, K., (1999), **Hatay İli Çevre Durum Raporu**, Hatay Valiliği, Antakya.

Özgünel, C., (2002), " Mauerschau Band 3 ", **Die falschen Denkweisen bei der Erhaltungdes Kulturerbes, in Festschrift für Manfred Korfmann**, Deutschland.

Özgünel, C., (2004), "Antakya Tarihi İçeriğinde Doğu-Batı İlişkilerine Kısa Bir Bakış", **Antakya Kent Kurultayı Bildirile Kitabı**, Detay Yayıncılık, Ankara.

Öztürk, K., (1989), "Tarihi ve Kültürel Çevrede Koruma Sorunları", **Çevre'89 Beşinci Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi**, T.C. Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü-Çukurova Üniversitesi, Adana.

Parmaksızoğlu, İ., (1982), **Seyahatname (Hatay-Suriye-Lübnan-Filistin) Evliya Çelebi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:506, Başbakanlık Basımevi, I.Baskı, Ankara.

Pavao-Zuckerman, M.,A., (2000), "The Conceptual Unility of Models in Human Ecology", **Journal of Ecological Anthropology**, Vol:4.

Perim, M.B., (1943), **Çağlayanlar Bölgesi Hatay**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.

Pioro, Z., (1984), “Yerleşme Dizgelerinin Çevrebilimsel Yorumu”, Çev. Raci Bademli, **Yerleşim ve Çevrebilimleri Sorunları**, UNESCO-Türk Sosyal Bilimler Dergisi, Olguç Matbaası.

Rappoport, R.A., (1990), “Ecosystems, Populations and People”, **The Ecosystem Approach in Anthropology**, Editor. Emilio F. Moran, The University of Michigan Press, Ann Arbor.

Salzman, P.C., Attwood, D. W., (1996), "Ecological Anthropology", **In Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology**, edt: Alan Barnard and Jonathan Spencer, London: Routledge.

Sarmela, M.E., (1975), “Group-Centered Behavior and Cultural Growth: A Summary Of Ecology and Superstructures”, **Population, Ecology and Social Evolution**, Mouton Publishers, The Hague, Paris.

Scoones, I., (1999), “New Ecology and The Social Sciences: What Prospects for a Fruitful Engagement?”, **Annual Reviews of Anthropology**, Vol:28.

Shaver, J.R., Ashmore, W., (1986), **The Cultural Processual Approach, Archeology, Discovering Our Past**, I Mayfield Publish Company, California.

Silverman, D., (2000), **Doing Qualitative Research: A Pratical Handbook**, London: Sage Publications.

Solak, M. A., (2001), “Selin Getirdiği Tükeniş”, **Güney Rüzgarı Dergisi**, Yıl:5, Sayı 40, Güney Rüzgarı Yayıncılık Tanıtım, Antakya-Hatay.

Solak, Ö., Doğan, Ö., (1995), **Asi Nehri Kirliliği Üzerine Araştırma**, M.K.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Antakya.

Spooner, B., (1984), “Çevrebilim Araştırmalarında İnsan İçeriği”, **Yerleşim ve Çevrebilim Sorunları Kuram ve Uygulama**, UNESCO-Türk Sosyal Bilimler Dergisi 2, Çev:Tansı Şenyapılı, Olguç Matbaası.

Stepp, J.R., (1999), “Prospectus for Information Ecology”, **Journal of Ecological Anthropology**, Vol:3.

Steven, K., Steiner, M.C., Güleç, E., 2004, “2002 Yılı Üçağızlı Mağarası Kazısı”, **TC Kültür ve Turizm Bakanlığı 25. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara.

Steward, J.H., (1955), **The Theory of Cultural Change: The Methodology of Multilinear Evolution**, University of Illinois Press, Urbana.

Steward, J.H., (1959), “The Concept and Method of Cultural Antjropology”, **Readings in Anthropology**, Vol.II., Edt: Morton H. Fried, N.Y. Thomas Crowel Company, New York.

Steward, Julian H., (1968), "Cultural Ecology.", **International Encyclopedia of the Social Sciences**, Vol. 4, Macmillan, New York.

Steward, J.H., (1972), “The Concept and Method of Cultural Ecology”, **Theory of Cultural Change**, Universit of Illionois Press, Urbana and Chicago.

Şenyürek, M, Bostancı, E., (1958), “Hatay Üzerinde Prehistroik Bir Araştırma”, **Belleten**, Vol.22, No:86, Ankara.

Şenyürek, M, (1958), “1958 Yılında Samandağ Yakınında Bir Mağarada Yapılan Sondaj”, **Anatolia**, Vol . III.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı KHGM, (1982), **Hatay İli Köy Envanteri Etüdü**, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

Tekin, M., (1993), **Hatay Tarihi**, Hatay Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, Antakya.

Tekinel, O., (1994), “Hatay İlinin Tarımsal Yapısı”, **Hatay İlinin Ekonomik Kalkınması**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul.

Townsend, C.R., Begon M., Harper, J.L., (2003), **Essentials of Ecology**, 2.edt., Blackwell Publishing, UK.

Tuncer, M., (2001), “**Antakya “Tarihi Kente Dokusu” Koruma Planı ve Koruma/Geliştirme Amaçlı Kentsel Tasarım Projeleri İçin “Yöntem, Koruma Politikaları ve Program Önerisi**”, UTTA Planlama, Projelendirme & Danışmalık.

Tülücü, K., (1997), **Su Kaynaklarının Planlanması**, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Tarımsal Yapılar ve Sulama Bölümü Ders Kitabı, Yayın no:53, Adana.

Vayda, A.P., McCay, B.J., (1975), “New Directions in Ecology and Ecological Anthropology”, **Annual Reviews of Anthropology**, Vol.4.

Vayda, A.P., (1969), “Environment & Cultural Behavior”, **Ecological Studies in Cultural Anthropology**, Edt. A.P.Vayda , University of Texas Press, Austin.

Voland, E., (1998), “Evolutionary Ecology of Human Reproduction”, **Annual Reviews of Anthropology**, Vol:27.

Vogt, J., (2001), “Osmanlı Toplumunda Tarih Boyunca Depremsellik”, **Osmanlı İmparatorluğunda Doğal Afetler**, Edt. E. Zachariadou , Tarih Vakfı Yurt Yay.117, Numune Matbaası, İstanbul.

Winterhalder, B., (2002), “Behavioral and Other Human Ecologies: Critique, Response and Progress Through Criticism, **Journal of Ecological Anthropology**, Vol:6.

Wolley, L., (1937), “Excavations Near Antioch in 1936”, **The Antiquaries Journal**, XVII,I.

Yener, K.A., Edens, C., Wilkinson, T., (2001), **The Amuq Valley Regional Project**, 1995-1998, AJA:104.

Yener, A., Wilkoinson T., (1997), **1995 Chicago Oriental Institute Hatay-Amik Ovası Bölge Projeleri**, XIV.AST, Ankara, II.

Yıldırım, A., Şimşek, H., (1999), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara. Seçkin Yayınevi.

Yükselen, C., (2004), “Antakya’nın Ekonomik ve Sosyal Potansiyeli”, **Antakya Kent Kurultayı Bildirile Kitabı**, Detay Yayıncılık, Ankara.

<http://tayproject.eies.itu.edu.tr/rapor.html/> indirilme tarihi 03.06.2004

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/thistoric.htm/> indirilme tarihi 06.07.2003

<http://www.enviroeducation.com/interviews/david-casagrande/> indirilme tarihi 15.03.2002

<http://www.hatay.gov.tr/> indirilme tarihi 06.07.2004

ÖZET

Bu tez, ekolojik antropoloji kuramı doğrultusunda, insanların çevre sorunları karşısında tepkilerinin, dolayısıyla düşünce ve davranışlarının insan-çevre ilişkileri bağlamında çözümlenmesini konu almaktadır.

Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Antakya’da yaşanan çevre sorunları belirlenmiş ve bu sorunlar ile insan-çevre ilişkilerine odaklı sorular hazırlanmıştır. Anket çalışması 367 kişiyle gerçekleştirilerek gerekli veriler toplanmıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, kentte doğal ve tarihsel-kültürel çevre ile kentleşmeye ilişkin sorunlar yaşandığı ve bu sorunların insanı da çevreyi de olumsuz etkilediği görülmüştür. Sorunların kaynağının ise temelde insan etkinliklerinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Çalışmanın uygulama boyutundan elde edilen sonuçlar doğrultusunda ise kentlilerin bu sorunlardan ağırlıklı olarak yerel yönetimleri ve kendilerini sorumlu tuttukları; yaşadıkları çevre sorunları ve bu sorunların sonuçları hakkında genel olarak bilgi ve gözlem sahibi oldukları; çevre sorunlarının çözümünde kendilerini önemli bir aktör olarak düşündükleri görülmüştür. Ancak tüm bunlara karşın bireyler çevre sorunlarına karşı güçlü bir tepki geliştirmemişlerdir. Bu sonuçlar, Antakya’da yaşayan insanların çevreyle olan ilişkilerinde, bireylerin davranışlarının çevre sorunlarının yaşanmasında etkili olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, bireylerin çevre sorunlarına tepki göstermemesi, kentlilerde henüz çevre koruma duyarlılığının ve kültürünün gelişmediğini; çevre koruma bilincine ve kültürüne sahip görünmeyen bireylerin çevre korumada güçlü bir aktör olmalarını beklemenin de zor olduğunu göstermiştir.

ABSTRACT

The subject of this thesis is the responses, thinks and behaviours of the humans towards environmental problems through ecological anthropology theory in the context of human environmental relationships.

In this study quantitative method is used. The environmental problems in Antakya are determined and questions focusing on human-environment relationships are prepared by drawing upon these problems. The data needed is collected by using a questionnaire with 367 people.

In accordance with the results of the study, the problems of natural and historical-cultural environment and urbanization is identified in the city and these problems effected not only humans but also environment. The resources of these problems are determined as human activities. In accordance with the results of the application; the citizens are predominantly seem to blame themselves and local administrations, the citizens have general information and remark on the environmental problems and the results of these problems, the citizens think of themselves as crucial actors on resolving the environmental problems. But in spite of all these results, the individuals didn't have a strong reaction to the environmental problems. These results demonstrate that behaviours of the individuals are effective factors on the relationship between the habitants of Antakya and the environment. In this context, the nonreactive behaviour of the individuals against environmental problems demonstrates that the inhabitants haven't developed the sensitivity of protecting the environment yet. And these results shows us that expecting the individuals who haven't got the culture and consciousness towards protecting the environment to be powerful actors seems considerably difficult.

EK 1. Anket Formu

Sayın katılımcı,

“Ekolojik Antropoloji: Antakya Örneği” konulu doktora tezi hazırlamaktayım. Bu çalışma, insan ve çevre ilişkilerini hem kuramsal düzeyde hem de uygulama düzeyinde incelemeyi ve Antakya’da meydana gelen çevresel sorunları ile toplumun bu sorunlar karşısındaki tutum ve davranışlarının ortaya konması amacını gütmektedir.

Çalışma gereği Antakya ile özellikle de Antakya kent merkeziyle ilgili araştırma ve gözlemler yapılmıştır. Yapılmakta olan çalışmaya, sizlerin görüşleri ve yardımları büyük katkılar sağlayacaktır. Bu nedenle ilişkide bulunan ankette yer alan sorulara vereceğiniz yanıtlar oldukça önem taşımaktadır.

Ankette, sizlerin Antakya’da yaşanan çevre sorunlarına ilişkin görüşlerinizi, gözlemlerinizi ve bilgilerinizi almaya yönelik soruların yanı sıra, bu sorunların nedenlerine ve çözümüne ilişkin sorulara yer verilmiştir.

Soruların sizleri yormaması dileğiyle teşekkürlerimi sunarım.

Banu Aygün

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Çevrebilimleri Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

Anketteki sorularda parantez içindeki **boşlukları işaretlemeniz** isteneceği gibi, bazılarında parantez içindeki boşlukları **en önemliden başlayarak** (1'den başlayarak) sıralamanız istenmektedir.

Anket sorularında yer alan şıkları **birden fazla işaretleyebilirsiniz**.

Ankette yer alan soruların ve yanıt seçeneklerinin görüşlerinizi bildirmede yetersiz kaldığı durumlarda ya da iletmek istediğiniz düşünceler olduğunda altlarına eklemeler yapabilirsiniz.

ANKET SORULARI

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

Eğitim Durumunuz :

Meslek Grubunuz:

İkamet Yeriniz (mahalle) :

1-Antakya'da yaşandığını düşündüğünüz çevre sorunlarını önem sırasına göre 1'den başlayarak sıralayınız.

- ☐ Su kirliliği (Asi Nehri'nin kirliliği).
- ☐ Yeşil alanların azalması.
- ☐ Tarihsel-kültürel çevre sorunları (Tarihsel-kültürel değere sahip yapılardaki sorunlar, tarihi evlerdeki sorunlar, sit alanlarındaki sorunlar).
- ☐ Gecekondulaşma.
- ☐ Kentleşme sorunları (Alt yapı yetersizlikleri ve çarpık kentleşme).
- ☐ Gürültü sorunu.
- ☐ Görüntü kirliliği.
- ☐ Hava kirliliği.
- ☐ Çöp ve atık sorunu.

2- Antakya'da insan ve çevre sağlığını olumsuz etkileyen etkenler sizce nelerdir?

- ☐ Endüstriyel atıklar (Endüstri işletmelerinin, zeytinyağı atölyelerinin atıkları).
- ☐ Kentsel ve evsel atıklar (Deterjan gibi kimyasal atıklar, çöpler, kanalizasyon atıkları, yağmur suları) .
- ☐ Tıbbi atıklar (Hastane ve muayenehanelerin atıkları) .
- ☐ Tarımsal ilaçlar.
- ☐ Egzoz kirliliği.
- ☐ Gürültü kirliliği (atölye, işyeri, eğlence yeri, motorlu araçlar ve motosikletlerden kaynaklanan gürültüler).
- ☐ Hava kirliliği
- ☐ Diğer.....

3- Antakya'daki çevresel koşullardan hangisi sizi olumsuz yönde etkilemektedir. Etkilenme derecenize göre 1'den başlayarak sıralayınız.

- ☐ Asi Nehri'nin kirlenmesi ve atık kirliliği.
- ☐ Yeşil alanların hızla yok olması.
- ☐ Tarihi evlerin - binaların yok olması, tarihi kent dokusu içinde uyumsuz gelişen yapılaşmalar, tarihi ve arkeolojik sit alanları içinde oluşan gecekondulaşma.
- ☐ Kent merkezinde yer alan endüstri faaliyetleri.
- ☐ Hava kirliliği (egzoz gazları, yakıt türleri, is, duman,toz...).
- ☐ Gürültü sorunu.
- ☐ Görüntü kirliliği (çarpık kentleşme, reklam afişlerinin, tabelaların yanlış kullanımı).

4- Antakya'nın tarihi (eski) dönemlerdeki doğal çevresine ilişkin özellikleri hakkında aşağıdakilerden hangisini biliyorsunuz?

		Biliyorum	Kısmen Biliyorum	Bilmiyorum
1	Asi Nehri'nin ortasında bir ada olacak şekilde geniş bir yatağa sahip olduğunu.			
2	Bitki ve hayvan toplulukları yönünden zenginliğin olduğunu ve bunun mozaiklerde resmedildiğini.			
3	İklimsel özellikleri ve doğal güzellikleriyle birçok imparatorlukça çekici bir merkez olduğunu.			
4	Doğal çevreye önem verildiğini örneğin; Selvi ağaçlarını kesmenin yasak olduğunu.			

5- Antakya'da günümüzde yaşanan doğal çevre sorunları hakkında aşağıdakilerden hangisini biliyorsunuz?

		Biliyorum	Kısmen Biliyorum	Bilmiyorum
1	Sıvı ve katı atıkların, endüstriyel ve zeytinyağı atölyelerinin asitli ve toksit (zehirli) atıklarıyla karışarak Asi Nehrinde toplu balık ölümlerine ve kötü kokulara yol açtığını.			
2	Çevre sorunlarına paralel olarak kentte sıkça bağırsak enfeksiyonu, paraziter hastalık ve tifo gibi bulaşıcı hastalıkların yaygın olarak gözlemlendiğini.			
3	Nüfusun Antakya'nın merkezinde toplanmasının doğal çevreye zarar verdiğini.			
4	Antakya'da bitki ve hayvan çeşitliliğinin hızla yok olduğunu.			
5	Yeşil alanların azaldığını.			

6- Asi Nehri'ndeki kirlenme sürecinde rol oynayan etkenler sizce nelerdir? Etki derecesine göre 1'den başlayarak sıralayınız.

- ☐ Atıklar.
- ☐ Merkezi ve yerel yönetimlerin kirlenmeyi önleyici tedbirleri almamaları.
- ☐ 1950'lerde Amik Gölünün kurutulması.
- ☐ Nehir sularının Türkiye'nin yanı sıra Suriye tarafından da kirletilmesi.
- ☐ Nehir etrafındaki işletmelerin atıkları.
- ☐ Tarım ilaçlarının nehrin suyuna karışması ve erozyon.

7- Asi Nehri'ndeki canlı yaşama sizce hangi atıklar zarar vermektedir?

- ☐ Evsel atıklar.
- ☐ Kentsel atıklar .
- ☐ Endüstriyel atıklar .
- ☐ Tıbbi atıklar.
- ☐ Tarım ilaçları.

8- Asi Nehri'nde yaşanan kirliliğinin sonuçları sizce nelerdir?

- ☐ Son 10 yılda nehirde görsel kirlilik ve kötü kokular artmıştır.
- ☐ Kirlilik kent görünümünü ve yaşam alışkanlıklarını etkilemektedir.
- ☐ Kirlilik ovoidan denize kadar geniş bir çevreyi etkilemektedir.
- ☐ Kirlilik insan ve çevre sağlığını etkilemektedir (Balık tutma, çamaşır yıkama, sulama gibi faaliyetlerle).
- ☐ Nehirde yaşayan balık, bitki gibi canlı türleri zarar görmektedir.

9- Antakya’da sellerin felakete dönüşmesinde sizce hangi etkenler rol oynamaktadır?

- ☐ Alt yapı yetersizlikleri (dere yataklarının rehabilite edilmemesi, yağmur suyu şebekesinin olmaması)
- ☐ Kentleşme politikaları (Planlı ve çağdaş bir kentleşme politikasının olmaması).
- ☐ Taş döşeli sokakların betonla veya asfaltla kaplanmış olması.
- ☐ Dağlardan inen sel sularını nehre taşıyan eski su arıklarının betonla veya asfaltla kapatılması
- ☐ Diğer.....

10- Yetkiniz olsa Antakya’daki doğal çevresel değerlerin korunması için ne tür kararlar alırdınız? Önem derecesine göre 1’den başlayarak sıralayınız.

- ☐ Endüstri işletmelerinin kent dışında uygun bir bölgeye taşıdım.
- ☐ Kent merkezi dışına yerleşimi özendirirdim.
- ☐ Endüstriyel, kentsel-evsel ve tıbbi atıklarla ilgili yasal önlemler alırdım.
- ☐ Asi Nehri’nin her iki yakasında bulunan dinlenme, eğlence tesisleri ile işletmelerin kontrollerini yapardım.
- ☐ Çevre düzeni planı hazırlanması için çaba sarf ederdim.

11- Antakya’daki tarihsel- kültürel çevrenin (Bedesten, han, hamam, meydan, çarşı, Antakya evleri, cami, kilise, havra, sabunhane, çeşme ile semercilik, ipekçilik, demircilik, fanuşçuluk, bakırcılık gibi zanaatlar) zaman içindeki değişimi hakkında aşağıdakilerden hangisini biliyorsunuz?

- ☐ Çarşıların büyük ölçüde ayakta olduğunu ancak ana sokaklar dışında bakımsız durumda olduklarını.
- ☐ Han, hamam ve ticari yapıların bakımsız ve sağlıksız durumda olduğunu.
- ☐ İnönü, İstiklal, Kemalpaşa ve Kurtuluş Caddesi üzerindeki tarihi kent dokusunun yeni yapılaşma baskısı altında olduğunu.
- ☐ Tarihi kent dokusu kesiminde mahallelerin (Zenginler, Akbaba, Koca Abdi ve Kantara...) şehirleşme baskısı altında olmalarıyla birlikte konutlardaki bakımsızlıklar nedeniyle kentin tercih edilmeyen kesimleri haline geldiklerini.
- ☐ Geçmişte yaygın olan geleneksel el sanatlarının(zanaatların) pek çoğunun teknolojiye gelişmelerle terk edilmiş ya da unutulmuş olduğunu.
- ☐ Tarihi kent merkezinde halen yaşamakta olan el sanatlarının (semerciler, bakırcılar, dericiler, bıçakçılar, hasırcılar, ayakkabıcılar, ipekçiler gibi) bulunduğunu ve bu kesimdeki koruma sorunlarının bunları etkilediğini.
- ☐ Tarihsel- kültürel çevrelerin bulunduğu sit alanlarında kaçak yapılaşmaların arttığını(örneğin; St.Piyer Kilisesi ve Antik Stadyum çevresinde).

12- Antakya’daki tarihsel-kültürel çevre sorunlarının sonuçları hakkında ne düşünüyorsunuz?

- ☐ Kaçak ve ruhsatsız yapılar kentin tarihsel dokusunu etkilemektedir.
- ☐ Tarihsel-kültürel değerler sel gibi doğal felaketlerden olumsuz etkilenmektedir.
- ☐ Tarihi konutlar ve evler ticarethane veya atık deposu olarak kullanılmaktadır.
- ☐ Koruma amaçlı imar planının uygulanmaması ayrıca korumada yeterli olmaması sorunları artırmaktadır.
- ☐ Kültürel miras gelecek nesillere aktarılamayacaktır.
- ☐ Kent kimliği yitirilecektir.

13- Yetkiniz olsa Antakya’daki “tarihsel-kültürel çevre değerlerinin” korunması için ne tür kararlar alırdınız? Öncelik sırasına göre 1’den başlayarak sıralayınız.

- ☐ Tarihi binaların tarihsel yapı ve işlevine uygun olarak kullanılmasını sağladım.
- ☐ Eski kent dokusunda yeni yapılaşmaların ve çok katlı binaların yapılmasını önlerdim.
- ☐ Tarihi dokunun yoğun olduğu, korunması gereken alanları, yalnızca yaya trafiğine açık tutardım.
- ☐ Eski kent dokusu içine sonradan eklenmiş yapıların tarihi dokuya uygun özelliklerle yeniden düzenlenmesini sağladım.

( ) Eski kent dokusunun daha fazla bozulmaması için yasal önlemler aldım.

14- Antakya’da yaşanan çevre sorunlarının (tarihsel-kültürel ve doğal) kaynağı sizce nedir?

( ) Kentlilerin çevre değerlerinin yok olması karşısında tepkisiz kalmaları

( ) Yerel yönetimlerin (Belediyeler) hatalı ve popülist politikaları, yasal önlemleri almamaları

( ) Merkezi yönetimlerin (Valilik, Bakanlıkların taşra teşkilatları) yasal önlemleri almamaları, gereken hassasiyeti göstermemeleri.

( ) Özel kuruluşların (Endüstri Kuruluşları) faaliyetleri.

( ) Sivil toplum örgütlerinin çevre sorunlarına seyirci kalmaları, konuya sahip çıkmamaları

( ) Doğal etkenler (Sel, deprem)

15- Antakya’da çevre değerlerini (tarihsel-kültürel ve doğal) olumsuz etkileyen faktörler sizce nelerdir?

( ) Gecekondulaşma.

( ) Endüstri faaliyetleri.

( ) Plansız kentleşme.

( ) Nüfus artışı.

( ) Çevre koruma bilincinin olmaması .

16- Yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin ve bireylerin çevresel değerleri (doğal ve tarihsel-kültürel) korumada yeterince etkili olamamalarının nedenleri sizce nelerdir?

( ) Çevre ve çevre sorunları hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaması.

( ) Çevresel değerlerin yok olmasının doğuracağı sonuçların yeterince bilinmemesi.

( ) Çevresel sorunlarının kentleşme sürecinin bir sonucu olarak görülmesi.

( ) Çevresel sorunların çözümlenmesinde kimsenin kendini sorumlu tutmaması.

( ) Çevresel değerlerin korunmasında yetki, sorumluluk ve görev karmaşası yaşanması.

17- Antakya’daki tarihsel-kültürel değeri olan yapıların ve doğal değerlerin yok olmasının aşağıdaki sonuçlardan hangilerine yol açacağını düşünüyorsunuz?

( ) Yaşadığı kentinin tarihsel-kültürel ve doğal değerlerini tanımayan bir nesil yetişeceğini.

( ) Kentin özgün dokusunu kaybedeceğini.

( ) Turist sayısının ve turizm gelirinin azalacağını.

( ) Kentli bireyler arasındaki sosyal ilişkilerin giderek zayıflayacağını.

( ) Geleneksel kültürün değişeceğini.

18- Antakya’da çevresel değerler (tarihsel-kültürel ve doğal) sizce neden korunmalıdır?

( ) Bu değerler gelecek kuşaklara bırakılmalıdır.

( ) Kentin güzelliği ve özelliği bu değerlere bağlıdır.

( ) Bu değerler kentte yaşam kalitesini artırmaktadır.

( ) Kentte turizm potansiyelinin artması bu değerlerin korunmasına bağlıdır.

( ) Bu değerlerin bir daha yerine konması olanaksızdır.

19- Antakya’daki tarihsel-kültürel ve doğal çevre değerlerinin yok olması karşısında şimdiye kadar nasıl bir tepkide bulundunuz?

( ) Belediyeye ve Valiliğe dilekçe ile başvurdum.

( ) Üniversitelerin ilgili birimleri ile görüştim.

( ) Kentteki bireylerin harekete geçmesi için çaba harcadım .

( ) Protestolara ve yürüyüşlere katıldım.

( ) İlgili ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleriyle bağlantıya geçtim.

( ) Basın-yayını harekete geçirici yazılar yazdım.

( ) Herhangi bir tepki göstermedim.

20- Antakya'nın tarihi dönemlerdeki önemi hakkında aşağıdakilerden hangisini biliyorsunuz?

- ☐ Jeopolitik açıdan önemli bir geçiş noktası olduğunu .
- ☐ Dini olaylarla önemli bir merkez olduğunu.
- ☐ İklimi, doğal çevresi ve güzellikleri ile birçok toplumca tercih edildiğini.
- ☐ Sürekli iskan edilerek çeşitli ulusların medeniyet merkezi olduğunu.
- ☐ Kentin önemli bir ticaret merkezi olduğunu ve Akdeniz'den Asi yoluyla kente kadar ticaret gemilerinin gelebildiğini .
- ☐ Olimpiyat oyunlarının oynandığı önemli bir kent olduğunu.
- ☐ Topraklarının bereketi ve ticari zenginliği ile "Doğunun Kraliçesi" olarak adlandırıldığını.
- ☐ Dünyanın dördüncü, Roma İmparatorluğunun üçüncü büyük kenti olduğunu.

21- Antakya'da yaşanan değişimler sonucunda, kentte bugün gelinen durum hakkında ne düşünüyorsunuz?

- ☐ Yanlış kentleşme politikalarıyla kentin görünümü bozulmuştur.
- ☐ Kentteki yollar tarihsel dokuya uymayan ölçekte genişletilmiştir.
- ☐ Yeni yapılaşmalar kente özgü mimari dokuyu bozmuştur.
- ☐ Kentin tarihsel dönemlerdeki güzelliği ve ihtişamı kalmamıştır.
- ☐ Kentin yeşil alanları ile canlı türleri azalmıştır.
- ☐ Kurtuluş Caddesinin ve sokakların eskiden taş döşemeyle kaplıyken asfaltlanması ve tarihi taş köprüünün betonarme köprüye dönüştürülmesi gibi uygulamalarla, kentte geçmişin izleri silinmiş ve eski kent dokusu büyük ölçüde bozulmuştur .

22- Antakya kent merkezinde bulunan ve kentin her iki yakasını birbirine bağlayan eski Roma köprüsünün geçirdiği değişim hakkında ne düşünüyorsunuz?

- ☐ Köprüünün eskiden olduğu gibi özgün yapısıyla (taş kaplı) kalmış olması gerektiğini .
- ☐ Sağlamlık açısından yenisinin yapılmış olmasının iyi olduğunu.
- ☐ Eski tarihi dokusuyla uyumlu bir şekilde inşa edilmediğinden, kentin tarihi yapısını yansıtmadığını.
- ☐ Yeni köprüünün kent araç trafiğini hafifletecek şekilde, daha geniş yapılmış olması gerektiğini.

23- Antakya'da yaşanan gecekondulaşma hakkında ne düşünüyorsunuz?

- ☐ Gecekondulaşmanın nüfus artışının doğal bir sonucu olduğunu.
- ☐ Kentin görünümünü etkilediğini.
- ☐ Kentin yaşam kalitesini etkilediğini.
- ☐ Gecekonduların, özellikle tarihi kent dokusu etrafındakilerin turizmi etkileyeceğini.

24- Eski Antakya evlerinin fazla tercih edilmeme nedenleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

- ☐ Kültür Bakanlığı'na belirlenmiş onarım ve restorasyon koşullarının ağır olduğunu bunun konutların bakımını zorlaştırdığını.
- ☐ Bu evlerde ısınma sorunu olduğunu, wc, banyo ve mutfak dışarıda olmasından dolayı özellikle yağmurlu havalarda bu evlerde yaşamın zor olduğunu.
- ☐ Bu evlere bazı modern donanımların yerleştirile bilineceğinin bilinmediğini.
- ☐ Bu konutlar yakınında yeterince yeşil alan, çocuk oyun alanı olmamasının bu konutların tercihini etkilediğini.
- ☐ Eski aile yapısının (birlikte yaşama alışkanlığı) değişmesinin bu konutlara duyulan ihtiyacı azalttığını.
- ☐ Evlerin el değiştirmesinin ve köyden göç edenlere kiralanmış olmasının önemli bir etken olduğunu.
- ☐ Günümüzde apartmanların moda, modern hayatın gereği olarak görüldüğü için daha fazla tercih edildiğini.

25- Tarihi kent dokusunun “yerleşim için” fazla tercih edilmeme nedenleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

- ☐ İşyerlerinin yerleşimle iç içe olduğunu.
- ☐ Yeşil alan ve çocuk oyun alanı sayısının az olmasından.
- ☐ Gürültü, görüntü ve hava kirliliğinin yoğun olduğundan.
- ☐ Trafik yoğunluğun yaşanmasından.
- ☐ Bu alandaki eski konutlarda konfor sorunlarının yaşanmasından.

26- Antakya’yı ve çevresini nasıl görmeyi tercih ederdiniz?

- ☐ Tarihi dokusuyla uyumlu modern bir kent olarak.
- ☐ Park , bahçe ve dinlenme alanlarıyla daha yeşil bir kent olarak .
- ☐ Eski doğal çevresel zenginliklerini kaybetmemiş haliyle (Amik Gölünün kurutulmamış olması, Harbiye’de şelalelerin ve kentte yeşil alanların azalmamış olması) görmek isterdim.
- ☐ Eski tarihi dokusunu kaybetmemiş haliyle görmek isterdim.
- ☐ Kent ve çevresinin bugünkü görünümünü beğeniyorum.

27- Antakya’nın hangi bölgesinde ikamet etmeyi tercih edersiniz?

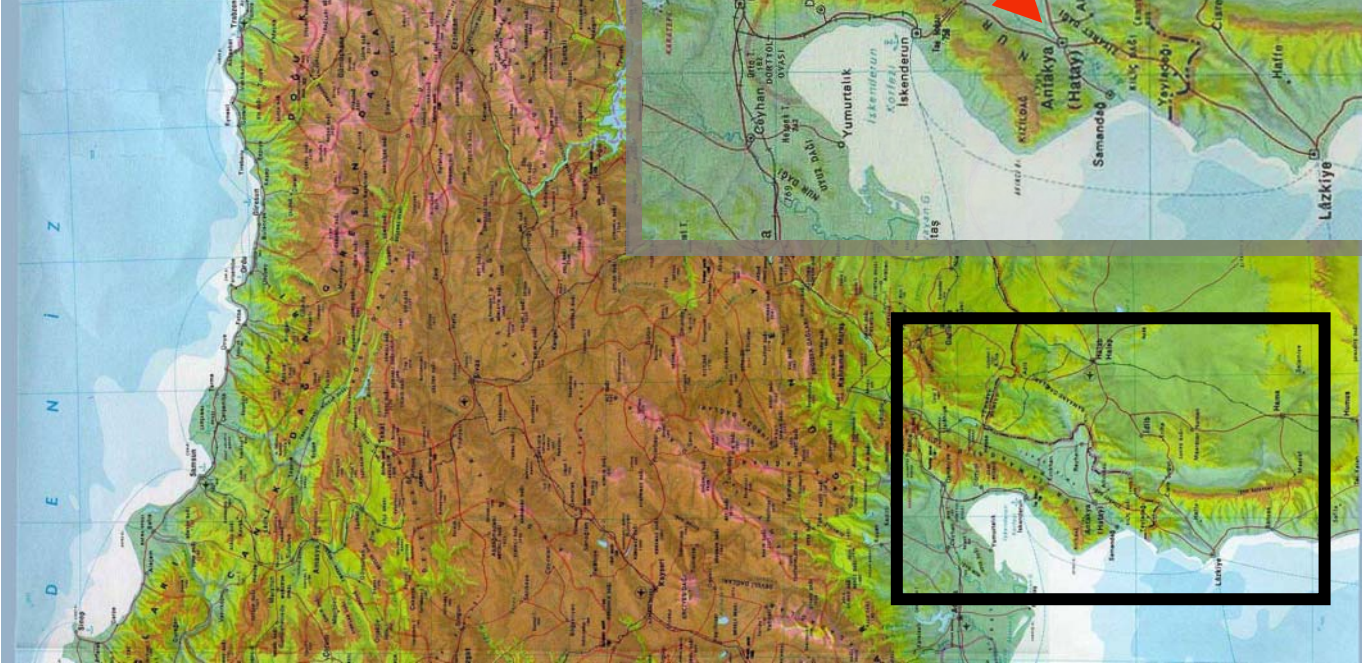
- ☐ Tarihi kent dokusunun bulunduğu alanda.
- ☐ Yeni kent dokusunun bulunduğu alanda.
- ☐ Kente yakın bir merkezde.
- ☐ Kent dışında.

28- Sizde çevre sorunları ile mücadelede görev kimlere düşmektedir?

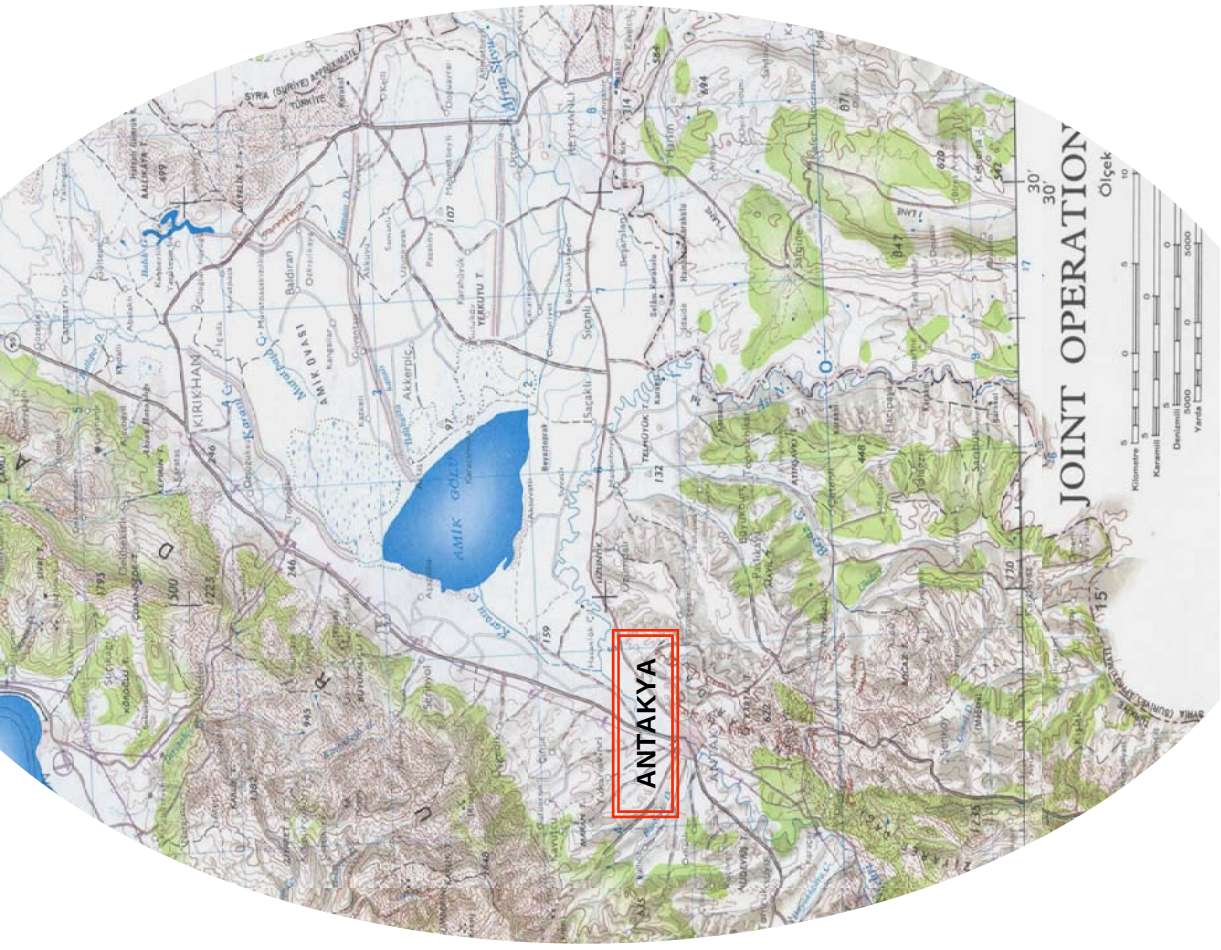
- ☐ Devlete.
- ☐ Bireylere.
- ☐ Sivil Toplum Örgütlerine.
- ☐ Yerel Yönetimlere.

29- Antakya’da çevrenin korunması için alınabilecek önlemlerle ilgili önerileriniz nelerdir?

- ☐ Koruma amaçlı imar planı yenilenmeli ve uygulanmalıdır.
- ☐ Çevre düzeni planı yapılmalıdır.
- ☐ Çevre Bakanlığı’nın ve Kültür Bakanlığı’nın ilgili mevzuatlarında kolaylaştırıcı ve yapıcı düzenlemelere gidilmelidir.
- ☐ Çevreden sorumlu tüm yetkililerin koordinasyon içinde çalışmaları sağlanmalıdır.
- ☐ Sivil toplum örgütlerinin yetkileri genişletilmelidir.
- ☐ Halkın kentle ilgili kararlara katılımı sağlanmalıdır.
- ☐ Çevre bilincini ve duyarlılığını geliştirici eğitim faaliyetleri yaygınlaştırılmalıdır.
- ☐ Diğer.....

Harita 1. Antakya

Harita 2. Amik Gölü Kurutulmadan Önceki Görünümü

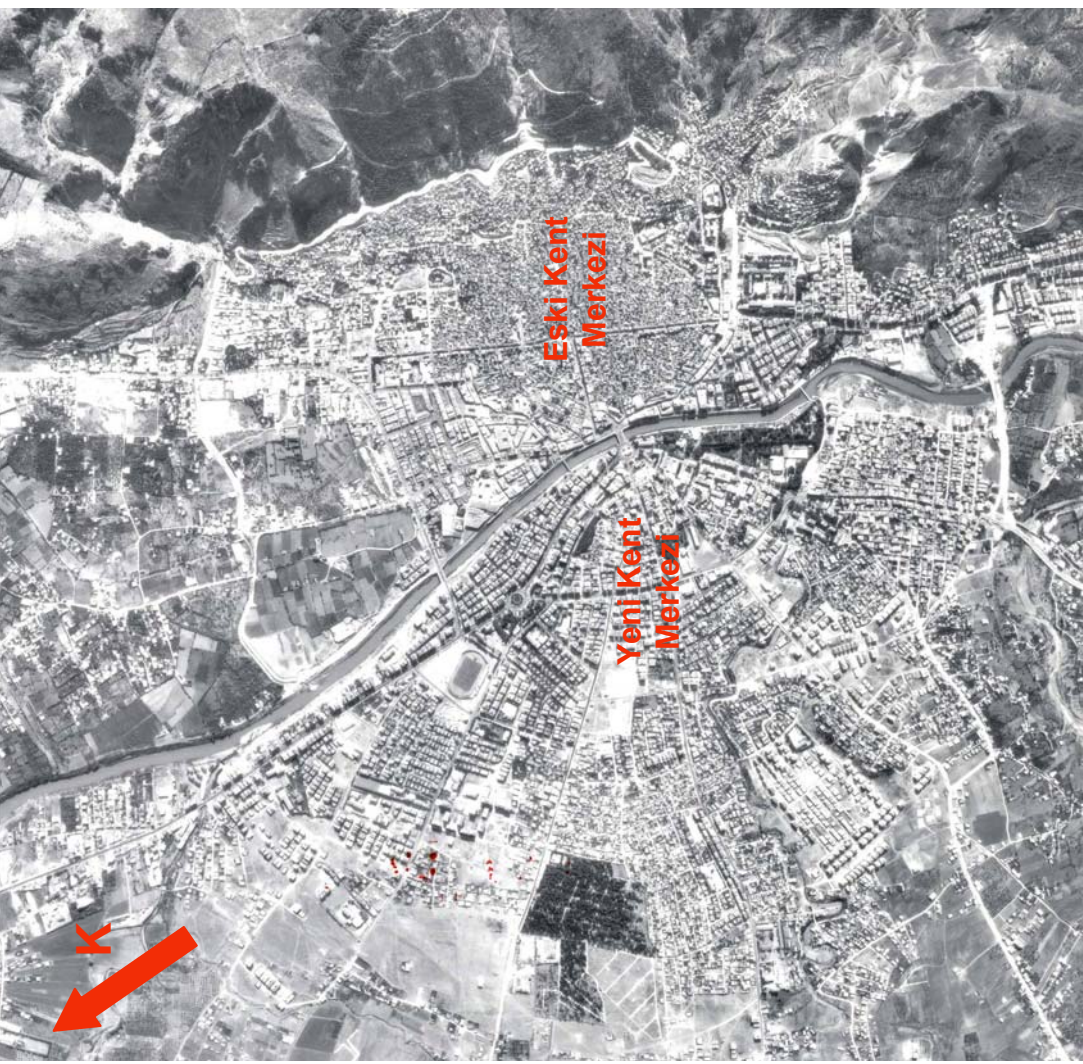

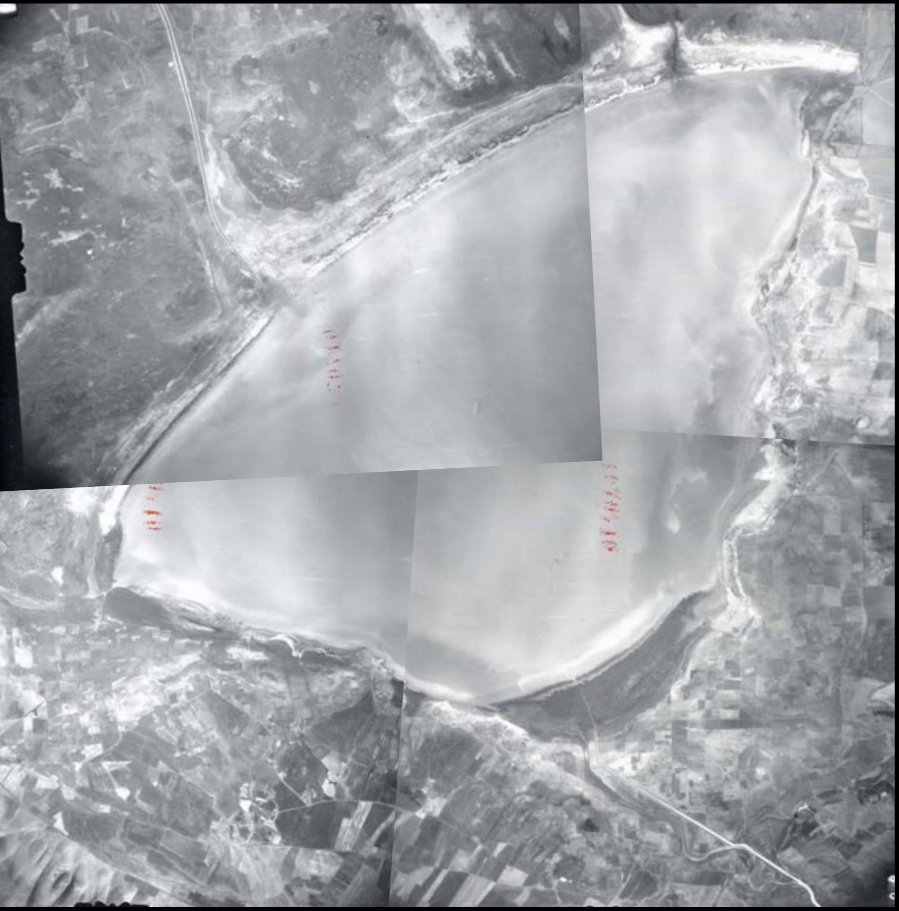

Harita 4. Asinin İzlediği Yol

**Fotoğraf 1. Antakya Eski/ Yeni Kent Merkezi (1992 Hava Fotoğrafı,
Kaynak : Harita Genel Komutanlığı).**

K

Fotoğraf 2. Amik Gölü (1956 Hava Fotoğrafı, Kaynak : Harita Genel Komutanlığı).

Fotoğraf 3. Eskiden Amik Gölünün Bulunduğu Alan.

Fotoğraf 4 . Mozaiklerde Bitki ve Hayvan Çeşitliliği.

Fotoğraf 5, 6. Gravürlerde Antakya Kenti ve Kale Surları (Demir, 1996:133,164).

Fotoğraf 7, 8. Tarihi Roma Köprüsü (Kaynak: Antakya Bld. 2005 Takvimi).

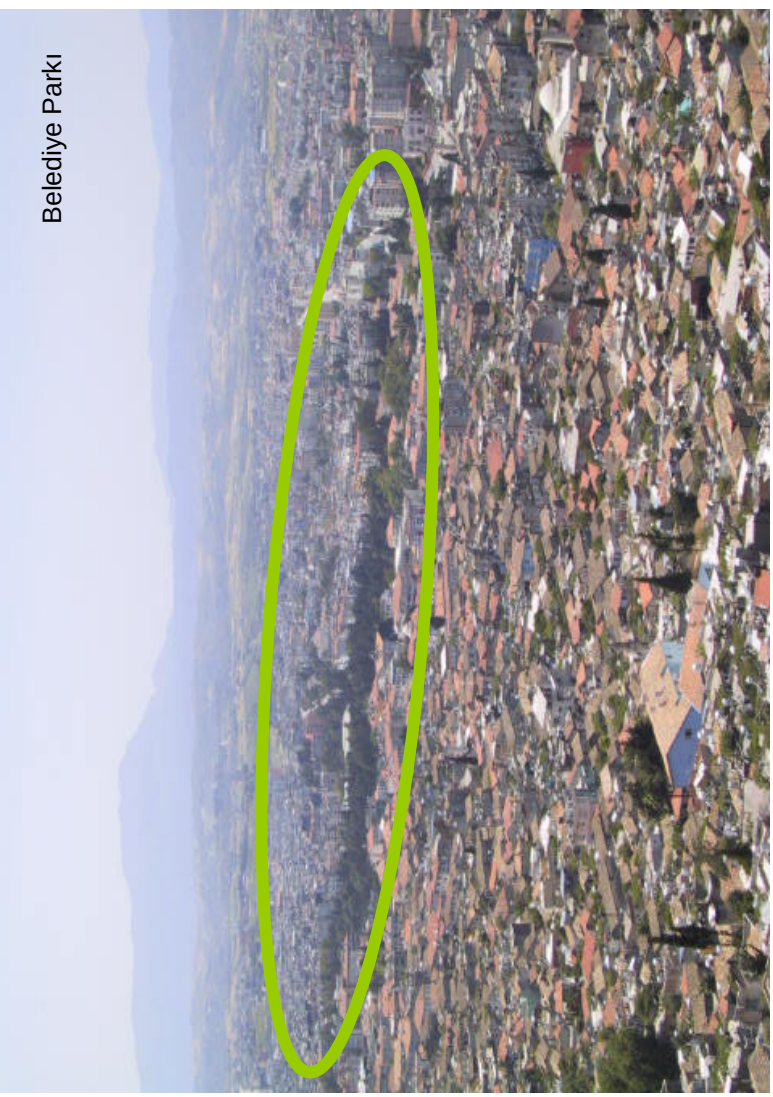

Fotoğraf 9, 10, 11. Antakya'da Doğal Çevre Değerlerinden Örnekler.

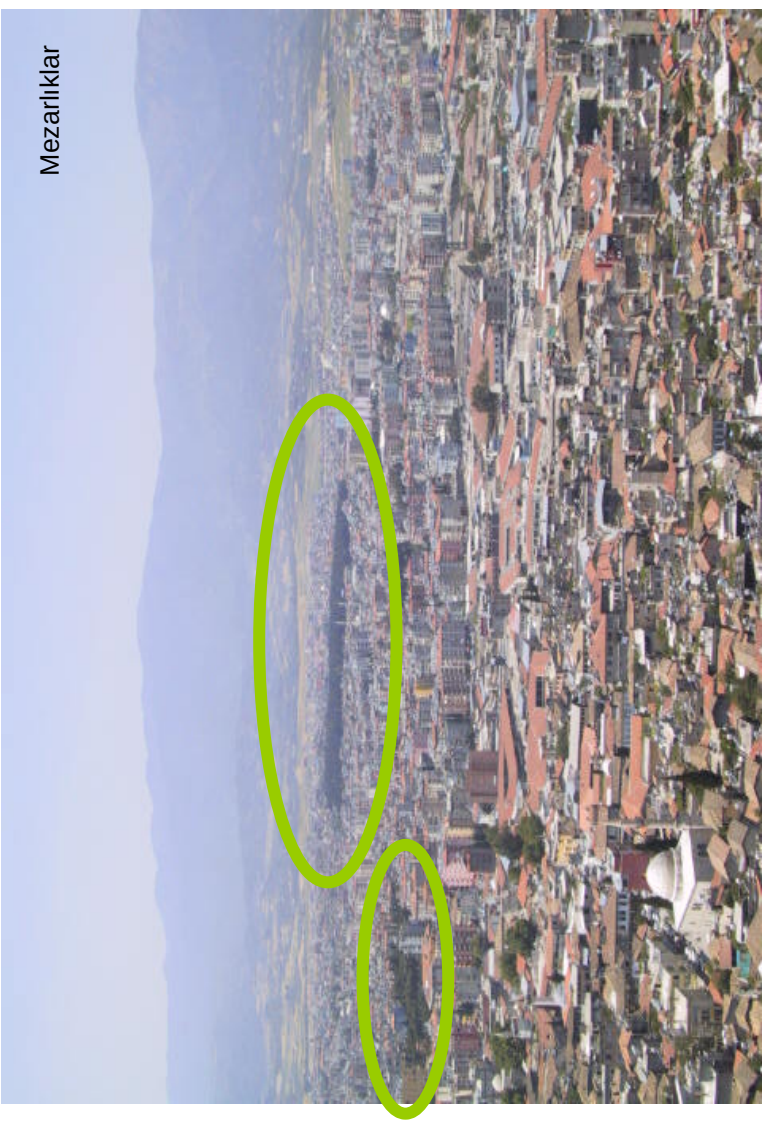

Belediye Parkı

Mezarlıklar

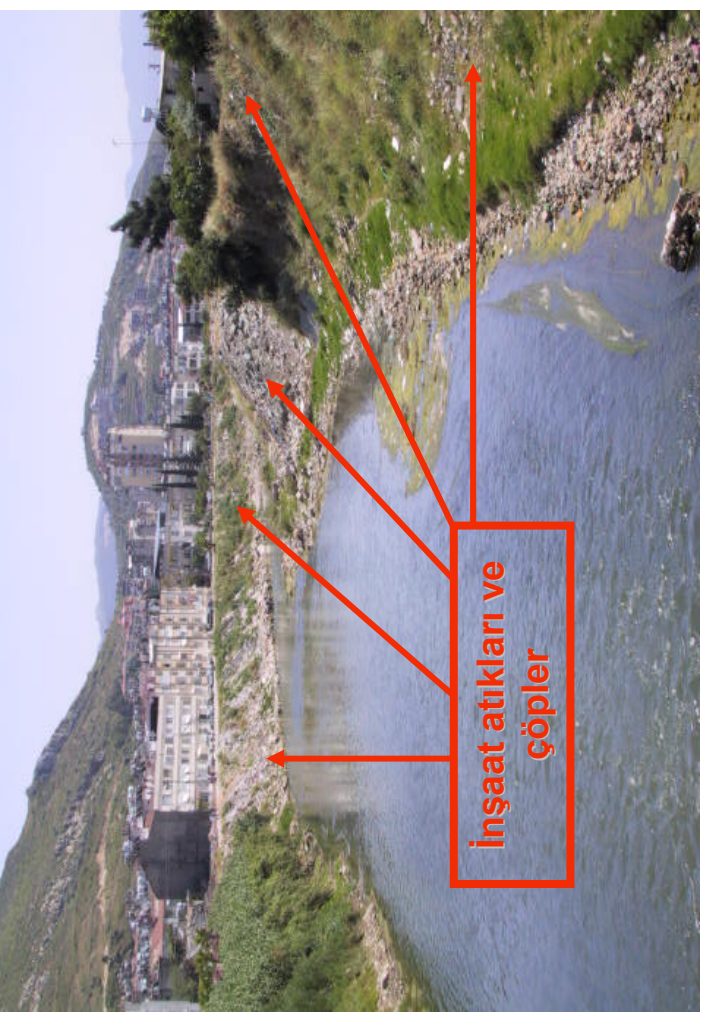
Fotoğraf 16, 17 . Kentte Yapılaşma Baskısı İle Sınırlanan Yeşil Alanlar

Fotoğraf 18. Asi Nehrın Yatağının Kent Merkezindeki Eski Genişliği (Kaynak: Antakya Bld. 2005 Takvimi).

Fotoğraf 19. Asi Nehrın Yatağının Kent Merkezindeki Genişliği (Aynı Noktadan).

Fotoğraf 20, 21. Kent Merkezinden Asiye Bırakılan Sıvı ve Katı Atıklar.

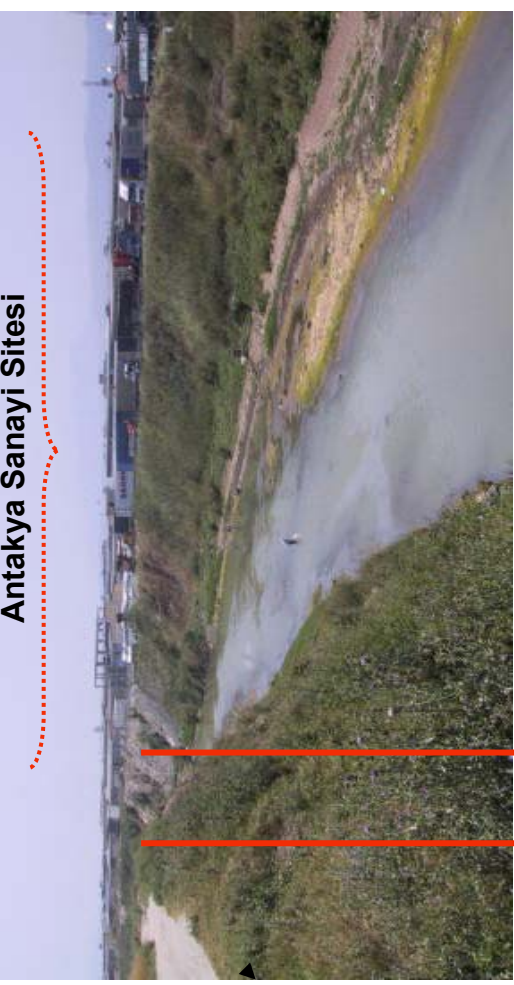
Fotoğraf 22, 23. Asi Nehrine Atılan Hayvan Ölüleri ve Araba Lastikleri.

**Fotoğraf 24. Antakya
Belediyesi Mezbahasının Asi
Nehrine Atık Deşarjı.**

Antakya Sanayi Sitesi

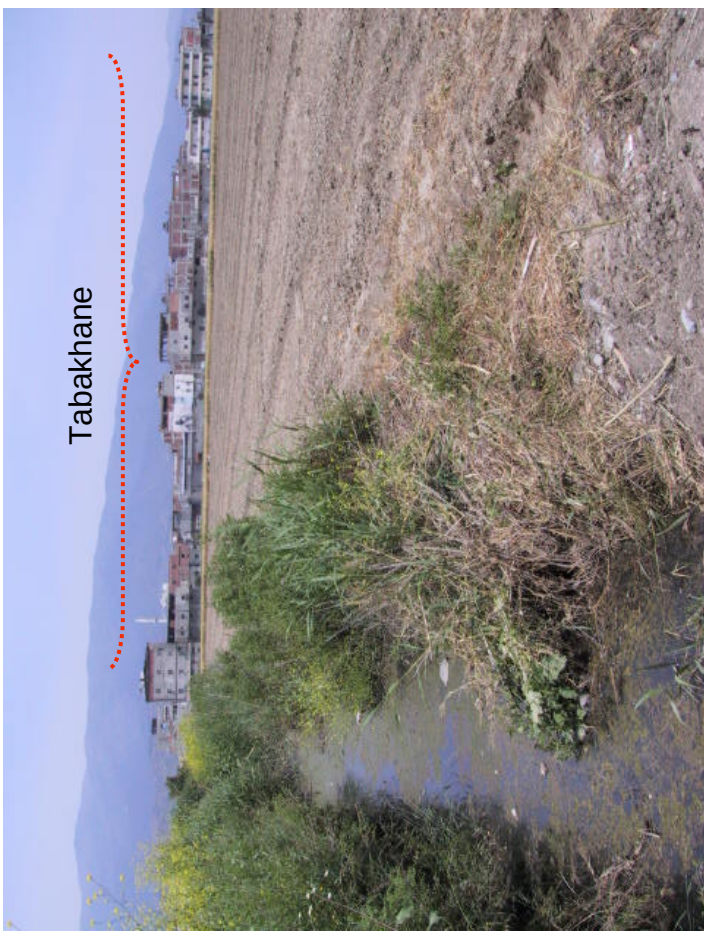
Fotoğraf 25. Sanayi Sitesine Ait Katı Atıklar ve Ası Nehri.

Fotoğraf 26. Sanayi Sitesine Ait Sıvı Atıkların Deşarj Edildiği Çay ve Çayın Ası Nehri İle Buluştuğu Ağz.

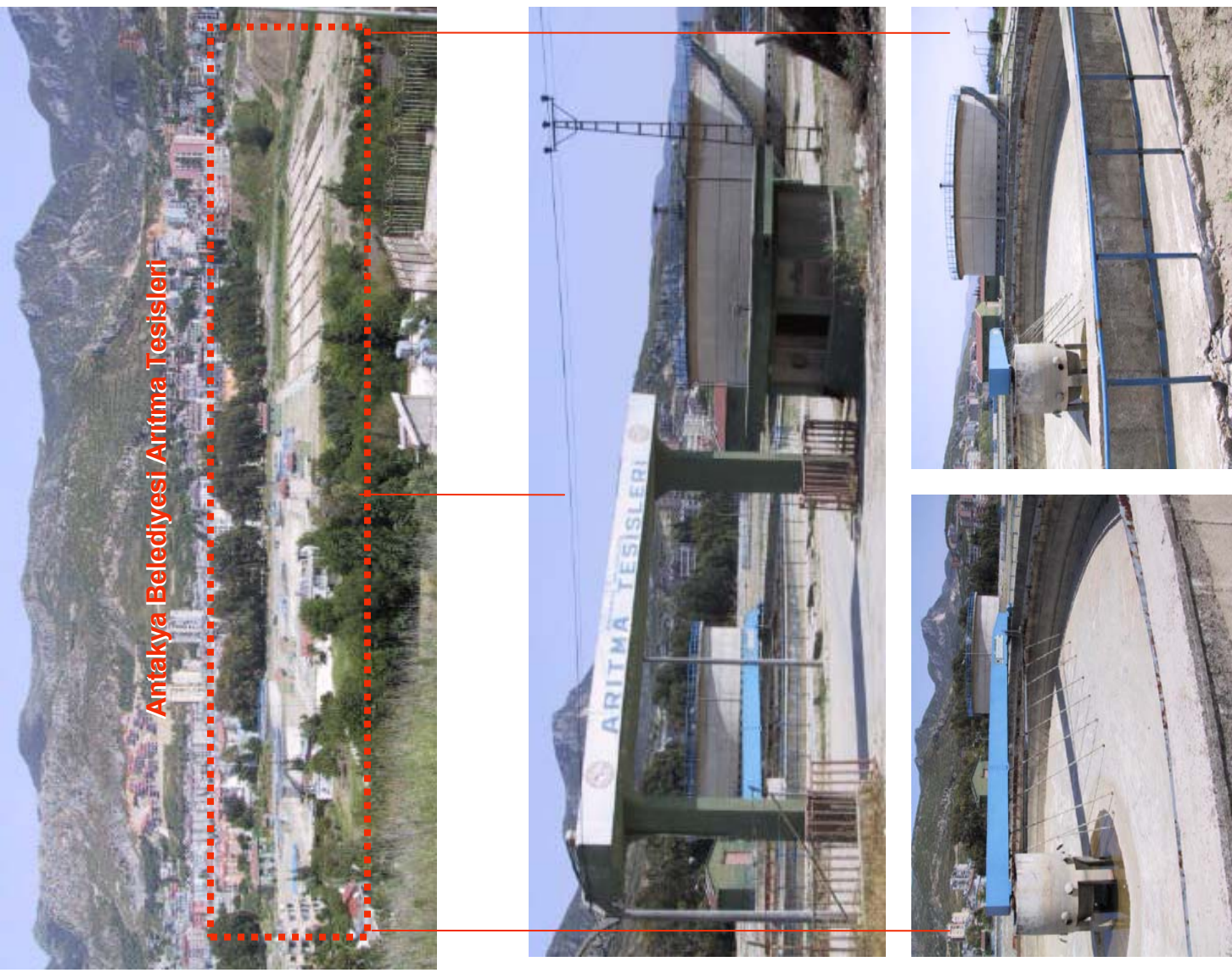

Fotoğraf 27. Arıtma Tesisine Sahip Olmayan Nebati Yağ ve Çırcır Prese Tesislerinden Bazıları

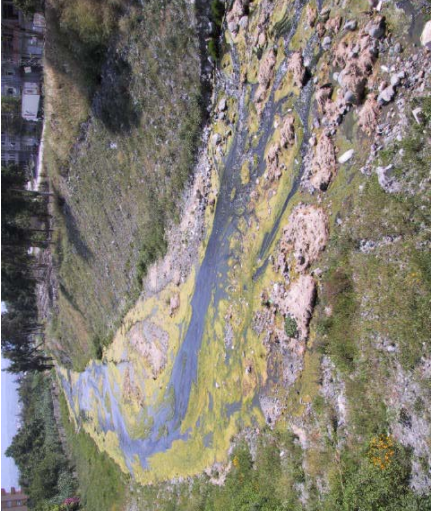

Fotoğraf 28.: Tabakhane Tüm Sıvı Atıklarını Günün Belirli Saatlerinde Hiçbir Arıtma İşleminden Geçirmeden Asi Nehrine Bıraktaktadır.

Fotoğraf 29. Antakya Belediyesinin Atıl Haldeki Arıtma Tesisleri.

**Fotoğraf 30.
Çevre
Belediyelerin Asi
Nehrine
Bıraktıkları
Atıkları.**

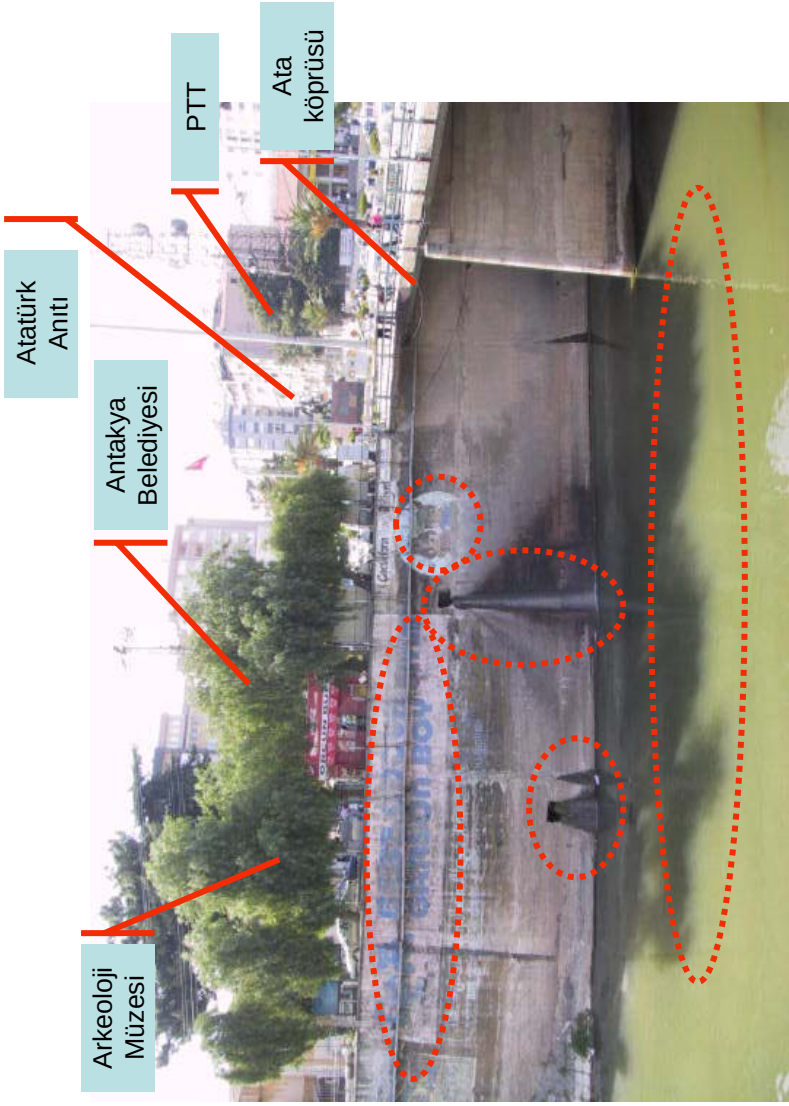

Fotoğraf 31 .Yaz Aylarında Asi Nehrinin Görünümü.

Fotoğraf 32. Kirletlenen Asi Nehrinin Kentte Peyzaj Değerlerini Etkilemesi ve Görüntü Kirliliği.

Fotoğraf 33. Kent Merkezindeki Görüntü Kirliliği

**Fotoğraf 34 . Asi Nehri
Üzerine Çekilen Bent .**

Fotoğraf 35, 36. Asi Nehri ve İnsan - Çevre Sağlığı.

Fotoğraf 37, 38. Asi Nehri ve İnsan - Çevre Sağlığı.

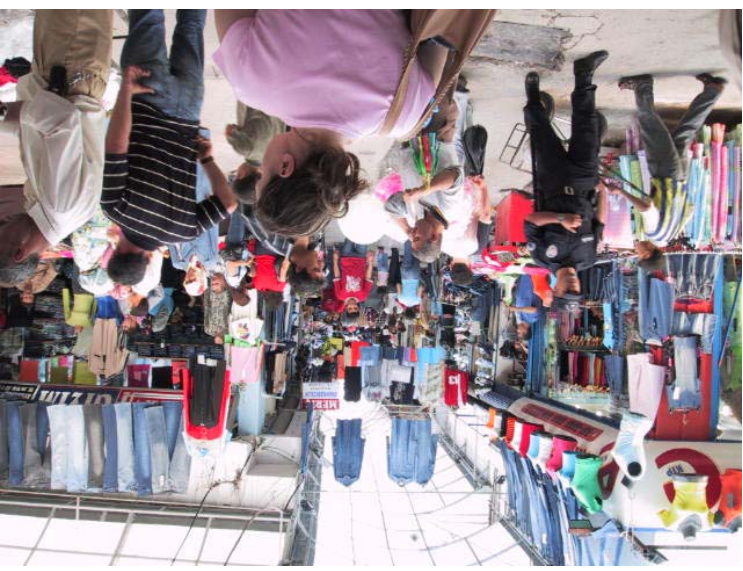
Fotoğraf 39. Asi Nehrinde Yasam Durma Noktasında.

**Fotoğraf 40. Eskiden Esnafın ve Kentlilerin Göz Bebeği İken
Bugün Tercih Edilmeyen Hanlardan Biri.**

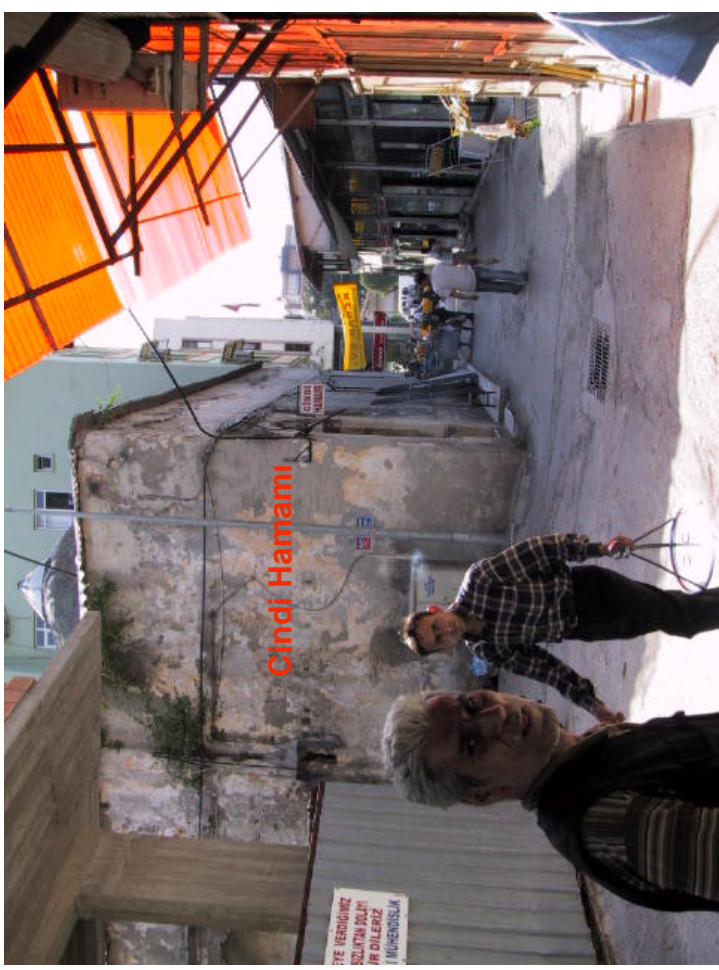
Fotoğraf 41, 42. Hanların Yerini Alan Sokaklar

Fotoğraf 43, 44. Zamana Karşı Verdiği Mücadeleyi Sürdüren Yapılar.

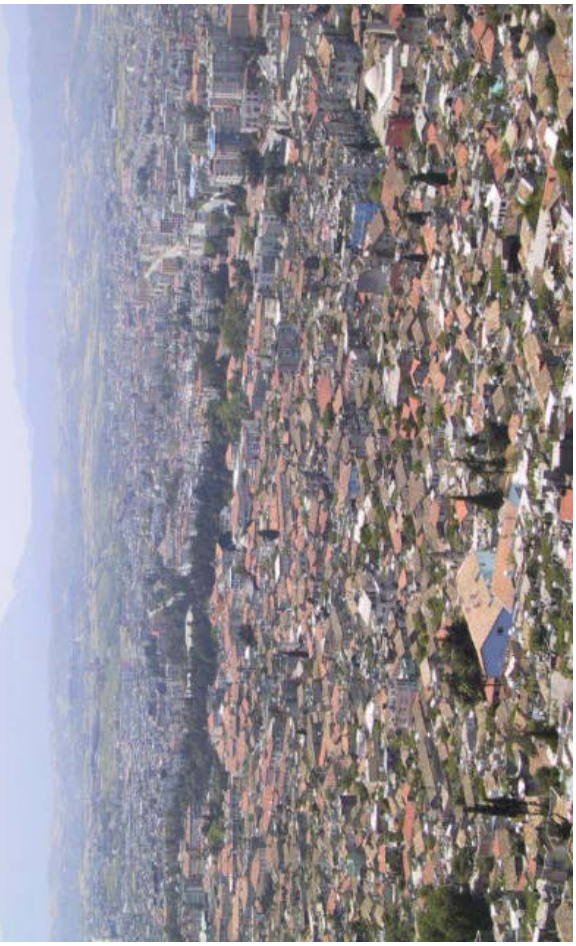

Fotoğraf 45, 46. Bugün İlgisizliğe Terkedilmiş, Geçmişin Sosyal Buluşma Alanlarından Saka ve Cindi Hamamları.

Fotoğraf 47. Tarihi Evlerin Ekonomik Faaliyetler İçin Kullanımına Bir Örnek.

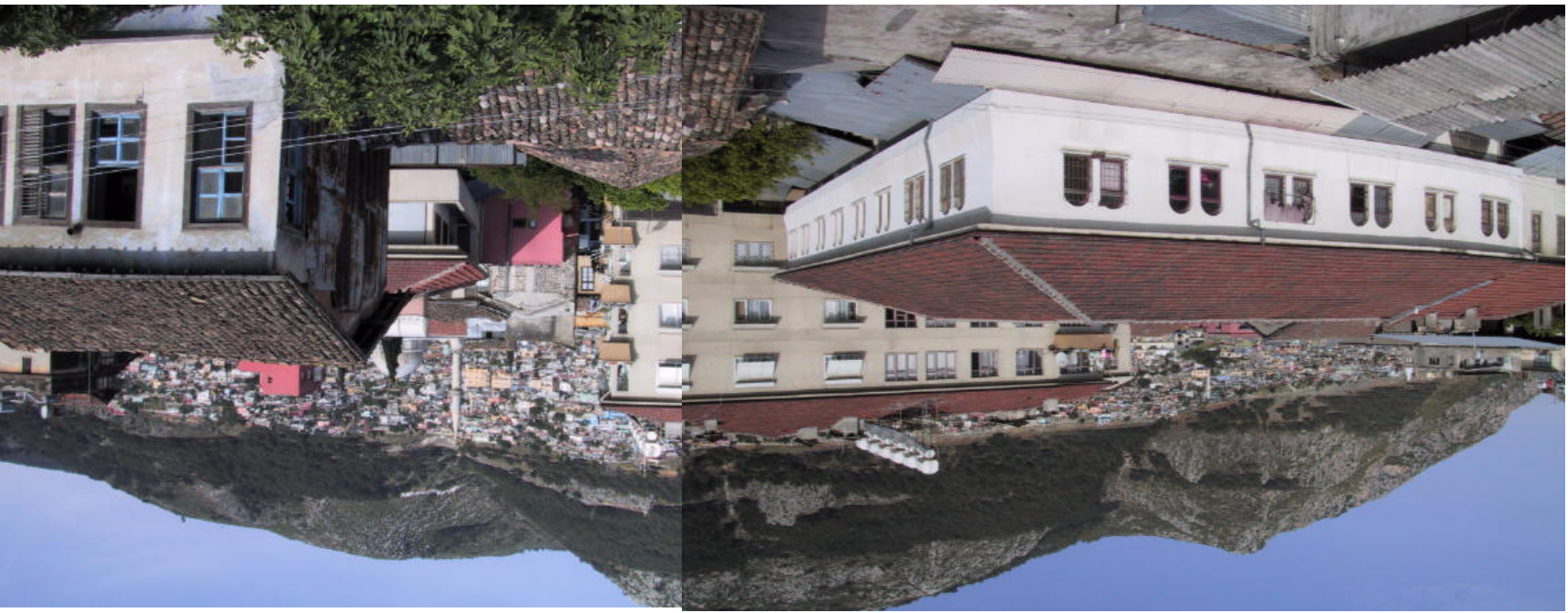

Fotoğraf 48, 49, 50. Tarihi Kent Dokusu ile İçİçe Geçen Gecekondulaşma.

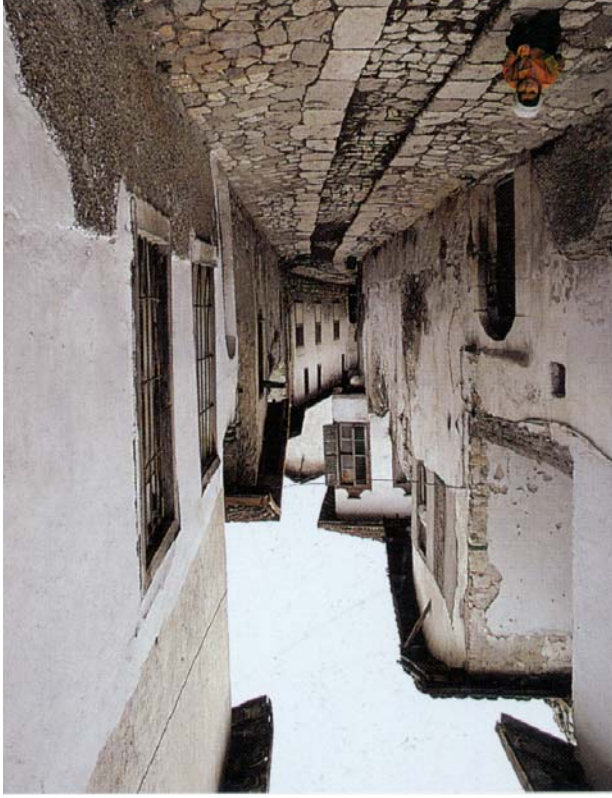

Fotoğraf 51, 52. Kamu ve Özel Sektöre Ait İş Yerlerinin Kent Merkezine Toplanmasıyla Oluşan Nüfus ve Trafik Baskısı.

Fotoğraf 53. Yapılaşma Baskısıyla Algılanmaz Hale Gelen Tarihi Kent Dokusu.

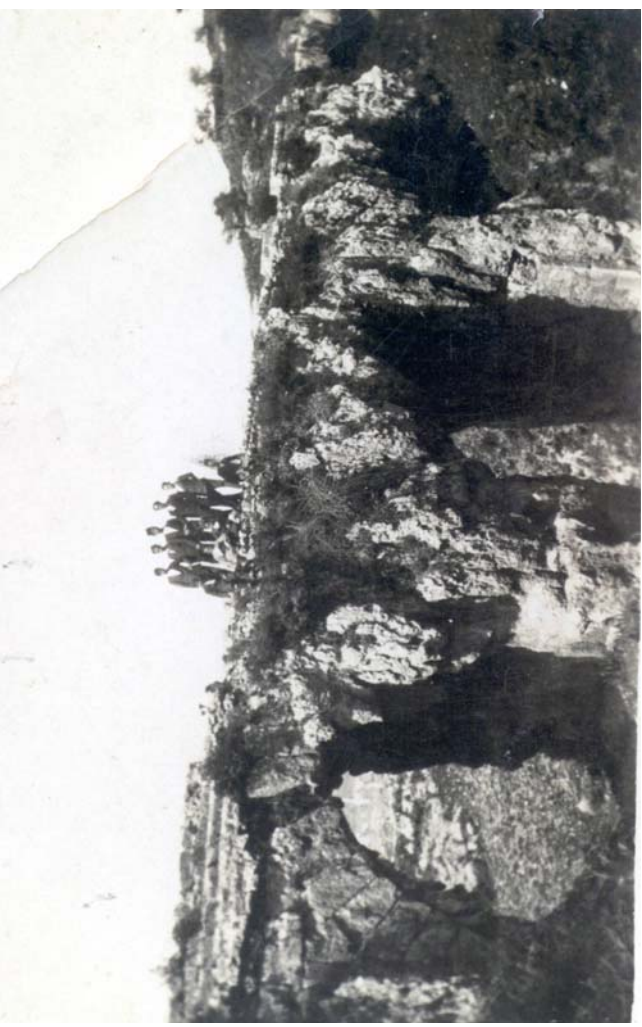

Fotoğraf 54. Eskiden Antakya'nın Taş Döşeli Sokakları ve Sokak Ortasından Geçen Su Arkları (Kaynak: Antakya Bild. 2005 Takvimi).

Fotoğraf 55. Eskiden Antakya'nın Taş Döşeli Sokakları ve Sokak Ortasından Geçen Su Arkları (Kaynak: Demir, 1996: 203).

Fotoğraf 56. Eskiden Taş Döşeli Sokakları ve Sokak Ortasından Geçen Su Arklarının Yerini Alan Beton Kaplı Sokaklar.

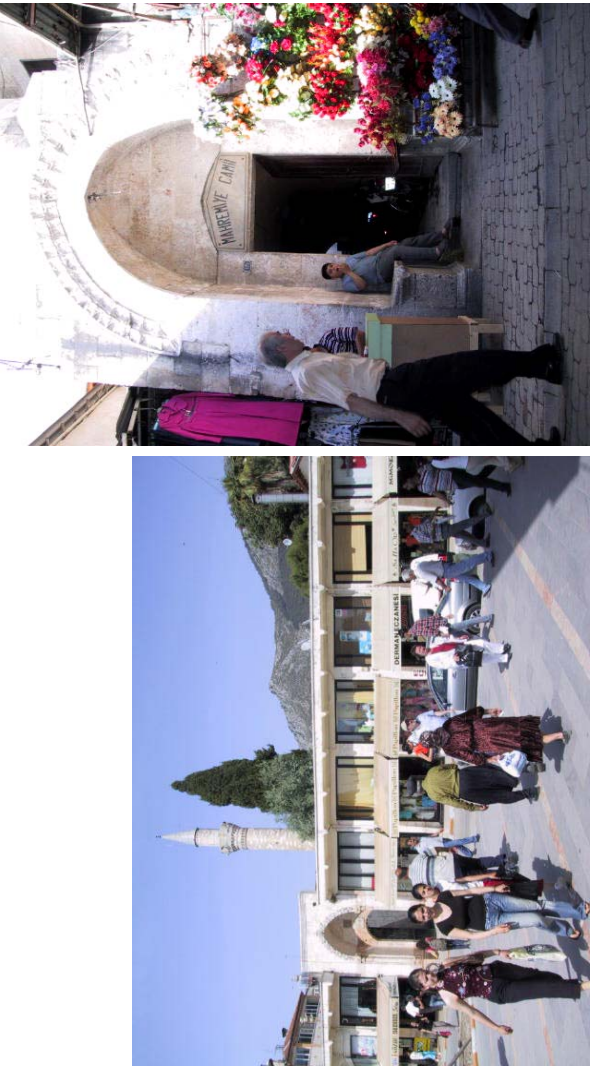

Fotoğraf 57, 58. Su Kemerı (Kaynak : Bütte ABDÜLHAYOĞLU'nun Arşivinden)

Fotoğraf 59. Hatay Cumhuriyeti Meclis Binası (gündüz sineması)

**Fotoğraf 60, 61, 62.Ekonomik Beklentiler Nedeni İle
Görmezdere Geline Tarihi Yapılar.**

Fotoğraf 63. Tarihi Dokunun Bakımsız Sokakları.

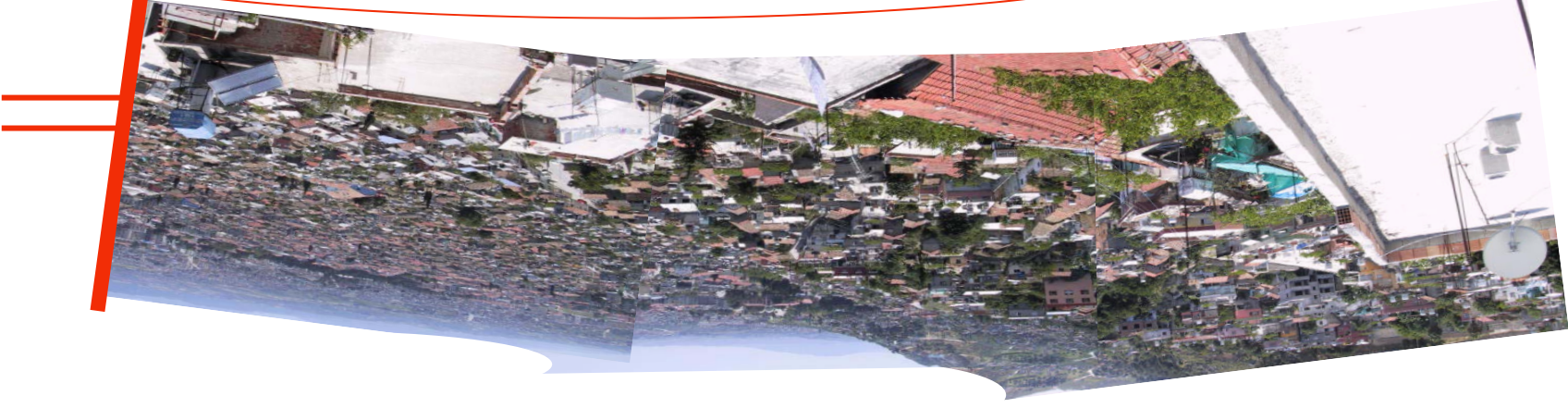
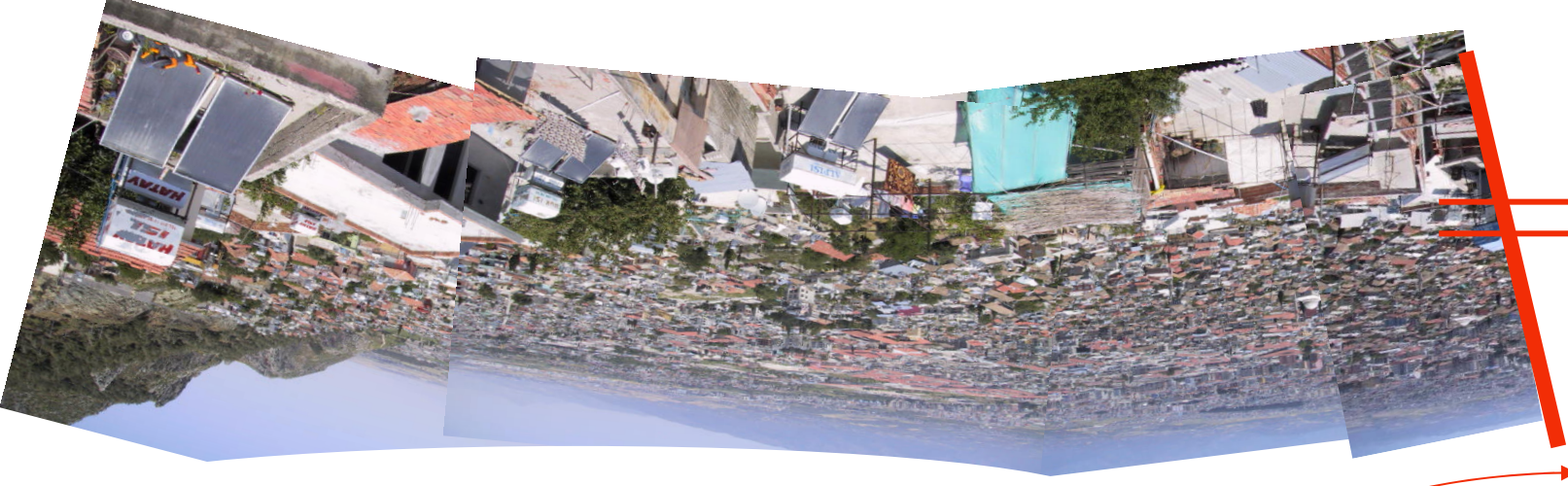
Fotoğraf 64. St. Pier Çevresindeki Gecekondulaşma.

Fotoğraf 65, 66. 1. Derece Doğal ve Arkeolojik Sit Alanındaki Gecekondular

Fotoğraf 67. Çarpık Kentselme.

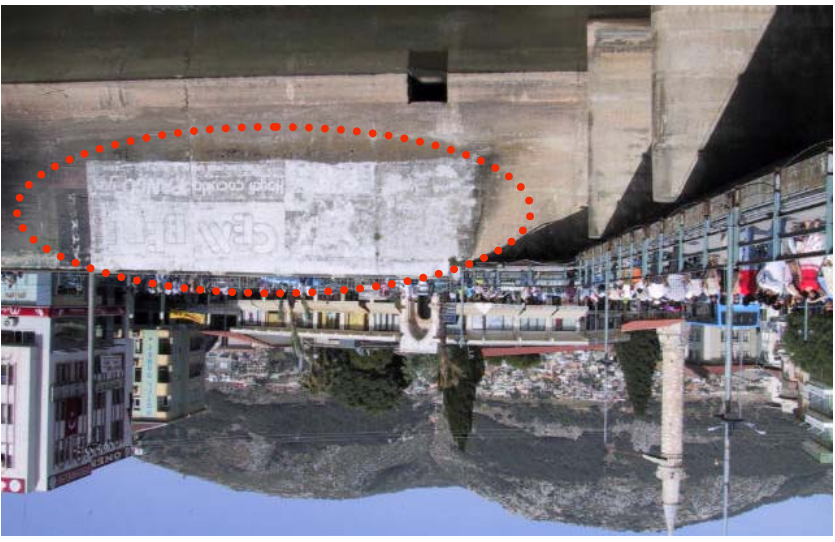
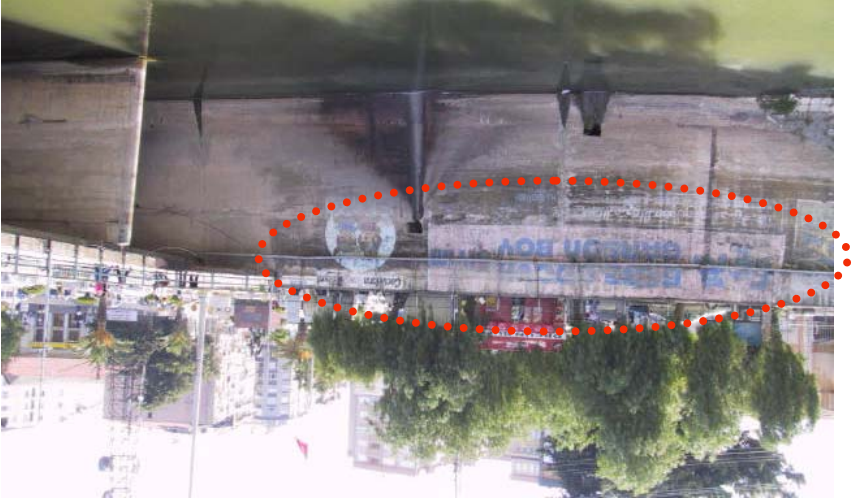
Fotoğraf 68, 69, 70. Altınözü Yolu Üzerindeki Çöp Döküm Alanı

Fotoğraf 71. Nehir Yamacına Döşenen Beton Bloklar

Fotoğraf 72, 73. Bloklar Üzerindeki Reklamlar

Fotoğraf 74. Kent Merkezinde Yer Alan Şehirlerarası Otobüs Terminali Sebze Meyve ve Balık Halli.

